

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

KIBRIS CUMHURİYETİ SORUNSAĞI: KURULUŞ VE ÇÖZÜLME (1960-1963)

Yüksek Lisans Tezi

Yılmaz ERGÜNER

Ankara-2023

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

KIBRIS CUMHURİYETİ SORUNSALI: KURULUŞ VE ÇÖZÜLME (1960-1963)

Yüksek Lisans Tezi

Yılmaz ERGÜRER

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Çağla Derya TAĞMAT

Ankara-2023

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

**KIBRIS CUMHURİYETİ SORUNSAĞI:
KURULUŞ VE ÇÖZÜLME (1960-1963)**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Çağla Derya TAĞMAT

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Yunus Koç (Başkan)
Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan
Doç. Dr. Çağla Derya Tağmat (Danışman)

.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi: 20.06.2023

Prof. Dr. Mesut ÇAPA
Enstitü Müdürü

ÖZET

Tarihsel süreç içerisinde Doğu Akdeniz'in önemi günümüzde daha da artmış ve Kıbrıs Adası da bu sürecin bir parçasını teşkil ederek bir sorun haline dönmüştür. Günümüzdeki Kıbrıs sorunun oluşmasında arka planda meydana gelen olayların incelenmesi gerekmiş ve bu yüzden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamaları ile var olduğu 1960-63 yılları arası meydana gelen gelişmeler araştırılmıştır.

Adanın 1878 yılında Osmanlı yönetiminden çıkması ve İngiliz yönetimine geçmesiyle başlayan süreç Kıbrıs sorunun oluşumunu etkilemiştir. İngilizlerin adayı yönettiği dönemlerde yerli halk ile olan ilişkileri ve uluslararası çıkarlar doğrultusunda izlediği politika süreci etkilemiştir.

Kıbrıs sorunun oluşmasında Kıbrıslı Rumlar ve Türkler iç unsur olarak rol almıştır. 18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupa'da başlayan milliyetçilik akımının etkileri Kıbrıslı Rumları da etkilemiş ve Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanması ile İngiliz yönetiminde olan adada Megali İdea fikrini benimsemişlerdir. Kilisenin çok büyük etkisi altında kalan Rumlar Megali İdea kapsamında Enosisi desteklemiş ve adanın Yunanistan'a bağlanması düşüncesini benimsemiştir. Rumlar bu amaçları doğrultusunda diplomatik yollarla Enosis'in gerçekleşmesi için Yunanistan ile iş birliği içerisinde çalışmıştır.

Rumlar Enosis hedeflerine diplomatik olarak ulaşamadığı için EOKA örgütünü kurmuş ve şiddet yoluyla emellerini gerçekleştirmek istemiştir. Kıbrıslı Türkler de Enosis'in gerçekleşmemesi için Rumların kurduğu EOKA terör örgütüne karşılık olarak TMT'yi kurmuş ve Enosis'in engellenmesi için mücadele etmiştir.

İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ise Kıbrıs sorunun oluşmasını direkt etkileyen devletler olmuştur. Rumların ve Yunanistan'ın gerek diplomatik gerekse şiddet yoluyla yaptığı baskılar nedeniyle İngiltere soruna Türkiye'yi dahil etmiştir. Bu süreçte Kıbrıs sorunun self determinasyon kapsamında uluslararası arenaya taşınması ile BM Türkiye'yi Kıbrıs sorununa taraf yapmıştır. Türkiye ve Kıbrıslı Türkler de Enosis'e karşılık aksim tezini savunmuştur.

Kıbrıs sorunun uluslararası boyut kazanması ve 1950'li yıllarda hüküm süren iki kutuplu dünya düzeninin bir sonucu olarak NATO üyesi olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın sorunu çözmesi gerekmiştir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar ile büyük nüfusa sahip Türk ve Rum halklarının eşit ortaklığında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Kıbrıs'ta yaşayan halkların anavatanları, İngilizlere ait üslerin varlığının devam etmesi ve adanın Türkiye ana karasına yakınlığı göz önünde bulundurularak kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasasına ek olarak Garanti ve İttifak Antlaşmaları imzalanmıştır.

Kıbrıslı Rumlar ve Türkler İngiltere'den bağımsızlığını kazanması ile Kıbrıs Cumhuriyeti altında 16 Ağustos 1960'tan itibaren beraber yaşamaya başlamış ancak tarihsel sürecin getirdiği sorunlar bu ortaklığın çok sürmeyererek Aralık 1963'te bozulmasına sebep olmuştur. Rumların cumhuriyet yılları içinde eşit ortaklık esasında hazırlanan anayasayı tanımaması temel sorunu oluşturmuş ve Rumlar Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Enosis için bir basamak olarak kullanmıştır. Rumların bu tutumları Türkler tarafından kabul edilmemiş ve bu nedenle 21 Aralık 1963 tarihinde Türklere karşı Rum saldırıları başlamıştır. Kanlı Noel olarak da adlandırılan Rum saldırıları sonucu güvenlik nedeniyle Türklerin devlet içindeki etkinliği bitmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin çözölüşü gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İngiltere, Yunanistan, Enosis, EOKA, Kıbrıs, Rum, TMT, Türk.

ABSTRACT

In the historical period, the importance of the Eastern Mediterranean has increased even more and the island of Cyprus has become a part of this process and has become a problem. It was necessary to examine the events that took place in the background in the formation of the current Cyprus problem, and for this reason, the establishment stages of the Republic of Cyprus and the developments that took place between 1960-63 when it existed were researched.

The process that started in 1878 when the island left the Ottoman rule and came under British rule affected the formation of the Cyprus problem. During the periods when the British ruled the island, their relations with the locals and the policy they pursued in line with international interests affected the problem.

Greek Cypriots and Turkish Cypriots played a role as internal elements in the formation of the Cyprus problem. In the 18th and 19th centuries, the effects of the nationalism movement that started in Europe also affected the Greek Cypriots after Greece gained independence from the Ottoman Empire and they adopted the idea of Megali Idea in the island, which was under British rule. The Greeks, who were under the great influence of the Church, supported Enosis within the scope of the Megali Idea and adopted the idea of annexation of the island to Greece. In line with these aims, Greeks worked in cooperation with Greece for the realization of Enosis through diplomatic means.

Since the Greeks could not achieve their Enosis objective diplomatically, they established the EOKA organization and wanted to realize their ambitions through violence. In order to prevent Enosis, Turkish Cypriots established the TMT in response to the EOKA terrorist organization established by the Greeks and fought to prevent Enosis.

Britain, Turkey and Greece were the countries that directly influenced the formation of the Cyprus problem. Due to the pressure exerted by the Greeks and Greece both diplomatically and through violence, the Britain included Turkey to the problem. In this process, as the Cyprus problem was brought to the international arena within the scope of self-determination, the UN made Turkey a party to the Cyprus problem. Turkey and Turkish Cypriots defended the partition thesis in opposition to Enosis.

NATO members Britain, Turkey and Greece had to solve the Cyprus problem as the problem gained an international aspect and as a result of the bipolar world order that dominated in the 1950s. The Republic of Cyprus was established with the equal partnership of the Turkish and Greek peoples with their large populations with the work carried out in this context. The Treaties of Guarantee and Alliance were signed in addition to the constitution of the Republic of Cyprus, which was established taking into account the homeland of the people living in

Cyprus, the continued existence of British bases and the proximity of the island to mainland Turkey.

Greek Cypriots and Turkish Cypriots started to live together under the Republic of Cyprus on August 16, 1960, but the problems brought about by the historical process caused this partnership to collapse in December 1963. The main problem was that the Greeks did not recognize the constitution which was prepared on the basis of equal partnership during the republic years and the Greeks used the Republic of Cyprus as a stepping stone for Enosis. These attitudes of the Greeks were not accepted by the Turkish Cypriots and for this reason, Greek Cypriot attacks against the Turkish Cypriots started on December 21, 1963. As a result of the Greek attacks, also known as the Bloody Christmas, the effectiveness of the Turkish Cypriots in the government ended due to security reasons and the disintegration of the Republic of Cyprus took place.

Keywords: Turkey, England, Greece, Enosis, EOKA, Cyprus, Greek, TMT, Turkish.

ÖNSÖZ

Kıbrıs Adası stratejik önemi nedeniyle Doğu Akdeniz'e egemen olmak isteyen devletlerin ilgi odağı olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde uluslararası alanda adaya karşı oluşan ilgi Kıbrıs sorunun oluşmasına ve günümüze kadar devam etmesine sebep olmuştur. Kıbrıs sorunun günümüzde oluşmasını sağlayan nedenlerin öğrenilebilmesi açısından 1960-1963 yılları arasında var olan Kıbrıs Cumhuriyeti önemli bir etmendir. Bu nedenle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin nasıl kurulduğunun ve kısa sürede neden yıkıldığının anlaşılması günümüzdeki Kıbrıs sorununun oluşmasına ışık tutacaktır.

Tezimiz, Kıbrıs Cumhuriyeti Sorunsalı: Kuruluş ve Çözülme (1960-1963) olarak adlandırılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamaları ile çözülüş nedenlerinin kronolojik olarak bir bütün halinde incelenmesi gereği duyulmuştur. Araştırma konusu kapsamında incelenen yıllar içerisinde yaşanan sorunların incelendiği yazılı kaynaklar ile yine o dönemlere ait süreli yayınlardan ve ayrıca sınırlı sayıda yabancı kaynaktan da faydalanılmıştır.

Mevcut çalışma kısa bir tarih aralığı konu alıyor olsa da bu tezin ana sorunsalı cumhuriyetin çözülmesine neden olan sebeplerin araştırılması ve analiz edilmesidir. Bu bağlamda sınırlı süre içerisinde araştırma aşaması tamamlanmış ve çalışma kaleme alınmıştır.

Tez jürisinde yer alan kıymetli hocalarıma da katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunmak isterim. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı başkanı Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan hocama da emekleri için şükranlarımı sunarım.

Son olarak Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı'nda tamamlanan bu çalışma, kısa bir süre kurulan bu yeni anabilim dalında tamamlanan ilk çalışmalardan biri olması açısından bende ayrı bir mutluluk yaratmaktadır. Kıbrıs ile ilgili bu çalışmanın mevcut literatüre katlı sağlayacak olması ihtimali bile benim için ayrı bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu tezin bundan sonraki çalışmalar için faydalı olması diliyorum.

Literatüre katkı sağlayacağını düşündüğüm bu tezin hazırlanması aşamalarında bana yol gösteren ve emek harcayan çok değerli Sayın Doç. Dr. Çağla Derya Tağmat hocama çok teşekkür ederim. Ayrıca yine bu tezin hazırlanmasında bana gerekli desteği sağlayan Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı'na, bazı kaynaklara ulaşmamı sağlayan KKTC Milli Arşiv ve Çalışma Dairesi'ne ve beni motive edip bugünlere gelmemi sağlayan annem Birgül Ergürer ile kardeşim Özen Ergürer'e teşekkürü bir borç bilirim.

Yılmaz Ergürer

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. Araştırma Yöntemi ve Terminoloji.....	1
2. Araştırmada Karşılaşılan Sorunlar	6
BİRİNCİ BÖLÜM	9
KIBRIS CUMHURİYETİ ÖNCESİ KIBRIS	9
1.1. Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu, Stratejik Önemi ve Kısa Tarihi	9
1.2. Lozan Barış Antlaşması ile Adanın İngiltere'ye Devri	14
1.3. 1923-1959 Arası Dönem ve Clemens Hattı	18
1.3.1. Lozan Barış Antlaşması Sonrası Kıbrıs'ın Durumu	18
1.3.2. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Adanın Önemi	23
1.3.3. Savaş Sonrasında Adadaki Örgütlenmeler	27
1.3.4. EOKA'nın Kuruluş Amacı ve Faaliyetleri.....	32
1.3.5. Clemens Hattı'nın Oluşturulması ve İlk Diplomatik Adımlar.....	37
1.3.6. Türk Mukavemet Teşkilatı'nın (TMT) Kurulması ve Rauf Raif Denktaş	40
İKİNCİ BÖLÜM	46
KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ AŞAMASI.....	46
2.1. Yeni Devletin Kurulma Aşaması: Zürih ve Londra Antlaşmaları	46
2.2. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Garanti ve İttifak Anlaşmaları.....	62
2.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İlanı	68
2.4. Cumhuriyetin İlanı Sonrasında Ada Topluluklarının Genel Durumu	71
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	76

KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN ÇÖZÜLÜŞÜ 1960-1963	76
3.1. Cumhuriyetin Yapısı	76
3.1.1. Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Bakanlar Kurulu.....	76
3.1.2. Temsilciler Meclisi ve Cemaat Meclisleri.....	78
3.1.3. Anayasa ve Yüksek Anayasa Mahkemesi	79
3.2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Çözülüşünü Hazırlayan Nedenler	81
3.2.1. Uygulanmayan Bir Madde: Kamu Hizmetinde Yetmiş Otuz Oranı ve EOKA'cıların Devlet Kadrolarına Yerleştirilmesi.....	81
3.2.2. Türk Belediyeleri Sorunu	88
3.2.3. Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı'nın (OPEK) Kurulması.....	92
3.2.4. Kıbrıs Ordusu ve Emniyet Kuvvetleri.....	94
3.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Çözülüşünde Son Evre.....	98
3.3.1. Cumhuriyet Döneminde Rum Tahrikleri ve Saldırıları	98
3.3.3. Rumların Anayasa Değişiklik Talepleri	110
3.3.4. Akritas Planı ve Türklere Karşı Silahlı Saldırıların Başlaması.....	118
3.3.5. Türkiye'nin Müdahalesi ve Ateşkes.....	123
SONUÇ	128
KAYNAKÇA.....	134
EK	141
ÖZGEÇMİŞ	147

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKEL	: Anorthotikon Komma Ergazomenou Laou
B.	: Birleşim
BM	: Birleşmiş Milletler
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CIA	: Central Intelligence Agency
Çev.	: Çeviren
D.	: Dönem
Der.	: Derleyen
DİB	: Dış İşleri Bakanı
Ed.	: Editör
EOKA	: Ethniki Organosis Kiprion Agoniston
Gnkur.	: Genelkurmay
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
KATAK	: Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KMTHP	: Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi
KTKF	: Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu
M.S.	: Milattan Sonra
M.Ö.	: Milattan Önce
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OHEN	: Orthodoxos Christianiki Enosis Neon
OPEK	: Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı
PEON	: Pancyprian National Youth Organisation
S.	: Sayı

SSBC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.	: Toplantı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
Vd.	: Ve diğeri

GİRİŞ

1. Araştırma Yöntemi ve Terminoloji

Tezimizin başlığı 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Çözülme Sorunsalı (1960-1963), konusu ise 16 Ağustos 1960 tarihinde eşit ortaklık temelinde Doğu Akdeniz'de bulunan Kıbrıs Adası üzerinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960-63 yılları arasındaki çözülüşünü etkileyen olayların incelenmesidir. İncelenen yıllar için Türkiye'de ve Kıbrıs'ta yayımlanan Türkçe gazeteler ile yerli ve yabancı yazarların kitapları ve anıları ana kaynak olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada 1960-63 yılları arasında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğinde yaşayan Türkler ve Rumlar arasında ortaya çıkan sorunlar ile garantör devletlerin sürece etkilerinin tarafsız bir gözle araştırılması amaçlanmıştır.

Günümüzde de devam eden Kıbrıs sorununun mevcut statükoya nasıl ve ne şekilde geldiğinin incelenmesi ve anlaşılması açısından 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin çözülüşünün önemli bir eşik olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle 1960-63 arası dönem ile öncesinde yaşananların bir bütün halinde araştırılması gerekmiştir.

Bu kapsamda Kıbrıs sorununun ortaya çıkışında bazı önemli olayların etkisi olmuştur. Kıbrıs'ın uluslararası bir sorun olmasının temelinde stratejik öneminin büyük etkisi olduğu söylenebilir. Özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa ülkeleri için sömürgecilik faaliyetlerinin hız kazanması ile üç kıtanın birleşimi konumunda bulunan Doğu Akdeniz önemli bir konuma sahip olmuştur. Kıbrıs'ın da Doğu Akdeniz'e hâkim bir konumda olması ile Afrika, Asya ve Avrupa ana karalarına yakın ve sömürgecilik faaliyetlerinin yolları üzerinde bulunması nedeniyle stratejik önemi daha da artmıştır. Stratejik önemi nedeni ile Kıbrıs, sömürgecilik faaliyetlerinde bulunan devletler için elde bulundurulması durumunda avantaj sağlayacak bir üs konumuna gelmiştir.

Sömürgeciliğin gelişmesiyle İngiltere'de Uzak Doğu'daki sömürge yollarının emniyeti açısından önem arz eden Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'nden ilk olarak kiralamış ve Birinci Dünya Savaşı ile de ilhak etmiştir. İngilizler adaya hâkim olduğu dönemde nüfus olarak adaya kendi milliyetinden nüfus kaydırmamış ve sadece yönetim kademeleri için yöneticiler göndermiştir. Bu nedenle adanın demografik yapısı Rum ile Türklerin çoğunluğunda kalacak şekilde sadece sayı olarak değişmiştir.

Kıbrıs sorunun oluşmasında bir diğer neden olarak 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da başlayan milliyetçilik akımının da etkisi olduğu söylenebilir. Milliyetçilik akımının bir sonucu olarak Yunanistan 1821 yılında Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması ile Yunanlar, Megali İdea çerçevesinde Büyük

Yunanistan'ı oluşturmak için hedeflerindeki topraklarda yaşayan Rumları etki alanı içine almak istemiştir. Bu nedenle Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar da Megali İdea'dan etkilenmiş ve Yunanistan ile birleşme hayalleri olan Enosisi gerçekleştirmek için çalışmışlardır.

Türkler ve Rumlar tarafından kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temeli eşit ortaklık çerçevesinde planlanmış ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan da cumhuriyetin garantörleri olmuştur. Eşit ortaklık paydasında Kıbrıslı Türk ve Rum liderleri ile Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından kuruluş antlaşmaları imzalanmış ve 16 Ağustos 1960 tarihinde cumhuriyet ilan edilerek adadaki İngiliz yönetimi sona ermiştir.

Bu çerçevede oluşturulan devlet düzeni ve anayasanın, Rumlar tarafından günümüzde halen Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında Türklerin yer almadığı bir düzende sürdürmesinin bir çelişki yarattığı söylenebilir. Çünkü Rumlar, cumhuriyetin kuruluşu ile anayasada belirlenen ve ortaklığın temelini oluşturan maddeleri çeşitli nedenler öne sürerek uygulamaktan kaçınmış ve şiddet yöntemleri kullanılarak Türkleri azınlık konumuna getirme çabasına girişmiştir. Rumların bu süreçte takındıkları tutum, Enosis için teşkilatlanma ve şiddet olayları söz konusu çözülüş sürecin başlangıcını teşkil etmiştir. Bahsedilen bu sürecin Kıbrıs'ta nasıl oluştuğunun ve süreci etkileyen uluslararası faktörlerin incelenmesi gerekmiştir.

Tezimizin adında geçen kavramlar ile tezin içerisinde geçen ve araştırma probleminin esasını teşkil eden kavramların açıklanması başlangıç için yerinde olacaktır. İngiltere'nin adanın yönetiminden çekilmeye karar vermesiyle Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs'ta kurulacak yapı ile ilgili çalışmalar başlamıştır. Zürih ve Londra'da şekillenen devletin yapısı İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile Kıbrıslı Türk ve Rum liderler tarafından onaylanmıştır. Bu çerçevede oluşturulacak devletin yapısı cumhuriyet olarak belirlenmiştir.

Cumhuriyet kamu hukukunda, devlette üst düzeyde yer alan yönetici konumundaki kişilerin seçim yoluyla belirlenmesi anlamına gelmekte ancak geniş anlamıyla bakıldığında ise seçme ve seçilme hakkının halka verildiği bir sistem olarak nitelendirilmektedir.¹ Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise cumhuriyet, “*Milletin, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçimi*” şeklinde tanımlanmıştır.² Ayrıca cumhuriyet, hukuk sözlüğünde “*Ulusun egemenliği elinde bulundurduğu ve bunu belirli sürelerle seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı devlet biçimi*” olarak tanımlanmıştır.³ Tanımlardan da anlaşılacağı üzere cumhuriyet, devlet sistemin

¹ Aydoğan Kutlu, *Cumhuriyet Kavramı ve Türkiye'deki Evrimi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, 13-17.

² <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim 02.05.2023.

³ Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, Ankara: Yetkin Yayınları, 1996, 163.

halk üzerine kurulduğu bir yapı olarak tasarlanmıştır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de yapısı bu şekilde oluşturulmuş ve Türkler ile Rumların eşit ortaklık temelinde devlette söz sahibi olması kararlaştırılmıştı.

Devletlerin yönetim biçimlerinin belirlenmesi ise anayasa ile gerçekleşmektedir. TDK sözlüğünde anayasa, “*Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama güçlerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasa, kanunuesası*” olarak tanımlanmıştır.⁴ Hukuk sözlüğünde ise anayasa “Devletin temel yapısını, yönetim biçimini, devletin temel organlarını, bunların birbirleri ile ilişkilerini, kişilerin devlete karşı, devletin kişilere karşı olan hak ve görevlerini düzenleyen en üstün yasa” olarak tanımlanmıştır.⁵ Devletin yönetim biçimlerinden cumhuriyet rejimi de bu şekilde anayasanın içerisinde belirtilerek halkın sahip olacağı haklar ve yasama, yürütme, yargı gibi temel güçlerin nasıl yapılacağı açıklanmaktadır.

Diğer yandan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile yürürlüğe giren anayasa cumhuriyetin temelini teşkil etmiş ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın kurulan devletin garantörleri olduğunu gösteren Garanti Antlaşması da anayasaya ile cumhuriyetin kuruluş antlaşmasına eklenmiştir.⁶ Garanti kelimesi hukuk sözlüğünde “*Güvence, teminat, inanca*” ve garantör kelimesi de “*Garanti veren; teminat veren; bir hususu garanti eden kimse*” olarak tanımlanmıştır.⁷ TDK sözlüğünde ise garanti “*Güvence*” olarak garantör de “*Güvence veren ve bunun gerçekleşmesini gözetten ve denetleyen (kimse, kuruluş veya devlet), güvenceci*” şeklinde ifade edilmiştir.⁸ Dolayısıyla çalışma içinde de geçen bu kavramlar aynen sözlükte yer aldığı anlamda kullanılmıştır.

Kıbrıs'ın durumunun bir sorun olarak tarih sahnesine çıkmasında Rumlar tarafından ortaya atılan *self determinasyon* kavramı da etkili olmuştur. Self determinasyon TDK sözlüğünde “*Öz belirtim*”⁹ olarak, hukuk sözlüğünde ise “*Bir ulusun kendi geleceğini kendinin belirlemesi hakkı; bir ulusun dilediği yönetim biçimi ve ekonomik/siyasal sistem içinde yaşayabilmesi*”¹⁰ şeklinde tanımlanmıştır. Bu kavram genel olarak “Halkların kendi geleceğini tayin etme hakkı” olarak kullanılmaktadır. Bu kavram ilk olarak dönemin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Thomas Woodrow Wilson tarafından 8 Ocak 1918 tarihinde Birinci

⁴ <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim 02.05.2023.

⁵ Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, 60.

⁶ https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyeti_nin-kurulusuna-iliskin-temel-antlasma-_1960__ingilizce_.tr.mfa. Erişim 03.05.2023.

⁷ Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, 276.

⁸ <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim 03.05.2023.

⁹ <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim 04.05.2023.

¹⁰ Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, 716.

Dünya Savaşının devam ettiği süreç içerisinde *Wilson Prensipleri* olarak yayımlanan bildirinin 5'inci maddesinde yer almıştır. Söz konusu madde ile kavram şu şekilde ifade edilmiştir: “*Tüm sömürgecilik savları, ilgili halkların çıkarlarını ve egemenlik istemlerini dikkate alacak biçimde eşitlikçi ve hakkaniyete uygun düzenlemelere tabi tutulmalıdır.*” Halkların kendi geleceğini tayin etmesi ile ilgili Wilson'un yayımladığı bildiride sömürge altındaki halklara çıkarları doğrultusunda egemenlik verilebileceğinden bahsedilmiştir. Rumlar da bu doğrultuda İngilizlerden ve BM'den self determinasyon hakkı talep edecektir.¹¹

Diğer yandan tezin adında geçen çözülmek kavramı TDK sözlüğünde “*Birliğini, beraberliğini yitirmek, dağılmak, parçalanmak*”, sorunsal ise “*Çözümü belli olmayan*” şeklinde tanımlanmıştır.¹² Bu çerçevede tezimizde, eşit ortaklık temelinde iki halk tarafından kurulan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki birlik ve beraberliğin bozulma süreci araştırılmış ve karşılaşılan sorunlar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın başlığında metin içinde geçen çözülmek ifadesi ağırlıklı olarak, uygulanamaz hale gelme aşaması ve son bulmaya giden süreç anlamında kullanılmıştır.

Bu kavramlardan başka Rum ve Türk kavramlarını da açıklamak tezin daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır. TDK sözlüğünde Rum kavramı için “*Müslüman ülkelerde oturan Yunan asıllı kimse*” ve “*Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan, Roma yurttaşı haklarına sahip olan halk*” şeklinde tanımlamalar yapılmıştır.¹³ Günümüzde kullanılan anlamı ise Yunanistan dışında oturan Yunan asıllı kimseleri ifade etmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de, Amerika'da, Rusya ya da başka bir ülkede yaşayan Helen ırkına mensup topluluklar için Rum ifadesi kullanılmaktadır. Yine Yunan ana karasından ayrı bir coğrafya olması dolayısıyla Kıbrıs adasında yaşayan ve Helen ırkından olan topluluk için Rum ifadesi kullanılmaktadır. Bu çalışmada da kelime aynı anlamda kullanılmıştır.

Öte yandan TDK sözlüğünde Türk kavramı “*Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan halk ve bu halktan olan kimse*” ve “*Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan, Türkçenin değişik lehçelerini konuşan soy ve bu soydan olan kimse*” şeklinde tanımlanmıştır. Kıbrıslı Türkler de 1571 yılında adanın Osmanlı hakimiyetine geçmesi ile 1878 yılına kadar olan dönemde Anadolu'dan Kıbrıs'a göç eden Türkleri ifade etmektedir.

Kıbrıslı Rumlar M.Ö. 11 ve 12. yüzyıllarda Mora'dan göç eden Akalar ve Dorlar'ın Kıbrıs'taki yerli halk ile kaynaşmaları ile kendini Grek olarak nitelendiren halkı ifade

¹¹ İhsan Şerif Kaymaz, “Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 23 (2007), 146-151.

¹² <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim 02.05.2023.

¹³ <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim 10.05.2023.

etmektedir. Rumlar bu şekilde kendilerini Grek olarak tanımlamış ve Helenizm ideolojisini benimsemiştir.¹⁴ Helenizm ideolojisi ise Türkçe de kullanılan anlamı ile “*Yunanlıların yaşadığı alanların genişletilmesi*” şeklinde yorumlanabilir.¹⁵ Rumlar kendilerini Grek olarak tanımlayarak Helenizm ideolojisinin etkisiyle Megali İdea’nın gerçekleşmesi için Enosisi desteklemiştir.

Megali İdea kavram olarak “*Büyük Ülkü*” anlamına gelse de “*Yunan Düşü*” olarak da tanımlanmaktadır. Megali İdea’nın hedefi ise Büyük Yunanistan’ın kurulması şeklinde ifade edilebilir. Coğrafi olarak tam sınırları belirlenemese de mevcut Yunanistan topraklarına ek olarak merkezi İstanbul olan ve Helen ırkından olan Rumların yaşadığı eski Bizans İmparatorluğu topraklarını içine alan bölgeleri içermektedir.¹⁶ Rumların Kıbrıs’ta da yaşaması nedeniyle bu sınırlar içine Kıbrıs da eklenmektedir. Kıbrıslı Rumlar da Helenizm etkisiyle Megali İdea’nın bir parçasını teşkil etmek için Yunanistan ile birleşmeyi amaçlamıştır.

Kıbrıs ile ilgili yapılan çalışmalarda belki de en önemli ve sıklıkla karşılaşılan bir diğer kavram da Enosis’tir. Enosis kelimesi politika sözlüğünde, “*Yunanca’da birleşme anlamına gelen terim*” ve “*Kıbrıs Adası’nın Yunanistan’a ilhak politikası*” olarak ifade edilmiştir.¹⁷ Diğer yandan Türkçeye de böyle yerleşmiş olması açısından önemli bir kavramdır. Türkçede ilhak şeklinde de yorumlu bir çeviri olarak da kullanılan bu kavram, Megali İdea ile kıyaslandığında, ağırlıklı olarak Kıbrıs’a özel bir kullanım olduğundan, Megali İdea’nın yeniden kurgulanmış veya minimize edilmiş bir versiyonu olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki Megali İdea tüm Yunanlı ve Yunanistan’ı kapsayan bir ifade iken, Enosis genel anlamda Kıbrıs’a mahsus ve Kıbrıs ile özdeşleşmiş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Megali İdea’nın daha kapsayıcı ve içine alan bir ifade olduğunu, Enosis’in ise Megali İdea’nın alt kolu olduğu ve özellikle 1950’lerden sonra çok daha fazla dillendirildiği yorumu yapılabilir.

Rumların Kıbrıs üzerindeki hedeflerini ve siyasi amaçlarını ifade eden Enosis ifadesine karşıt olarak Türklerin savunduğu ve üzerinde durduğu taksim tezi ise ikiye bölünme anlamında gelmektedir. Taksim tezi Radcliff tarafından hazırlanan anayasa ile ortaya çıkmış ve adanın

¹⁴ Arif Erzen, “İlkçağ Tarihinde Kıbrıs”, *BELLETEN*, 40/157 (1976), 110-111.

¹⁵ Çağla Derya Tağmat, *Sosyo- Kültürel Boyutlarıyla İstanbul’da Helenizm (1839-1922)*, Ankara: Libra Yayınları, 2020, 2.

¹⁶ Çağla Derya Tağmat, “Türk ve Yunan Kaynakları Çerçevesinde Megali İdea Değerlendirmeleri”, *Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler*, Ed. Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, 2014, 89-100.

¹⁷ Faruk Sönmezoğlu, *Ansiklopedik Politika Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1987, 61.

kuzey ve güney şeklinde ikiye bölünmesi esasına dayanmıştır. Bu bağlamda adanın kuzeyinin Türkiye'ye güneyinin ise Yunanistan'a bağlanması söz konusu olmuştur.¹⁸

2. Araştırmada Karşılaşılan Sorunlar

Tezimizde öncelikle Kıbrıs Adası'nın coğrafi konumu ile geçmiş tarihi kısaca incelenmiş ve stratejik olarak önemi ortaya koyulmuştur. Adanın stratejik önemi nedeniyle geçmişte yaşanmış olayların nedenlerinin ve sonuçlarının iyi anlaşılması incelediğimiz döneme ait olayların anlaşılmasına ışık tutmuştur. Bu kapsamda inceleme yapılan dönemin daha iyi anlaşılması açısından adanın 1878 yılında İngiltere'ye devredilmesi ile müteakip süreçte hem adada hem de uluslararası alanda yaşanan önemli gelişmeler ve olaylar da incelenmiştir.

Ortaklık cumhuriyeti kurulmadan önceki Kıbrıs'ın tarihi incelenirken genel olarak kitaplar, tezler ve dergi makalelerinden faydalanılmıştır. Özellikle 1878-1950 yılları arasında Kıbrıs'taki İngiliz egemenliği yıllarına ait basılı kaynağın kısmen az olması ve ulaşılabilirliğinin de az olması nedeniyle bu dönemin araştırılması bu alanlarda yayımlanan doktora ve yüksek lisans tezleri ile dergi makaleleri kullanılarak desteklenmiştir.

Özellikle 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna etki eden önemli gelişmelerin 1950-60 yılları arasında bulunması nedeniyle, bu dönem daha detaylı olarak incelenmiştir. Konunun daha şeffaf incelenebilmesi için bahsedilen dönem için yazılan yerli ve yabancı yazarlara ait arşiv kaynaklı yapılan çalışmalar veya olaylara tanıklık eden kişilerden elde edilen bilgiler ışığında yapılan çalışmalar sonucu yazılan eserlerin seçilmesine dikkat edilmiştir. Sözü edilen eserlerin incelenmesi yapılırken eş zamanlı olarak dönemin gazeteleri de incelenerek yaşanan olaylar kronolojik olarak sıraya konulmuştur. Bu sayede meydana gelen olaylar arasındaki neden sonuç ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kaynak dili olarak genel olarak Rumca ile İngilizceden çevrilen Türkçe kaynaklar ile az sayıda yazılmış İngilizce kaynaktan faydalanılmıştır. Çeviri olan kaynakların bazılarında çevirinin bire bir yapılmış olmasından dolayı anlam bütünlüğü bozulan ifadeler olmuştur. Bunun sonucunda özellikle bazı cümlelerde yazarın anlatmış olduğu olayın olumlu mu olumsuz mu olduğu konusunda sorunlarla karşılaşmıştır. Bu nedenle farklı kaynakların da incelenerek anlatılmak istenen düşüncenin ne olduğu sorgulanmış ve zaman kaybına sebebiyet vermiştir.

Yine bu döneme ait süreli yayınlar incelenirken de bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Araştırma döneminde bazı gazetelerin haftalık olarak yayımlanması ve hatta bazı dönemlerde

¹⁸ Rumların isteği olan Enosis'e karşı Radcliff tarafından hazırlanan anayasa ile ortaya çıkan taksim tezi, adanın kuzey ve güney olarak ikiye bölünmesi esasına dayanmıştır. Bu bağlamda adanın kuzeyinin Türkiye'ye güneyinin ise Yunanistan'a bağlanması gündeme gelmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Emrah Balıkcıoğlu, *Taksim Tezi Bağlamında Kıbrıs (1954-1960)*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

hiç basılamamış olmaları bir engel teşkil etmiştir. Ayrıca bu dönemdeki gazetelerde kullanılan dilin ağır olması ve yazım hatalarının çokluğu da konuların anlaşılmasında güçlük yaratmıştır. Çünkü dönemin şartları düşünüldüğünde, Kıbrıs teknolojik olarak dünya ülkelerinin gerisinde bir çizgi seyretilmiştir.

Tezimizin amacı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1960 yılından itibaren kurumsal ve toplumsal sorunları açığa çıkararak yeni devletin kısa sürede neden çözüldüğünü ortaya çıkarmaktır. Kısa sürede çözülen bu devlette Türkler Rumlar tarafından dışlanmış mıdır ve Türkler kendi istekleriyle mi cumhuriyetten vazgeçmiştir sorularına cevap aranacaktır. Bu amaçla tezimizde 1960-1963 arasında meydana gelen olaylar incelenerek 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin çözülüş nedenleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve çözülüşüne etki eden olayların incelenebilmesi için öncelikle Kıbrıs Cumhuriyeti öncesinde adaya sahip olan İngiltere'nin adayı nasıl elde ettiği ve İngiliz yönetimi altında Türk ve Rum halklarının cumhuriyetin kuruluşuna etkilerinin sorunun anlaşılması açısından incelenmesi gerekmiştir. Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde Türkler ve Rumların adada daha huzurlu bir şekilde yaşarken İngiliz döneminde iki halk arasında sorunlar başlamış ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile sorunların artarak devam etmiştir. Bu nedenle iki halk arasında gelişen olaylar Cumhuriyetin çözülüşüne direkt olarak etki etmiş ve sorunun kaynağını oluşturmuştur.

Bu amaç doğrultusunda tezimiz üç ana başlıktan oluşmuştur. İlk bölümde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önceki dönem genel hatlarıyla ele alınmıştır. Bölüm içerisinde adada yaşayan Rumlar ve Türkler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve İngiliz egemenliği altındaki yaşantıları incelenmiştir.

İkinci bölümde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamaları daha detaylı olarak incelenmiş ve cumhuriyetin hangi şartlar altında ilan edildiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca cumhuriyetin ilanı ile adadaki Türk ve Rum toplumlarının içinde bulunduğu genel durumdan da söz edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin çözülüş süreci içerisinde yaşanan olaylar ve bu olaylar karşısında meydana gelen gelişmeler detaylı bir şekilde incelenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Yapılan çalışma ile İngiliz egemenliği döneminde adada meydana gelen önemli olaylar ve bunların etkilerinin ne olduğu, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hangi şartlarda kurulduğu, Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasının neden uygulanmadığı ve Kıbrıslı Türklerin yönetime katılmaları Rumlar tarafından engellenmiş midir sorularına cevap aranacaktır. Öte yandan Cumhuriyetin çözülme aşamasında Türk mü yoksa Rum faktörünün mü etkili olduğu, Rumların anayasa ihlali

yapıp yapmadığı ya da anayasaya ne derece bağılı kaldıkları, adada meydana gelen terör faaliyetlerinde nasıl bir siyasi çizgi takip ettikleri Türkiye'nin ve Yunanistan'ın olaylara bakış açıları, Türk ve Yunan iç politikasındaki gelişmelerin Cumhuriyetin çözölme sürecine ne derece etki ettiğı analiz edilmeye çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS CUMHURİYETİ ÖNCESİ KIBRIS

1.1. Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu, Stratejik Önemi ve Kısa Tarihi

Geçmişten günümüze ciddi bir öneme sahip olan Kıbrıs Adası coğrafi konum olarak Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği noktada ve dünyanın en büyük iç denizi olan Akdeniz'in doğusunda yer almaktadır. Akdeniz üç kıtanın kesiştiği noktada bulunması itibarıyla kuzeyde Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Karadeniz'e, doğuda Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na, batıda ise Cebelitarık Boğazı ile Atlas Okyanusu'na bağlanır.¹⁹

Kıbrıs, 9,251 km²'lik alan ile Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Ada Akdeniz'in en doğusunda yer almakta olup Anadolu'ya 70 km mesafededir. Yeryüzü şekilleri ve deniz altında bulunan eşik göz önüne alındığında eski zamanlarda Anadolu'dan ayrılan bir toprak parçası olduğu değerlendirilmektedir. Narenciye, tarım, hayvancılık ve madencilik eski zamanlarda adanın önemli gelir kaynağını oluşturmuştur.²⁰

Adanın "Kıbrıs" adını, bakırın Latince karşılığı olan "*Cuprum*" kelimesinden türetilerek aldığı söylenmekle birlikte yine Latince servi anlamına gelen "*Cypress*" ve İbranice de kına çiçeği anlamına gelen "*Kopher*" kelimesinden türediği de söylenmektedir.²¹

Diğer yandan tarihsel süreçte Kıbrıs'ın bir hâkimiyet alanı olarak görülmesi dikkat çekicidir. Genel olarak devletlerin Kıbrıs Adası üzerinde sürekli hâkimiyet kurmak istemesinin başlıca nedeni olarak coğrafi konumunu işaret etmek yanlış olmayacaktır. Bölgede çeşitli dönemlerde etkili olan devletler veya topluluklar birçok nedenden dolayı Kıbrıs Adası'nı ele geçirmek veya varlık göstermek istemiştir. Özellikle Kıbrıs'ın Asya-Avrupa-Afrika kıtaları arasındaki ikmal yolları üzerinde bulunması, Ortadoğu da bulunan üç kutsal dinin merkezi olarak kabul edilen kutsal toprakların söz konusu yollar üzerinde bulunması ve askeri gücü konuşlandırabilmek adanın önemini artıran başlıca nedenlerdir. Coğrafi konumun etkili olmasının dışında yer altı ve yer üstü kaynakların varlığı da adayı cazip kılmaktadır. Son yıllarda münhasır ekonomik bölgelerde²² de hâkimiyet kurmak isteyen ve önemli ölçüde yeraltı

¹⁹ Oğuzhan Mısırlı, "Doğu Akdeniz'de Stratejik Güvenlik", *Mare Nostrum'dan Casus Belli'ye Bizim Deniz Akdeniz*, Ed. Ulvi Keser, Ankara, 2013, 11.

²⁰ Dinora Zhumatayeva, *Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs Barış Harekatının SSBC Kamuoyuna Yankıları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, 2-3.

²¹ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2000, 40.

²² Münhasır Ekonomik Bölge: Hukukî anlamda münhasır ekonomik bölge, karasularının ötesindeki belli bir alanda canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi, korunması ve yönetilmesi konusunda kıyı devletin

kaynağı olan Doğu Akdeniz'in önem kazanması Kıbrıs'ın günümüzde de öneminin artmasına ve birçok süper gücün bölgede etkin olmaya çalışmasına neden olmaktadır.

Coğrafi konumun ve kaynakların önemi nedeni ile milattan önceki dönemlerde Roma İmparatorluğunun Kıbrıs'ı ele geçirmesine kadar Persler, Mısırlılar, Asurlar, Fenikeliler ve Makedonya Krallığı çeşitli dönemlerde ve amaçlarla adaya hâkim olmuştur. Roma İmparatorluğu, güçlenmesinin ve Akdeniz'de hâkimiyet kurma emellerinin bir parçası olarak, stratejik açıdan önem arz eden Kıbrıs'ı M.Ö. 58 yılında ele geçirmiştir. Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395 yılında parçalanarak ikiye bölünmesi nedeniyle Kıbrıs Doğu Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalmıştır.²³ Roma ve devamı olan Doğu Roma İmparatorluklarının Hristiyanlığı kabul etmesi nedeniyle adada Hristiyanlık yayılmıştır. Ayrıca, Bizans'ın etkisiyle Yunanca resmi dil olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında kilit bir noktada olması nedeniyle Kıbrıs, Müslümanlığın yayıldığı dönemlerde, ilk halife Hz. Ebubekir ve sonrasında Şam Valisi Muaviye b. Ebû Süfyan tarafından kısmi bir etki ile Arapların saldırısına uğrayarak Müslümanlığın etkisinde de kalmıştır. Arapların etkisi çok az olmakla birlikte son peygamber Hz. Muhammed'in halası Ümmüharam bint Milhan'ın yapılan saldırılarda şehit düşmesi ile inşa edilen Hala Sultan Tekkesi Kıbrıs'ta Larnaka şehrinde bulunmaktadır.²⁴

Bizans İmparatorluğu'nun Kıbrıs'taki egemenliği 3. Haçlı Seferi ile 1191 yılında dönemin İngiltere Kralı (Arslan Yürekli) Richard tarafından fethedilerek son bulmuştur. 15. yüzyılda Kıbrıs, Memlukler ve ardından İtalyan şehir devletleri olan Cenevizliler ile Venediklilerin etkisine girerek Venediklilerin idaresine kalmıştır.²⁵

Bunlara ek olarak, Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesine çıkması ve ardından 15. ve 16. yüzyıllarda gücünün doruklarını ulaşması ile Doğu Akdeniz'in kontrolü önem kazanmıştır. Venediklerin Kıbrıs'taki varlıkları korsanlık faaliyetlerini ve dolayısıyla ikmal yollarının sürekli tehdit edilmesi anlamına gelmekteydi. Özellikle Mısır, Suriye ve Anadolu topraklarına hâkim olması ve Kıbrıs'ın bu toprakların kıyılarına çok yakın olması Osmanlı Devleti için hayati önem taşımıştır. Osmanlı Devleti'nin Mısır'ı fethetmesiyle Kıbrıs'a ödenen vergiyi

birtakım egemen hak ve yetkileri bulunduğu bir deniz yetki alanıdır. Detaylı bilgi için bkz. Fevzi Topsoy, "Münhasır Ekonomik Bölgelerde Yürütülen Yabancı Askeri Faaliyetlerin Hukuki Niteliği", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14/3 (2012), 221.

²³ Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi C 12*, Özel S. (2012), 1489.

²⁴ Bengü Gülmez, *Lusignan Hanedanlığı Döneminde Kıbrıs (XIII.-XV. Yüzyıl)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022, 29-30.

²⁵ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, 46-47.

Venedikler Osmanlı Devleti'ne ödemeye başlamıştır. Yani dolayısıyla Osmanlı Devleti zaten daha önceden Kıbrıs ile bir etkileşim kurmuş ancak egemenlik söz konusu olmamıştır. Bu kapsamda stratejik önemi, adada yaşayan halklara Venedikler tarafından yapılan dini baskılar nedeniyle Osmanlı Devleti'nden yardım talep etmeleri ve artan korsan faaliyetlerinin Osmanlı'ya olan zararları nedeniyle Kıbrıs 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiştir.²⁶ Kıbrıs'taki Türk varlığı Osmanlı Devleti'nin adayı fethetmesiyle başlayıp günümüze kadar devam etmiştir.

Kıbrıs Adası söz konusu edildiğinde görmezden gelinemeyecek diğer bir devlet olan Yunanistan'ın da Kıbrıs konusunda birtakım hedeflerinin olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle adanın tarihinde Bizans izlerinin bulunması Yunanistan'ın tarih yazımı açısından bu adada tarihsel mirasa sahip olduğu şeklinde bir sonuç çıkarmaktadır.

Buna bağlı olarak Kıbrıs Yunanistan'ın da ulaşmak istediği hedeflerinin bir parçası olmuştur. Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanması ile hiçbir zaman küresel veya bölgesel güç durumuna gelmemesine rağmen, ulusal hedefleri olan Megali İdea'nın bir parçası olarak Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını istemiştir. "Büyük Amaç" anlamına gelen Megali İdea ile Yunanistan, eski yıllarda Bizans İmparatorluğu'nun sahip olduğu topraklar ile Yunanistan dışında yaşayan Rumları birleştirerek Büyük Yunanistan'ı kurmayı amaçlamıştır. Çünkü kuruluşundan çok kısa bir süre sonra bir düşünce olarak geliştirilen Megali İdea, Yunanistan için sınırları tam olarak belli olmayan bir genişleme alanı öngörmüştür. Bu durum açıklamaya değerdir. Çünkü Megali İdea için Yunanistan ana karası dışında Helenlerin yaşadığı hemen hemen tüm topraklar bu ideolojinin yayılma alanı olarak görülmüştür. Dolayısıyla Megali İdea yayılırken, Yunanistan'ın da yayılması hedeflenmiştir.

Bu bağlamda Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos'un iktidarda olduğu yıllar, yayılmanın ve doğal olarak Megali İdea'nın en sivrildiği dönem olmuştur. Çünkü bu politikanın resmi bir dış politika ve devlet söylemi olması Venizelos döneminde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Birinci Dünya Savaşı yıllarında Megali İdea ve Kıbrıs'ı birbirine eklemleyen ilk girişim dönemin Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos tarafından dillendirilmiştir. Venizelos Kıbrıs'ı 1918 yılında İngiliz diplomat Granville'den istemiş ancak İngiltere adayı vermemiştir.²⁷ Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşı sonunda girişmiş olduğu Anadolu işgalinin başarısızlığa uğraması ve Megali İdea için çok büyük önem arz eden İstanbul'u alamamaları nedeniyle politikalarını değiştirerek Türkiye'yi stratejik olarak Ege'den ve Doğu Akdeniz'den

²⁶ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, 48-52.

²⁷ Hasan Demirhan, "Paris Barış Konferansı'nda (1919) Yunanistan'ın Toprak Talepleri ve Batı Anadolu'nun İşgal Kararının Alınması", *Asia Minor Studies*, 7/2 (2019), 204.

kuşatma politikasına başlamıştır. Ancak unutmamakta fayda var ki Millî Mücadele sonrasında başka bir deyişle İki Savaş Arası Dönemde Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler, tarihindeki en olumlu noktaya ulaşmıştır.²⁸ İkinci Dünya Savaşı sonunda ise Yunanistan'ın savaş esnasında yaşadığı Mihver işgali ve kıtlıktan dolayı konjonktür Yunanistan lehine dönmüştür. 10 Şubat 1947 yılında imzalanan Paris Barış Antlaşmasına göre Rodos, On İki Ada ve Meis Yunanistan'a verilmiştir.²⁹ Böylelikle Türkiye'nin Ege'deki hareket alanı daralırken tersi bir şekilde Yunanistan Ege'de başat güç haline gelmiştir. 1950'lerde ise Kıbrıs konusu gündeme gelmiş ve Yunanistan'ın gündem maddesini Doğu Akdeniz oluşturmuştur.

Yunanistan'ın dış politikasında olan değişimler sebebiyle dönemsel olarak Kıbrıs üzerindeki emellerine ulaşmak için farklı tutumlar sergilediğini söylemek mümkündür. Anadolu işgalindeki başarısızlıkla güç kaybetmesi ve zaten hiçbir zaman güçlü bir orduya sahip olamaması nedeniyle Kıbrıs'taki hedeflerine savaş veya caydırıcılık yoluyla ulaşamamıştır. Bu nedenle Yunanistan, diplomatik ilişkiler kullanarak masa başında toprak kazanımı ile Kıbrıs'ı elde etme çabasında olmuştur.

Bu çerçevede Kıbrıs sorunu Yunanistan tarafından adada yaşayan Rumların sayıca çok olması iddiasıyla, *self determinasyon*³⁰ yani kendi geleceğini tayin etme hakkının kullanılması isteğiyle ilk defa 16 Ağustos 1954'te Birleşmiş Milletlere (BM) götürülmüştür. Ancak bu girişim BM tarafından reddedilerek sonuçsuz kalmıştır.³¹

Kıbrıslı Türklerin varlıkları dışında, adanın Anadolu'nun Akdeniz'e olan kıyılarına yakın olması Kıbrıs Adası'nın önemini Türkiye açısından daha da artırmaktadır. Kıbrıs, Anadolu'nun güney kıyılarına çok yakın olması ve Doğu Akdeniz'de Süveyş Kanalı'nı kontrol eden bir noktada olması nedeniyle ikmal ve güvenlik açısından Türkiye için hayati önem taşımaktadır. Kıbrıs'ın düşman elinde bulunması durumunda Türkiye'nin güvenliği ve deniz

²⁸ Lozan Barış Anlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi ile ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümü için imzalanan 1926 Ankara Anlaşması sorunları çözmemiştir. Bu kapsamda yapılan 10 Haziran 1930 tarihli Ankara Sözleşmesi ile malvarlığı ve miras konularındaki sorunlar çözülmüş ve 30 Ekim 1930'da imzalanan Türk-Yunan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Anlaşması ile de iki ülke arsında ortaya çıkabilecek sorunların giderilebilmesi için anlaşılmıştır. Bu bağlamda iki ülke arasında 25 yıl sürecek bir dostluk döneminin oluşması sağlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Çağla Derya Tağmat, *Açlık: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Yunanistan'a Yardımları*, Ankara: Siyasal Yayınevi, 2016, 39-41.

²⁹ Yeter Mengeş, "İkinci Dünya Savaşı'nda Menteşe (Rodos, 12 Ada ve Meis) Adaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17/34 (2017), 304.

³⁰ Self Determinasyon, ülke içinde siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal sistemi seçebilmek demektir. Detaylı bilgi için bkz. Melek Fırat, Yunanistan'la İlişkiler, *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 594.

³¹ Mehmet Altun, *Kıbrıs Olayları (1960-1974) ve Gaziantep Kıbrıs Gazileri*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, 46-47.

ötesi ticareti tehlike altına girmesi muhtemeldir. Ayrıca Kıbrıs'ın düşman elinde bulunması adada yaşayan Türklerin can ve mal güvenliklerini tehlikeye atacaktır.

Yine Türkiye için ekonomik olarak önemli olan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının, Doğu Akdeniz'e olan yakınlığı nedeniyle Kıbrıs'ın düşman elinde olması veya düşmanlar tarafından rahatça kullanılması tehlike yaratabilecektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk'ün 1930'lu yıllarda askeri tatbikat esnasında subaylara yönelik olarak söylemiş olduğu “*Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için önemlidir.*”³² sözünden de Kıbrıs'ın Türkiye açısından önemi görülebilir. Atatürk'ün bu sözü söylediğinde henüz Rodos, On İki Ada ve Meis'in o dönemde hala İtalya'nın egemenliği altında bulunduğu ve Ege adalarının karasularının da 3 mil olduğunu düşünürsek (daha sonra 6 mil olmuştur), Akdeniz'in dolasıyla Kıbrıs konusunun günümüzde Türkiye açısından ne kadar elzem olduğu anlaşılabilir.

Diğer yandan Kıbrıs, coğrafi konumunun da etkisiyle, stratejik olarak batmayan bir uçak gemisine benzetilmektedir. Bu özelliği ile Doğu Akdeniz'de ve Ortadoğu'da stratejik ve taktik seviyede hem deniz hem de hava üssü olarak kullanılabilme özelliğine sahiptir. Körfez Harekâtı, Irak Savaşı, Irak ve Şam İslam Devleti'ne (İŞİD) karşı yapılan harekatlarda İngiltere ve müttefiki olan Amerika Birleşik Devletleri tarafından Kıbrıs Adası etkin bir şekilde askeri üs olarak kullanılmıştır.

Soğuk Savaş dönemi de dahil olmak üzere, günümüzde İngiltere ve ABD Kıbrıs'ta bulunan İngiliz Üsleri içerisinde konuşlu olan istasyonlar sayesinde özellikle Rusya başta olmak üzere birçok devleti takip etmektedir. Gelişmiş teknolojik antenler ve vericiler sayesinde 4000 kilometreden daha uzak mesafelerde istihbarat çalışması yapılabilmektedir.³³

Avrupa ülkelerinin doğal gaz ihtiyacını karşılama konusunda alternatiflerden biri de Doğu Akdeniz'dir. Son yıllarda gündeme gelen Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi (East-Med) ile İsrail gazı ve Doğu Akdeniz'de keşfedilen yaklaşık 2,5 trilyon metreküp doğal gaz Avrupa'ya ihraç edilmesi planlanmaktadır.³⁴ Ancak son dönemlerde mali olarak yapılan değerlendirmelerde, projenin hayata geçirilmesinin şimdilik pek mümkün değildir.

³² Ulvi Keser, Gökhan Ak, “Kıbrıs Sorunu ve Deniz Hukuku Bağlamında Doğu Akdeniz'de Yapılması Gerekenler”, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, I/2 (2018), 98.

³³ Ulvi Keser, “Stratejik Güvenlik Bağlamında Kıbrıs'ta Bilinmeyen Casusluk İstasyonları”, *İntelijans Strateji ve Güvenlik Cadı Kazanı Kıbrıs*, Yay. Haz. Ulvi Keser, Gökhan Ak, Ankara: Motif Matbaacılık, 2015, 58-65.

³⁴ İsmail Kavaz, “Enerji Kaynakları ve Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz”, *Anadolu Strateji Dergisi*, 2/2 (2020), 3-5.

Bunun dışında Kıbrıs'taki su kaynaklarının yetersiz olması nedeniyle Türkiye tarafından su temin projesi ile adaya Anadolu'dan su boru hattı çekilmiştir. Çekilen bu hat sayesinde KKTC'de tarım ve kullanım suyu sorunları çözülmüştür. Ayrıca bu hat sayesinde East-Med boru hattı projesine alternatif olarak kullanılabilir bir seçenek oluşmuş ve Kıbrıs sorunun çözümünde Türk tarafının masa başında elini güçlendirmiştir.

1.2. Lozan Barış Antlaşması ile Adanın İngiltere'ye Devri

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyıl sonlarına doğru eski gücüne sahip olmaması nedeniyle 1877-78 yıllarında Rusya ile yapılan ve 93 Harbi olarak da adlandırılan savaştan mağlup olarak ayrılması, Kıbrıs'taki Osmanlı egemenliğini de etkilemiştir. Savaş sonucunda Osmanlı ile Rusya arasında imzalanan Ayastefanos Anlaşması özellikle İngiltere'nin araya girmesiyle iptal edilmiştir.

İngiltere, Uzakdoğu'da bulunan sömürgelerine giden yollar üzerinde bulunması nedeniyle, Osmanlı-Rus savaşından mağlup ayrılan Osmanlının Balkanlarda zayıflaması ve bu bölgede Rus uydusu olacak bir Bulgar devletinin kurulmasına karşı çıkmıştır. Bu nedenle Ayastefanos Antlaşmasına karşı çıkarak Rus kontrolünde olması planlanan Bulgar devleti yerine, daha kolay nüfuz edebileceği ve kendi kontrolünde olacak bir Osmanlı yönetimi kurmayı tercih etmiştir.³⁵ Sonuç olarak Osmanlı Devleti açısından daha hafif şartlarda olan Berlin Anlaşması imzalanmıştır. Osmanlı İngiltere'nin araya girmesi sayesinde daha az kayıpla bu savaştan çıkmıştır denilebilir.

Bu kapsamda İngiltere, Hindistan'a giden yolların o dönemde Rusya tehdidiyle karşı karşıya olması, Doğu Akdeniz'i kontrol edebilmesi ve Osmanlı'nın dağılma sürecinde adanın başka devletlerce ele geçirilmesini önlemek adına Kıbrıs'ı istemekteydi. Dolayısıyla İngiltere, Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı korumak vaadiyle ikna etmiştir. Başka bir deyişle Akdeniz'e inecek Rus donanmasının oluşturması muhtemel bir tehlike İngiltere'nin bakış açısıyla bu şekilde bertaraf edilmiştir. Osmanlı Devleti ile İngiltere aralarında yaptığı gizli bir anlaşma ile Kıbrıs kiralık olarak 4 Haziran 1878 yılında İngiltere'nin idaresine girmiştir.³⁶

Dönemin İngiltere Başbakanı Benjamin Disrael tarafından yapılan açıklamada ise esas hedeflerinin Doğu Akdeniz olmadığı ve amaçlarının Hindistan'a giden yollar olduğu vurgulanmıştır.³⁷ 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması ile İngiltere'nin en büyük sömürgesi olan

³⁵ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, İstanbul: Küre Yayınları, 3. Baskı, 2013, 388-390.

³⁶ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, Çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, 2016, 254.

³⁷ Gürhan Yellice, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7/25: (2012), 15.

Hindistan'ın güvenliği açısından Kıbrıs'ın elde bulundurulması önem kazanmıştır. Osmanlı-Rus savaşı ile Osmanlının zayıf düşmesi ve Rus tehdidine karşı Hindistan'a giden yol üzerinde bulunan Kıbrıs'ın tehlikeye girmesi nedeniyle adanın kendi kontrollerinde olması gerekmiştir. Bu kapsamda Kıbrıs'ın elde edilmesi ile Hindistan'a giden ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması ve Rus tehdidine karşı cephanelik ve askeri üs olarak kullanılması hedeflenmiştir. Başka bir deyişle İngiliz dış politikasına göre Akdeniz'i savunmaktan aciz görülen Osmanlı Devleti yerine bölgenin güvenliği için burada bir İngiliz varlığı zorunlu görülmüştür.

Ada 1914 yılına kadar kiralık olarak İngiltere egemenliğinde ancak hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmıştır. Bu kapsamda son beş yılın gelir fazlasının yıllık olarak Osmanlı'ya kira bedeli olarak ödenmesi kararlaştırılmıştır.³⁸

Kıbrıs'ta İngiliz egemenliği başlamasını müteakip Osmanlı döneminden kalan uygulamalar da değiştirilmeye başlanmıştır. İngilizler 14 Eylül 1878 tarihinde "Kraliyet Konsey Emri" yayınlayarak adada oluşturulacak olan düzeni belirlemiştir. Bu kapsamda geçici bir anayasa oluşturularak Kraliçe adına adayı yönetecek yüksek komiser belirlenmiştir. Yüksek komiser faaliyetlerini yaparken Kraliçe'nin onayını almakta zorunlu tutulmuştur. Yasama için ise yüksek komisere bağlı olarak kavanin ve yürütme adında iki meclis kurulmuştur.³⁹ Ayrıca yüksek komiser, yüksek mahkeme başkanı ve komiser yardımcılarında oluşan bir yüksek mahkeme kurularak yargı alanında da değişiklik yapılmıştır. Osmanlı Devleti topraklarında uygulanan kapitülasyonlar İngiltere tarafından hakları olan ülkelere bildirilerek adadaki egemenliği boyunca iptal edilmiştir. Konsoloslukların yetkileri kısıtlanarak yetkileri yüksek mahkemeye geçmiştir.⁴⁰

Yasama konusunda, Müslümanların reddetmesine rağmen, Başpiskopos ve kaza temsilcilerinin istekleriyle yeniden yapılanmaya gidilerek 1882 yılında toplam 18 kişiden oluşan *Teşrii Meclisi* (Temsilciler Meclisi) kurulmuştur. Meclisi oluşturan üyelerin altısı Kraliyet tarafından atanacak İngiliz üyeler, dokuzu Hristiyanlar ve üçü ise Müslümanlardan oluşturulmuştur. Müslümanlar yani Türkler bu meclise, Hristiyanların yani Rumların fazla olması nedeniyle karşı çıkmıştır. Çünkü o dönemlerde Anadolu'da sayıca Müslümanların fazla olmasına rağmen Hristiyanlarla eşit oy hakkına sahip olduğunu ve ilerleyen dönemlerde Rumların bu eşitsizlikle Türkleri ezecekleri kanaati hâkim olmuştur. Sonuçta İngilizler

³⁸ Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, 395.

³⁹ Derya Çakıcı, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türk Toplumu (1923-1960)*, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, 39.

⁴⁰ Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, 345-354.

Müslümanlara emniyet garantisi vererek seçimler yapılmış ve 1882 yılında meclis oluşturulmuştur.⁴¹

İngilizlerin adayı kiralamasına ve egemenliği ele geçirmesine yerli halktan pek bir şikâyet gelmemiş aksine bu durum halk tarafından olumlu karşılanmıştır. Özellikle Rumların bu tutumlarını Enosis ile bağdaştırmak mümkündür. Adanın Osmanlı idaresinde iken Yunanistan'a ilhakı pek mümkün olmamıştır. Ancak İngilizler tarafından adanın kiralınması, Rumların iştahını kabartmış ve Enosis'in gerçekleşeceğine olan inançlarını arttırmıştır.

İngilizler bu dönemlerde adada sosyal, ekonomik ve kültürel bazı yenilikler de yapmıştır. Bu kapsamda şeker kamışı, bakır, kiremit yapımı için kullanılan asbese gibi tarım ve madencilik alanında yatırımlar yaparak demiryolu yapımına başlamıştır. Bu sayede yerel halka hem iş imkânı sağlanmış hem de elde edilen ürünleri ihraç ederek ekonomik gelir elde edilmiştir. Ayrıca, yerli halkın daha iyi koşullarda çalışıp yaşam standartlarının iyileştirilmesi amacıyla 1906 yılında kooperatif kurulmuştur.⁴²

Osmanlı Devleti 1912-1913 yıllarında Balkan Savaşları ile iyice yıpranarak güç ve toprak kaybı yaşarken, 1914 yılında Birinci Dünya Savaşının patlak vermesi ve İtilaf Devletleri tarafında savaşa girmesiyle, İngiltere bunu fırsata çevirerek Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak etmiştir.⁴³ Bu ilhak sonucunda adanın Kraliyet topraklarına katılması uluslararası hukuk çerçevesinde kısmen doğru olarak görülmüştür. George Hill Kıbrıs'ın İngiltere tarafından tek taraflı olarak yapılan ilhak hakkında *“Uluslararası hukuk alanında yazarlar, savaş çıkması durumunda Kıbrıs'ın sahip olacağı konum hakkında fikir birliği içindedir. Buna göre, bir devlete ait olup da başka bir devlet tarafından yönetilen bütün bölgeler, idareci devlet ile üçüncü bir devlet arasında savaş çıkması durumunda savaş alanı [theatre of war] sayılmaktaydı. Yani, 1914'ten önce bile, Büyük Britanya'nın katıldığı savaşlar bağlamında Kıbrıs savaş alanı niteliği taşımaktaydı. Osmanlı devletinin Büyük Britanya dışında bir devletle savaşa girmesi halinde bu durum geçerli olmuyordu.”* belirtmektedir.⁴⁴

Birinci Dünya Savaşı'nın İtilaf Devletleri aleyhinde sonuçlanmasıyla Osmanlı Devleti 10 Ağustos 1920 tarihinde İtilaf Devletleri ile Sevr Anlaşmasını imzalamıştır. Ancak Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde başlayan Millî Mücadele ile elde edilen zafer sonucunda Sevr Anlaşması hiçbir zaman hayata geçmemiştir. Kurtuluş Savaşı neticesinde, kazanan taraf olarak

⁴¹ Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, 356-360.

⁴² Kemal Yücekayalar, *İngiliz Koloni Yönetimi Döneminde Kıbrıslı Türklerin Toplumsal Varoluş Mücadelesi (1878-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, 40-44.

⁴³ Yücekayalar, *İngiliz Koloni Yönetimi Döneminde Kıbrıslı Türklerin Toplumsal Varoluş Mücadelesi (1878-1960)*, 44.

⁴⁴ Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, 345.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükümeti, 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması'nı imzalamıştır. Lozan Barış Antlaşması esasen Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaşa ek olarak yüzyıllık sorunlara da çözüm üretmiş ve Kıbrıs konusunda da kararlar alınmıştır.

Osmanlı Devleti ile imzalanan Sevr Antlaşması ile TBMM Hükümeti tarafından imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın içeriğinde Kıbrıs konusunda benzer kararlar alındığı söylenebilir. Her iki antlaşma ile Kıbrıs'ın İngilizlerin egemenliği altında kalmasını öngörülmüştür. TBMM hükümeti tarafından Lozan'da yapılan görüşmelerde Misakı-ı Milli sınırları içerisinde olmaması nedeniyle Kıbrıs, Mısır ve Sudan konusunda herhangi bir talepte bulunulmamıştır.⁴⁵

Bu çerçevede özellikle 20. ve 21. Maddeler ile Kıbrıs'ın statüsünü belirlenmiştir. Lozan Antlaşmasının 20. Maddesine göre: *“Türkiye, Britanya Hükümetince Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te açıklanan ilhakını tanıdığını bildirir.”* kararı alınmıştır. Bu madde ile TBMM Hükümeti Kıbrıs'ın İngiltere'ye olan ilhakını tanımıştır. Dolayısıyla İngiltere, 1878 yılında Osmanlı Devleti'nden kiralayarak 1914'te tek taraflı olarak ilhak etmiş olduğu Kıbrıs'ı, hukuken de kendi topraklarına katmış ve ayrıca Osmanlı Devleti'nin yerine de TBMM Hükümeti'ni tanımıştır. Bununla birlikte İngiltere Hindistan'a giden sömürge yollarının en önemli noktası olarak gördüğü Doğu Akdeniz'deki emniyetini, TBMM Hükümeti'nin toprak bütünlüğünü tanıyarak Anadolu topraklarına karşı da sağlamıştır.

21. Maddede ise vatandaşlık konusu şöyle ifade edilmiştir: *“5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adası'nda yerleşmiş olan Türk uyrukları, yerel yasanın belirlediği koşullara göre, İngiltere uyrukluğuna geçecek ve böylece Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte, bu Türkler, isterlerse, bu Antlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak iki yıllık bir süre içinde, Türk uyrukluğunu seçebileceklerdir. Bu durumda, seçme haklarını kullandıkları günü izleyen on iki ay içinde Kıbrıs Adası'ndan ayrılmak zorunda kalacaklardır. İşbu Antlaşmanın yürürlüğe konulması günü Kıbrıs Adası'nda yerleşmiş bulunup da yerel yasanın belirlediği koşullara uyularak yapılan istem üzerine, o gün İngiltere uyrukluğunu edinmiş ya da edinmek üzere bulunmuş olan Türk uyrukları da bu nedenle Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Şurası da kararlaştırılmıştır ki, Kıbrıs Hükümeti, Türkiye Hükümetinin izni olmaksızın Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluğa edinmiş olan kimselere İngiltere uyrukluğunu tanımayı reddetmek yetkisine sahip olacaktır”*⁴⁶ Madde de ifade edilen vatandaşlık konusuna ilişkin

⁴⁵ Temuçin Faik Ertan, “Sevr ve Lozan Antlaşmaları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 58 (2016), 30-31.

⁴⁶ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, 99.

ifadeler ile 5 Kasım 1914'te gerçekleşen ilhak sonucunda adada bulunan Türklere İngiliz vatandaşı olma ya da iki yıl içerisinde göç ile Türk vatandaşlığına devam etme hakkı tanınmıştır. Bununla birlikte İngiltere sonradan Kıbrıs'a yerleşenlere de vatandaşlık hakkı tanımış ancak Türk uyruğundan farklı uyruk seçenlerin kaderini belirlemeyi kendine hak koşturmuştur.

Bu madde ile, belirlenen vatandaşlık konusu ile İngiltere adadaki nüfusu korumayı amaçlamıştır denilebilir. Sömürgecilik faaliyetlerinde mevcut ada nüfusunu kullanmayı amaçlamış ve buraya kendi halkından veya farklı coğrafyalardan nüfus kaydırmamıştır. Diğer yandan adadaki Rum nüfusun Türklere göre fazla olması da İngiltere'nin böl yönet mantığına ters düşmüştür. Bu nedenle Türk nüfusunun azalmasının İngilizlerin işine gelmeyeceğini söylemek mümkündür. Bu nedenle Türklere İngiliz vatandaşlığı seçme konusunda serbestlik tanındığı söylenebilir.

Lozan Barış Anlaşması Kıbrıs Türk Halkı için olumsuz bir sonuç olsa da TBMM için büyük bir başarı olmuştur. Son derece güç koşullar altında gerçekleştirilen Türk Kurtuluş Savaşı ile işgalci kuvvetler Anadolu'dan çıkarılarak zafer kazanılmıştır. Lozan Barış Antlaşması ile Kıbrıs, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Mısır, Sudan ve Libya gibi diğer egemenlik alanında bulunan topraklar gibi, Misak-ı Milli'yi kapsayan toprakların içinde olmaması nedeniyle yeni kurulan TBMM hükümeti sınırları dışında kalmıştır.

1.3. 1923-1959 Arası Dönem ve Clemens Hattı

Kıbrıs'ın hukuken İngiltere'nin egemenliğine katılması ile Kıbrıs'ta yeni bir devir başlamış ve yönetimdeki bu değişikliğin adada yaşayan halklar arasında sorunların oluşmasına sebep olduğu söylenebilir. Uluslararası anlamda pek sorun yaşanmamasına karşın adada yaşayan Kıbrıslı Rumların Enosis'in gerçekleşmesi için yapmış oldukları faaliyetler ada içi sorunların yaşanmasına katkı sağlamıştır. Bu bağlamda İngiliz idaresi, Rumlar ve Türkler arasında meydana gelen olaylar nedeniyle İngiliz idaresi tarafından bazı tedbirler alınması gerekmiştir.

1.3.1. Lozan Barış Antlaşması Sonrası Kıbrıs'ın Durumu

Lozan Barış Antlaşması'nın 21. Maddesi ile Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin gelecekleri kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda Kıbrıslı Türklere, Türkiye Cumhuriyeti'ne göç edip vatandaşlık alma veya Kıbrıs'ta kalarak İngiliz vatandaşı olabilme hakkı tanınmıştır. Bu suretle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını seçen yaklaşık 7000-8000 kadar Kıbrıslı Türk Anadolu'ya

göç ederek Türk vatandaşlığını kabul etmiştir. Aslında 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından adanın fethedilmesiyle başlayan Kıbrıs Türkü'nün varlığı, çeşitli sebeplerle genel olarak göçlerle birlikte sürekli olarak azalma göstermiştir. Özellikle adanın İngiltere'ye kiralanması ile yaklaşık olarak 20,000 Türk adadan göç etmiştir. Türklerin göç etmelerindeki sebepler Osmanlı Devleti'nin girdiği savaflara katılım ve İngilizlerin uygulamış olduğu Türkleri eritme politikasıdır. Osmanlı Devleti adayı kiralamış olmasına rağmen buradaki halk Osmanlı tebaası sayılmıştır. Bu süreçte de Osmanlı Devleti'nin katılmış olduğu özellikle Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı ile Türk Kurtuluş Savaşları halkın bir kısmının savaflara katılmasına ve dolayısıyla göçe neden olmuştur. Bunun yanında İngilizlerin Türkleri eritme politikası ile Rumları etkin konuma getirme çabası da bölge halkının bir kısmının yine başka topraklara göç etmesine sebep olmuştur.⁴⁷ Yaşanan göçler ve Rumların adada daha fazla nüfusa sahip olması nedeniyle Kıbrıslı Türkler, İngiliz olan yöneticiler ile Rumlardan kaynaklı olarak baskı altında kalmış ve azınlık olarak görülmüştür.

İngiltere, Lozan Barış Antlaşması ile adayı hukuken kendi topraklarına kattıktan sonra 10 Mart 1925 tarihinde kraliyet sömürgesi ilan etmiştir. Ada 1925 yılında sömürge ilan edilince ise komiserlik makamı vali olarak değiştirilmiştir. Makamın adının değişmesine rağmen işleyişte pek fazla değişiklik yaşanmamıştır. Ancak temsilciler meclisinde Türklerin aleyhinde olacak şekilde bir düzenleme yapılmıştır. Bu bağlamda toplam 9 Rum ve 3 Türkün bulunduğu temsilciler meclisindeki Rum sayısı 12 olmuştur. Rum vekil sayısının artmasına rağmen Türklerin sayısı sabit kalmıştır.⁴⁸

Temsilciler meclisinin bir bağlayıcılığı olmamasına rağmen Rumların lehine yapılan vekil sayısındaki bu artış, İngilizlerin uygulamış olduğu Türklerin etkinliğini azaltma politikasının bir parçası olmuştur. Rumların Enosisi gerçekleştirmek amacıyla sürekli olarak İngilizleri baskı altına almaya çalışması bu politikalarını da tetiklemiştir.

Rumlar, adada yerel halkın hiçbir yetkisinin olmadığını sürekli dile getirmiştir. Bu taleplerini dilekçeler ile İngiltere Sömürge Bakanlığı'na yapmışlardır. Yazılan dilekçeler ise yeterli görülmeyip bakanlık tarafından reddedilerek geçirtilmiştir. Taleplerinin devamlı olarak reddedilmesi ve ada yönetiminde daha fazla sorumluluk alabilmeleri için Rumlar, 1929 yılında üç temsilci seçerek Londra'ya gitmiştir. Londra'ya gitmelerinin esas nedeni ise işçi partisinin bu dönemde iktidara gelmesine dayanmaktadır. Bu yüzden yasama, yürütme ve Kral'ın yetkileri konularında lehlerine olacak şekilde hazırladıkları dilekçelerini bizzat

⁴⁷ Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5/12 (2006), 107.

⁴⁸ Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, 364-365.

kendileri Avam Kamarasındaki tüm üyelere sunmuşlardır. Ancak Rumların bu çabaları yine olumsuz olarak sonuçlanarak, sömürgeler bakanı tarafından "*Mevcut şartlarda Kıbrıs'ın ihtiyaç duyduğu şey, daha az siyasi tartışma ve daha fazla yapıcı icraattır*" şeklinde yapılan beyanla reddedilmiştir.⁴⁹

Rumlar, hedefleri olan Enosisi gerçekleştirmek amacıyla yapmış oldukları bu girişimlerin sonuçsuz kalması nedeniyle şiddete başvurarak 1931 yılında isyana girişmiştir. Aslında Rumların bu beklentilerinin arka planında, adanın bir gün İngiltere tarafından Yunanistan'a verileceği düşüncesi vardı. Bunun başlıca nedeni 1863 yılında İyon Adaları'nın İngiltere tarafından hediye olarak Yunanistan'a bırakılması⁵⁰ ile ilk Enosis kavramının geçtiği ve 14 Aralık 1913 tarihinde Yunanistan topraklarına katılan Girit⁵¹ örneğidir. Rum halkı, yapılan girişimlerin netice vermemesi nedeniyle, 1896 yılında Girit'te başlayan isyanın yıllar sonra Enosis ile sonuçlanması ile Kıbrıs'ında bu yolla Yunanistan'a bağlanabileceğine inanmıştır.⁵² Dolayısıyla tarihte, adalar konusunda Yunanistan'ın edindiği tecrübelerin Kıbrıs için de geçerli olacağı şeklinde bir fikrin etkin olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Ayrıca, İki Savaş Arası dönemde İtalya'nın Akdeniz'de güçlenmesi ve Yunanistan için tehdit unsuru olması, Yunanistan'ın İngiltere'ye olan gereksinimini artırmıştır. Bu nedenle direkt olarak Kıbrıs konusunda bir hak talep etmemekle birlikte, Kıbrıs'taki konsolosluğu aracılığıyla Rumların Enosis'e olan inançlarını artırmaya ve alışkanlık haline getirmeye çalışmıştır. Yunanistan'ın yapmış olduğu bu çabaların belki de ilk çıktısı 1931 Rum isyanı olmuştur.⁵³

1931 isyanının temelinde Enosis olmakla birlikte bu isyanı tetikleyen olay, aynı yıl içerisinde vergi ile ilgili bir yasanın temsilciler meclisi tarafından reddedilip müteakiben 11 Ağustos 1931 tarihinde çıkarılan *Kraliyet Konsey Kararı* ile kabul edilmesi olmuştur. Şiddet dışında her yolu deneyip sonuç alamayan Rumlar, Ortodoks Kilisesi'nin desteği ile isyana girişmiştir. Kitium piskoposu ve yasama meclisi üyesi Nikodemos Milonas, meclisteki görevinden istifa ederek Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edildiğini duyurmuş ve halk Phaneromeni Kilisesi'nin başpapazı olan Dionisos Kikkotis'in önderliğinde ayaklanarak Vali Konağı'nı

⁴⁹ Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, 365-367.

⁵⁰ Smith, *Yunan Düşü*, 19.

⁵¹ Emin Uysal, *Girit'in Türk Hakimiyetinden Çıkışı*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, 108-109.

⁵² Çakıcı, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türk Toplumuna (1923-1960)*, 35.

⁵³ Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, Der. Melek Fırat, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013, 172.

basmıştır. 21 Ekim 1931 tarihinde başlayan isyan Ekim ayı sonunda Ortadoğu'daki İngiliz Ordu Karargahı'ndan alınan destek ile 29 Ekim 1931'de güçlkle bastırılmıştır.⁵⁴

Vali Stross'un hazırmış olduğu rapora göre isyan sonucunda 6 kişi hayatını kaybetmiş, 38'i polis olmakla birlikte toplamda 68 kişi yaralanmış ve 400 kişi tutuklanmıştır. İsyen 209 köyde desteklenmiş, bunların 70'inde yakıp yıkmalar meydana gelmiştir. İngiliz sömürge bakanlığı ise 30 Ekim 1931 tarihli telgrafında, “*Şimdi ve ileride herhangi bir kargaşaya olanak tanınmayacağını göstermek için, ayaklanmaya öneyak olanlara karşı alacağınız tüm önlemleri tam olarak desteklemekteyim. Yürürlükteki anayasanın sağladığı hürriyetler, sadakati olmayan politikacılar tarafından kötüye kullanılmıştır. Bu nedenle, Majeste Kraliçe Hükümeti, seninle iş birliği içinde, adanın anayasal geleceğini tekrar gözden geçirmek zorundadır*” ifadeleriyle Vali Stross'un alacağı tüm tedbirlerin arkasında durduğunu bildirmiştir. Bu telgrafla Vali, isyanın elebaşlarından olan Kitium piskoposu ve yasama meclisi üyesi Nikodemos Milonas başta olmak üzere toplamda 10 kişiye yaşam boyu sürgün cezası vererek İngiltere ve Cebelitarık'a göndermiştir. Ayrıca, Omorfo'da papazlık yapan Papayuannu ile beraber 4 kişi 1 ay hapis ve 30'ar lira para cezasına çarptırılmıştır.⁵⁵

İsyen sonrasında Vali tarafından verilen cezalara ek olarak İngiliz Hükümeti, 12 Kasım 1931 tarihinde yeni bir *Kraliyet Konsey Kararı* yayınlayarak temsilciler meclisini feshetmiştir. Temsilciler meclisinin feshedilmesiyle yasama yetkisi valiye devredilmiş ve ayrıca belediyeleri de içine alacak şekilde seçimle göreve gelen tüm kurumlar kapatılmıştır. Temsilciler meclisi yerine valiye yardımcı olmak için hiçbir yetkisi olmayan, 1 Türk ve 4 Rum'dan oluşan danışma meclisi kurulmuştur.⁵⁶

Kıbrıs Valisi Stross, 12 Kasım tarihinde yayınlanan konsey kararı ile tam yetkili konuma gelerek “*bayrak*”, “*kilise ve çanları*” ve “*köy yöneticileri*” adında üç yeni yasa çıkarmıştır. Birinci yasa ile konsolosluk haricinde yabancı bayrakların kullanılması veya sergilenmesi izne tabi tutulmuştur. İkinci yasada, kiliselerin çanlarının toplumu heyecanlandırma veya kışkırtma yapmak amacıyla kullanımını yasaklanmıştır. Son yasada ise köy yöneticisi olan muhtarların atama yetkisi valiye verilerek muhtarların köy halkı tarafından seçilmesi son bulmuştur. Ayrıca, 26/1934 sayılı *Basın Yasası* ile, basın kontrol altına alınarak Kıbrıs'ta gazete çıkarmak veya kapatmak İngiliz yönetimine girmiştir.⁵⁷

⁵⁴ Turgay Bülent Göktürk, *Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi ve Enosis Politikaları*, Gazimağusa: Okman Printing Ltd., 2016, 67-77.

⁵⁵ Göktürk, *Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi ve Enosis Politikaları*, 78-81.

⁵⁶ Çakıcı, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türk Toplumı (1923-1960)*, 99.

⁵⁷ Göktürk, *Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi ve Enosis Politikaları*, 79-80.

Rumların giriştiği bu isyan Türkiye basınında da yer almış ve İngilizlerin almış olduğu tedbirlere karşı Atina'da Kıbrıs konusunda büyük gösteriler yapıldığına ilişkin haberler verilmiştir. Özellikle İngiltere Büyükelçiliği bölgesinde yapılan gösterilere karşı polis tarafından sıkı tedbir alındığından bahsedilmiş ve Yunan protestocular tarafından Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek istediğine dair protestoların yapıldığından bahsedilmiştir.⁵⁸

Rumlar tarafından Enosis'in gerçekleşmesi yönünde yapılan bu isyana karşı Yunanistan'da meydana gelen gösteriler Türkiye basınında yer almış ancak bu dönemde meydana gelen olaylarda Kıbrıslı Türkleri ilgilendiren bir durum olmaması nedeniyle Türkiye gündemini çok meşgul etmediği söylenebilir. Ayrıca, söz konusu dönem zarfında Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan iyi ilişkilerin bozulmaması adına Türkiye tarafından yaşanan olaylara karşılık olarak herhangi bir olumsuz durum yaratılmadığı şeklinde de yorum yapılabilir.

1931 isyanının bir başka etkisi de eğitim alanında olmuştur. İngiliz yönetimi, isyan ile birlikte ortaya çıkan milliyetçilik hareketlerini önlemek amacıyla eğitim kurumlarına da kısıtlamalar getirmiştir. Bu kapsamda Lefkoşa dışında bulunan bütün ortaokullar kapatılmış, Lefkoşa da bulunan ortaokul liseye bağlanmış ve liseye giriş için ise sınav sistemi getirilmiştir. Ayrıca, Türkiye ve Yunanistan'dan gelerek okullarda görev yapan milliyetçi öğretmenlerin görevine son verilerek buralardan okul için kitap gönderilmesi yasaklanmıştır. Yine milliyetçilik duygusunu artıracak Türk ve Yunan tarihlerinin okutulması da yasaklanmıştır.⁵⁹ İngiltere'nin almış olduğu bu tedbirler ada üzerindeki hâkimiyetini perçinlemesi açısından önemlidir. Bir diğer önemli konu da isyanın gerçekleştiği dönemdir. Türk- Yunan ilişkilerin en iyi düzeyde seyrettiği bu yılda, olayın iki ülke ilişkilerinde bir gerilime neden olduğunu söylemek zordur.

Diğer yandan okulların kapatılması ile Kıbrıs'taki Türk eğitimi ciddi şekilde etkilenmiştir. Kıbrıslı Türklerin eğitim gördüğü okullardan 1935 yılında 42, 1936 yılında ise 39'u kapatılmıştır. Genel olarak Kıbrıslı Türklerin köylerde yaşaması eğitimlerine büyük darbe vurmuştur. Okulların kapatılması ile basit sebepler gösterilerek Kıbrıslı Türk öğretmenlerin görevlerine son verilmiştir. Rumların eğitimin sistemine fazla müdahale getirmeyen bu uygulamaya rağmen Rumlar, Yunanistan'dan getirilen kitapları okutmaya devam etmiştir.⁶⁰

⁵⁸ Akşam, 14 Kasım 1931.

⁵⁹ Çakıcı, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türk Toplumu (1923-1960)*, 101.

⁶⁰ Mehmet Balyemez, *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2021, 48.

1931 İsyanına Kıbrıslı Türkler katılmamış olmasına rağmen çıkarılan yasalardan olumsuz anlamda en çok etkilenen Türkler olmuştur. Halbuki, isyanın bastırılmasında görev alan emniyet kuvvetlerinin yarısından fazlasını Kıbrıslı Türkler oluşturmuştur ve İngiliz askerlerine yardım etmişlerdir. Bu dönemlerde İngilizler tarafından Kıbrıslı Türklerin lideri konumunda gördüğü Evkaf Murahhası Mehmet Münir, bir bildiri yayınlayarak çıkan isyana İngilizlerin 50 yıllık hoşgörüsünün sebep olduğunu ve adadaki eğitim ile öğretimin daha güçlü şekilde kontrol edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Çıkarılan bu yasalarda esas amaç fanatik olan Rum halkının önünü kesmek olsa da yasaların tüm halka uygulanması nedeniyle isyana katılmayan Türkler de haksız yere baskı altına girmiş ve bu döneme kadar elde edilen haklardan mahrum bırakılmıştır. İsyanın çıkmasına sebep olan, evleri yakıp yıkan İngiliz yönetimine başkaldıran ve Rumların hareketine katılan Kıbrıslı Türklermiş gibi alınan baskı önlemleri Türklere de uygulanmıştır. Bu şekilde İngilizlere karşı yapılan ve ayaklanma ile Kıbrıs'ın ilhakını isteyen Rumlar ile Türklerin de cezalandırılması adada ciddi bir huzursuzluk yaratmıştır. Alınan önlemlerin Türklere karşı yapılan bir haksızlık olduğunu belirten İngiliz yazar Nancy Crawshaw'a göre, Türklerin lideri konumunda olan Mehmet Münir'in 1931-1940 yılları arası baskı döneminde hükümet ile olan ilişkilerde yetersiz kaldığını ve Türkiye'de Atatürk ile gelişen çağdaşlaşma hareketlerine de uzak kalıp Kıbrıs'a geç ulaşmasına neden olduğunu belirtmektedir.⁶¹

1.3.2. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Adanın Önemi

1939 yılında Almanya'nın hamlesiyle başlayan İkinci Dünya Savaşı, nedenleri ve sonuçlarıyla olduğu kadar savaş esnasında önemli bir aktör olan İngiltere'nin Kıbrıs'ı nasıl konumlandığı ve savaşın Kıbrıs'ta yarattığı etkiler açısından da açıklanmaya muhtaçtır. Bu bağlamda Türk-İngiliz ilişkileri bağlamında Kıbrıs'ın öneminin arttığını ve savaşın buraya yayılmaması için İngiltere'nin ayrı bir çaba sarf ettiğini de söylemek mümkündür.

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı ilk yıllarda Kıbrıs'ta herhangi bir hareketlilik gözlemlenmemiştir. Ancak Almanların Balkanlarda ilerlemesi ve Girit'in işgali ile birlikte savaşın Akdeniz'e taşınması Kıbrıs'ta da tedirginlikle izlenmiştir. Bu yüzden olası bir Alman saldırısına karşı bazı önlemler alınmıştır. Bu kapsamda Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'de işlevsel ve stratejik bir ada olmasında dolayı, Mihver'e ait hava araçlarının muhtemel iniş ve kalkışını önlemek maksadıyla düz alanlara 3-4 metre çapında kum yığınları yapılarak engel konulmuştur.

⁶¹ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 1997, 81-82.

Kasabalara sirenler yerleştirilerek erken ikaz sistemi kurulmuş ve geceleri karartma uygulaması yapılarak tüm binaların pencere camları boyanmıştır. Yine kalabalık olan işi yerlerinde ve hükümete ait binaların olduğu yerlere sığınaklar yapılmış ve sivil savunma ekipleri oluşturulmuştur. Savunma için alınan tedbirler haricinde gıda konusunda sıkıntılar yaşanması nedeniyle temel gıda dağıtımı karne yöntemi ile uygulanmıştır. Bu şekilde oluşabilecek karaborsacılığın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Savaş nedeniyle vapurların adaya uğraması azalmış, bu nedenle de ithalat ve ihracat azalmıştır. Bunun sonucunda yerli ürünler elde kalmıştır. Giyim kuşam da savaş nedeniyle ithalat yapılamadığı için yerli yün ve pamuk kullanılarak yapılmıştır.⁶²

Birinci Dünya Savaşı esnasında Kıbrıslılardan faydalanan İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'nda da aynı şekilde yararlanmak istemiştir. Bu bağlamda ilk olarak Mısır'a gönderilmek üzere 500 Kıbrıslının asker kaydı alınacağı bildirilmiş, savaş ilerledikçe ise İngiliz ordusunun asker ihtiyacı artmaya başlamıştır. Bu yüzden Birinci Dünya Savaşı'nda yapıldığı gibi İngiliz ordusuna bağlı olarak kazmacı ile katircılardan oluşan ve erzak ve cephane taşımacılığı için bir "Kıbrıs Alayı" kurulacağı bildirilmiştir. Toplamda askere alınacak sayı 6 bin kişi olmasına rağmen Türkler ve Rumlardan başvuru yapanların sayısı 30 bin civarında olmuştur. Bahsi geçen dönemde toplam nüfusun 350 bin kadar olduğunu düşünüldüğünde başvuru yapanların sayısı oldukça yüksektir denilebilir. Bunun nedeni Rumların, bir gün hizmetlerine karşılık olarak İngilizlerin gözüne girerek Kıbrıs'ı kendilerine vereceği ve bu sayede Enosisi gerçekleştireceklerine olan inançları olmuştur. Bu algı benzer bir şekilde Türklerde de oluşmuştur. Ayrıca, savaşa katılımın yüksek olmasındaki en önemli sebebin ise ekonomik nedenler olduğu söylenebilir. Savaş nedeniyle oluşan işsizlik nedeniyle paralı asker olarak kaydolmak bir yönden kurtuluş olarak düşünülmüştür.⁶³

İkinci Dünya Savaşı devam ederken, İngiltere Türkiye'yi de kendi saflarında savaşa katmaya gayret etmeye çalışmış ancak İngilizlerin özellikle 1941-1943 yılları arasındaki yoğun çabasına rağmen Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından uygulanan diplomasi ile bu girişim sonuçsuz bırakılmıştır. Bu çabaları çerçevesinde İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden ile Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu 8-19 Mart 1941 tarihlerinde Kıbrıs'ta görüşmeler yapmıştır. Dışişleri bakanlarınca yapılan bu görüşmelerde İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Türkiye'nin Yugoslavya'ya bir mesaj göndermesini ve bu mesajda Almanya'nın Yunanistan'a saldırması durumunda Türkiye'nin Almanya'ya savaş ilan edeceğini yazmasını istemiştir. Ancak Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu söz

⁶² Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 93.

⁶³ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 94.

konusu teklifi Yugoslavya'nın bu durumu kabul etmemesi durumunda Türkiye'nin zor durumda kalacağı gerekçesi ile reddetmiştir.⁶⁴ Yapılan bu ziyareti Kıbrıs Türk halkı coşkuyla karşılayarak kutlamış ve Anavatan'a olan özlemlerini ortaya koymuştur.

Dışişleri Bakanları seviyesinde yapılan görüşmeden sonra bu kez Adana'da İngiliz Başbakanı Churchill ile Cumhurbaşkanı İsmet İnönü arasında bir görüşme gerçekleşmiştir. 30 Ocak-1 Şubat 1943 tarihinde Cumhurbaşkanı özel vagonunda gerçekleşen bu görüşmede Balkanlar, Türkiye'nin savaşa katılma durumu ve silahlı kuvvetlerin güçlendirilmesi konuları görüşülmüştür.⁶⁵

Churchill ve İnönü arasında geçen görüşmeler Türkiye basınında da geniş bir yer tutmuştur. Yapılan görüşmeler basında Adana mülakatı olarak nitelendirilmiş ve iki ülke arasındaki iyi ilişkiler vurgulanmıştır. Söz konusu görüşmelerde Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı ile benimsemiş olduğu kendi topraklarını koruma düşüncesinin Churchill tarafından memnuniyetle karşılandığı izlenimi edinilmiştir. İkinci Dünya Savaşı dönemi ile savaş sonrasında yapılacaklar konusunda fikir birliğine varıldığı belirtilmiş ve iki ülkeden müttefik olarak bahsedilmiştir.⁶⁶

İngiliz Başbakanı Churchill Adana'da İnönü ile görüşmesini müteakip Kıbrıs'ı ziyaret ederek savaş için yapılan hazırlıkları denetlemiş ve halkın ileri gelenleri ile görüşmüştür. Yapılan bu ziyaretler Türk-İngiliz dostluğunu geliştirmiş ve Kıbrıs Türk halkının da moralini yükseltmiştir. Özellikle Türk-İngiliz yakınlaşmasının, Rumların Enosis kapsamında olan emellerini gerçekleştirmeleri karşısında, Kıbrıs Türk halkının haklarının korunacağı umutlarını artırmıştır.⁶⁷ Dolayısıyla özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türk-İngiliz ilişkilerinin Kıbrıs üzerinde bir belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Hele ki Yunanistan'ın bu dönemde ağır bir işgal altında olduğu düşünülürse, bu devletin saf dışı kalmasının ada üzerinde Türkiye etkisini daha çok öne çıkardığı söylenebilir.

1931 isyanı ile alınan baskı önlemleri ve İkinci Dünya Savaşı ile ortaya çıkan buhran nedeniyle toplumsal olarak örgütlenip kenetlenme girişimleri gecikmeye uğramıştır. 1943'ten sonra savaşın İngilizler lehine gelişmesiyle oluşan ortamdan dolayı ada içindeki baskıların azalması nedeniyle örgütlenme faaliyetleri hızlanmıştır. Bu kapsamda İngiliz Sömürge Bakanı tarafından savaş sonrası adaya özerk yönetim statüsü verileceğine dair yapılan açıklama

⁶⁴ Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I., Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 437.

⁶⁵ Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye", 451.

⁶⁶ *Ulus*, 3 Şubat 1943.

⁶⁷ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 94-96.

Rumları ve Türkleri harekete geçirmiştir. Rumların ilhak istemleri, Kıbrıslı Türkler örgütlenme yönünde girişim yapmaları mecburiyetine yöneltmiştir. Bu çerçevede çeşitli meslek gruplarının ileri gelenlerinden oluşan kişiler tarafından 18 Nisan 1943'te Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK) kurulmuştur. Yine aynı yıl içerisinde Kıbrıslı Türk Çiftçileri Rumlardan ayrılarak kendi örgütlerini oluşturmuştur.⁶⁸

KATAK, Türk halkının sesini duyurması ve haklarını savunması yönünde çalışacak olması nedeniyle kısa süre içerisinde etki alanını genişletmiştir. Ancak tüzüğünde yer alan sıkıntılar ve faal üyelerin ilgisizliği ile oluşan hoşnutsuzluklar nedeniyle bir süre sonra istifalar meydana gelmiştir. Tüzüğün 16'ncı maddesinde yer alan toplantı çoğunluğu ile ilgili olan kısım gereği toplantılarda çoğunluk sağlanamamış ve bu yüzden kurumun toplantılarda karar almasında sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikle ilerleyen yıllarda Kıbrıs Türk halkının en önemli liderlerinden biri olacak olan Dr. Fazıl Küçük'ün⁶⁹ KATAK'dan ayrılması ile başlayan istifalar kurumu zayıflatmıştır. Dr. Fazıl Küçük 'ün "*Kıbrıs Milli Türk Halk Partisini*" (KMTHP) kurması Kıbrıs Türklerini için yeni bir umut olmuştur.⁷⁰ Esas olarak Dr. Fazıl Küçük'ün yeni bir oluşuma gitmesindeki neden KATAK'ın Türk toplumu adına sömürge yönetiminin çizdiği çizgiden çıkmadan azınlığın haklarını koruma hedefinde olmasıdır. Dr. Küçük'ün kurduğu Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi ise Kıbrıs Türkünün ayrı bir milli varlık olarak verdiği mücadelenin sömürge yönetimine karşı yapılması gerektiğini savunmuştur.⁷¹

1944 yılında kurulan KMTHP birçok yerleşim yerinde şube açarak Enosis karşıtı siyaset yürütmüştür. 1931 isyanı ile ara verilen belediye seçimlerinin 21 Mart 1943 tarihinde tekrar yapılmasıyla aday olan Dr. Küçük, seçimleri kazanarak 6 yıl belediye meclis üyeliği yapmıştır. Bu dönemlerin tek Türk gazetesi olan "*Söz*" gazetesinde toplumun sorunları hakkında yazılar yayınlamıştır. Gazete sahibinin ölmesi ve ekonomik nedenlerden ötürü gazete kapatılınca 14 Mart 1942'de kendi gazetesi olan "*Halkın Sesi*" gazetesini yayınlamaya başlamıştır.⁷²

⁶⁸ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 84-85.

⁶⁹ KMTHP kurucusu Dr. Fazıl Küçük 14 Mart 1906'da Lefkoşa'da doğmuştur. İlkokul ve ortaokulu Lefkoşa'da okuyan Küçük, liseyi İstanbul Özel İstiklal Lisesi'nde tamamlamıştır. Müteakiben İstanbul Dar-ül Fünun Tıp Fakültesi'nde birinci sınıfı başarı ile tamamlayıp ilk olarak Fransa ve daha sonra İsviçre'ye gitmiştir. İsviçre'nin Lozan Üniversitesi'nde Tıp eğitimini tamamladıktan sonra 1937 yılında Kıbrıs'a dönen Dr. Küçük, Lefkoşa'da serbest hekimlik yapmaya başlamıştır. Lefkoşa'daki kliniğinde Kıbrıs Türk halkına hizmet etmeye başlamış ve cuma günleri halkı ücretsiz muayene ederek fakirlere ücretsiz ilaç dağıtmıştır. Dr. Küçük, boş vakitlerinde Kıbrıs Türk halkının sorunlarıyla ilgilenerek Türk okulları ile evkaf idaresinin Türk halkına devredilmesi ile uğraşmıştır. Siyasi hayatına adaya döndüğü 1937 yılında başlamış olsa da mücadelesini daha üniversite yıllarındayken kavanin meclisinin Türk üyelerine karşı başlamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, Yay. Haz. Altay Sayıl, Lefkoşa: Devlet Basımevi, 3. Baskı, 2002, VII-VIII.

⁷⁰ Balyemez, *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*, 157-158.

⁷¹ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 86.

⁷² Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, VII-VIII.

1.3.3. Savaş Sonrasında Adadaki Örgütlenmeler

Dr. Küçük tarafından 23 Nisan 1944'te kurulan KMTHP kısa sürede birçok şube açarak Kıbrıs Türk halkının sesi olmuş ve KATAK'ın etkinliğinin azalmasıyla iki parti birleşerek 23 Ekim 1949'da Kıbrıs Milli Türk Birliği Partisi kurulmuştur. Dr. Küçük yeni kurulan ve Kıbrıs Türk halkını temsil eden bu partide oy çokluğu ile partinin başına getirilmiştir.⁷³

Daha önce bahsedilen ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kıbrıs'ta yumuşayan sömürge yönetimi ile Rum komünistler de AKEL [*Anorthotikon Komma Ergazomenou Laou/ Çalışan Halkın İlerici Partisi*] partisini kurmuştur. AKEL, isminde komünist ibaresi geçememesine rağmen komünist görüşlü bir parti olarak faaliyet göstermiştir.⁷⁴ Aslında bu parti 1920 yılında kurulup sonra yasa dışı olduğu gerekçesi ile kapatılan komünist partinin yerini almıştır. AKEL kurulduktan sonra ise milliyetçi ve sağcı olan Rumlar kilisenin desteğiyle *Kıbrıs Milli Partisi* 'ni kurmuştur.⁷⁵

Kıbrıs'a özerklik verme konusunda girişimde bulunan İngiltere, İkinci Dünya Savaşının bitmesi ile daha liberal bir anayasa hazırlanması için Kıbrıs'a yeni vali olarak Lord Winster'i atamıştır. Lord Winster'in atanması ile Rum Ortodoks Kilisesi öncülüğündeki Rumlar, yapılacak olan girişimlere karşı çıkarak Enosis dışındaki bir çözüme karşı olduklarını bildirmişlerdir. Yeni anayasa için çalışmalara başlanmasını müteakip anayasayı hazırlayacak olan danışma meclisi kurulmuştur. Danışma meclisinin üyeleri 12 Rum ve 9 Türk olacak şekilde toplam 19 kişiden oluşmuştur. Rumlar, danışma meclisinin yapmış olduğu çalışmaları, Enosis etkisini azaltacağı düşüncesiyle reddetmiştir. Vali Lord Winster, Rumların bu tür davranışlarından dolayı meclisin başarısızlığa uğraması nedeniyle Mehmet Zekâ başkanlığında Türk İşleri Komisyonu'nu kurarak Kıbrıs Türk halkının sorunlarının belirlenmesini ve öneriler olan bir rapor hazırlanmasını istemiştir. Türk İşleri Komisyonu 6 üye ve 1 sekreter ile 11 Haziran 1948 yılında kurularak çalışmalarına başlamıştır. Lord Winster, yeni anayasa girişimlerinin başarısızlığa uğraması nedeniyle istifa ederek Londra'ya geri dönmüştür.⁷⁶

Dr. Küçük 29 Kasım 1948 tarihinde ekonomik kalkınma için önem arz eden Evkaf İdaresi'nin Türk halkına devredilmesi için büyük bir miting düzenlemiştir. Bu mitinge köy ve kasabalardan gelen halk katılmış ve polislerle de küçük çatışma yaşanmıştır. Bahse konu miting

⁷³ Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, VIII.

⁷⁴ Balyemez, *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*, 213.

⁷⁵ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 86.

⁷⁶ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 97-102.

ve polisle olan çatışma ile sömürge yönetimi Kıbrıs Türk halkının kendi meselelerine karışılmasını istemediğini anlamıştır.⁷⁷

Diğer taraftan Türk İşleri Komisyonu, 7 aylık sürede yoğun çalışma ile hazırlanmış olduğu önerilerini “*Ara Rapor*” şeklinde, yeni vali olan Andrew Wright hükümetine 20 Ocak 1949’da sunmuştur. Hazırlanan rapor sömürge yönetimi tarafından kabul görmüş ancak uygulaması 1950 yılından itibaren yavaş yavaş olmuştur. Sarfedilen çabalar sonuç vererek “*Şeriye Mahkemeleri*” kaldırılmış ve yerine “*Türk Aile Mahkemeleri*” kurulmuştur. Ayrıca müftülük makamı ayağa kaldırılarak, sömürge yönetimi tarafından Türk tali okulları ve Evkaf Türk halkına devredilmiştir. Türkiye’den müdür ve öğretmenler getirilerek yeni okullar açılmıştır.⁷⁸

İngiltere’nin Kıbrıs’a önem vermesi ve bu yüzden Kıbrıs’ın egemenliği altında kalacağı yönünde tavır koyması nedeniyle Rumlar 15 Ocak 1950 tarihinde bir plebisit düzenlemeye karar vermiştir.⁷⁹ Kıbrıslı Türkler de yapılması planlanan bu plebisiti protesto etmek amacıyla 11 Aralık 1949 tarihinde Lefkoşa’da bulunan Ayasofya Meydanı’nda yaklaşık 15 bin kişinin katılımı ile bir miting düzenlemiştir. Enosis ve plebisit karşıtı toplanan Kıbrıslı Türkler, her tarafı Türk bayrakları ile donatarak Rumlara karşı tepkilerini ve duygularını dile getirmiştir.

Rumların plebisit kararı Türklerin büyük tepkisine sebep olmuştur. Rumların Enosisi amaçlayan bu plebisite Türkler belki de o güne kadar toplanmış en büyük kalabalıkla miting yaparak karşılık göstermiştir. Rumlar, 1931 isyanı ile gelen sıkı yönetimin gevşemesini fırsat bilerek Enosis düşüncesini bu sefer plebisit yaparak uygulamak istemiştir. Ancak Türkler Enosis’e karşı hassas olduklarını ve böyle bir ilhaka asla izin vermeyeceklerini 11 Aralık 1949 tarihindeki mitingde göstermiştir.

Söz konusu miting ile toplanan halk 85 bin Kıbrıslı Türk adına 5 maddelik bir karar almıştır. 11 Aralık 1949 tarihindeki mitingde alınan karara göre;

1. *Adamızın Yunanistan’a ilhak edilmesi hakkındaki arzularını yine şiddetle protesto ederiz.*
2. *İlhak gerçekleştiği takdirde, Kıbrıs’a ekonomik buhran, ırki, sosyal kargaşa da dahil iç savaş geleceğine ve bu suretle adanın Ortadoğu’da sulh ve sükutu bozacağına inanmaktayız.*

⁷⁷ Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs’ta Rum Vahşeti*, VIII.

⁷⁸ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 107-109.

⁷⁹ Yapılan bu plebisit bir sonraki bölümde detaylandırılacaktır.

3. *Adanın selameti, azınlıkların korunması, Akdeniz'in denge ve müdafaaasının, Kıbrıs'ta statükonun devamını gerektirdiğine, Kıbrıs'ta plebisite gerek ve yarar bulunmadığına inanmaktayız.*
4. *İngiltere, kendiliğinden adadan çekilecekse, adanın eski sahibi, en yakın komşusu ve adayı en iyi müdafaa edecek tek Ortadoğu devleti olan Türkiye'ye iade edilmesini talep etmekteyiz.*
5. *Bu kararın İngiltere, Türkiye, Kıbrıs ve BM'de çeşitli makamlara ve Türkiye'deki siyasi partilerle öğrenci birliklerine gönderilmesi için Dr. Fazıl Küçük'e yetki verilmiştir.*⁸⁰

Rum Ortodoks Kilisesi tarafından yapılan plebisite ait sonuçlar BM'ye ve sömürge idaresine sunulmuştur. İngilizler, Kıbrıs konusunun bir iç mesele olduğunu ve BM'yi ilgilendirmediğini beyan etmiştir.⁸¹

Bu esnada 1950 yılında Türkiye'de gerçekleşen iktidar değişikliği Kıbrıs konusunda da etkisini uzun süre gösterecek bir dönemi aralamıştır. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan ise Adnan Menderes olmuş, bundan kısa bir süre sonra Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanacak gerginlikte bu iki aktör etkin figürler olarak görülmüştür.

Makarios'un yapmış olduğu girişimler, Yunanistan Başbakanı Sofoklis Venizelos'un açıklamaları ve Atina'daki büyük miting nedeniyle Türkiye'nin Kıbrıs'a olan duyarlılığı da artmaya başlamıştır. Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü mecliste yaptığı konuşmada bu hususa değinerek, adada oluşacak hukuki bir statü değişikliğinde herhangi bir neden görülmediğini ancak değişiklik olması durumunda Türkiye'nin çıkarlarına ters düşecek bir durumun kabul edilmeyeceğini vurgulamıştır.⁸²

İkinci Dünya Savaşı esnasında Almanya ve İtalya'nın işgaline uğrayan Yunanistan savaş boyunca kıtlık çekmiştir. Türkiye ise savaş döneminde tarafsızlığını korumakla birlikte Yunanistan'a insani amaçlarla birçok yardımda bulunmuştur.⁸³ Bu yardımlarına rağmen Yunanistan, Kıbrıslı Rumların, Rum Ortodoks kilisesinin ve Yunan halkının baskılarıyla Kıbrıs sorununu ilk olarak 16 Ağustos 1954'te BM'ye taşımıştır. Yunanistan Türkiye'nin Kıbrıs konusunda ilgili olmadığını ve ABD'nin kendilerini destekleyeceklerini düşünerek Kıbrıs'a self determinasyon hakkının verilmesi amacıyla BM'ye talepte bulunmuştur. Yapılan başvurunun

⁸⁰ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 117.

⁸¹ Altun, *Kıbrıs Olayları (1960-1974) ve Gaziantep Kıbrıs Gazileri*, 44-45.

⁸² Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 122.

⁸³ Tağmat, *Açlık: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Yunanistan'a Yardımları*, 155-192.

gerekçesi olarak ise Kıbrıs'ta Rum nüfusunun fazla olması ve zaten Kıbrıs'ta hep Rumların yaşamış olduğu ileri sürülmüştür. BM Genel Konseyi 17 Aralık 1954 tarihindeki kararı ile Kıbrıs konusunu müzakere etmeme kararı alarak başvuruyu reddetmiştir.⁸⁴

BM nezdinde yapılan başvurunun kabul edilememesi sonucunda Kıbrıs'taki Rumlar Yunan bayrakları ile sokaklara inerek Enosis için gösteriler yapmış, Makarios da kilisedeki ayinde “*Enosis ve Yalnız Enosis yolunda tüm engelleri aşacağız. Ruhumuzda tutuşan bu ateşi yeryüzünde söndürebilecek bir güç yoktur*” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Rumların Enosis yanlısı yapmış olduğu bu gösteri ve beyanlar nedeniyle Milli Türk Partisi Genel Sekreteri Dr. Küçük, 100 bin Kıbrıslı Türkün Yunanistan ile birleşmeyi, özerk yönetimi ve plebisiti kabul etmediğini BM Genel Sekreterine telgraf yoluyla bildirmiştir. Ayrıca bir Kıbrıslı Türk heyeti Türkiye'ye giderek Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes ile Kıbrıs konusunun BM Genel Kurulunda gündeme gelmesi hakkında görüşmüştür. Yapılan görüşmelerde Cumhurbaşkanı Bayar, konunun İngiltere'nin içişleri ile alakalı olduğunu, Türkiye'nin statükonun devamını istediği ve adanın Yunanistan'a ilhakını kabul etmeyeceklerini söylemiştir.⁸⁵

Başpiskopos Makarios, Kıbrıs sorunun BM Genel Kurulunda görüşülmesi ve reddedilmesi üzerine daha önceden planlamış olduğu şiddet eylemlerine başvurmuştur. Bu kapsamda 1974 yılına kadar Enosis için İngilizlere, Türklere ve karşıt görüşte olan kendi vatandaşlarını hedef alacak olan EOKA [*Ethniki Organosis Kiprion Agoniston / Kıbrıslı Savaşçıların Millî Örgütü*] terör örgütünü devreye koymuştur.⁸⁶

EOKA'nın kanlı eylemlere başlaması ile Kıbrıs'ta korku ve endişe durumunun artması İngiltere'yi harekete geçirmiştir. Bu amaçla İngilizler, alınan tedbirlerin yetersiz kalması, EOKA'nın eylemlerinde azalma olmaması ve konunun uluslararası boyutlara ulaşması nedeniyle Londra'da “*Doğu Akdeniz Savunması ve Kıbrıs Meselesi*” konusunda bir konferans toplamaya karar vermiştir. Yapılacak olan konferansa Yunanistan ve Türkiye'de çağrılarak Kıbrıs meselesine Türkiye'de dahil edilmiştir. Böylelikle EOKA'nın kurulması ve aktif faaliyete geçmesi sonucunda Türkiye bu sorunun önemli bir tarafı haline gelmiştir.

⁸⁴ Derya Sevinç, “Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954-1960)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı*, 60 (2017), 178-180.

⁸⁵ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 124.

⁸⁶ Makarios Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, Çev. Öztürk Yıldırımboza, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1.Baskı, 2005, 73.

İngiltere'nin Kıbrıs sorununa Türkiye'yi taraf ülke olarak göstermesindeki bir diğer sebep olarak Bağdat Paketi⁸⁷ olduğu da söylenebilir. İngiltere Bağdat Paketi'ne 4 Nisan 1955 tarihinde katılmış ve Türkiye ile ilişkilerini geliştirmiştir. Ortadoğu'da oluşabilecek komünist tehlikesine karşı yapılan iş birliği Türkiye-İngiltere ilişkilerini güçlendirmiş ve Doğu Akdeniz'de de iş birliği yapılmasının zeminini oluşturmuştur.

Yunanlar Başpiskopos Makarios'un isteği olan self determinasyon kapsamında konferansa katılmayı kabul etmiştir. Makarios'un ruhani ve eğitimli bir lider olması, Yunanistan'da bulunan önemli makam sahiplerinin bile ondan çekinmesine sebep olmuştur. Konferans 29 Ağustos 1955'te başlamış ve Türkiye adına Dışişleri Bakanı vekili Fatin Rüştü Zorlu katılmıştır. İngiltere, Londra Konferansında Kıbrıs'taki egemenliğinden vazgeçmeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, Doğu Akdeniz savunmasında üç ülkenin ortak hareket edebileceğini ve Kıbrıs konusundaki özerklik önerilerine Türkiye ile Yunanistan'dan yardımcı olmalarını istemiştir. Yunanistan'ı temsil eden delege ise Makarios'un çizdiği çizgiden çıkmayarak self determinasyon hakkında ısrarcı olmuştur. Yunan tezine karşılık Türkiye delegesi Fatin Rüştü Zorlu da İngiltere'nin adadan ayrılması durumunda, Kıbrıs'ın tarihi, coğrafi ve stratejik nedenlerden dolayı Türkiye'ye verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Sonuç olarak Londra konferansında bir karar çıkmamakla birlikte Kıbrıs sorunu hakkında İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın düşünceleri ortaya konulmuş ve Türkiye'nin Kıbrıs sorununa taraf olduğu kabul edilmiştir.⁸⁸

Londra konferansının devam ettiği ve ikinci safha görüşmelerinin başlayacağı tarih olan 6 Eylül 1955'ten bir gün önce gece yarısında, Selanik'te bulunan Atatürk'ün doğduğu eve bombalı bir saldırı yapılmıştır. Yapılan bu saldırı nedeniyle İstanbul'da Rum azınlığa karşı protestolar ve mitingler düzenlenmiştir.⁸⁹ Rumlara karşı yapılan protestolara karşı müdahalede yetersiz kalınması nedeniyle olaylar büyümüş ve hükümet tarafından sıkı yönetim ilan edilmesine sebep olmuştur. Olayların Rumlara ve diğer azınlıklara karşı saldırıya dönüşmesi ile İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre; İstanbul'da toplam 5.622 bina tahrip edilmiştir.⁹⁰

⁸⁷ Bağdat Paketi, Türkiye ve Irak arasında imzalanan 24 Şubat 1955 tarihli antlaşma ile karşılıklı iş birliği çerçevesinde kurulmuştur. Türkiye'nin NATO üyesi olması nedeniyle paktın komünizme karşı bir oluşum olduğu da düşünülebilir. Detaylı bilgi için bkz. M. Bürkan Serbest, "Bağdat Paketi'nin Kuruluş Süreci ve Gelişimindeki Türkiye'nin Rolü", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/3 (2016), 402-4012.

⁸⁸ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 129-134.

⁸⁹ Nur Çürük, "Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları", *İntelijans Strateji ve Güvenlik Cadı Kazanı Kıbrıs*, Yay. Haz. Ulvi Keser, Gökhan Ak, Ankara: Motif Matbaacılık, 2015, 72.

⁹⁰ Derya Çakıcı, "6-7 Eylül Olaylarının Gerçekleşmesinde Kıbrıs Türktür Cemiyetine Yöneltilen Suçlamalar ve Cemiyetin Önde Gelen Simalarının Savunmaları", *Atatürk Yolu Dergisi*, 70 (2023), 55-57, DOI: 10.46955/ankuayd.1220007, Erişim 23.06.2023.

Ayrıca, Rumlara karşı yapılan bu saldırılarda birkaç yaşlı Rum ölmüş ve yaklaşık 300 milyon dolarlık hasar meydana gelmiştir. Söz konusu olaylar nedeniyle Türkiye'nin uluslararası alandaki prestiji sarsılmıştır. Menderes hükümeti olayların komünistler tarafından çıkarıldığını beyan etmiş ve olaylara sebebiyet verdiği gerekçesi ile Kıbrıs Türktür Derneği kapatılarak 87 üyesi tutuklanmıştır. Hükümetin olayların çıkmasında cesaret verici rol üstlendiğini ve bu nedenle tedbirlerin geç alınarak olayların büyümesine sebebiyet verildiği söylenebilir.⁹¹

İngiltere tarafından konferans kararı alınmasını müteakip konferans öncesinde Yunanistan konuyu 23 Temmuz 1955 tarihinde BM'ye taşımıştır. Konferansın yarattığı etki ile Türkiye'nin Kıbrıs konusunda önemli bir konuma sahip olmuş ve bu nedenle konferans bitmeden Selanik'teki Atatürk'ün doğduğu eve saldırılarda bulunulmuştur. Buna karşı bir tepki olarak İstanbul'da da Türkler 6-7 Eylül tarihlerinde meydana gelen olaylarda Rumların iş yerlerini ve evlerini tahrip etmiş bu da tarihe İstanbul Pogromu ya da 6-7 Eylül olayları adıyla geçmiştir. Bu kapsamda sorun çıkartan tarafın Yunanistan olduğu İngiltere tarafından kabul ettirilmiş ve Kıbrıs konusu 23 Eylül 1955'te BM'de görüşülerek genel kurul gündemine alınmaması kararlaştırılmıştır.⁹²

İngiltere EOKA saldırılarının başlaması ile Kıbrıs konusunda Yunanistan'a karşı uluslararası arenada yalnız kalmamak ve kendi geleceğini tayin gibi Kıbrıs'ta olası bir İngiliz egemenliğine karşı durum oluşması çerçevesinde adadaki İngiliz egemenliğini pekiştirmek için Türkiye'yi konferansa çağırarak Kıbrıs konusuna taraf yapmıştır. Konferansın Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların isteği olan kendi geleceğini tayin ilkesi çerçevesinde seyretmemesi nedeniyle Atatürk'ün Selanik'teki doğduğu eve bombalı saldırı yapılmış ve bir anlamda konferans protesto edilmiştir. Ancak bu protesto Türkleri hem Atatürk hem de Kıbrıs bağlamında tahrik etmiş ve 6-7 Eylül olaylarının yaşanmasına neden olmuştur. “6-7 Eylül Olayları” olarak anılan bu olay Kıbrıs konusundaki gerilimli atmosfere bir tepki olarak yaşanmıştır denilebilir.

1.3.4. EOKA'nın Kuruluş Amacı ve Faaliyetleri

İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürgelerinden çekilme politikası ile özellikle 1947 yılında Hindistan'dan çekilmesi Rumların Enosis'e olan inancını artırmıştır. Bu nedenle Kıbrıslı Rumların Enosis gayretleri 1950'li yıllardan itibaren şiddetli bir şekilde artarak temel hedef haline gelmiştir. Rumların bu istekleri tüm hayata yansımıştır. Okul, dernek, siyasi parti, kahvehane, gazete ve radyo gibi sosyal hayatın yer aldığı her yerde sürekli bu konu

⁹¹ Fırat, “Yunanistan'la İlişkiler”, 601.

⁹² Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1978-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 2*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1995, 105-111.

gündeme oturmuştur. Enosis çılgınlığının boyutu hat safhalara ulaşarak birçok evin duvarına Enosis yazılmasına kadar gitmiştir. Diplomatik yöntemlerle ve barışçıl yollarla amaçlarına ulaşmaya çalışan Rumlar, yaptıkları eylem ve boykotlara rağmen genel olarak şiddet yanlısı bir tutum sergilememiştir.⁹³ Ancak İngiltere Hindistan'dan çekilmesine rağmen stratejik olarak önemli olduğu için Kıbrıs'tan vazgeçmek istememiştir. Orta Doğu'da bulunan petrol kaynaklarına yakınlığı nedeniyle bölgeye yakın konumda bulunan Kıbrıs, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) de iki kutuplu dünya düzeni ile sıcak denizlere inme amacıyla olmasından dolayı İngiltere açısından daha da önem kazanmıştır. Filistin'den 1948 yılında çekilmek zorunda kalması ve Süveyş Kanalı bölgesinde de Arapların güçlenmesi nedeniyle İngiltere askeri gücünü adaya taşımıştır.⁹⁴

Rum Ortodoks Kilisesi tarafından self determinasyon hakkının Rumlar tarafından kullanılarak Enosis'in gerçekleşmesi için bir plebisit yapıldığından daha önce bahsedilmişti. Kilise tarafından Halk oylaması yapılmasındaki bir diğer sebep ise AKEL ile Kilise arasındaki Enosis için yapılan liderlik yarışı olduğu söylenebilir. İngilizlerin yapılacak olan plebisiti tanımayacaklarını beyan etmesine rağmen Kilise bunu dinlememiş ve 15 Ocak 1950 tarihinde plebisiti düzenlemiştir. Yapılan plebisite katılanlara “*Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesini istiyoruz*” ve “*Yunanistan'la birleşmeye karşıyız*” şeklinde iki seçenek sunulmuştur. Ayın yapılan bir günde gerçekleşen plebisite katılan Rumlar baskı altında oy kullanmışlar ve olumsuz görüşe yönelik oy kullananlar ise Kilise tarafından aforoz edilmiştir. Hatta bazı olumsuz oy kullananlara bundan sonraki hayatlarında ailesinin evlilik, doğum, vaftiz gibi konulardan yararlanmayacağı şeklinde baskı kurularak tercihlerinin değiştirilmesi sağlanmıştır. İngiliz yazar Harry Luke yapılan plebisitle alakalı olarak görüşünü şöyle açıklamıştır; “*Kilise, 1950'de Enosis Plebisitini düzenlediğinde, halk ruhani(dini) yaptırımlarla tehdit edilmiştir. Yani, istenilen şekilde oy kullanmaktan kaçınılırsa, dini ayinlerden yoksun bırakılmak gibi, Tanrı korkusu taşıyanların karşı koyamayacağı bir tür şantaj ve baskı yöntemine başvurulmuştur*”. Oylamaya katılımın düşük kalması nedeniyle plebisit bir hafta uzatılmış ve toplamda 224,747 kişi oy kullanmıştır. Sonuçta baskı ve şantaj ile oylamaya katılanların %97,70'i olan 215,108 Rum Enosise evet demiştir. Kilise tarafından yapılan bu plebisit başpiskopos tarafından valiye gönderilmiş, fakat vali bu sonuçları kabul etmemiştir. Girne piskoposu başkanlığında kurulan

⁹³ İsmail Şahin, “Düşünceden Eyleme EOKA”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 37 (2020), 29-30, doi.org/10.26650/YTA2020-002, Erişim 01.12.2021.

⁹⁴ Fuat Avcı, Zeki Doğanay, Ali Fikret Atun, *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf Raif Denktaş*, 1.Baskı, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Merkezi Yayını, 2016, 90.

heyetle Atina ve Londra'ya sunulan plebisit sonuçları Sömürgeler Bakanlığı tarafından da reddedilmiştir.⁹⁵

1950 yılında Kıbrıs Başpiskoposu değişerek yeni piskopos Mihail Muskos (III. Makarios) olmuştur.⁹⁶ Makarios 1950 yılının Mart ayında Yunanistan'a giderek Enosis için zemin oluşturmaya çalışmıştır. Ancak Yunan halkının Enosisi desteklemelerine karşın Makarios, hükümet iç savaş sonrasında istikrar yakalayamadığından dolayı Yunanistan'a uluslararası alanda bir sıkıntı yaratmamak için hükümet ile ters düşmek istememiştir. Konu Yunanistan ve İngiltere tarafından dışişleri bakanlığı nezdinde görüşülerek halledilmeye çalışılmıştır. Yunanistan, Kıbrıs'a karşılık Kıbrıs'taki üsleri ile Yunanistan, Girit ve Kefalonya'da olacak şekilde toplam 4 üssü 99 yıllığına kullanmayı teklif etmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden ise *"İngiliz İmparatorluğu satılık değildir ve Kıbrıs sorunu diye bir sorun da yoktur"* diyerek teklifi reddetmiştir.⁹⁷

Yunanistan'ın bu yıllarda hem Kıbrıslı Rumların hem de Yunan halkının istemesine rağmen, Kıbrıs konusu üzerine pek düşmemesinin başlıca nedeni İngiltere ve Amerika ile ters düşmek istememesi olarak söylenebilir. Ortodoks Kilisesi tarafından yapılan plebisiti bile kabullenmemeleri, konu hakkında ne kadar çekinceleri olduğunu göstermiştir denilebilir. Hatta dönemin Yunanistan Başbakanı Georgios Papandreou konuya ilişkin olarak *"Bugün Yunanistan biri İngiltere diğeri ABD olan iki ciğerle nefes almaktadır. Bu nedenle, Kıbrıs konusu yüzünden nefessiz kalarak boğulmaya dayanamaz"* söylemiştir.⁹⁸ Ayrıca, söz konusu dönem içinde Yunanistan'ın Türkiye ile iyi ilişkiler içinde olması da Kıbrıs konusunda böyle hareket etmesinde etkili olduğu ifade edilebilir.

EOKA terör örgütünün kuruluşu için 1 Mayıs 1951 tarihinde Kıbrıs Etnark Kurulu üyeleri, sürgünde bulunan Savvas ve Sokrates Loizides kardeşler, Yunanistan'ın eski savaş bakanı Yorgos Stratos ile Grivas bir toplantı gerçekleştirmiş olması Makarios'un Mart ayındaki yaptığı ziyaretle bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Makarios, Yunanistan ve İngiltere arasındaki görüşmede böyle bir sonucun çıkacağını düşünmüş olmalı ki EOKA'nın kurulması

⁹⁵ Göktürk, *Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi ve Enosis Politikaları*, 100-104.

⁹⁶ Kıbrıslı Rumların 1950 ile 1980 yılları arasındaki en etkin lideri olan Mihail Muskos veya bilinen adıyla III. Makarios (Çalışma içerisinde Makarios olarak anılacaktır) 1913 yılında Kıbrıs'ın güneyinde yer alan Trodos Dağları'nın üzerindeki Panaya köyünde doğmuştur. Ailesinin yönlendirmesiyle papaz olması için Kikko manastırına ve müteakiben Atina Üniversitesi İlahiyat Fakültesine gitmiştir. Atina Üniversitesi'nde henüz 35 yaşında iken, Rum Ortodoks Kilisesi Etnik Konseyi'nde çok önemli bir mevki olan Kitium Psikoposu olmuştur. Kıbrıs'a dönmeyi müteakip 37 yaşında Kıbrıs Başpiskoposu olarak seçilerek Kıbrıslı Rumların lideri konumuna gelmiş ve 3. Makarios adını almıştır. Detaylı bilgi için bkz. Harry Scott Gibbons, *Kıbrıs'ta Soykırım (The Genocide Files)*, Çev. Alpaslan Yılmaz, Erol Fehim, Lefkoşa, Near East Publishing 2003, 21-22.

⁹⁷ Şahin, *"Düşünce Eyleme EOKA"*, 33.

⁹⁸ Nazan Kaygusuz, "1950-55 Yıllarında Türk-Yunan İlişkileri", *Mare Nostrum'dan Casus Belli'ye Bizim Deniz Akdeniz*, Ed. Ulvi Keser, Ankara, 2013, 48.

için böyle bir toplantı yapılmış olması yüksek ihtimaldir. Toplantı sonucunda Grivas'ın EOKA'ya liderlik etmesi istenmiştir.⁹⁹

Grivas 1943 ile 1946 yılında Kral yanlısı fanatikler tarafından 1941 tarihinde kurulan “X” (Hi şeklinde okunmaktadır) adındaki örgüte komutanlık yapmıştır. X örgütü ile İngilizlerin sağlamış olduğu destek sayesinde İkinci Dünya Savaşında ve Yunan İç Savaşında komünistlere karşı savaşmıştır. Daha sonra örgütten aldığı destekle siyasete girmeye çalışmış ancak başarısız olmuştur. Siyasete girmesinin bir sonucu olarak ordudan ihraç edilmiştir. Ayrıca, 1948 yılında Grivas'ın 2 temsilcisi Kıbrıs'a gelerek “X2” adında başka bir örgüt kurmuştur. Bu örgüt Kıbrıs'ta sağ görüşlüler ile sol görüşlüler arasındaki faaliyetlerde sağcıların faaliyetlerini yönlendirmiştir. Bu çekişmede sağ sola karşı zafer kazanmıştır.¹⁰⁰

Grivas, silahlı mücadele fikri ile kurulan EOKA örgütü için ilk görüşmelerin 1950 yıllarında başladığını kendi hatıralarında yazmıştır. Grivas'a göre Yunanistan Kara Kuvvetleri Komutanı Kosmas'ın kendisini konu ile ilgili olarak çağırdığını ve Kıbrıs sorunun çözümü için silahlı özgürlük mücadelesini desteklediğini belirtmiştir. Makarios, 1951 yılı mayıs ayında “Tsita” pastanesindeki yapılan toplantıya katılmamıştır ancak Atina'ya geldiği zaman “*Büyük Britanya Otel*”de söz konusu toplantıya katılan Kıbrıs Çiftçiler Birliği (PEK) Genel Sekreteri Sokratis Loizidis ile görüşmüştür. Makarios ile Grivas ise daha önceden tanışmaktaydı. Makarios Kitium Piskoposu iken, 1949 yılında iç savaşın devam ettiği dönemde, Yunanistan'a bağlı Vitsi'deki cepheyi ziyaret gitmiş ve burada X örgütünün lideri Grivas ile görüşmüştür. Daha önceden Grivas'ı tanınması nedeniyle Makarios, yeni kurulacak olan EOKA terör örgütüne askeri komutan olması için Grivas'ı kabul etmekte güçlük çekmemiştir.¹⁰¹

Grivas, 1951 yılının Temmuz ayında eşi ile birlikte sözde tatil yapmak amacıyla Kıbrıs'a gelerek Makarios ile görüşmüş ve gezintiler yaparak kuracağı örgüt için keşif faaliyetlerinde bulunmuştur. Grivas daha sonra Kıbrıs'ta X örgüt modelinde olacak olan yeni terör örgütü kurma çalışmalarına başlamak için Yunanistan'a dönmüştür. Makarios da Temmuz 1952 yine Atina'ya giderek Yunan hükümetini Enosis için ikna etmeye çalışmıştır. Ancak Makarios tarafından yapılan girişimler Yunan Başbakanı Albay Plastiras'ın olumsuz tutumu nedeniyle yine sonuçsuz kalmıştır. Yunan hükümetinden alınan olumsuz cevap nedeniyle 21 Temmuz 1952'de Makarios, Grivas, Georgios Stratos, Tümgeneral Nikalaos Papadopoulos,

⁹⁹ Grivas, 1898 yılında Kıbrıs'ın İskele kentinde doğmuştur. Çocukluk yıllarından itibaren Yunan milliyetçiliğiyle aşılarmıştı ve Lefkoşa'daki Pancyprian Lisesi'ni bitirmesini müteakiben Atina Askeri Akademi'ye giderek asker olmuştur. Grivas mezun olduktan sonra ilk olarak Anadolu harekâtına katılmış ve daha sonra ikinci dünya savaşında da yer almıştır. Şahin, “*Düşünceden Eyleme EOKA*”, 33-36.

¹⁰⁰ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 6-20.

¹⁰¹ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 43-45.

Albay Aleksopoulos, Profesör Yerasimos Konidaris, Loizidis kardeşler, Avukat Antonios Avgikos, İlias Çaçomiros ve Dimitris Stavropulos'un katılımıyla Yunanistan'da toplantı düzenlenmiştir. Yapılan toplantıyla sözde mücadeleleri için ön hazırlık yapmak amacıyla, askeri ve siyasi olacak şekilde iki komite kurulmasına karar verilmiştir.¹⁰²

Grivas örgütün temelini oluşturmak ve silah sevkiyatı yapabilmek için keşif amacıyla 5 Ekim 1952'de Kıbrıs'a gelmiştir. Bu kapsamda Trodos ve Beşparmak dağlarını inceleyerek buraların gerilla savaşı için müsait olup olmadığını değerlendirmiştir. Silah sevkiyatı için de Hloraka köyüne irdeleyerek planlar hazırlamıştır. Grivas, OHEN [*Orthodoxos Christianiki Enosis Neon/ Yunan Ortodoks Gençlik Teşkilatı*] ve PEON [*Pancyprian National Youth Organisation/ Kıbrıs Birliği Ulusal Gençlik Teşkilatı*] adındaki kilise himayesinde olan bu iki gençlik örgütüyle görüşerek kurulacak olan yeni örgütün çekirdeği oluşturulmuştur. Grivas'ın amacı sabotaj ve gerilla harekâtını birlikte yaparak İngilizleri tam olarak yok etmek olmamıştır. Ulaşılmak istenen hedef İngilizleri taciz, baskı ve sabotajlarla yıpratarak pes etmelerini sağlamak olmuştur. Ayrıca sivillerin de teşkilatlandırarak protesto gösterileri ile uluslararası alanda baskı kurulması ve bu sayede Enosis'in gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.¹⁰³

Kurulacak olan örgüt için Makarios 10 Mart 1953'te Atina'ya gitmiştir. Makarios başkanlığında Atina'da yapılan toplantıya katılan 12 kişi "*Kutsal Teslis adına Enosis davasıyla ilgili bütün bildiklerimi ve bileceklerimi işkence altında ya da hayatım pahasına bile olsa gizli tutacağıma yemin ederim. Bana verilen talimatlara her zaman sorgusuz uyacağım.*" sözleri ile yemin ederek, sadakat edeceklerini ve örgütü gizli tutacaklarını beyan etmiştir.¹⁰⁴ Makarios ile Grivas arasındaki görüşmelerde mücadele şeklinin yapılması konusunda bazı anlaşmazlıklar mevcuttu. Makarios eylemlerin sabotajla sınırlı kalması gerektiğini ve hayati tehlike bulunması durumunda silah kullanılması gerektiğini savunurken Grivas ise gerilla şeklinde bir mücadele verilmesi taraftarıydı. Sonuç olarak Grivas, Makarios' u verilecek olan sözde mücadelede önder olarak tanıyarak söz vermiştir.¹⁰⁵

Örgüt için yapılacak ilk silah sevkiyatına Grivas'ın X örgütünden arkadaşları ile İngilizlerin dostu ve İngilizler tarafından K.C.B. nişanı almış Amiral Sakelarios üstlenmiştir. Sevkiyat "*Sirina*" adlı kayık kiralanarak 20 Mart 1954'te Lavrion'dan başlayarak 25 Mart 1954'te Hloraka'ya ulaşmıştır. Bu sevkiyat ile 2 ağır adet makineli tüfek, 6 adet makineli tüfek, 21 adet otomatik tüfek, 47 adet piyade tüfeği, 7 adet tabanca, 30 bin adet civarında mermi, 290 el bombası ve 20 kilo patlayıcı Kıbrıs'a getirilmiştir. Daha sonra 25 Ocak 1955'te yapılan

¹⁰² Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 45-47.

¹⁰³ Şahin, *Düşünceden Eyleme EOKA*, 38-41.

¹⁰⁴ Şahin, *Düşünceden Eyleme EOKA*, 41.

¹⁰⁵ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 47-49.

sevkiyat ise İngilizler tarafından Hloraka’da tespit edilerek engellenmiş ve “*Ayios Georgios*” adındaki yelkenliye el konulmuştur. Bu sevkiyatın İngilizler tarafından tespit edilerek “*Kıbrıs Ulusal Kurtuluş Cephesi*” (EMAK) olarak kurulan örgüte ait bildiriler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle EMAK örgütü ismini değiştirilerek “*Kıbrıslı Mücadelecilerin Milli Örgütü*” (EOKA) olmuştur.¹⁰⁶

Makarios örgütün açığa çıkması nedeniyle Grivas’ı Kıbrıs’a çağırarak durum hakkında görüşmüştür. Makarios’un isteği üzerine ilk eylem gerilla olarak değil sabotaj şeklinde planlanmıştır. Grivas, Kıbrıs genelinde keşif yaparak sabotaj alanlarını belirlemiştir. EOKA’nın eylem tarihi olarak 25 Mart 1821 Yunan ihtilali düşünülmüş ancak o gece dolunay olduğu için iptal edilmiştir. Bu sebeple ilk eylemler 1 Nisan 1955’te yapılarak EOKA kanlı eylemlerine başlamıştır.¹⁰⁷

EOKA terör örgütü Kıbrıs’ta, 1955-1959 yılları arasında 84 Kıbrıslı Türk, 142 İngiliz, 278 Kıbrıslı Rum’u öldürmüş ve toplamda 1260 kişiyi yaralamıştır.¹⁰⁸ EOKA’nın temel hedefi İngilizler olmakla birlikte hedeflerine ulaşmak için yönlerini Türklere ve kendi uyruğundan olup aynı düşünceyi taşımayan kişilere de çevirmiştir. EOKA’ya üye olurken yaptıkları yemin doğrultusunda Enosise karşı çıkan herkese cephe alarak baskı ve silah yoluyla kendilerini kabul ettirmek istemişlerdir.

1.3.5. Clemens Hattı’nın Oluşturulması ve İlk Diplomatik Adımlar

Londra konferansından bir sonuç alınamaması ve EOKA terör örgütünün faaliyete geçmesi nedeniyle İngiltere, Kıbrıs’ın sivil valisi Sir Robert Armitage yerine asker kökenli olan Field Marshal Sir John Harding’i vali olarak atamıştır. Harding vali göreve başlamasını müteakip Makarios ve Dr. Küçük’le Kıbrıs’ın geleceği hakkında görüşmüştür. Yapılan bir dizi görüşmeler sonucunda herhangi bir sonuç alınamamış ve Makarios, tüm İngiliz tekliflerine self determinasyona engel olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Bu nedenle Vali Harding, EOKA ile bağlantılı olduğuna dair belgelere ulaşması ve EOKA’nın yaptığı eylemlerin de Makarios tarafından durdurulmaması nedeniyle Makarios’u, Girne piskoposunu, Ayfanaromeni kilisesi papazını ve Girne piskoposu sekreterini 9 Mart 1956’da Seyşel Adaları’na sürgüne göndermiştir.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 50-72.

¹⁰⁷ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 73-76.

¹⁰⁸ Yücekayalar, *İngiliz Koloni Yönetimi Döneminde Kıbrıslı Türklerin Toplumsal Varoluş Mücadelesi (1878-1960)*, 105-106.

¹⁰⁹ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 140-144.

Harding, Makarios ve 3 arkadaşını sürgüne gönderdikten sonra Kıbrıs'ta olağanüstü hâl ilan ederek bazı kurallar getirmiştir. Yapılan kanlı eylemler nedeniyle silah taşıma ve bomba yerleştirme suçların cezası idam olmuş ve toplantı ile grevler yasaklanmıştır.¹¹⁰

Vali Harding Rumlara karşı bir önlem olarak polis teşkilatını daha fazla Türk polis olarak güçlendirmiştir. Bu teşkilatlanma ile EOKA'nın faaliyetlerine karşı Türklerin kullanılması öngörülmüştür. İngilizlerin klasik "*Böl ve Yönet*" politikasının bir sonucu olarak Rumlar ile Türkler arasındaki ilk şiddet olayları başlamıştır. EOKA'nın saldırıları sonucu 11 Ocak 1956'da polis çavuşu Abdullah Ali Rıza öldürülmüştür. Müteakiben 19 Mart'ta Vasilya (Karşıyaka) köyünde Rumların Türklere saldırması sonucu yaralanmalar olmuş ve 23 Nisan'da da yine polis Nihat Baş EOKA tarafından öldürülmüştür. Rum saldırılarına karşılık Türkler de Lefkoşa'da miting düzenlemiş ve Rum mallarına saldırılarda bulunmuştur.¹¹¹

Lefkoşa bölgesinde meydana gelen olaylar sebebiyle İngiliz Bölge Komiseri Martin Clemens Türk ve Rum toplum liderleriyle 28 Mayıs 1956 günü görüşmüştür. Görüşme sonucunda Lefkoşa'daki Surlarıçi bölgesinde Baf ve Mağusa Kapıları arasında kalan bölümde Rum ve Türk Mahallelerinin 1 mil uzunluğunda ve 1,8 metre yüksekliğinde tel ile bölünmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca yasalara uyan vatandaşların günlük işlerini yapabilmesi için hattın beş ayrı noktasında silahlı nöbetçiler koyulmuştur.

Lefkoşa'nın iki kesime bölünmesi ile ilgili olarak 28 Mayıs'ta yapılan toplantıya Kıbrıslı Türkler adına katılan Dr. Küçük ise bu çözümün iki toplum arasındaki olaylara bir çare olmayacağını ve Rum liderlerin kendi toplumuna barış için çağrı yapması gerektiğini söylemiştir.¹¹²

Harding tarafından alınan tedbirlerin bir sonucu olarak Lefkoşa, toplumsal olayların önlenmesi amacıyla 30 Mayıs 1956'da Türk ve Rumların yaşadıkları yerleri ayıracak şekilde dikenli teller çekilerek kuzey ve güney şeklinde ayrılmıştır. Bu hat Kıbrıs'ta Türkler ve Rumları ayıran ilk hat olmuştur. Lefkoşa'yı ikiye ayıran bu hat, ilk başta "*Clemens Hattı*" olarak adlandırılmıştır. Daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde kuzeyliler ile güneylileri ayırmak için kullanılan "*Mason-Dixon Hattı*" olarak da anılmıştır.¹¹³

EOKA'nın yapmış olduğu kanlı eylemlerin bir sonucu olarak vali tarafından alınan tedbir neticesinde inşa edilen "Mason-Dixon Hattı", ilerleyen yıllarda ada genelinde Rumlar ve Türkleri ayıran ve "Yeşil Hat" olarak tabir edilecek olan hattı oluşturacaktır. Bu hat adada

¹¹⁰ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 180.

¹¹¹ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 227-229.

¹¹² *Halkın Sesi*, 29 Mayıs 1956.

¹¹³ <https://www.militaryhistories.co.uk/greenline/first>. Erişim 31.03.2023.

önceden beridir neredeyse sorunsuz yaşayan iki halkın etkileşimine engel teşkil etmiştir. Başkent Lefkoşa dışında yaşayan nüfus üzerinde direkt olarak bir etki yaratmamış olsa da psikolojik olarak etkilemiştir.

İngiltere, Harding tarafından yürütülen görüşmelerin olumsuz sonuçlanması ve Makarios'un Seyşel Adaları'na sürgün edilmesi nedeniyle Kıbrıs'ta yeni anayasal düzenlemeler yapmak amacıyla Lord Radcliff'i anayasa komiseri olarak atamıştır. Radcliff, 14 Temmuz ve 26 Eylül 1956 tarihlerinde Kıbrıs'a iki kez gelerek Rum ve Türk liderlerle görüşme yapmak istemiş ancak Rumların kendisiyle görüşmek istememesi nedeniyle sadece Türklerle görüşmüştür. Yapılan çalışmalar neticesinde Radcliff tarafından hazırlanan anayasa önerisi tarafların onayına sunulmuştur. Self determinasyon hakkının da vurgulandığı bu anayasa çalışmasında Kıbrıslı Türklerin de bu konuda haklı olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda, adada iki ana toplumun bulunması esasında self determinasyon hakkının iki topluma da ait olduğu ve bu nedenle adanın Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasında taksim edilmesi gündeme gelmiştir.

Taksim tezi ilk olarak Ankara'da yayımlanan *Forum* dergisinde 1955 Ocak ayında gündeme getirilmiş ve sonra da Yunanistan Dışişleri Bakanı Evangelos Averoff tarafından Yunanistan'ın Türkiye Büyükelçisine de bu fikir teklif edilmiştir. Ancak Türkiye, bu dönemlerde taksim fikrini benimsememiş olması nedeniyle teklifi kabul etmemiştir. Değişen politika gereği ilerleyen dönemlerde taksim fikri Türk Hükümeti tarafından benimsenecekti.¹¹⁴

Hazırlanan anayasa çalışması sürgünde bulunan Makarios tarafından reddedilmiş, taksim konusu ise Kıbrıslı Türkler için bir destek unsuru olmuştur. Kıbrıs sorununa bir çözüm bulmayı amaçlayan İngiltere Başbakanı Macmillan, anayasa çalışmalarının sonuç vermemesi üzerine bu sefer kendi tarafından hazırladığı yeni planı taraflara sunmuştur. İngiltere Başbakanı tarafından hazırlanan *Macmillan Planı* Rumlar ve Yunan hükümeti tarafından reddedilmesine karşın Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından şartlı olarak kabul edilmiştir.¹¹⁵

Yunanistan, İngiltere'nin yapmış olduğu anayasa çalışmaları nedeniyle Kıbrıs konusunu Şubat 1957'de yine BM'ye götürmüş ve Kıbrıs'ta halkın kendi geleceğine karar vermesini talep etmiştir. Yunan hükümeti Kıbrıs konusunun kendi lehine sonuçlanması adına komünist ülkeler ile de görüşerek kendi tezinin desteklenmesini sağlamaya çalışmıştır.¹¹⁶ İngiltere ise Yunanistan'ın tezine karşılık olarak adanın Yunanistan'ın da taraf olduğu Lozan Antlaşması ile İngiltere'ye devredildiğini ve self determinasyon hakkının her koşulda uygulanmasının

¹¹⁴ Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", 604.

¹¹⁵ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 145-151.

¹¹⁶ Bozkurt, 11 Şubat 1957.

olanaksız olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda self ve determinasyon ilkesinin coğrafi, stratejik, uluslararası hukuk ve tarihi nedenlerle uygulanabileceğini savunmuştur.¹¹⁷

BM, Yunanistan tarafından gündeme getirilerek görüşülen Kıbrıs konusunu 26 Şubat 1957 tarihindeki 1013 numaralı kararıyla sonuçlandırmış ve müzakerelerin barışçıl ve demokratik bir şekilde devam ederek sorunun çözülmesi kararı almıştır.¹¹⁸ BM'nin kararı ile Yunanistan'ın tezi bir kez daha kabul edilmemiş ve Enosis gayretleri sonuçsuz kalmıştır. Yunanistan'ın NATO'ya üye olmasına rağmen BM'nin alacağı kararın lehine sonuçlanmasını sağlamamak için komünist ülkeleri etkilemeye çalışması göz ardı edilememesi gereken bir husustur. Bu husus, dönemin Yunan hükümeti veya politikası ile bağlantılı olsa bile, Doğu Akdeniz'de komünist bir tehlike barındırmak istemeyecek Amerika ve İngiltere gibi NATO ülkelerinin çözüm için atacağı adımları etkilemiştir.

İngiltere, Nisan 1957'de deniz aşırı ülkelerindeki yükümlülüklerin azaltılmasına ilişkin bir karar almıştır. Bu bağlamda, stratejik seviyede gerekli olacak kadar bir hükümlerlik bırakmak kaydıyla Kıbrıs'a bağımsızlık verme düşüncesine girmiştir. Bunun başlıca sebepleri EOKA terör örgütü ile mücadelenin maliyeti ve tüm Kıbrıs'a egemen olmanın gereksiz olması şeklinde değerlendirilmiştir.¹¹⁹

1.3.6. Türk Mukavemet Teşkilatı'nın (TMT) Kurulması ve Rauf Raif Denktaş

Kıbrıslı Rumlar ile destekçisi Yunanistan'ın Kıbrıs'ta Enosisi gerçekleştirmek için yaptıkları diplomatik ve siyasi girişimlerin sonuç vermemesi nedeniyle şiddete başvurmaları Kıbrıs Türk halkını da harekete geçirmiştir. Sömürge yönetimi ve Rumlara karşı verilen savaş EOKA terör örgütünün kurulmasıyla birlikte şiddete dönüşmüş ve bu nedenle EOKA ile mücadelede silahlı bir güce gereksinim duyulmuştur.

EOKA ile silahlı olarak mücadele için Dr. Küçük tarafından Eylül 1955'te “*Volkan*” teşkilatı kurulmuştur.¹²⁰ Bir varsayıma göre Volkan teşkilatı adını “*Var Olmak Lazımsa Kan Akıtmamak Niye*” sözünün baş harflerinden almıştır. Dr. Küçük parti başkanı olması nedeniyle teşkilatın yapacağı faaliyetlerde arka planda durarak gizlice halkın Enosis ve EOKA'ya karşı bilinçlenmesini sağlamaya çalışmıştır.¹²¹ Bu yüzden Volkan teşkilatına Lefkoşa Sarayönü'nde

¹¹⁷ Kudret Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2009, 4.

¹¹⁸ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/340/17/PDF/NR034017.pdf?OpenElement>. Erişim 16.02.2023.

¹¹⁹ Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 8.

¹²⁰ Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, IX.

¹²¹ Furkan Özyurt, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Türk Mukavemet Teşkilatı”, *Mare Nostrum Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar*, Yay. Haz. Ulvi Keser, Ankara: Atılım Kıbrıs Araştırmaları ve Uygulama Merkezi (AKAUM), 2012, 87.

tanınmış bir esnaf olması ve kurucuları arasından olması nedeniyle Şakir İbrahim Özel başkanlık yapmıştır. Volkan teşkilatı ciddi bir örgüt olamamakla birlikte kendini hem Türk hem de Rum halkına tanıtmaya çalışmıştır. Bu amaçla bildiriler yayımlayarak sesini duyurmak istemiştir. Bu bildirimlerde öldürülen her Türk'e karşılık beş Rum'un öldürülmesi planlanmıştır ancak silah ve tecrübeli personelden noksan olması nedeniyle teşkilat pek etkili olamamıştır. Volkan'dan ayrılan gençlerden oluşan kişilerce kurulan "9 Eylül Cephesi" teşkilatı da sadece Lefkoşa'da faaliyet göstererek Kıbrıs Türk halkının savunmasında pek etkili olamamıştır.¹²²

Volkan ve 9 Eylül Cephesi gibi teşkilatların Yunan destekli ve silahla donanımlı EOKA karşısında etkisiz kalması nedeniyle direnişin daha etkili bir şekilde yapılabilmesi amacıyla Kıbrıslı Türkler tarafından yeni bir teşkilat kurma ihtiyacı doğmuştur. Bu amaçla Rauf Raif Denktaş¹²³, Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından "*Türk Mukavemet Teşkilatı*" 1957 yılında kurulmuştur.¹²⁴

Zira Rauf Raif Denktaş'ın bu girişimi onun Kıbrıs Türklerinin haklarını savunan bir kimlik edinmesi açısından ilk faaliyeti olmamıştır. Gazi Mağusa'da tercüman ve kâtip olarak çalıştığı yıllarda Dr. Fazıl Küçük ile tanışarak Halkın Sesi gazetesinde imzalı veya imzasız olarak, bazen de Akın Yılmaz adı altında Kıbrıs Türk Halkının haklarını dile getiren yazılar yazmaya başlamıştır. Bu yazılarını ve Dr. Küçük ile olan ilişkisini İngiltere'de hukuk okuduğu dönemlerde sürdürmüştür. Rauf Raif Denktaş'ta adaya döndükten sonra Dr. Küçük ile aynı görüşleri savunarak çok iyi arkadaş olmuş ve gerektiğinde de Dr. Küçük'ün danışmanı olmuştur.¹²⁵

Rauf Raif Denktaş ilk kez Kıbrıs Valisi Lord Winster tarafından yeni kurulacak yönetim şekli için yapılacak anayasa çalışmalarında müzakere ve tavsiyelerde bulunmak amacıyla

¹²² Serdal Akgün, TMT'ye Doğru İlk Adımlar, *İntelijans Strateji ve Güvenlik Cadı Kazanı Kıbrıs*, Yay. Haz. Ulvi Keser, Gökhan Ak, Ankara: Motif Matbaacılık, 2015, 89-90.

¹²³ Rauf Raif Denktaş, 27 Ocak 1924'te Kıbrıs'ın Baf kasabasında doğdu. Babası hâkim Mehmet Raif Bey ve Annesi Emine Hanım olup 4 kardeşten en küçük olanı Rauf Raif Denktaş'tı. Annesi henüz bir buçuk yaşındayken ölmüştür ve 7 yaşına kadar dedesi Şehherli Mehmet Efendi ve anneannesi tarafından büyütülmüştür. Detaylı bilgi için bkz. Emre Güler, "Basında Rauf Raif Denktaş ve Kıbrıs Mücadelesi", *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2/1 (2020), 98. İlköğretimini yatılı olarak İstanbul'da bulunan Fevzi Ati Ortaokulunda okumayı müteakip Kıbrıs'a dönerek lise eğitimini İngiliz okulunda tamamlamıştır. Denktaş soy adı ağabeyi Cahit tarafından babalarının hukukçu olması ve adaleti simgelediği düşüncesi ile alınmıştır. Lise son sınıfta iken 1941 yılında babasını kaybetmiştir. Okulu bitirmeyi müteakip İkinci Dünya Savaşı esnasında Gazi Mağusa'da İngiliz karargahında İngilizce-Rumca tercüman olarak çalışmış daha sonra yine Gazi Mağusa'da mahkemede katiplik yapmıştır. Bir süre sonra katipliği de bırakarak 1943-44 yıllarında İngiliz Lisesinde yurt öğretmenliği yapmıştır. Yüksek öğrenimini seçerken kendi hedefi olan tayyareci olmayı tercih etmeyip, babasının isteği olan avukat olmak için, British Council tarafından verilen bursu kazanarak İkinci dünya savaşının en yoğun olarak geçen süresinde İngiltere'de Lincoln Inn'de hukuk okumuştur. Okulun bitmesini müteakip 1947 yılında Kıbrıs'a dönerek avukatlık yapmaya başlamıştır Detaylı bilgi için bkz. Avcı, vd, *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf Raif Denktaş*, 228.

¹²⁴ Lütfi Özter, *Ulusal Mücadelede Denktaş*, Ankara: Özyurt Matbaacılık, 2004, 74.

¹²⁵ <https://www.kktcb.org.tr/cumhurbaskanligi/cumhurbaskanlari/rauf-raif-denktas>. Erişim 05.11.2022.

kurulan Anayasa Komisyonunda yer almıştır. Anayasa Komisyonu 19 kişiden oluşmakla birlikte bunların 7'si Türk'tü. Bu komisyonda Denктаş genel sekreter olarak görev yapmış ancak bu çalışmalar Rumların Enosisi engelledikleri ve Türkleri de Rumlarla eşit statüye koydukları gerekçeleriyle sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine Lord Winster tarafından Türk toplumunun sorunlarının saptanması maksadıyla 11 Haziran 1948 yılında Türk İşleri Komisyonu kurularak Türk toplumunun sorunlarına çözüm bulma süreci başlamıştır. Denктаş da 6 kişiden oluşan bu komisyonda görev yapmış ve komisyon 20 Ocak 1949 yılına kadar çalışarak bir rapor hazırlamıştır.¹²⁶

Raporların sonucunda yasa çıkaracak olan başsavcılıkta Türk üye olmaması nedeniyle İngilizler tarafından yeni kadro açılarak Denктаş bu kadroya alınmıştır. Denктаş avukatlığı bırakıp az bir maaş karşılığında Kıbrıs Türklerin haklarını savunabilmek için savcı yardımcısı olmuştur.¹²⁷ Denктаş savcılık yardımcısını müteakip savcılığa terfi etmiş ve görevi sırasında adaya gizlice gelmeye çalışan ve yer altı terör örgütü kurma çalışmalarına katılacak olan kişilerin yakalandığını görmüş ve bu suçluların davaları ile ilgilenmiştir. Adanın ilerleyen zamanlarda Yunanistan'a devredileceğini düşünen Denктаş resmi olan bu görevinden daha aktif olarak mücadelede yer almak için 1957 yılının sonlarına doğru savcılığı bırakmıştır.¹²⁸

Bu amaçla Denктаş, Kıbrıslı Türklerin adada varlıklarını korumak ve Enosis'e karşı bir set oluşturmak amacıyla Türk siyasi parti, örgüt, kurum ve kuruluşları, dernek ve cemiyetleri tek bir çatı altında toplayan ve 23 Ekim 1949 tarihinde kurulan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu (KTKF) Başkanlığına 27 Ekim 1957 tarihinde seçilmiştir.¹²⁹

Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun yeni yönetim kurulu 30 Ekim 1957'de Denктаş başkanlığında toplanarak senelik çalışma programı hazırlanmıştır. Bu çerçevede sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda yapılacak olan faaliyetler belirlenerek Dr. Küçük 'ün partisi ile koordineli ve iş birliği içerisinde olma kararı alınmıştır. Denктаş, federasyon başkanı seçilmesini müteakip federasyonun köylerdeki faaliyetlerini, Türklerin yaşadığı köylerdeki sorunları ve Kıbrıs Türk halkın beklentilerini öğrenebilmek için 3 ay zarfında köyleri dolaşarak tespitlerde bulunmuştur. Denктаş yaptığı gezilerde, Kıbrıs Türk halkının beslenme ve giyim konularında çok sıkıntılı olduğunu, ayrıca EOKA'nın yapmış olduğu saldırılar ile sonuçta ne olacağından habersiz olduğunu görmüştür. Denктаş o günlere ait izlenimlerini şöyle anlatmıştır; *"Köyleri ziyaret ediyoruz. Camiler harap olmuş, öğretmen evleri adeta ahıra benzer durumda.*

¹²⁶ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 97-102.

¹²⁷ Fatma Çalik Orhun, *K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş'ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi*, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, 68.

¹²⁸ <https://www.kktcb.org/tr/cumhurbaskanligi/cumhurbaskanlari/rauf-raif-denktas>. Erişim 05.11.2022.

¹²⁹ Balyemez, *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*, 320-338.

Parasızlık, çaresizlik, yokluk, sefalet diz boyu... Köylüler borç batağına saplanmış... Ölüm katliam korkusu da etrafta kol geziyor... Erkekler çalışırken kadın ve çocuklar muhtemel Rum saldırısını haber verebilmek için gözcülük ediyorlar... Kıbrıs Türkü tamamen savunmasız ve Rum saldırılarına açık bir durumda. Köylüler, canlarını, namuslarını, mallarını koruyabilmek için benden silah istiyorlar. Bizde silah yok ki... 'Korkmayınız... Rum tahriklerine kapılmayınız... Ama Rum'a da boyun eğmeyiniz, gerekirse dişinizle, tırnağınızla karşı koyunuz' diyorum. Merkeze anında haber ulaştıracak kişileri belirliyoruz. Görev verilenler çok mutlu oluyorlar. Halk arasında hizmet yarışı... Bunu kamçılarlamak gerekir..."¹³⁰

Denktaş tarafından köylere yapılan ziyaret Türk Halkının içinde bulunduğu durumu ortaya koymuştur. Halk sefalet ve yoksulluk içinde yaşam savaşı vermekteyken bir yandan da Rum saldırılarına karşı tedirginlik içinde yaşamaya çalışmıştır. Köylerde yaşayan Türkler Rum saldırıları karşısında ne yapacağını bilmediği için dışardan gelecek yardıma muhtaç bir hale gelmiştir. Bu bağlamda Denktaş'ın KTKF Başkanı olarak köyleri ziyaret ederek ilgi göstermesi köylüyü umutlandırmış ve Rumlara karşı savaşılmaya cesaretlendirmiştir. Köylerde kurmuş olduğu teşkilatlanmalar ile küçük yerlerde yaşayan Türk halkından da zor durumlarda haber alınacak şekilde bir istihbarat ağı oluşturmuştur.

EOKA'nın eylemlerinin Kıbrıs Türkleri arasında huzursuzluk, korku ve endişe yarattığını söylemek yanlış olmayacaktır. EOKA'nın faaliyetlerinde ve Türklere olan tehditlerdeki artış ile profesyonel olmayıp gönüllülerden oluşan Volkan ve 9 Eylül Cephesi gibi örgütlerin yetersi kalması nedeniyle yeni bir teşkilat kurma gereğini doğurmuştur. İngiliz yönetiminde polis olarak görev yapan ve EOKA'cılarının yakalanmasında etkin olarak görev alan Mustafa Ahmet Beyaz, yanında nişanlısı varken, 9 Kasım 1957 tarihinde Lefke-Lefkoşa yolu üzerinde EOKA tarafından pusuya düşürülerek katledilmiştir. Bu dönemlerde Denktaş'ın tanıdığı bir Rum subayı da EOKA tarafından tehdit edilmesi nedeniyle Kıbrıs'ı terk etmiştir. Denktaş'a göre sömürge yönetimi kendi polislerini bile koruyamamıştır.¹³¹

EOKA baskısının artması ve Denktaş'ın Kıbrıs Türk Kurumları Başkanı olarak Kıbrıs Türk halkını koruma adına bir girişimde bulunması gerekmiştir. KTKF yönetiminde yer alan Federasyon Sekreteri Dr. Burhan Nalbantoğlu 15 Kasım 1957 tarihinde Denktaş'ı ziyaret etmiştir. Anılan ziyarette EOKA'nın faaliyetleri, Enosis, savunmasız Türk halkı ve siyasi liderlerle çalışabilecek gizli bir teşkilata olan ihtiyaçlar konuları görüşülmüştür. Daha sonra Dr. Nalbantoğlu Denktaş'ı T.C. Başkonsolosluğunda idari ateşe olarak çalışan Kemal Tanrısevdi'nin evine götürerek tanıştırmıştır. Denktaş, Dr. Nalbantoğlu ve Tanrısevdi

¹³⁰ Aydın Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı 1957-1958 Mücadelesi*, İstanbul: Bayrak Matbaacılık, 1999, 8-15.

¹³¹ Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı 1957-1958 Mücadelesi*, 15-25.

aralarında yaptığı toplantıda anlaşarak yeni bir örgütün kurulması hususunda karar kılmıştır. Yeni örgüt kurarken oluşabilecek bazı zorluklardan dolayı Dr. Küçük bu teşkilatın dışında tutulmuştur. Kemal Tanrısevdi'ye göre; siyasi bir lider olarak Dr. Küçük'ün geleceği belirsiz olan bu harekete girmemesinin daha uygun olacağını belirtmiştir. Nitekim Dr. Küçük teşkilat kurulduktan bir süre sonra haberdar edilmiştir. Diğer bir zorluk ise Nalbantoğlu ve Tanrısevdi'nin aksine Denктаş'ın Türkiye destekli bir örgüt istemesi olmuştur. Denктаş silah alımı için para toplanmasına ve örgütün Kıbrıslılarca yönetilmesine karşı çıkmıştır. Bunun nedeni olarak da Kıbrıs halkının silah olarak şahsi hesaplaşmalara girişeceği öngörüsü olmuştur. Son olarak ise Denктаş'ın evli olması ve ayrılması gerektiği konuşulmuş ancak Denктаş bu konuya karşı çıkmıştır. Yapılan toplantıdan sonra müteakip süreçte toplantılar devam etmiş ve kurulacak örgütün adı saldırgan olmayacak şekilde “*Türk Mukavemet Teşkilatı*” olarak belirlenmiştir.¹³²

TMT'nin gizli olarak kalması için 23 Kasım 1957'de Lefkoşa Çağlayan Bar'da KTKF adına bir yemek verilir ve yemeğin dağılmasını müteakip Denктаş, Dr. Nalbantoğlu ve Tanrısevdi kalarak TMT'nin ilk bildirisi kaleme alınır. TMT'nin kurulduğunu duyuran ilk bildiri şöyledir:

KIBRIS TÜRK HALKINA

VOLKAN, 9 EYLÜL CEPHESİ ve buna benzer teşkilatlar lağvedilmiştir. Bunun yerine, Kıbrıs Türkü'nün bağrından çıkmış gerek emperyalist Sömürge İdaresi'ne gerekse Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak yolunda ENOSİS'i temine çalışan Rum sürülerine karşı Kıbrıs Türklerini savunma görevini üstlenmek üzere yeni bir teşkilat kurulmuştur. Bu bir saldırı değil, bir savunma teşkilatıdır. Bütün Kıbrıs Türklerini bu teşkilata destek olmaya ve bu teşkilat içinde yer almaya çağırıyoruz.

TÜRK MUKAVEMET TEŞKİLAT MERKEZ KOMİTESİ

Kaleme alınan bu bildiri 26 Kasım 1957 akşamı ada çapında Türklere dağıtılmıştır. Denктаş'a göre TMT'nin kuruluşu bildirilerin dağıtıldığı akşam olan 26-27 Kasım 1957, Tanrısevdi'ye göre ise TMT'nin kuruluş tarihi evinde yapılan toplantı tarihi olan 15 Kasım 1957'dir.¹³³

¹³² Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı 1957-1958 Mücadelesi*, 15-36.

¹³³ Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı 1957-1958 Mücadelesi*, 38-45.

TMT'nin esas amacı Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini sağlayarak Enosise ve bu hedef doğrultusunda gerçekleştirilen terör eylemlerine karşı durmak olarak belirlenmiştir. Bu şekilde diğer bölgesel savunma örgütleri lav edilerek Türklerin savunması tek çatı altına alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ AŞAMASI

2.1. Yeni Devletin Kurulma Aşaması: Zürih ve Londra Antlaşmaları

Makarios'un 9 Mart 1956'da sürgüne gönderilmesiyle EOKA tarafından yapılan şiddet olayları artarak devam etmiştir. EOKA'nın ilk saldırılarına başladığı Nisan 1955 tarihinden Kasım 1956'ya kadar 196 kişi terör kurbanı olmuştur. Makarios'un sürgünde olması nedeniyle EOKA'nın saldırılarında artış olması İngiltere'nin Kıbrıs sorunu üzerinde kalıcı bir çözüm bulmasına engel olmuştur. Makarios sürgündeyken İngilizler EOKA terör örgütüne yönelik operasyonlarını artırarak birçok EOKA mensubunu yakalamış ya da etkisiz hale getirmiştir. Zor durumda kalan EOKA Makarios'un serbest bırakılması halinde şiddet olaylarına son vereceğini bildirmiştir. Öyle ki sürgünde olmasına rağmen Makarios Kıbrıs konusunda hem Kıbrıslı Rumları hem de Yunan hükümetini etkileyebilmekteydi ve İngiltere de Kıbrıs'ta terörün bitmesini istiyordu. Bu nedenle İngiltere, Makarios için şartları hafifleterek, 28 Mart 1957'de Kıbrıs'a dönmek şartıyla sürgün kararını iptal etmiştir.¹³⁴

Makarios'un serbest bırakılmasına ilişkin yapılan başka yorumlar da vardır. Bu çerçevede Melih Esenbel'e göre BM toplantısı için New York'ta bulunan Fatin Rüştü Zorlu ile görüşen Amerika Dışişleri Bakanı Dulles, Kıbrıs konusunda çözüm bulunmaması halinde Yunanistan'daki iktidarın komünistler lehine değişeceğine dair endişeleri olduğunu bildirmiştir. Hasan Demirağ'a göre ise Süveyş Kanalı'nda meydana gelen kriz nedeniyle İngiltere ile Fransa'nın Süveyş kanalı harekâtında petrol ve askeri güç konularında sıkıntı çektiğini bu nedenle Amerika'dan yardım talep ettiğini belirtmiştir. Ancak Süveyş Kanalı'nda meydana gelen sıkıntı nedeniyle Avrupa'nın petrol ihtiyacının karşılanmaması ve dünya petrol taşımacılığının üçte birinin Rumların elinde olması nedeniyle Amerika zor durumda kalmıştır. Bu nedenle Rum şirketlerin Amerika'ya Makarios'un serbest kalması konusunda baskı yapması ve Amerika'nın da İngiltere'ye Süveyş Kanalı için yardım konusunda Makarios'u şart koştuğunu ifade etmiştir.¹³⁵ Bu durumdan hareketle Kıbrıs ile ilgili sürecin dünya konjonktürüne bağlı bir şekilde geliştiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda devreye devletlerin çıkarları girmekte ve hatta Kıbrıs'ın durumuna da doğrudan etki etmektedir.

Melih Esenbel ve Hasan Demirağ'ın görüşlerinin çok da mantık dışı olduğu söylenemez. Çünkü, Makarios'un serbest bırakılması ve Kıbrıs sorununa çözüm bulma gayretleri, Soğuk Savaş Döneminde denge kurma politikası yürüten Amerika için önemlidir.

¹³⁴ Göktürk, *Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi ve Enosis Politikaları*, 125.

¹³⁵ Hasan Demirağ, *Kıbrıs; Onlar ve Biz*, KKTC: Ada-M Basın Yayın LTD., 2000, 113-117.

Stratejik konumu nedeniyle Yunanistan ana karası ve Ege Denizi'nde bulunan adalar elde bulundurana büyük avantaj sağlamaktaydı.

Makarios, Kıbrıs'a dönmek kaydıyla serbest kalmasını müteakip Atina'ya yerleşmiş ve çalışmalarına burada devam etmiştir. Önceden de bahsedilen Macmillan Planı Rumlar ve Yunan hükümeti tarafından reddedilmişti. Ancak Kıbrıslı Türkler ve Türkiye hükümeti tarafından şartlı kabul edilen bu plan İngilizler tarafından uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda, 1 Ekim 1958'de halihazırda Kıbrıs'ta Başkonsolos olan Burhan Işın Türkiye tarafından Kıbrıs'a temsilci olarak atanarak yeni görevine başlamıştır. Ortaklık Planı olarak da anılan Macmillan Planı, Kıbrıs'ın İngiltere ile birlikte Türkiye ve Yunanistan tarafından da yönetilmesi esasına dayanmaktaydı. Bu nedenle Türkiye ve Yunanistan tarafından atanacak olan temsilciler Vali ile iş birliği yaparak Ada'daki yönetimde yer alacaktı. İngilizlerin bu yeni planı ile ortaya koyulan iki anavatan ile iş birliği Makarios ve Enosis destekçileri için bir hayal kırıklığı olmuştur. Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili verilecek kararlarda Türkiye'nin de söz sahibi olması self determinasyon düşünceleri için felaket olmuştur. Planın yürürlüğe girmesiyle Kıbrıslı Türkler bayram havasına girmiş Rumlar ise protesto amaçlı iki gün grev yapmıştır.¹³⁶

Kıbrıs'ta iki halkın olduğu ve Kıbrıslı Türklerin azınlık olarak sayılmadığı anlamına da gelen bu ortaklık planı 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü Makarios ve Enosis destekçilerinin özerkliğe karşı olmalarına rağmen, Türkiye'nin içinde olduğu bir sistemde Enosis'e ulaşamayacağının bilinci ile hareket ederek İngiltere ve Türkiye'nin olmayacağı bir yönetim sistemini benimsemek zorunda kalmıştır. Bu durum da uluslararası konjonktürün Kıbrıs konusundaki yansımalarından sadece bir tanesidir. Başka bir deyişle Türkiye'nin içinde olduğu her ortaklık ya da karar Rumların Enosis girişimleri için engelleyici bir dinamik olarak belirmiştir.

Yunan hükümeti, İngilizlerin Macmillan Planını uygulamaya koyması ve bu suretle Türkiye'nin Kıbrıs'a temsilci ataması ile tekrardan BM'ye başvurmuştur. Yunan memorandumuna göre Macmillan Planının uygulanması durumunda adadaki barışın bozulacağı ve çok vahim bir durumun oluşacağı ileri sürülmüştür. Söz konusu memorandumda devamla İngilizlerin bir plan çerçevesinde Türkleri Rumlara karşı kışkırttığı ve bu suretle oluşan kargaşada iki cemaatin adada beraber yaşayamayacakları gerekçe gösterilerek taksimin gerçekleşmesine zemin hazırlandığı ileri sürülmüştür.¹³⁷

¹³⁶ Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, 149-152.

¹³⁷ Bozkurt, 16 Eylül 1958.

BM, 15 Eylül 1958 tarihinde yapılan bu başvuruyu BM Genel Kurulu'nda görüşme kararı almıştır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önce yapılan bu son başvuru 25 Kasım ile 5 Aralık tarihleri arasında görüşülmüş ve İngiltere, Türkiye, Yunanistan ile iki cemaat temsilcisinin müzakere yoluyla sorunu çözmesini içeren “*İran Karar Sureti*” 31 leh, 22 aleyh ve 28 çekimser oya karşılık Birleşmiş Milletler Siyasi Komisyonu'nda kabul edilmemiştir.¹³⁸ Bu nedenle Genel Kurul'a sunulmamış ve taraflar arasında daha yumuşak bir zemin teşkil eden 26 Şubat 1957'de alınan karara atıf yapılarak hazırlanan “*Meksika Karar Sureti*”¹³⁹ Genel Kurul'da kabul edilmiştir. 1287 numaralı karar ile tarafların demokratik ve barışçıl yollarla müzakere ederek sorunu çözmesi tavsiye edilmiştir.¹⁴⁰

Yunanistan, BM'nin alacağı kararda Türkiye'nin olmaması yönünde çaba sarfetmiştir. Çünkü çıkacak kararda İngiltere'nin Macmillan Planı ile Türkiye'yi taraf göstererek Kıbrıs konusuna dahil etmesi engellenecekti. Yunanistan'ın bu çabasının, Kıbrıs sorunu ve müteakiben 6-7 Eylül olayları nedeniyle Türkiye ile ilişkilerinin kötü seyretmesi sonucunda olduğu söylenebilir. Ancak Yunan çabaları sonuç vermemiş, Fatin Rüştü Zorlu'nun liderliğindeki Türk heyetinin yapmış olduğu başarılı çalışmalar kararı etkilemiştir. Özellikle Hint delegesi Krişna Menon'un, Kıbrıs meselesini Kıbrıs milletinin çözmesi gerektiği şeklinde yaptığı açıklamaya karşılık olarak Zorlu sert cevap vermiştir. Zorlu, Kıbrıs'ın Küçük Asya'nın bir parçası olduğunu, iki cemaat arasındaki sorunların 1878'den beridir yaşandığını ve tarihin hiçbir devrinde adanın siyasi bir bütün teşkil etmediğini savunmuştur.¹⁴¹ Zorlu'nun bu tepkisi aslında Kıbrıs konusundaki temel Türk politikasının da yol haritasını çizmiştir denilebilir. Zira bu tarihten itibaren Türkiye Kıbrıs konusunda uluslararası arenadaki çabasından vazgeçmeyecektir.

BM Genel Kurulu'nda çıkan karar ile İngilizler ve Amerikalılar da Yunan tezine karşı çıkmış ve Kıbrıs sorununun İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'taki iki cemaat temsilcileri ile çözüme ulaştırılması kararlaştırılmıştır. Bu karar Yunanistan için mağlubiyet olarak algılanmış ve Kıbrıs'ta iki toplum olduğu gerçeği ile Anavatan Türkiye'nin Kıbrıs sorununda taraf olduğu tescillenmiştir.

BM Genel Kurulu'nun 5 Aralık 1958 tarihli ve 1287 sayılı kararı ile kabul edilen Kıbrıs sorununun müzakere yöntemi ile çözülmesi hususu nedeniyle taraflar arası görüşmeler başlamıştır. Bu dönemde müzakerelerin ilerlemesi ve kalıcı bir anlaşmanın sağlanması için

¹³⁸ Bozkurt, 6 Aralık 1958.

¹³⁹ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/747/31/PDF/NR074731.pdf?OpenElement>. Erişim 17.02.2023.

¹⁴⁰ Bozkurt, 7 Aralık 1958.

¹⁴¹ Bozkurt, 4 Aralık 1958.

Amerika'nın teşvik çabaları olmuştur. İngiltere ise özellikle uzlaşmaz bir tutum sergileyen Yunanistan'ın bir anlaşmaya varabilmesi ve müzakerelere devam etmesi için Türkiye ile gizli olarak diyalog kurarak iş birliği içine girmiştir. Özellikle Yunanistan ve Kıbrıs Rum halkının taksim konusuna olan hassasiyetlerini bildikleri için Macmillan Planı doğrultusunda hareket etme eğilimi göstermiştir. Bu noktada İngiltere'nin gizli diplomasi uyguladığını söylemek mümkündür.

Bu kapsamda, Macmillan Planı'nı aşama aşama hayata geçirerek Yunanistan ve Rumları hem self determinasyondan vazgeçirmek hem de müzakere etmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Macmillan Planı'nın uygulanması için ilk olarak *Kıbrıs Türk Temsilciler Meclisi* oluşturulması amacıyla bir seçim yasa tasarısı hazırlanmıştır.¹⁴²

Meclis yasa tasarısına ek olarak ayrı belediyeler konusunda da çalışmalar yapılarak 1958 yılı Haziran ve Temmuz aylarında Lefkoşa, Limasol, Baf, Mağusa, Larnaka ve Girne'de ayrı Türk belediyeleri kurulmuştur. Yeni kurulan Türk belediyelerine sömürge idaresi tarafından dolaylı yoldan izin verilmiş ancak hukuki statüsü ve sınırları açısından değerlendirme yapılması amacıyla komisyon kurulmuştur. Müteakiben ayrı belediyeler kurulması konusunda 3 kişilik özel bir komisyonun çalışmasıyla belediyelerin sınırlarını gösteren *Surridge Raporu* hazırlanmıştır.¹⁴³ Ancak bu hazırlanan yasa tasarısı ve raporun yürürlüğe konması Türk-Yunan görüşmelerinin etkilenmemesi istendiği için karar sömürge yönetimi tarafından sürekli ertelenmiş ve Türkiye ile Yunanistan arasında yapılacak olan görüşmelere bırakılmıştır.

BM Genel Kurulu'nun 5 Aralık 1958'deki kararını müteakip Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Evangelos Averoff 6 Aralık günü New York'ta bir görüşme gerçekleştirmiştir. Genel olarak yapılan görüşme ile Türkiye'nin Enosis'e, Yunanistan'ın ise taksime karşı çıkmaları nedeniyle Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesi konusu gündeme gelmiştir. Bağımsızlık verilmesi durumunda yönetim, belediyeler ve temsiliyet konuları yüzeysel olarak görüşülmüş ve konunun kendi hükümetlerince ele alınabilmesi için Paris'te yapılacak NATO toplantısında görüşmek üzere ayrılmışlardır.¹⁴⁴

Zorlu ve Averoff, Aralık 1958'de NATO toplantısı için gittikleri Paris'te bir araya gelerek görüşmelere başlamıştır. Görüşmeler ilk olarak İngilizlerin dahil edilmemesi nedeniyle ikili olarak yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde Zorlu tarafından önerilen federal yapı Averoff

¹⁴² Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl (1958-1960) Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2000, 7-9.

¹⁴³ Balıkcıoğlu, *Taksim Tezi Bağlamında Kıbrıs (1954-1960)*, 257-258.

¹⁴⁴ Çakıcı, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türk Toplumu (1923-1960)*, 400-401.

tarafından taksime giden bir yol olarak görülmüş ve desteklenmemiştir. Zorlu ise federal yapının kabul edilmemesi durumunda Türkiye'nin güvenliğine güvenceler verecek şekilde bir çözümün ancak kabul edeceğini bildirmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan görüşmelere 3 gün sonra İngiliz Dışişleri Bakanı S. Lloyd ve müsteşarı da katılmıştır. Yapılan üçlü görüşmelerde İngilizlere bırakılacak üsler konusunda anlaşılmış ve İngilizlerin olası bir komünizm tehlikesi nedeniyle Kıbrıs'a tam bağımsızlık verilmesi konusundaki çekinceleri dile getirilmiştir. Görüşmeler olumlu hava ile sonuçlanmış ancak herhangi bir anlaşma imzalanmamıştır.¹⁴⁵

Taraflar 17 Aralık 1958'de Paris'te bir araya gelerek üçlü görüşmeler ile müzakerelere başlamıştır. Görüşmeler, İngiltere'nin Nisan 1957 yılındaki deniz aşırı askeri yükümlülüklerinin azaltılması kararı nedeniyle adada kurmak istediği düzen doğrultusunda ilerlemiştir. İngiltere, adanın stratejik önemi nedeniyle tam hâkimiyetinden vazgeçmek istememiş ve komünizme karşı olacak şekilde bir yapı oluşturulmasını desteklemiştir. Türkiye ise taksimin gerçekleşmemesi durumunda güvenliğin sağlanması amacıyla güvenceler üzerinde durmuş ve Yunanistan'da Enosis'ten vazgeçerek taksimin önüne geçebilecek bir sistemi tercih edeceğini göstermiştir. Bu dönemde başlayan müzakereleri tarafların ılımlı bir şekilde yürütmesi adada çözüme olan ihtiyacı ortaya koymuştur.

NATO toplantısı kapsamında Zorlu ile Averoff arasında yapılan Paris görüşmeleri Kıbrıs basınında da yer almıştır. 18 Aralık 1958 Bozkurt gazetesinde tarafların samimiyet içerisinde görüştükleri belirtilmiştir. Aynı gazetede yer alan başka bir haberde ise Yunan basınından bir haber verilerek Makarios'un Yunan muhalefet partileri tarafından parlamentoda "münasebetsiz şahsiyet" şeklinde eleştirildiği ve Türklerle anlaşamayışlarının sorumlusu olduğu yazılmıştır. Ayrıca, BBC tarafından da yapılan bir habere yer verilerek taksim tezine vurgu yapılmış ve taksimin Kıbrıs sorununda nihai hal çaresi olarak akıllardan çıkarılmaması gerektiği yazılmıştır.¹⁴⁶

Bozkurt gazetesinde çıkan bu haberler ilerleyen dönemlerde Türkiye ile Yunanistan'ın ortak payda da anlaşabileceklerini işaret etmektedir. Özellikle Makarios gibi Kıbrıslı Rumların lideri konumundaki ve Yunanistan'da da itibar edilen bir din adamının bu şekilde eleştirilerek Kıbrıs sorununun çözümünde engel olarak yansıtılması ibrenin Enosis'ten saparak değiştiğini göstermiştir. Bu bağlamda Yunanistan'ın Kıbrıs politikasında değişikliğe giderek Enosis'ten vazgeçtiği, Türkiye ve İngiltere ile anlaşma zemininin olduğu görülmüştür. Bunun dışında BBC tarafından yapılan taksim yorumunda ise İngilizlerin konuyu hassasiyetle takip ettikleri

¹⁴⁵ Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 10-14.

¹⁴⁶ *Bozkurt*, 18 Aralık 1958.

ve tarafların anlaşamaması durumunda Türk tezinin uygulanacağı konusunda Yunanistan'a el altından sopa gösterdiği söylenebilir.

Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın Paris görüşmesinden sonra gazetecilere verdiği demeçte “İşlerin hızlıca ilerleyeceği, Zorlu ile faydalı görüşmeler yaptığı, Türk-Yunan ilişkilerin de hayret verici gelişmeler sağlandığı ve Yunanistan'ın artık ENOSİS talebini ileri sürmesinin söz konusu olmadığı”¹⁴⁷ şeklinde açıklama yapması düşündürücüdür. Yıllarca Enosis naraları atan ve self determinasyon ilkesinden başka bir çözüm yolu olmadığını savunan Makarios ve Yunan hükümetleri, gelişen durumlar nedeniyle adeta çaresiz kalarak müzakere etmeye başlamıştır. Bu durum gerek İngiltere'nin 1950'li yılların başlarında uygulamaya başladığı politika ve dünya genelinde diğer süper güçler arasında meydana gelen güç mücadelesiyle açıklanabilir. BM kurulunca alınan 1287 numaralı karardan önce siyasi kurulda aleyhte oy kullanan devletlerin genelde siyasi çizginin solunda yer alması¹⁴⁸, Kıbrıs sorununun İngiltere tarafından komünizme karşı ivedilikle çözülmesi gerektiğini göstermiştir denilebilir. Mevcut uluslararası konjonktürde de İngiltere ve ABD açısından bir ‘komünizm tehlikesinin’ var olması Kıbrıs konusunun bu konjonktürden olabildiğince bağımsız bir ortamda tartışılmasını zorunlu kılmıştır.

Enosis taleplerinin Makarios tarafından değişime uğrayarak bağımsız Kıbrıs'a evrilmesi Kıbrıslı Rum yazar Makarios Drusiotis tarafından da aynı esaslar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Oysaki bağımsız Kıbrıs her ne kadar kulağa evrensel ve uygun bir çözüm gibi gelse de Enosis'in başka bir versiyonu olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu talebin ardında yatan temel ideal de yine Kıbrıs'ın Yunanistan'ın uydusu haline getirilmesidir.

Makarios Drusiotis'e göre Rum lider Makarios, taksimin gerçekleşmemesi için bağımsız bir cumhuriyet modelini kabul etmiştir. Çünkü Kıbrıs sorununun artık İngilizler ile Yunanlar arasında olmadığını, bunun bir Türk-Yunan sorunu şeklini aldığını ve bu yüzden Kıbrıslı Türklerin haklarının güvence altına alınıp bağımsız devlet fikrini savunarak içine girdiği çıkmazdan kurtulmaya çalıştığını ifade etmiştir.¹⁴⁹

İngilizlerin Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşecek ikili görüşmelere onay vermesi sonrasında Ankara ve Atina arasında temaslar başlamıştır. Paris'te yapılan görüşmelerden sonra iki hükümet görüşmeleri bir müddet büyükelçiler vasıtasıyla yürütmüştür. Elçiler vasıtasıyla yürütülen diplomaside; Atatürk döneminde kurulan Türk-Yunan dostluğunun yeniden canlandırılması, adadaki İngilizlere kalacak olan üslerin yanında Türk ve

¹⁴⁷ Göktürk, *Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi ve Enosis Politikaları*, 129.

¹⁴⁸ Bozkurt, 6 Aralık 1958.

¹⁴⁹ Drusiotis, *Karanlık Yön EOKA*, 257-258.

Yunan üslerinin de olması gerektiği, adanın bir Yunan uydusu olmayacak şekilde Kıbrıslı Türklere güvenceler verilmesi, adanın Türkiye için güvenlik tehdidi oluşturmaması, kurulacak olan hükümetteki Türk oranı, Türk olacak olan Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkı, işlerinde bağımsız olacak ayrı cemaat meclisleri ve kamudaki Türk-Rum oranları görüşülmüştür.¹⁵⁰

Kıbrıs sorununun çözümünde diplomatik yollarla yürütülen görüşmeler ve çalışmalar devam ederken EOKA lideri Grivas ateşkes yapılmış olmasına rağmen Kıbrıs'taki faaliyetlerine devam etmiştir. Kıbrıs sorununun bağımsızlık temelinde olmasını kabul eden Makarios'un aksine Grivas, terör yolu ile Enosis hedeflerine ulaşabileceği düşüncesi ile silahlı çatışmadan vazgeçmemiştir. Bu yüzden görüşmelerin devam ettiği ve İngiliz yönetimi ile ateşkese razı olduğu bir ortamda Yunanistan'dan silah talebinde bulunmuştur. Makarios Drusiotis'e göre, Yunan hükümeti EOKA'ya silah ve cephane gönderilmemesi durumunda müzakereleri sekteye uğratmak için herhangi bir eylemde bulunabileceğini düşünmüş ve göndermeyi kabul etmiştir. Silah ve cephaneler, 100 tane tüpün kesilerek içine yerleştirilmesi ve tekrar kapatılması yolu ile Kıbrıs'a gönderilmiştir.¹⁵¹ Başka bir deyişle günümüz terminolojisiyle Yunanistan ada silahlandırılması konusunda etkin bir rol üstlenmiştir.

İngiliz yönetimi, EOKA'nın ateşkes ilan etmesine rağmen EOKA'ya karşı hareketlerini artırarak devam ettirmiştir. Bu süreçte, Kıbrıs'ın kuzey doğu bölgesinde ve Trodos Dağlarında EOKA'ya karşı büyük hareketler icra edilmiş ve EOKA'ya büyük darbe vurulmuştur.¹⁵² İngiliz yönetiminin EOKA'nın ateşkes ilan etmesine rağmen durmaması ve operasyonlarını artırarak devam ettirmesi, şiddet eylemlerini bitirerek adanın Enosis ile Yunanistan'a bağlanmayacağı konusundaki kararlılığını göstermiştir.

Kıbrıslı Türklerin sözcüsü ve liderleri konumunda bulunan Dr. Küçük ve Denктаş ise Türk-Yunan müzakerelerinin yapıldığı süreçte Türkiye'ye giderek çözüm için Türkiye hükümetini bilgilendirerek sürece katkı koymuştur. Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile yapılan görüşmelerde, özellikle ilerleyen süreçte kurulacak olan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti için adaya Türk askerinin gelmesi konusunda ısrarcı olunmuştur. Dışişleri Bakanı Zorlu'nun başta sergilemiş olduğu olumsuz tutuma rağmen Dr. Küçük ve Denктаş'ın ısrarcı olması nedeniyle Kıbrıs'ta Türk askerinin ilerleyen yıllarda bulunması için müzakerelere dahil edilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁵³

¹⁵⁰ Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 14-16.

¹⁵¹ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 281-282.

¹⁵² Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 4-5.

¹⁵³ Özter, *Ulusal Mücadelede Denктаş*, 77-78.

Kıbrıs'taki durumdan Türkiye yönetiminin doğru bir şekilde haberdar edilmesi ve sürecin nasıl işlediğinden haberdar olunması bakımından Kıbrıslı Türk liderlerin zaman zaman Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaretler gelecekte atılacak adımlara ışık tutmuştur. Adanın İngiliz yönetiminde olması nedeniyle Türkiye'nin süreçten ve meydana gelen olaylardan sağlıklı bir şekilde bilgi alamaması bu ziyaretleri zaruri kılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Kıbrıs konusunda herhangi bir hakkı bulunmaması nedeniyle aktif bir politika benimsemediği için Kıbrıslı Türk liderler aynı zamanda Türkiye yönetiminin Kıbrıs özelinde farkındalığını artırmıştır.

Konstantin Karamanlis Başbakanlığındaki Yunan hükümeti de genel olarak özellikle Makarios'un vereceği tepkiye bağlı olarak hareket etmiştir. Makarios'un 1950'de Başpiskopos seçilmesiyle birlikte Kıbrıs konusunda atılacak olan adımları hep Makarios belirlemiştir. Ancak değişen şartlar sonucunda, Kıbrıslı Rumların ve Yunan Hükümeti'nin uluslararası arenada elinde bulundurdıkları gücü kaybetmesi nedeniyle çözüm konusunda biraz gevşeme yaşanmıştır. Buna rağmen Makarios'u söz konusu çözüm modelinde ikna etmek Yunanistan için önemliydi. Makarios kurulacak olan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ne sıcak bakmıştır. Genel olarak görüşülen konularda Yunan hükümeti ile hem fikirdi ve adada kurulacak olan Türk askeri üssü konusunda olumsuz düşünmesine rağmen Kıbrıs-Türk-Yunan ortak kurulacak üçlü askeri birliğe sıcak bakmıştır. Yunan hükümetinin ayrı belediyeler kurulması konusundaki katı tavrına karşın Makarios adadaki Türk mahallerinin çok kötü durumda olması ve bu yüzden buralara çok para harcanması gerektiğini düşünerek ayrı belediyelere karşı çıkmamıştır.¹⁵⁴

Türk ve Yunan Dışişleri Bakanlarının ikili görüşmeleri 18-20 Ocak 1959 tarihleri arasında Paris'te yapılmıştır. Yapılan bu görüşmelerde bakanlar baş başa görüşerek yanlarına kimseyi almamıştır. Dışişleri Bakanları seviyesindeki bu görüşmelerden tabi ki nihai sonuç çıkmamış ve bu görüşmeler, ilerleyen süreçte başbakanlar arasında yapılacak olan görüşmelere ışık tutmuştur. Paris'te yapılan ikinci görüşmelerde Zorlu ve Averoff'un ele aldığı konular şöyledir:

- 1- Bağımsız olacak devletin kısıtlanarak BM'ye üyeliği ve Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'ta temsilcilik kurmasının önüne geçilmesi,
- 2- Kıbrıs Türk halkının Rumlarla eşit sayılacağı ve haklarının korunması için imkanlara sahip olacağı,
- 3- Kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ve yapılacak olan anlaşmaların İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından garanti edilmesi,

¹⁵⁴ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 266-267.

- 4- Üsler konusunda net bir anlaşmaya varılmamış ancak Averoff Kıbrıs'taki Türk ve Yunan askerinin düşük sayılarda olmasını istemektedir.
- 5- İngiliz üsler konusu ise bir önceki görüşmedeki şekliyle düşünülmüştür.

Yapılan görüşmelere ait tutanaklar Türkiye'nin Londra Büyükelçisi aracılığıyla İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'da aktarılmıştır. Paris görüşmelerini müteakiben İngiltere, anlaşmaya yönelik olarak etkisini arttırmış ve görüşmeler sonuç vermediği takdirde Macmillan planının uygulamaya geçeceğini taraflara bildirmiştir.¹⁵⁵

Dışişleri Bakanları seviyesinde Paris'te görüşülen konular genel hatlarıyla ele alınmıştır. Özellikle bağımsız olarak kurulacak olan yapının komünizmden etkilenmemesi ve BM üyeliği konusu görüşülmüştür. ABD ve İngiltere'nin komünizm konusundaki kaygıları Kıbrıs'ın geleceği hakkında yapılan görüşmeleri etkilemiş ve kendi görüşleri doğrultusunda karar üretilmesini sağladığı söylenebilir.

Görüşülen diğer bir husus ise adada sayıca az olan Türk nüfusunun kurulacak olan ortaklık cumhuriyetinde Rumlarla birlikte aynı haklara sahip olmasının sağlanması konusu olmuştur. Bu konu Kıbrıs'ın geleceği açısından Kıbrıs Türk halkı ve Türkiye için hayati önem arz etmiştir. Çünkü Enosisi destekleyen Kıbrıslı Rumların ada kontrolünde söz sahibi tek halk olarak belirlenmesi ilerleyen yıllarda Enosis'e zemin hazırlayacaktı. Zaten sayıca üstün olan Rumların Enosisi gerçekleştirememesi ve ayrıca komünizmin adada etkili olmaması amacıyla kurulacak olan cumhuriyetin İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından garanti edilmesi de gündeme gelmiştir.

Adada kurulması planlanan Türk ve Yunan üsler konusu da görüşülmüş ancak Yunanistan'ın düşük asker sayısına ilişkin düşünceleri nedeni ile uzlaşa sağlanamamıştır. Yunanistan'ın bu tavrı ile düşüncesinin, Türkiye'nin adada fazla asker bulundurarak hâkimiyet elde edebileceği yönünde olduğu söylenebilir.

İngiltere'nin ada yönetimi devretmesi kapsamında esas amacı, stratejik olarak üslerinin kendi egemenliğinde kalması yönünde olmuştur. Bu bağlamda yapılan görüşmede konu ehemmiyetle İngilizler tarafından gündeme getirilmiştir.

Kıbrıs sorununda Yunanistan'ın Enosis'ten vazgeçerek geri adım atmasında İngiltere'nin Macmillan Planı'nı uygulamaya koyması ve Türkiye'nin BM kararı ile taraf duruma gelmesinin etkisi olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Türkiye hükümeti ise Yunanistan'ın Kıbrıs'ta Enosisi istemesine karşılık olarak, 16 Haziran 1958'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde aldığı

¹⁵⁵ Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 19-25.

kararla, taksim tezini savunduğunu ve bu yönde tek çözüm yolu olarak taksimi destekleyeceklerini dünya kamuoyuna bildirmiştir. Ancak dönemin şartları gereği hükümet bu politikadan vazgeçmiştir. Bu zor koşullar arasında pek çok dinamikten bahsetmek mümkündür. İlk olarak, ekonomik sorunlar ve bunun topluma yansımaları istikrarsızlık hükümeti zor durumda bırakarak dış kredilere gereksinimi artırmıştır. Amerika'nın NATO üyesi iki müttefik devlet arasında yaşanan sorunun çözülmesi için baskı yapması da Türkiye'yi etkilemiştir. Dıştan alınacak ekonomik yardımların Kıbrıs sorunun çözümüne bağlı olarak giderilmesi ve güney sahillerinin de güvenliği açısından Kıbrıs'ın bir Rum devletine veya Yunan uydusuna dönüşmemesi düşüncesiyle taksim tezinden taviz verilmek zorunda kalınmıştır.¹⁵⁶

NATO'nun güneydoğu kanadında bulunan Türkiye ve Yunanistan'ın esasta ani bir karar değişikliği ile Kıbrıs sorunun çözümünde ortak hareket etme eğilimleri iki kutuplu dünya sisteminin bir sonucu olmuştur. Ekonomik ve askeri yönden batıya bağımlı olan bu iki devlet Doğu Akdeniz'de NATO çıkarları ön plana çıktığı için geri adım atmıştır.¹⁵⁷ Bu kapsamda, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ABD ve İngiltere tarafından desteklenmiştir. Çünkü NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan'ın anlaşamaması durumunda Irak ve Mısır'da olduğu gibi bölgedeki Sovyet tehdidinin artacağı düşüncesinin olduğu söylenebilir.¹⁵⁸

Zorlu ve Averoff arasındaki Paris'te gerçekleşen 18-20 Ocak görüşmeleri bittikten sonra, Zorlu Türkiye'ye dönerken Atina'ya uğrayarak son kez Averoff ile özel bir görüşme gerçekleştirmiştir. Başbakanlar düzeyinde yapılacak olan görüşmelerden önce gerçekleşen Dışişleri Bakanları arasında bu son görüşmede Averoff tarafından Türkiye'ye Kıbrıs'ta üs verme konusundaki çekinceler belirtilmiştir. Bu sürece kadar yapılan görüşmelerle önemli yol katedilmesi ve çok az pürüzlerin kalması nedeniyle her iki hükümet tarafından İsviçre'nin Zürih kentinde başbakanlar düzeyinde görüşme yapılmasına karar verilmiştir.

Zürih'te yapılacak görüşmeler için Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ve Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis ile diğer delegeler, *Dolder* adında bir otelde bir araya gelerek 5 Şubat 1959 tarihinde görüşmelere başlamıştır. Önceden yapılan görüşmelerde mutabık kalınan hususlar detaylı olarak tekrar görüşülerek karara bağlanmış ve son olarak Kıbrıs'ta konuşlandırılacak Türk ve Yunan kuvvetlerinin sayısındaki anlaşmazlık giderilmiştir. Yunan delegeleri tarafından 150 kişilik Türk kuvveti şeklinde teklif edilen sayı Menderes tarafından

¹⁵⁶ Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 44-45.

¹⁵⁷ Fırat, Yunanistan'la İlişkiler, 607-608.

¹⁵⁸ Yarbay Cemal Abdünnasır'ın Mısır'da 23 Temmuz 1952 tarihinde yaptığı darbe ile yönetimi alarak sosyalist bir yapıyı benimsemiş ve General Kasım da 14 Temmuz 1958'de Irak'ta Sovyetlerin desteğiyle darbe yaparak yönetimi ele geçirmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, İstanbul: Kronik Kitap, 2018, 371-393.

reddedilmiştir. Karamanlis ile Menderes arasında yapılan görüşme ile konuşlandırılacak kuvvet sayısı 950 Yunan ve 650 Türk kuvveti olacak şekilde kararlaştırılarak 11 Şubat 1959'da Zürih zirvesi tamamlanmıştır.¹⁵⁹

Zürih'te yapılan müzakereler sonunda yayınlanan basın bildirisi şöyledir:

“Türkiye ve Yunanistan Başvekilleri Adnan Menderes ile Konstantin Karamanlis, beraberlerinde Hariciye vekilleri Fatin Rüştü Zorlu ve Avergelos Averoff olduğu halde 5 Şubat'tan 11 Şubat 1959'a kadar Zürih'te toplanmışlardır. İki Başvekil, samimi bir dostluk havası içinde cereyan eden görüşmelerinde, son senelerde gelişmeleri müşterek endişelerinin sebebinin teşkil eden Türk-Yunan reaksiyonlarını incelemişlerdir. Memleketlerini, büyük devlet adamları Atatürk ve Venizelos'un çizdikleri sıkı iş birliği ve yapıcı dostluk yoluna yeniden sokma hususundaki mütekabil arzularını müşahade eden iki Başvekil bu derece mühim olan bu davaya hizmet etmek için müştereken çalışmak hususundaki kararlarını izhar etmişlerdir. Bu yolda kati mahiyetli bir merhalenin aşılmış olduğunu müdrik bulunan iki Başvekil, bu mesut merhalenin Türk-Yunan münasebetlerinin bütün ehemmiyetli kesimlerinde derhal neticeler vereceği hakkındaki itminanlarını ifade etmişlerdir. Kıbrıs meselesi hakkında uzun görüşmeler yapılmıştır. Bu meselenin arz ettiği ehemmiyetli güçlüklerle rağmen mütekabil bir anlayış zihniyeti içinde nihayet bir uzlaştırmacı anlaşmaya varılmıştır. Hürriyet, iş birliği ve Kıbrıs'ta refah davası bu imtihandan muzaffer çıkmaktadır. Üç Hariciye Vekilinin 1958'te Paris'te yaptıkları toplantı sırasında başlayan üçlü temasların devamını teşkil eden Türk-Yunan görüşmelerinin neticesinden İngiltere hükümetini haberdar etme zamanı gelmiştir. Birleşik Krallığın dostu ve müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan, üç ilgili memleket arasında bir anlaşmanın Kıbrıs meselesini kati hal tarzına götüreceğine inanmakta tereddüt etmemektedirler. Zürih Konferansı sırasında tahakkuk ettirilen terakkilerin böyle bir hal tarzı yolu kâfi derecede açtığını mülahaza eden Türk ve Yunan hükümetleri müzakerelere üçlü bir zemin üzerinde devam ederek bunları mesut bir neticeye isal etmek maksadıyla Birleşik Krallık hükümeti ile anlaşmayı derpiş etmektedirler. Bu maksatla Türkiye ve Yunanistan

¹⁵⁹ Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 49-58.

Hariciye Vekilleri, İngiliz meslektaşlarını neticeye varmış olan görüşmelerin sonucundan haberdar etmek üzere bugünden Londra'ya gideceklerdir.”¹⁶⁰

Yayımlanan bu ortak bildiri ile görüşmelerin olumlu sonuçlandığı anlaşılmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra Ege Adaları ve Kıbrıs konusunda ikili ilişkilerde sıkıntı yaşayan Türkiye ve Yunanistan'ın İngiltere ve ABD'nin çıkarları doğrultusunda ikili ilişkilerde düzelme yoluna gittiği düşünülebilir. Adada hukuki olarak hiçbir yetki sahibi olmamalarına rağmen gelişen konjonktür gereği söz sahibi konumuna gelen iki ülke elde edebilecekleri kazanımlar ışığında anlaşabilmiştir. Aksi halde, Türkiye ve Yunanistan açısından oluşabilecek riskler kapsamında, İngiltere'nin çözüm konusunda verebileceği alternatif kararların çıkarlarına ters olabileceği ve ülkelerin yaşadığı ekonomik sorunlarda ABD'nin desteğinden yoksun kalabilecekleri söylenebilir. Bu nedenle adanın geleceği hakkında yapılan görüşmenin olumlu sonuçlandığı hakkındaki memnuniyetin İngiltere'ye aktarılması basın yolu ile yayımlanan söz konusu bildiri ile yapılmış ve dünyaya duyurulmuştur.

Paris'te başlayan ikili görüşmelerin ardından Zürih'te devam eden ikili görüşmeler olumlu sonuçlanmış ve yapılan basın bildirisi ile kamuoyu bilgilendirilmiştir. Bildiride geçmişte Atatürk ile Venizelos arasında sağlanan sıkı Türk-Yunan ilişkilerinin yeniden oluşturulması ve bu çerçevede Kıbrıs meselesinin iki devlet arasında anlaşarak İngiltere ile birlikte üçlü olarak anlaşılması durumunda çözülebileceği belirtilmiştir.

BM'nin 5 Aralık 1958 tarihli kararından sonra sürecin bu kadar hızlı işlemesi, tarafların taksim ve Enosis tezlerinden ödünler vererek görüşmeler yapması ve Zürih'te heyetlerin aynı otelde kalarak müzakere etmesi gibi olayların Kıbrıs sorununun çözümüne her iki hükümetin de ihtiyaç duyduğu gerçeğini yansıtmaktadır. Türkiye ve Yunanistan'ın bir çözüme ihtiyaç duymalarının arka planında aslında Amerika'nın olduğu değerlendirilmektedir. Amerika'nın çözüme direkt etki etmemesine rağmen, o yıllarda liderliğini yaptığı NATO'da istikrarı sağlamak ve Doğu Akdeniz'de üzerlerinde söz sahibi olacağı NATO üyesi Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin kontrolündeki bir Kıbrıs istemesi nedeniyle süreç daha da hızlanmıştır.

NATO müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan'ın bölgesel çıkarlarını bir kenara itip anlaşma zemini arayışlarına girdiği bu yıllar Soğuk Savaşın bir etkisi olarak ortaya çıkmıştır. Irak, Lübnan ve Ürdün sorunları bölgedeki Sovyet etkisini artırmış ve NATO üyesi bu iki devletin anlaşma gereksinimlerini artırmıştır. Bu nedenle ABD'nin etkisiyle bölge çıkarları bir kenara bırakılmış ve stratejik çıkarlar devreye girmiştir.¹⁶¹

¹⁶⁰ Kaan Cem Geniş, “Londra-Zürich Anlaşmalarına Giden Süreç (1959)”, *Belgi Dergisi*, 21/1 (2021), 238, doi.org/10.33431/belgi.726417, Erişim 28.12.2022.

¹⁶¹ Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, 114.

Taraflar arasında yapılan ve Zürih'te de devam eden müzakereler sonucunda üzerinde anlaşmaya varılan ve paraflanan antlaşmalar şunlardır:

1. *Oluşturulacak devletin temel kuruluş esaslarının yer aldığı ‘‘Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı’’ başlığını taşıyan 27 maddelik belge*
2. *Bir yanda Kıbrıs Cumhuriyeti,  te yanda Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında yapılması tasarlanan Garanti Antlaşması metni*
3. *Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında yapılması tasarlanan İttifak Antlaşması metni* ¹⁶²

Yeni kurulacak devlet bağımsız olarak tasarlanmıştır. Ancak Zürih'te paraflanan ve kuruluş anlaşmalarında da yer alacak olan Garanti Anlaşması ile İttifak Anlaşması kurulacak olan devleti koruyucu bir nitelikte olmakla birlikte kısmen de olsa tam bağımsızlıktan çıkarmaktadır. Garanti Antlaşması olası bir durumda tarafların devlete müdahalede bulunması ve İttifak Antlaşması da adada tarafların asker bulundurma haklarını saklı tutmuştur.

Kurulacak olan devletin temel yapısı konusunda anlaşmaya varılan 27 maddelik belge EK'te sunulmuştur.

Zürih'te üzerinde anlaşmaya varılan 27 maddelik belge ile 18-20 Ocak 1959 tarihinde Paris'te görüşülen ve Türk-Rum eşitliğine yönelik ele alınan konular kapsamlı olarak incelenmiş ve Zürih Anlaşması imzalanmıştır. Bu kapsamda 27 maddelik belgedeki önemli bazı hususlar göre;

a. Devletin temel yapısı cumhuriyete dayandırılarak nüfus çoğunluğunun Rumlardan yana olması nedeniyle cumhurbaşkanının Rum olması ile resmi dilin Türkçe ve Rumca olması kararlaştırılmıştır. Ancak eşit ortaklığın bir gereği olarak Cumhurbaşkanı Muavininin (Cumhurbaşkanı Yardımcısı) Türk olması ve özellikle veto yetkisine sahip olması sağlanmışır. Bu bağlamda Kıbrıs ve Türk halkının geleceğini etkileyecek kararlarda Cumhurbaşkanı Muavinine tek taraflı olarak veto yetkisi verilmiştir.

b. Yürütme ve yasama da nüfus çoğunluğu göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Bu kapsamda 10 bakanlığın 7'sinin Rum ve 3'n n de Türk olması, Temsilciler Meclisinde de %70'e %30 oranında temsiliyet hakkının bulunmasında mutabık kalınmıştır. Ayrıca her toplumun kendi denetiminde bulunan kurum, cemiyet ve bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması konusunda ve vergilendirme ile ilgili konularda yetkili olacak Cemaat Meclisleri oluşturulmasına da karar verilmiştir. Dini, eğitim,  ğretim, kültürel ve kişi haklarına yönelik

¹⁶²  zersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 9.

tüm hususlar Cemaat Meclislerinin yetkisine verilmiş ve toplumların bu konularda kendi kendini yönetmesi düşünülmüştür.

c. Yargı konusunda da görüşülmüş ve iki toplumu etkileyebilecek önemli kararların çözümü için Rum, Türk ve İngiliz olmayan başka uyruğa mensup tarafsız bir yargıcın başkanlığında en yetkili makam olarak Yüksek Mahkemenin kurulması kararlaştırılmıştır. Yüksek Mahkeme başkanının tarafsız olarak atanması konusu, Türk-Rum anlaşmazlıklarında hakem görevi yaparak yanlı karar verilmemesi açısından önemli bir karar olmuştur.

ç. Macmillan Planı kapsamında kurulan ve hukuki statüsü bulunmayan Türk Belediyeleri konusunda da anlaşma sağlanmış ve 5 büyük kasabada ayrı Türk Belediyelerinin kurulması konusundan anlaşılmıştır. Adada yaşayan iki toplumun belirli bölgelerde toplu olarak ikamet etmesi ve Rumların belediyelerdeki yönetimlerde etkin makamlarda bulunması nedeniyle Türk yerleşim yerlerine gereken önem verilmemiştir. Yaşam standartlarının Türk toplumuna eşit olarak sağlanabilmesi açısından Türk Belediyelerinin kabul edilmesi önemli bir gelişme olmuştur.

d. Yine kamu hizmetlerinin ve emniyet kuvvetlerinin kurulması için nüfus baz alınarak %70'e %30 oranında kurulması ve iki bin kişilik Kıbrıs Ordusu'nun %60 Rum ve %40 Türk olacak şekilde oluşturulmasına karar verilmiştir.

e. Kurulacak olan devletin güvenliğine ve anlaşmaların korunmasına yönelik olarak İngiltere, Türkiye ve Yunanistan garantörlüğünde bir anlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında da bir askeri ittifak anlaşmasının imzalanmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede, kurulacak olan devletin güvenliğinin garantör ülkelerce sağlanması planlanmış ve bu garantörlüğün bir sonucu olarak adada İngilizlerin yanında Türk ve Yunan askerlerinin de bulunması düşünülmüştür.

Özellikle nüfus konusu göz önünde bulundurularak tespit edilen oranlar nüfus sayılarına göre yapılmamıştır. Nüfus sayıları göz önüne alınarak bu oranların tespit edilmesi Türkleri azınlık konumuna düşürebilecekti. Bu nedenle nüfus sayıları kıstas olarak alınmamış ve oranlar belirlenirken esas düşünce olarak eşit ortaklık temeline dayalı bir sistem tasarlanmıştır.

Zürih'te imzalanan antlaşmalara ek olarak Menderes ve Karamanlis arasında 11 Şubat 1959 tarihinde gizli olarak Centilmenler Anlaşması da (*Gentlemen's Agreement*) imzalanmıştır. Bu anlaşma ile; kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin NATO'ya girişinin desteklenmesi, Kıbrıs'ta komünizmin önlenmesi, ittifak anlaşmasının 3. maddesi uyarınca kurulacak olan üçlü karargâhın ilk komutanının seçilmesi, Kıbrıs üzerindeki olağanüstü önlemlerin kaldırılması ve

hazırlanacak olan anayasa için çalışma gurubunun oluşturulması konularında hareket tarzları belirlenmiştir.¹⁶³

Taraflar, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına ve iki toplumun liderleri ile İngiltere temsilcisi tarafından da anlaşmaların imzalanması için Londra'da toplanılmasına karar vermiştir. Türk ve Yunan hükümetlerinin 11 Şubat 1959'da yaptıkları bildiri üzerine, İngiltere Başbakanı Macmillan İngiliz kabinesinde durumu değerlendirerek Dışişleri Bakanı Lloyd'a; üslerin İngiliz egemenliğinde kalması, radar istasyonlarının sürekli olarak İngiltere'ye ait olması, üslerle ilgili kolaylıklar (limanlar, yollar vs.) kullanılmasının sağlanması ve Lefkoşa hava limanı ile ilgili özel düzenlemeler konularında Türk ve Yunan temsilcileri ile görüşmek için tam yetki vermiştir.¹⁶⁴

Yunanistan Dışişleri Bakanı Karamanlis, Zürih'te varılan anlaşmaları Makarios'a bildirmek ve görüşünü almak üzere aynı gün Atina'ya geri dönmüştür. Makarios, Türk hükümeti ile varılan anlaşmadaki bazı maddelerde çekince belirtmiştir. Ancak Karamanlis'in yaşanacak olası bir anlaşmazlıkta Yunan hükümetinin içine düşeceği zorluğu ve Macmillan Planı'nın uygulanacağına yönelik uyarıları nedeniyle Makarios söz konusu anlaşmalarda yer alan Türklerle ilgili kısımları kabul ederek sadece İngilizlere ayrılacak olan üsler konusunda müzakere isteğinde bulunmuştur.

EOKA'nın askeri lideri Grivas'a ise bu süreçte görüşü sorulmamış sadece bilgi verilmiştir. Ayrıca Makarios'un Londra'da yapılacak olan konferansa yanında komünist ve EOKA mücadelesine katılmamış belediye başkanlarını da götürmesi nedeniyle Grivas'ı kızdırmıştır. Yunan DİB Averoff'un da Makarios'un Londra'ya 35 kişilik heyet ile gitmeleri durumunda; EOKA'nın vereceği tepki, kendisini davalarına ihanet etmekle suçlayabilecek kişilerle muhatap olabileceği ve uluslararası arenada konumlarının zedeleneyeceği gibi düşünceler nedeniyle Makarios'u uyarmıştır. Ancak Makarios Averoff'un uyarılarını dinlememiş ve kendi belirlediği 35 kişilik solcu belediye başkanlarının da yer aldığı bir heyetle Londra'ya gitmiştir. Averoff'a göre Grivas ile Makarios'un arasının açılmasında Grivas'ın görüşünün alınmaması ve Makarios'un kurduğu sol görüşlü heyet de sebep olmuştur.

Kıbrıs Türk tarafı ise taksim tezindeki politika değişikliğine rağmen iki toplumun eşitliğine dayalı, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki ulusal çıkarları ve bölgedeki dengeyi koruma yönündeki politikasını desteklemiştir. Londra'da yapılacak olan görüşmelere Dr. Küçük, Denktaş ve Kıbrıs Türk'tür Partisi Genel Sekreteri Osman Örek katılmıştır.¹⁶⁵

¹⁶³ Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 363.

¹⁶⁴ Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 63.

¹⁶⁵ Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 62-73.

Türk ve Yunan hükümetleri tarafından varılan Zürih anlaşmasının hukuksal bir statüsü bulunmamaktaydı. Çünkü Kıbrıs zaten daha İngilizlerin egemenliği altındaydı ve Kıbrıs'a henüz bağımsızlık verilmemişti. Ancak İngiltere'nin olmadığı bir anlaşmada Kıbrıs konusunda böyle bir sürecin oluşmasına İngiltere izin vermiş ve bu süreci tetiklemiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan 11 Şubat 1959'daki Zürih Anlaşması'nı İngilizlere sunmak üzere Zorlu ve Averoff aynı gün İngiltere'ye gitmiştir. Yine aynı gün içerisinde İngiltere Dışişleri Bakanı Lloyd ile görüşen Zorlu ve Averoff, paraflanan metinler hakkında Lloyd'a bilgi vermiş ve aynı heyet 12 Şubat'ta metin üzerinde tekrar görüşmüştür.¹⁶⁶

Yapılan görüşmeler neticesinde İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıslı Türk ve Rum temsilcilerin katılımıyla beşli Londra konferansının 17 Şubat 1959'da toplanmasına karar verilmiştir. Konferansa belirtilen tarihte Türk, Yunan ve İngiliz Dışişleri Bakanları ile Kıbrıslı Türk ve Rum Liderler katılmıştır. Yapılacak beşli görüşmeler Zürih'te üzerinde anlaşmaya varılan metin üzerinden yapılması planlanmıştı. Üzerinde anlaşmaya varılan konular hem Türk ve Yunan heyetleri hem de Kıbrıslı Türk ve Rum Liderler tarafından da kabul edilmişti. Ancak konferansın başlamasını müteakip Makarios, Karamanlis tarafından tarafına sunulan ve kabul etmesine rağmen, Zürih'te varılan anlaşmanın uygulanması konusunda zorluklar olacağını belirtmiştir. Bu nedenle Makarios, Dr. Küçük ile özel olarak görüşme talebinde bulunarak ayrı belediyeler, Cumhurbaşkanı Muavini vetosu, kamu hizmetlerindeki 70-30 oran ve Türkiye'nin tek taraflı müdahale hakkı konularında görüşmüştür. Fakat Dr. Küçük, Makarios'un yapmış olduğu önerileri Zürih Anlaşması'nın bir bütün olması ve yeniden müzakere etmenin doğru olmayacağı için geri çevirmiştir. Makarios, yanında getirdiği heyet içerisinde görüş bildiren 27 kişiden 25'inin olumsuz görüş bildirmesi nedeniyle yapılacak olan anlaşmayı kabul etmeyeceğini beyan etmiştir. Ancak Karamanlis ve Averoff'un baskıları ve Yunanistan'ın ne olursa olsun anlaşmaya imza atacağını belirtmeleri üzerine konferansın son günü olan 19 Şubat 1959'da görüş belirten 35 kişiden 27'si fikrini değiştirerek olumlu görüş belirtmiştir. Makarios'un imza atmaması durumunda Lefkoşa Belediye Başkanı veya Kitium Metropolitinin imza atabileceğini belirtmesi üzerine Makarios anlaşmayı kabul etmek zorunda kalmıştır.¹⁶⁷

Londra konferansı 19 Şubat 1959 tarihinde tamamlanarak Zürih'te Türk ve Yunan heyetleri tarafından üzerinde anlaşmaya varılan üç belgeye altı belge daha eklenerek toplamda dokuz belgeye imza atılmıştır. Konferansta İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıslı Türk ve Rum Liderler tarafından imzalanan belgeler şöyledir:

¹⁶⁶ Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 9-10.

¹⁶⁷ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 275-279.

1. *Oluşturulacak devletin temel kuruluş esaslarının yer aldığı “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Temel Yapısı” başlığını taşıyan 27 maddelik belge*
2. *Bir yanda Kıbrıs Cumhuriyeti, öte yanda Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında yapılması tasarlanan Garanti Antlaşması metni*
3. *Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında yapılması tasarlanan İttifak Antlaşması metni*
4. *Birleşik Krallık Hükümeti’nin Bildirisi*
5. *Garanti Anlaşması’na Konulacak Ek Madde*
6. *Yunanistan ve Türkiye Dışişleri Bakanları’nın 17 Şubat 1959 Tarihli Bildirisi*
7. *Kıbrıs Rum Temsilcisinin 19 Şubat 1959 Tarihli Bildirisi*
8. *Kıbrıs Türk Temsilcisinin 19 Şubat 1959 Tarihli Bildirisi*
9. *Kıbrıs’taki Yeni Düzenlemelere Hazırlık İçin Üzerinde Anlaşmaya Varılmış Olan Tedbirler*

Londra konferansı sonunda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından bir memorandum imzalayarak Kıbrıslı Türk ve Rum temsilcilerin de onaylayarak kabul ettikleri belgelerin Kıbrıs sorunun çözümünde yapılacak olan nihai anlaşma için esas kabul edilmiştir.¹⁶⁸

Makarios’un 1950 yılında başpiskopos seçilerek Kıbrıslı Rumların lideri konumuna gelmesi ile İngilizlerin yönetimi altında izlemiş olduğu politika ve son olarak Zürih ve Londra’da anlaşmaya varılan konulardaki uzlaşmaz tutumu tipik bir Helen oyununun göstergesidir. Makarios, her ne kadar kurulacak olan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ortaklık cumhuriyeti olmasını istemese de ada yönetiminin İngilizlerin elinden çıkacak olmasını Enosise ulaşmada bir basamak olarak görmüştür. Bu sayede İngilizleri saf dışı bırakarak kurulacak olan devleti bir sıçrama tahtasına dönüştürmeyi amaçlamıştır. Masa başında Helen ve din adamlığı kimliğini kullanmayı alışkanlık haline getirmiştir ve bu sayede uzlaşmaz tutum sergileyerek Enosise ulaşmak adına adeta türlü şımarıklar yapmıştır. Ancak Türkiye, Kıbrıs Türk Halkı ve İngiltere’nin bu dönemde sergilediği kararlı politikalar ile Makarios’un emellerine ulaşması engellenmiştir.

2.2. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Garanti ve İttifak Anlaşmaları

Londra konferansına katılan taraflarca Zürih ve Londra’da imzalanan anlaşmalar uyarınca hazırlanması planlanan anayasa ve anlaşmalar için üç komisyon kurulmuştur. Londra’da varılan anlaşma gereği yapılacak olan çalışmaların en geç bir yıl içerisinde

¹⁶⁸ Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 10-11.

tamamlanması ve müteakiben cumhuriyetin ilanı öngörülmüştür. Ayrıca bu süreç içerisinde anlaşmalar gereği Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Muavini ve oluşturulacak üç meclisin seçimlerinin de yapılması gerekmiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş çalışmalarının zamanında tamamlanabilmesi ve aksaklıkların giderilmesi kapsamında geçici komite, ortak komite ve karma anayasa komisyonu adında üç komisyon oluşturulmuştur.

Geçici komite 5 Nisan 1959'da Vali Sir Hugh Foot, Makarios, Dr. Küçük ve kurulacak devlette 7'si Rum, 3'ü Türk olarak planlanan bakanlar ile çalışmalara başlamıştır. Bakanlar seçimlerden önce geçici olarak Makarios ve Dr. Küçük tarafından atanarak komitedeki çalışmalara katılmıştır. Geçici komite için atanan bakanlar ve yardımcıları şunlardır: *Savunma Bakanı Osman Örek, Sağlık Bakanı Dr. Niyazi Manyera, Tarım ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fazıl Plümer, Maliye Müsteşarı Mehmet Nâzım, Çalışma Bakanı P. Yoryiadis (Yorgacis)*¹⁶⁹, *Ulaştırma Bakanı A. Yoryiadis, Ticaret Bakanı P. Paskalidi, İçişleri Bakanı T. Papadopoulos, Adalet Bakanı G. Kliridis, Tarım ve Tabii Kaynaklar Müsteşarı A. Azinas, Maliye Bakanı Dr. Riginos Teoharous.*¹⁷⁰

Geçici komite toplantıları haftanın salı ve perşembe günlerinde yaparak faaliyetlerini sürdürmüştür. Komitenin çalışmaları ulusal günlerin belirlenmesi, kurulacak olan temsilciler meclisi ve cemaat meclislerinin üye sayısı, toplumlararası yaşanan olaylarda meydana gelen hasarlara yönelik yardım, Marunilere¹⁷¹ inşa edilmesi planlanan kilise için yardım ve ayrı belediyeler konuları ele alınmıştır. Ayrı belediyeler konusu ilk olarak Macmillan planının uygulanması aşamasında gündeme gelmiş olup, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılmasına kadar Rumlar tarafından sürüncemede bırakılarak bir karara bağlanamamıştır. Komite çalışmalarını Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanı olan 16 Ağustos 1960'a kadar sürdürmüştür.

Cumhuriyetin kuruluşu için oluşturulan ikinci komisyon ise ortak komitedir. Ortak komite, Londra konferansı ile yapılması planlanan Garanti, İttifak ve Kuruluş anlaşmalarının hazırlanması amacıyla Londra'da faaliyet gösterecek şekilde görev yapmıştır. İngiliz üsleri,

¹⁶⁹ Polikarpos Yorgacis EOKA'ya 15 Ağustos 1954'te katılmıştır. EOKA'daki ilk yıllarında istihbaratçı olarak çalışmış daha sonra ise infaz sorumlusu olmuştur. EOKA'nın faaliyetlerine direkt olarak katılmamış olmakla birlikte arka planda yöneten kişi olarak görev almıştır. İngilizler tarafından üç kez tutuklanmasına rağmen her seferinde kaçmayı başarmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*.

¹⁷⁰ Çakıcı, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türk Toplumu (1923-1960)*, 411-412.

¹⁷¹ Maruni adı yaygın bir kanaate göre "Rabbimiz İsa Mesih" anlamına taşıyan "Maran" kelimesinden gelmektedir. Maruni adı daha çok etnik olmayıp dini bir kimliği ifade etmektedir. Kıbrıs'taki varlıkları ise M.S. 8 ve 9'uncu yüzyıllar arasında anayurtları Lübnan, Kudüs ve Suriye'den göçerek oluşmuştur. Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğinin sonlarında Maruni nüfusu iki binin üzerindeydi. Detaylı bilgi için bkz. Münir Yıldırım, *Kıbrıs Maruni Topluluğu, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/1 (2013), 2-9.

vatandaşlık, mali ve ekonomik konular komitenin çalışma alanlarını oluşturmuştur. Söz konusu komitede İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıslı Türk ile Rum halkının temsilcileri yer almıştır. Özellikle İngilizlere ayrılacak üsler konusunda yaşanan sıkıntılar nedeni ile Londra konferansından bir yıl sonra kurulması planlanan cumhuriyetin kuruluşu iki kez ertelenmek zorunda kalmıştır. Yaşanan sıkıntılar nedeniyle üsler konusu vali ve Kıbrıs halklarının liderleri seviyesinde görüşülerek çözüm sağlanmıştır.¹⁷²

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hazırlamakla görevlendirilen diğer komisyon ise karma anayasa komisyonuydu. Bu komisyon için Türk, Yunan, Kıbrıslı Türk ve Rum halklarının temsilcileri ile tarafsız bir yabancı danışman atanmıştır. Kıbrıslı Türkler adına Rauf R. Denктаş, Türkiye adına ise Prof. Dr. Nihat Erim anayasa çalışmaları için atanmıştır. Komisyonunda çalışmak için atanan kişilerin altında yardımcılar da görevlendirilmiş ve çalışmalar yoğun şekilde sürmüştür. Çalışmaların yapılması esnasında devletin temel yapısını belirten maddelerden 1 ve 5'inci maddelerin hazırlanması esnasında; Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Muavini ve Bakanlar Kurulunun görevleri ile cumhuriyetin yapısına ilişkin konularda önemli anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Toplamda tam kadro ile 11, alt komitelerde 22 toplantı yapılmış ve buna ek olarak Türk ve Yunan heyetler 30 kez bir araya gelerek ortaya çıkan anlaşmazlıklar çözülmüştür. İngilizce dili ile yazılan Anayasa metni toplamda 84 sayfa ve 198 maddeden oluşturularak 6 Nisan 1960 tarihinde taraflarca imzalanmıştır.

Zürih'te Türk ve Yunan heyetlerince üzerinde anlaşmaya varılan ve kurulacak olan devletin temel yapısını gösteren 27 maddelik belgenin 21'inci maddesine göre; *"Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında yeni Kıbrıs Devletinin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasasını garanti edecek bir antlaşma yapacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında bir de askeri ittifak antlaşması yapılacaktır. Bu iki antlaşma, anayasa hükmünde olacaktır"*¹⁷³ ifadesi yer almıştır. Nitekim, anayasa hükmünde olacaktır ifadesi ile belirlenen garanti antlaşması 6 Nisan 1960 tarihinde imzalanan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının 180 ve 181'inci maddelerine eklenerek güvence altına alınmıştır.

İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanması kararlaştırılan garanti antlaşmasının 4 maddesi Zürich'te belirlenmişti. Garanti antlaşmasının 1'inci maddesinde; *"Kıbrıs Cumhuriyeti, kendi bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini devam ettirmeyi ve anayasaya saygıyı güven altına almayı üstlenir (Taahhüt eder). Kıbrıs Cumhuriyeti, ayrıca tümüyle veya bir bölümüyle herhangi bir devlet ile hiçbir şekilde siyasi veya ekonomik bütünleşmeye girmeyeceğini taahhüt eder (Sorumluluğunu yüklenir). Kıbrıs Cumhuriyeti, bu*

¹⁷² Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 221-227.

¹⁷³ https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa. Erişim 02.01.2023.

maksatla adanın gerek birleşmesini gerekse taksimini doğuracak doğrudan doğruya (direkt olarak) veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardımcı ve teşvik edici tüm hareketleri yasaklar."¹⁷⁴ şeklinde belirlenmiş ve kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yükümlülükler ve yasaklar getirmiştir. Garanti Anlaşması bu bakımdan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasını kısıtlamış ve yasaklar getirmiştir. Birinci maddede yer alan yükümlülükler ve kısıtlayıcı ifadeler, Kıbrıs Türk halkının savunduğu taksim ve Kıbrıs Rum halkının savunduğu Enosis tezini önleyici niteliktedir. Bu kapsamda 15 Temmuz 1974 yılında Ada'da Kıbrıs Cumhuriyeti yönetiminin darbe ile ele geçirilerek Yunanistan'a ilhak edilmesi Garanti Anlaşması'na ve dolayısıyla Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na aykırı bir hareket olmuştur.

Garanti Anlaşması'nın 2'nci maddesi şöyledir; *"Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1'inci maddede belirtilen taahhütlerini kaydederek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasanın temel maddeleri ile oluşan durumu (state of affairs) tanırlar ve garanti ederler. Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin diğer herhangi bir devlet ile gerek birleşmesini gerekse Ada'nın taksimini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardım ve teşvik edici bir amacı olan tüm hareketleri kendi yetki ve ilgileri oranında önlemeyi üstlenirler*".¹⁷⁵ Bu maddede ise Yunanistan, İngiltere ve Türkiye'ye sorumluluklar yüklemiş ve birinci maddede ifade edilen yükümlülükleri tanıdıklarını garanti etmişlerdir. Bu bağlamda, 15 Temmuz 1974'te adada meydana gelen ve Yunanistan'daki Albaylar Cuntası tarafından organize edilen darbenin yapılması yine Garanti Anlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na aykırı bir durum oluşturduğu için Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın sorumluluk olarak müdahalede bulunması gerekmiştir.

Söz konusu anlaşmanın 3'üncü maddesi ise bir ve ikinci maddelerin ihlali durumunda yapılacak olan hareket tarzlarını ifade etmektedir. Üçüncü madde ise şöyle imza edilmiştir:

"Bu Antlaşma hükümlerinin herhangi birinin ihlali (çiğnenmesi) halinde Yunanistan, Türkiye ve İngiltere bu hükümlere saygıyı sağlamak için gerekli girişimlerin yapılması ve önlemlerin alınması maksadıyla aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler. Üç garantör devletten biri, birlikte veya birbirlerine danışarak (işbirliği halinde) hareket etmek olanağı bulunmadığı takdirde, bu antlaşmanın oluşturduğu durumu (state of affairs) münhasıran yeniden oluşturmak gayesi ile hareket etmek hakkını korumaktadırlar."¹⁷⁶ Türkiye tarafından yapılan bu müdahale gerek Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası gerekse Garanti

¹⁷⁴ https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa. Erişim 02.01.2023.

¹⁷⁵ https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa. Erişim 02.01.2023.

¹⁷⁶ https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa. Erişim 02.01.2023.

Anlaşması'nın bir gereği olarak uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde gerçekleşmiştir. Makarios ilerleyen dönemlerde Enosise engel teşkil edeceğini düşündüğü için Londra'da toplanan konferansta söz konusu maddenin değişmesini talep etmiştir. Ortaklık cumhuriyeti olarak kurulacak olan devletin anayasasına girecek olan ve uluslararası hukuka uygun olan bu madde, anayasanın tek taraflı olarak değiştirilmesini önleyici nitelik olmuştur. Çünkü Makarios daha bu dönemlerde Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Enosise ulaşmanın bir basamağı olarak görmüştür. Bu nedenle ilerleyen dönemlerde yapmayı planladığı eylemleri sinsice ortaya koyarak aslında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uzun soluklu bir devlet olmayacağını göstermiştir. Türkiye, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin eşit ortağı olan Kıbrıslı Türk ve Rum halkının anayasal haklarını korumak amacıyla, Garanti Antlaşması'nın bu maddesinin doğurduğu sorumluluk ile Aralık 1963'te ve 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a müdahalede bulunacaktı.

İngiltere'nin girişimleri ile Garanti Antlaşması'na Londra'da ek madde konularak anlaşma güncellenmiştir. Bu çerçevede Garanti Antlaşması'na yeni madde eklenerek 3'üncü maddesi şöyle değişmiştir: *“Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması sırasında Birleşik Krallık egemenliği altında bırakılmış olan bölgelerin bütünlüğüne saygı göstermek yükümlünü yüklenirler ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bugünkü tarihte Lefkoşa'da imzalanmış olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasına dair Antlaşma uyarınca sağlayacağı hakların Birleşik Krallık tarafından kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını garanti ederler.”* Anlaşmaya eklenen bu madde Londra'da belirlenmiş ancak imzalanması kuruluş anlaşmaları ile yani Lefkoşa Antlaşması ile yapılmıştır. Söz konusu eklenen maddenin İngiltere'nin adadaki üslerini garanti etmesi amacıyla Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan'ı bağladığı açıkça ortaya koymaktadır. Bu maddenin eklenmesiyle 3'üncü olan madde 4'üncü madde olarak güncellenmiş ve bu şekilde taraflarca onaylanarak Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na eklenmiştir.¹⁷⁷

Ada ile coğrafi ve tarihsel bağı bulunmayan Yunanistan'ın 1954'te BM'ye başvurması sonucunda İngiltere'nin soruna hem coğrafi hem de tarihsel bağı bulunan Türkiye'yi dahil etmesine sebep olmuştur. İngiltere bu süreçte Kıbrıs sorunun çözümünde ısrarcı olmuş ancak adadaki üsler konusunu hassasiyetle halletmeye çalışmıştır. Bu hareketin aslında Kıbrıs'tan çekilme olarak olmadığı ve adanın sadece stratejik konumu ile sahip olduğu özelliklerini kullanmak istediğini göstermiştir. Bu çıkarlarını da Kıbrıs sorununa taraf olan devletler ve halklar ile yapmış olduğu anlaşmalar sayesinde garanti altına almıştır.

¹⁷⁷ Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 16.

Zürih'te fikir birliğine varılan bir diğer konu da İttifak Anlaşması olmuştur. İttifak Anlaşması'nın Türkiye, Yunanistan ve kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanması ve anayasa hükmünde olmasına karar verilmiştir. Zürich'te anlaşmaya varılan şekli ile İttifak Anlaşması şöyledir:

- 1. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, ortak savunmaları için iş birliği yapacaklar ve bu antlaşma ile söz konusu savunmanın ortaya çıkardığı meseleler hakkında kendi aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler.*
- 2. Yüksek Akit Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne karşı doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yöneltilen herhangi saldırı veya tecavüzlere karşı koymayı üstlenirler.*
- 3. Bu ittifakın ruhuna uygun olarak ve yukarıda sözü edilen gayenin gerçekleşmesi maksadıyla Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinde bir Üçlü Karargâh kurulacaktır.*
- 4. Yukarıdaki maddede sözü edilen Karargâha, Yunanistan 950 kişilik bir subay astsubay ve er birliği ve Türkiye 650 kişilik bir subay, astsubay ve er birliği ile katılacaklardır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Yunan ve Türk birliklerinin artırılma veya azaltılmasını Yunan ve Türk Hükümetlerinden birlikte isteyebileceklerdir.*
- 5. Yukarıda sözü edilen Yunan ve Türk subayları, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun talim ve terbiyesini temin edeceklerdir.*
- 6. Üçlü Karargâhın komutanlığı, Yunanistan ve Türkiye Hükümetlerinin veya Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının atayacağı Kıbrıslı, Yunan ve Türk bir General tarafından bir yıl müddetle ve sıra ile üstlenilecektir.¹⁷⁸*

İttifak Antlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs'ın savunması konusunda iş birliği yapmaya ve bu suretle ortaklık bilinci oluşturmayı amaçlamıştır. Kıbrıs'ta kurulacak askeri karargâh ile üç ülkenin aynı çatı altında çalışması planlanmış ve ülkenin güvenliği açısından birliktelik oluşturulması hedeflenmiştir.

Zürih'te şekillenen İttifak Anlaşması, Londra Konferansı sonunda imzalanan memorandum ile belirlenmiş, 16 Ağustos 1960 tarihinde imzalanan Lefkoşa Anlaşmasına konulan ek protokol ile kesinleşmiştir. İttifak Anlaşması'nın imzalanmasında temel amaçlar

¹⁷⁸ https://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa. Erişim 06.01.2023.

“barışı sürdürmek ve her bir taraf devletin güvenliğini korumaktır” ve “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını ve ülke bütünlüğünü korumaktır”. Bu amaçlar doğrultusunda anlaşmayı imzalayan taraflarca, Kıbrıs Cumhuriyeti’ne karşı oluşabilecek tehlikelere karşı ortak bir savunma ve bu bağlamda iş birliği konularında anlaşılmıştır. Üç devlet tarafından imzalanan bu anlaşmaya İngiltere dahil edilmemiş olmasına karşın Garanti Antlaşması kapsamında olması nedeniyle İngiltere’nin bu anlaşma haricinde garantörlüğü bulunmaktadır. Ayrıca, İttifak Anlaşması ile Yunanistan ve Türkiye’nin Kıbrıs Cumhuriyeti’ne karşı sorumluluğu bulunmasına rağmen Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Türkiye ve Yunanistan’a karşı bir yükümlülüğü bulunmamıştır.¹⁷⁹

İttifak Anlaşması’nın 3’üncü maddesinde belirtilen ve konulan ek protokolün 4’üncü maddesine göre ise kurulması planlanan üçlü karargâhın, anayasanın tamamlanmasını müteakip üç ay içerisinde kurulması planlanmıştır.¹⁸⁰ Ancak Rumlar, 950 Rum ve 650 Türk askerden oluşturulacak üçlü karargâhın kurulması ve anayasanın 129’uncu maddesine göre %60 Rum ve %40 Türklerden oluşturulması planlanan Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun kurulmasında işleri yavaşlatarak lehine hareketlerde bulunmuştur. Bu nedenle üç ay içinde kurulması planlanan karargâhta görev yapacak askerlerin adaya gelişi ancak cumhuriyetin kurulduğu tarih olan 16 Ağustos 1960’ta olmuştur. Anayasada belirtilen ve karma olarak planlanan Kıbrıs Cumhuriyeti ordusu ise Rumlar tarafından çeşitli gerekçelerle ertelenmiş kurulamamıştır.

2.3. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin İlanı

Kıbrıslı Rum Lider Makarios, 9 Mart 1956 yılında İngiliz yönetimi tarafından Seyşel Adaları’na sürgüne gönderilmesini müteakip Zürih ve Londra anlaşmalarının imzalanması ile yaklaşık 3 yıl sonra 1 Mart 1959 tarihinde adaya dönmüştür. Kıbrıs’ta Enosis için mücadele veren ve kanlı eylemlerine müzakereler sürecinde ara veren EOKA askeri lideri Grivas’ın yapılan anlaşmalara ikna edilmesi gerekmiştir. Bu kapsamda, hedefine ulaşamayan EOKA’nın silahsızlandırılması, aranan ve tutuklu bulunan EOKA’cılara ilişkin af çıkarılması ve Kıbrıs konusunda yapılan anlaşmalardan hoşnut olmayan Grivas’ın Kıbrıs’tan sorunsuz bir şekilde ayrılmasının Makarios tarafından sağlanması gerekmiştir. Çünkü Kıbrıs Valisi Sir Hugh Foot tarafından yayınlanan af şartları Grivas tarafından kabul görmemiş ve adadan ayrılmayacağını belirtmiştir.

¹⁷⁹ Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 23-26.

¹⁸⁰ Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti’ne*, 291.

Grivas, adadan ayrılma konusunda genel affın çıkarılması, Yunanistan'a dönüş için yapacağı intikalde İngilizlerin değil de Yunan silahlı askerinin refakat etmesi, kişisel güvenliği için beylik tabancasının da yanında bulunması ve Yunan nakil araçlarının kullanılması gibi şartların sağlanmasını talep etmiştir. Makarios'un arabuluculuğunda yapılan görüşmeler neticesinde aranan 500 kişinin hepsine şartsız af, 72 mahkûmun 49'unun serbest bırakılmasına ve geri kalan 23 mahkumunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edilmesine kadar Rodos'ta kalmasına karar verilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna engel teşkil etmemesinin istenmesi nedeniyle Grivas'ın talepleri birçok taviz verilerek kabul edilmiştir. Vali tarafından çıkarılan af kapsamında Grivas ve beraberindekiler iki Yunan hava kuvvetlerine ait uçak ile 17 Mart 1959'da Kıbrıs'tan ayrılarak Atina'ya gitmiştir.

Grivas'ın anlaşmalardan hoşnut olmamasına rağmen Kıbrıs'tan ayrılmasında Yunan hükümeti de önemli rol oynamıştır. Özellikle anlaşmaların uygulanması konusunda kararlı olan Yunan hükümeti Averoff aracılığıyla Grivas'a haber göndermiş ve Grivas'ın aktif göreve devam ederek korgeneralliğe yükseleceğini ve *büyük haç nişanı* alacağını belirtmiştir. Bu çerçevede Atina'ya dönen Grivas, Yunan halkı tarafından kahraman gibi coşkuyla karşılanmış ve meclis tarafından da korgeneralliğe yükseltilmiştir.¹⁸¹

EOKA'nın silahlarının teslim etmesi ise belirlenen yedi noktaya peyder pey gerçekleşmiştir. Ancak İngiliz istihbaratına göre, EOKA tüm silahlarını teslim etmemiş ve kalan silahların ise Grivas'ın talimatı ile Makarios tarafından da bilinmeyen bir yere taşınmıştır. TMT'nin silahlarına ilişkin olarak ise EOKA'dan çok daha az silahları olduğu, bunları deniz yoluyla Ada'ya getirildiğini, ancak ne kadar olduğu ve nerede saklandığı hakkında bilgileri olmadığı belirtilmiştir. Makarios'un anayasa komisyonunun yapmış olduğu çalışmaları durdurma girişimleri gibi zorluklar nedeniyle silah toplama süreci sekteye uğramış ve EOKA ile TMT'ye ait silahları tam olarak toplanması gerçekleşmemiştir.¹⁸²

Daha önceden değindiğimiz ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş çalışmalarının zamanında tamamlanabilmesi ve aksaklıkların giderilmesi kapsamında oluşturulan üç komisyondan biri olan geçici komite, Cumhurbaşkanı ile Muavininin seçilmesi için seçim tarihini 13 Aralık 1959 olarak belirlemişti. Temsilciler meclisi ile Türk ve Rum cemaat meclislerinin seçimlerini ise daha ileriki bir tarihe ertelemişti. Londra'da üzerinde anlaşmaya varılan memoranduma göre Cumhurbaşkanı Rumlar, Muavinini ise Türklerin seçmesi kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda, Rumlar 13 Aralık 1959 tarihinde yapılan seçimlerde 216,154 oy kullanılmış ve Makarios 144,501 oy alarak 71,753 oy alan John Kliridis'i geçerek Kıbrıs

¹⁸¹ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 321-344.

¹⁸² Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 157-163.

Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Cumhurbaşkanı muavini seçimleri ise Türk halkı adına tek aday olarak Dr. Küçük gösterilmesi nedeniyle yapılmamış ve Dr. Küçük Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Yardımcısı olmuştur. Temsilciler meclisi için seçimler 31 Temmuz 1960'ta, cemaat meclislerinin seçimi ise 7 Ağustos 1960'ta her halkın kendi temsilcilerini seçmesiyle yapılmıştır. Temsilciler meclisi 35 Rum ve 15 Türk vekilden, Rum ve Türk cemaat meclisleri ise otuzar vekilden olacak şekilde oluşturulmuştur. Rauf Raif Denktaş da Dr. Küçük tarafından Türk Cemaat Meclisi Başkanı seçilmiştir.¹⁸³

Cumhuriyetin ilanı için Kıbrıs'ta hazırlıklar devam ettiği esnada Türkiye'de iç meselelerden dolayı askeri ihtilal gerçekleşmiştir. Bu nedenle Zürih ve Londra Antlaşmalarının hazırlanması ve imzalanmasında önemli rol üstlenen Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu görevden ayrılmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin bu dönemlerde iç meseleler nedeniyle Kıbrıs ile yakından ilgilenemediği söylenebilir.

Cumhuriyetin ilanı için yaşanan gecikmeleri müteakip tüm aksaklıklar giderilerek 5 Temmuz 1960'ta İngiliz hükümeti tarafından Kıbrıs anlaşmalarını ve cumhuriyetin anayasasını içeren yasa tasarısını İngiliz parlamentosuna sunmuştur. Parlamento söz konusu yasa tasarısını 21 Temmuz'da onaylamıştır. Müteakiben Kraliçe 2. Elizabeth tarafından 29 Temmuz 1960 tarihinde imzalanan *Konsey Emirnamesi* ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 16 Ağustos 1960 tarihinde ilan edilmesine ve Kıbrıs üzerindeki hükümranlılığın sona ermesine karar verilmiştir.

Kurulacak olan cumhuriyetin bayrağı ve arması için bir yarışma düzenlenmiş ve yarışmayı Kıbrıslı Türk ressam İsmet Vehit Güney kazanmıştır. Bayrak ve arma gibi yeni pullar ve basılacak paraların çoğunun çizimi de İsmet Vehit Güney yapmıştır. Vali Foot başkanlığında 9 Ağustos 1960'ta toplanan son Karma komisyonun toplantısında BM'ye üyelik başvurusu kararı da alınmıştır.

Lefkoşa'daki Temsilciler Meclisi binasında 15 Ağustos'u 16 Ağustos'a bağlayan gece yarısı saat 12.00'da gerçekleşen tören ile Kıbrıs Cumhuriyeti 21 pare top atışı yapılarak ilan edilmiştir. Törende Vali Foot, Türkiye Başkonsolosu Vecdi Türel Yunanistan Başkonsolosu Hristopulos, Dr. Küçük ve Makarios katılımı ile Kuruluş, Garanti ve İttifak Anlaşmaları taraflarca imzalanmıştır.¹⁸⁴

Cumhuriyetin ilanı, yerli ve haftalık çıkan Nacak gazetesinde ilk sayfa haberi olarak verilmiş ve “82 Yıllık Özlemi Gideriyoruz, Kahraman Mehmetçik Kıbrıs'ta” şeklinde başlık

¹⁸³ Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 165-210.

¹⁸⁴ Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 317-325.

yazılmıştır. Haberde, 82 yıllık sömürge döneminde Kıbrıs Türk halkının çok zulüm çektiği, Mehmetçiğin adaya gelmesiyle huzur bulduğu ve Kıbrıs Türkünün sevinçten çılgına döndüğü aktarılmıştır.¹⁸⁵ Halkın Sesi gazetesi de 16 Ağustos 1960 tarihli sayısında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edildiği ve 82 yıllık hasretin sona erdiğini yazmıştır.¹⁸⁶ Kıbrıs Türkünün 1878 yılında Osmanlı idaresinin bitmesiyle başlayan sıkıntılı dönemin 82 yıl sonra sona ermesiyle yaşadığı sevincin aktarımı Nacak gazetesinde bu başlıkla yer almıştır. Özellikle Türk askerinin adaya gelişi bayram havası yaşanmasını sağlamış ve sömürge yönetiminin getirmiş olduğu baskı ile Rumların yaptığı şiddet saldırılarının biteceğine olan inançları artmıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanı Türkiye basınında da yer almış ve Cumhuriyet gazetesi de benzer bir başlığı manşete taşımıştır. Cumhuriyet gazetesi 17 Ağustos 1960 tarihli sayısında “*Türk Askeri 82 Yıl Sonra Tekrar Kıbrıs'ta*” şeklinde haberi ilk sayfadan vermiş ve Mehmetçiğin toprağa aya basarken Kıbrıs Türk halkı tarafından çiçekler ve tezahüratlarla karşılandığını yazmıştır.¹⁸⁷ Halkın Türk askerini coşkulu karşılaması 18 Ağustos 1960 tarihli gazete de yer almış ve yaşanan izdihamda bir Kıbrıslı Türkün öldüğü de belirtilmiştir.¹⁸⁸ Kıbrıs Türk halkının yaşadığı sevinç Türkiye basınında da yer almış ve Türk askerine olan hasretleri de dile getirilmiştir.

2.4. Cumhuriyetin İlanı Sonrasında Ada Topluluklarının Genel Durumu

Cumhuriyetin ilanı ile Kıbrıs'ta sömürge yönetimi son bulmuştur. Kıbrıs'ta, cumhuriyetin ilanından önce sömürge yönetimine karşı Enosis için savaşıyan Rumlar ve Rumların Enosis çabalarına karşı mücadele eden iki halk vardı. İngilizlerden bağımsızlık kazanan iki halkın mücadelesinde ortak irade oluşmamıştır. Çünkü İngiliz idaresi altında Rumların 1931 isyanı ile başlattığı Enosis'e ulaşma çabalarına Türkler karşı çıkmıştır. Enosis amacına yönelik olarak 1955 yılında kurulan EOKA terör örgütüne karşı Türkler tarafından TMT kurulmuş ve silah yoluyla kazanılmak istenen Enosis'e silahlı olarak cevap verilmiştir. Rumların rahatça yaşadıkları bir sömürgeci kurtularak daha kötü şartlarda hayat sürecekleri başka bir sömürgeye ilhak olma fikrine karşı Türkler de güvenliklerini düşünerek Türkiye'nin himayesini istemiştir. Bu kapsamda Enosis'e karşılık olarak taksim tezi savunulmuştur.

¹⁸⁵ Nacak, 19 Ağustos 1960.

¹⁸⁶ Halkın Sesi, 16 Ağustos 1960.

¹⁸⁷ Cumhuriyet, 17 Ağustos 1960.

¹⁸⁸ Cumhuriyet, 18 Ağustos 1960.

Türk ve Rum halkı Kıbrıs'ta birçok yerde karma olarak yaşamalarına karşın ortak bir hedef için hiçbir zaman birleşmemiştir. Adadaki Osmanlı egemenliği döneminde toplumlar arası evliliklerin yasaklanması¹⁸⁹ iki toplum arasında ortak hedef oluşmaması için bir neden olarak söylenebilir. Günlük hayat içerisinde birçok alanda ortak paylaşımlarda bulunulmasına rağmen evliliklerin yasak olması iki toplumun kaynaşmasını engellemiş olabilir. Bunun dışında 19. Yüzyıl başlarında Avrupa'da başlayan milliyetçilik akımı ile Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanması Kıbrıs'taki Rumları da etkilemiştir. Özellikle 1821 yılında Mora'da başlayan Yunan isyanı Kıbrıs'ı da etkilemiş ve Megali İdea çerçevesinde Kıbrıs'ta da isyan çıkmıştır.¹⁹⁰ Megali İdea düşüncesinin getirmiş olduğu bu milliyetçilik duyguları Kıbrıs'taki Rum halkına Ortodoks Kilisesi ile empoze edilmiştir. Kilisenin kışkırtması ile milliyetçilik duyguları artan Kıbrıslı Rumlar kendi düşüncesinde olmayanları düşman olarak görmüştür ve Yunanistan'a ilhak olmak için çalışmışlardır. Bu hedefleri doğrultusunda ilk olarak 1821 yılında Kıbrıs'ta Osmanlı yönetimine ve daha sonra 1931 yılında İngiliz yönetimine karşı ayaklanmış ve başka bir hedef benimsememiştir.

Bu bağlamda Kilisenin de büyük etkisi altında kalan Rum halkının aklına uzun süreden beri Megali İdea ve Enosis kazınmıştır. Kendi halkından olsalar bile İngiliz ve Türklerle birlikte Enosis'e karşı olanlar da hain olarak nitelendirilmiştir. Birbirlerine karşı verilen savaşlar ile oluşan tarihleri nedeniyle Rumları mutlu eden olaylar Türkleri mutsuz ederken, Türkleri mutlu eden olaylar Rumları mutsuz etmiştir. Zihinlere kazınan bu düşünceler, iki eşit halkın kurduğu ortak cumhuriyet için tehlikeli bir yapının oluşmasına sebep olmuştur.¹⁹¹

Temsilciler meclisi ve cemaat meclisi seçimlerinde Türklerin "*Milli Cephe*" oluşturarak seçimlerde tek liste oluşturması da birlik ve beraberliğin gerekli olduğu bu dönemler için önem arz etmiştir. Çünkü Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti için yapılan anlaşmalara rağmen henüz Enosis düşüncesinden çıkmadığı bilinmekteydi. Rumlarda gerek cumhurbaşkanlığı gerekse meclis seçimlerinde Makarios'un kurduğu "*Vatan Cephesi*" ile AKEL'in Enosis üzerinden iç çekişmeler yaşamasına sebep olmuştur. İki halkın lideri ve müzakerecileri konumundaki Makarios'un Vatan Cephesi ile Dr. Küçük'ün ise Milli Cephe ile seçimleri büyük çoğunlukla kazanması, bir nevi Kıbrıs anlaşmalarının iki halk tarafından da dolaylı olarak kabul edildiğinin göstergesi olmuştur.¹⁹²

¹⁸⁹ Pınar Kadioğlu, *The Rise Of Ethno-Nationalism In Cyprus Under The British Rule: 1878-1960*, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, 58.

¹⁹⁰ Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", 1493.

¹⁹¹ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960-1983)*, İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1992, 30-31.

¹⁹² Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, 175-210.

Milli birliğin gelecek için Türk halkı açısından önemi ile ilgili Dr. Küçük tarafından 28 Şubat 1959'da Halkın Sesi Gazetesinde yayınlanan makalesi, o dönemde Türklerin gelecek için birlik olmasına ne kadar ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Dr. Küçük daha cumhuriyet kurulmadan kaleme aldığı yazısında kısaca; yeni bir yapıya girecek olmasından dolayı toplumun tek vücut şeklinde hareket etmesi gerektiğini ve eğer gereken önlemler alınmaz ise karanlık günlerin gelebileceğini belirtmiştir.¹⁹³

Osmanlı Devleti'nin 1878 yılında adadan ayrılması ve 1914'te adanın İngilizler tarafından ilhak edilmesinden sonra Kıbrıs Türk halkı ekonomik olarak geriye gitmiştir. Bu ekonomik sıkıntılar nedeniyle Türkler sefalet seviyesinde bir hayat sürmüştür. Söz konusu ekonomik sıkıntılar cumhuriyetin ilanına kadar da artarak devam etmiştir. 24 Eylül 1949 tarihinde Sabah gazetesinde yayınlanan İrfan Hüseyin'in yazısında; Rumların hotel, sinema, ticarethane ve bina gibi yeni yapılar yaptığını, sokakta gördüğümüz araba ve bisikletlerin Rum tarafından ithal edildiğini, Türklerin evlerinin ise çok kötü durumda olduklarını belirtmiş ve ekonomiye önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁹⁴

Yine Halkın Sesi gazetesinde, H. Fahri Uzun tarafından 3 Kasım 1953 tarihinde yayınlanan makalede; Kıbrıslı Türklerin, Osmanlı zamanında var olan müftülüğün 1928'de İngiliz tarafından kaldırılması ile sistematik olarak maddi, manevi, dini, içtimai ve kültürel anlamda çökertilerek dünyanın en kötü şanslı insanları olduğu değerlendirilmiştir.¹⁹⁵

Türklerin bu Rumlara karşı ekonomik olarak düşük kalmalarına karşı yıllar boyunca tedbir alınmamış ya da alınan tedbirlerde başarısız olunmuştur. Bu bağlamda Denктаş, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı olmasını müteakip ilk iş olarak çalışma arkadaşları ile köyleri gezmiş ve durum tespitinde bulunmuştur. Denктаş'ın "*hükümet içinde hükümet*" olarak nitelendirdiği KTKF köylerde yaşayan ayakkabısız ve kıyafetsiz çocuklara, yoksullara ve diğer ihtiyaç sahiplerine kampanya başlatmış ve yardımlarda bulunmuştur.

Denктаş anılarında, ekonomik olarak Rum'a karşı önemli bir bağımlılığın olduğu, Rum çarşısının zaman zaman Türklere kapatıldığını ve bu yüzden Türkler arasında dayanışmanın olması gerektiğini belirtmiştir. Bu nedenle Denктаş, çocukken Ermeni birinin kibritle almak için bile Ermeni bakkal sahibini desteklemek amacıyla yarım mil yol yürüyebildiğini belirterek KTKF tarafından yapılan toplantılardan birinde "*Türk'ten Türk'e*" kampanyası başlatıldığını yazmaktadır. Bu kampanya ile piyasada Türk işletmecilerin Türkler tarafından desteklenmesi

¹⁹³ Osman Yıldız, Güven Arıklı, *40 Yıllık Halkın Sesi Olarak Dr. Fazıl Küçük Makaleleri (1942-1981)*, Gönyeli: Dr. Fazıl Küçük Vakfı Yayınları, 2007, 291-292.

¹⁹⁴ *Kıbrıs Türk Toplumunun Geri Kalmışlığı (1892-1962)*, Yay. Haz. Ahmet An, Girne: Şadi Kültür ve Sanat Yayınları, 2006, 164-165.

¹⁹⁵ *Kıbrıs Türk Toplumunun Geri Kalmışlığı (1892-1962)*, 220.

öngörülmüştür. Denктаş'a göre “*Türk'ten Türk'e*” kampanyası Kıbrıslı Türklerin kendi iradelerine sahip çıktıkları ilk adım olmuştur. Yine halkın ekonomisine yardımcı olmak için yapılan çalışmalar kapsamında piyango yolu KTKF'ye para kazandırılarak halkın ihtiyaçlarına yardımcı olunmuştur.

KTKF'ye bağlı Gençlik Teşkilatı tarafından, yıllarca Rum Ortodoksları tarafından baskı altında kalan Kıbrıslı Türklerin bazı köylerinde ilgisizlik, yoksulluk ve okulsuzluktan dolayı Türkçe'nin unutulması Rumcadan sonra ikinci lisan konumuna düşmesi nedeniyle “*Vatandaş Türkçe Konuş*” kampanyası başlatılmıştır. Bu kapsamda Erenköy, Dillirga ve Akıncılar bölgelerindeki okullara daha fazla önem verilerek gönüllü öğretmenler tatil günlerinde söz konusu bölgelere giderek eğitim ihtiyacını karşılamıştır.¹⁹⁶

Denктаş'ın cumhuriyetin kuruluşunu müteakip Hürriyet gazetesine verdiği 16 Eylül 1960 tarihindeki demeci, Kıbrıs Türk halkının içinde bulunduğu ekonomik sıkıntının boyutun anlaşılması için önemlidir. Denктаş'ın verdiği demeç şöyledir: “*Sıkı tutulmazsa Zürih'te kazandıklarımız gider. Dedikoduyu bir yana bırakarak kalkınma kampanyasına girelim... Nüfusta 4'e 1 durum varken, iktisadi sahada 25'e 1 nispetindeyiz... Eğer iktisadi mücadeleyi kazanırsak Kıbrıs davasını ancak o zaman kazandık diyebiliriz. Yardımsız, Zürih'te kazanılanları kolaylıkla kaybedebiliriz ve kansız bir Girit hadisesiyle karşı karşıya gelebiliriz...*”¹⁹⁷

Denктаş, Kıbrıs anlaşmaları ile kazanılan mücadelenin bir sonuç olmadığını ve ilerleyen zamanda dikkatli olunmaz ve mücadele bırakılırsa Girit'in Yunanistan'a ilhak edilmesi gibi Kıbrıs'ında aynı kaderi paylaşabileceğini işaret etmiştir. Bu mücadelenin de Türklerin kendi içinde yardımlaşma ile ekonomik kalkınmanın sağlanarak kazanılabileceğini belirtmiştir.

Ekonomik anlamda yaşanan olumsuzluklara rağmen Kıbrıs Türk halkının kalkınmasında, “*Türk'ten Türk'e*” kampanyasında olduğu gibi, ticaretle uğraşan Türklerin girişimleri ile Aralık 1958'de *Kıbrıs Türk Ticaret Odası* kurulmuştur. İngiliz yönetimi tarafından ilk başlarda tanınmayan bu kuruluş Zürih ve Londra Anlaşmaları ile gerekli zeminin oluşmasıyla İngiliz yönetimi tarafından Mayıs 1959'da resmi olarak tanınmıştır. Bu gelişme, Kıbrıs Türk halkının kendi ticari örgütlenmesini kazanması ve Rumlara olan bağımlılığın azalması açısından önemlidir.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Rauf Raif Denктаş, *Hatıralar*, İstanbul: Akdeniz Yayınları, 2000, 126-154.

¹⁹⁷ *Kıbrıs Türk Toplumunun Geri Kalmışlığı (1892-1962)*, 250.

¹⁹⁸ Ahmet C. Gazioğlu, *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*, Kıbrıs: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2000, 179-180.

İngiliz döneminde eğitim konusunda da yine Rumlar Türklere oranla daha avantajlı bir durumdaydı. Rumlar Ortodoks Kilisesi'nin yardımları ile eğitimlerini yürütürken Türkler ise Evkafın yaptığı çok az maddi destek ve sömürge yönetiminin destekleriyle eğitimlerini yürütmüştür. Özellikle daha önceden bahsettiğimiz 1931 isyanı ile İngilizler tarafından uygulanan sıkı yönetimde sanki esas suçlu Türkler gibi muamele edilerek baskı kurulması eğitimi de etkilemiştir. Türk İşleri Komisyonu'nun çalışmaları ile varılan sonuçlar çerçevesindeki önerilen çözümlerin uygulamaları geciktirilmiş ve eğitimin Türk toplumuna devri geciktirilmiştir. Sadece sömürge hükümeti tarafından yardım almayan Ankara'daki Kıbrıs Türk Kültür Derneği'nin desteği ile eğitimine devam eden okulların yönetimi Türklerin elinde bulunuyordu. Londra Anlaşması gereğince her toplum için kurulması planlanan cemaat meclislerinin yetki alanına girmesi nedeniyle eğitim, 1959 yılında çıkarılan “*Geçici Düzenleme, 1959*” yasası ile toplumlara devredilmiştir. Bu sayede diğer Türk eğitim kurumları da Anavatan Türkiye'nin desteğiyle yönetim ve denetim altına girmiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Gazioğlu, *Direnış Örgütleri*, 90-123.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN ÇÖZÜLÜŞÜ 1960-1963

3.1. Cumhuriyetin Yapısı

İngiltere, Türkiye, Yunanistan ile Kıbrıslı Türk ve Rum liderler tarafından imzalanan Londra Antlaşması ile kurulması planlanan Kıbrıs Cumhuriyeti için çalışmaların başladığından önceki bölümde bahsetmiştik. Londra Antlaşmasını imzalayan taraflarca kurulan üç komisyon ile bu çalışmalar yürütülmüş ancak bir yıl sonra ilan edilmesi kararlaştırılan Cumhuriyetin ilanı karşılaşılan bazı zorlukların uzlaşılmasındaki güçlükler nedeniyle yaklaşık altı ay gecikmiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanı için gerekli hazırlıkların tamamlanmasını müteakip 16 Ağustos 1960 tarihinde Cumhuriyet ilan edilmiş ve İngilizler üsleri dışında kalan adanın yönetimini Kıbrıslı Türkler ile Rumlara bırakmıştır. Ortaklık temelinde kurulan Cumhuriyetin yapısı, yönetim şekli, yasama ve yargı taraflarca kabul edilen anayasa ile belirlenmiş ve 16 Ağustos 1960'tan itibaren yürürlüğe girmiştir.

3.1.1. Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Bakanlar Kurulu

Anayasa çalışmalarının yapıldığı dönem içerisinde Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcısı ve Bakanlar Kurulunu ilgilendiren maddeler konusunda önemli anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Rumlar, Cumhurbaşkanı yardımcısının görevlerinin istisna olarak kabul etmek istemişler ancak Türk heyetinin özveri çalışmaları sayesinde Zürih'te anlaşmaya varılan metin kabul ettirilerek anayasa tamamlanmıştır.²⁰⁰

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 1'inci maddesine göre devletin yapısı, başkanlık sistemine dayalı bağımsız ve egemen bir cumhuriyet olarak belirlenmiştir. Yine aynı madde uyarınca, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Kıbrıs Helen Halkı tarafından seçilecek bir Helen ve Cumhurbaşkanı Muavininin ise Kıbrıslı Türkler tarafından seçilecek olan bir Türk'ün olması öngörülmüştür.²⁰¹ Bu kapsamda 13 Aralık 1959 tarihinde adada yapılan seçimleri Cumhurbaşkanı olarak Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak ise Dr. Küçük kazanmıştır.

Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının görev süresi anayasanın 43'üncü maddesi ile 5 yıl olarak belirlenmiştir. Herhangi bir durumda ara seçim yapılarak yerlerine yeni

²⁰⁰ Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, 1975, 119-142.

²⁰¹ <https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa/1960.doc>. Erişim 06.05.2023.

biri seçilmesi durumunda ise yeni seçilen kişinin bir önceki Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının 5 yıllık süresinden kalan süre kadar yapacağı belirtilmiştir.²⁰²

Anayasanın 36'ncı maddesinin birinci fıkrasında da Cumhurbaşkanının devlet başkanı olarak bütün kişilerin önünde yer aldığı ve yardımcısının da Cumhurbaşkanından sonra en yetkili kişi olduğu vurgulanmıştır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise söz konusu makamların vekalet konuları belirlenmiştir. Buna göre Cumhurbaşkanının geçici olarak ayrılması veya görevini yapamaması halinde cumhurbaşkanlığına Helen olan temsilciler meclisi başkanı, yardımcısının geçici olarak ayrılması veya görevini yapamaması halinde yardımcılığa Türk olan temsilciler meclisi başkan yardımcısının vekalet etmesine karar verilmiştir.²⁰³

Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının bir diğer görevi de anayasanın 46'ncı maddesi ile yürütmeyi oluşturmaktır. Bahse konu madde ile 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşan bir Bakanlar Kurulu öngörülmüştür. Bu bakanların duruma göre Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından seçilmesi ve her ikisinin onayı ile tayin olmaları kararlaştırılmıştır. Aynı madde içerisinde devlet için önem arz eden Maliye, Milli Savunma ve Dışişleri bakanlıklarından bir tanesinin Türk bakana verilmesi temin edilmiştir. Yine bu madde de bakanların temsilciler meclisi dışından da atanabilmesi uygun görülmüştür.²⁰⁴

Bakanlar Kurulu yürütme yetkisini kullanırken kararları salt çoğunluk ile alması 54'üncü madde ile belirlenmiştir. Aynı madde de Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının veya her ikisinin, Bakanlar Kurulunun almış olduğu kararları veto etme veya geri çevirme hakları tanımlanmıştır. Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının söz konusu veto veya geri çevirme haklarını kullanmaması durumunda ise 57'nci madde gereği Bakanlar Kurulunca alınan kararların Cumhuriyet Resmî Gazetesi'nde yayınlanmasını müteakip yasallaşması planlanmıştır.²⁰⁵

Ayrıca, anayasanın 50'nci maddesine göre Cumhurbaşkanı ve Yardımcısına, temsilciler meclisinin dışişleri, güvenlik ve savunma konularındaki alacağı kararlar için ayrı ayrı veya birlikte veto yetkisi verilmiştir.²⁰⁶

Özellikle Cumhurbaşkanı Muavininin Bakanlar Kurulu kararlarında ve temsilciler meclisinin ülkenin geleceğini ilgilendiren maddelerinde veto yetkisine sahip olması son derece önem arz etmiştir. Nüfus ve ekonomik anlamda Rumların gerisinde olan Türk halkının azınlık

²⁰² <https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa/1960.doc>. Erişim 06.05.2023.

²⁰³ *Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası*, Lefkoşa: Kıbrıs Hükümet Matbaası, 1960, 14.

²⁰⁴ <https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa/1960.doc>. Erişim 06.05.2023.

²⁰⁵ *Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası*, 22.

²⁰⁶ <https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa/1960.doc>. Erişim 06.05.2023.

durumuna düşmesinin engellenmesi bu madde ile yasallaşmıştır. Sınırlı yetkiye sahip olan Türk yardımcı, aslında ortaklık cumhuriyetinin devamı için Türklerin adalet bekçisi görevini üstlenmiştir.

3.1.2. Temsilciler Meclisi ve Cemaat Meclisleri

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasam yetkisi anayasanın 61'inci maddesi uyarınca temsilciler meclisine verilmiştir. Daha önceden belirtildiği üzere meclisin %70'i Rum ve %30'unun da Türk olması ve Rum vekilleri Rumların, Türk vekilleri ise Türklerin seçmesi planlanmıştır. Böylece 50 kişilik meclisin 35'i Rum ve 15'i de Türk olması anayasanın 62'nci madde ile belirlenmiş ve seçimler 31 Temmuz 1960'ta yapılmıştır. Ayrıca verilen oranların nüfusa bağlı olmadığı vurgulanmıştır.²⁰⁷

Temsilciler Meclisi için Türk ve Rum cemaatleri için belirlenen oranların nüfusa göre kararlaştırılmaması sayı olarak daha az olan Türkler için çok önemli bir dayanak noktası olmuştur. Çünkü ilerleyen dönemlerde sayıca az olan Türklerin nüfus oranları bahane edilerek Rumlar tarafından azınlık duruma düşürülmesi olanağı anayasa çerçevesinde ortadan kaldırılmıştır.

Temsilciler meclisinin görev süresi de Cumhurbaşkanı ve Yardımcısında olduğu gibi 5 yıl olarak belirlenmiştir. Meclis başkanının Rum vekillerin seçimiyle Rum, meclis başkan yardımcısının ise Türk vekillerin seçimiyle Türk olması kararlaştırılmıştır. Mecliste çıkacak kararlar ve yasaların, hazır bulunan vekillerin basit çoğunluğu ile alınacağı belirtilmiştir. Ancak seçim yasasında, belediyeler konusunda ve resimler veya vergiler koyan herhangi bir yasanın kabulünde, ayrı ayrı Türk ve Rum temsilciler arasındaki basit çoğunluğun alınması şartı konulmuştur.²⁰⁸

Temsilciler meclisinin önem arz eden konularda alacağı kararlarda her iki toplum temsilcileri arasında oylama gerektirecek olması yine sayıca az olan Türk toplumunun Kıbrıs'taki varlığı açısından son derece önemlidir. Vekiller arasında yaşanacak çekişmeler, görüş ayrılıkları veya Rumlar tarafından yapılabilecek teşvikler nedeniyle hayati öneme sahip olan yasaların aleyhte sonuçlanması karşısında ise Cumhurbaşkanı Yardımcısına da veto hakkı tanınması bir emniyet gereksinimi olduğu söylenebilir. Nüfus olarak az olmasının yanında ekonomik olarak da Rumların gerisinde olan Türk halkının vekil bile olsa gaflete düşeceği durumlar olması ve Türklerin geleceğini ilgilendiren hayati konularda alınacak kararlarda

²⁰⁷ *Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası*, 24.

²⁰⁸ <https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa/1960.doc>. Erişim 06.05.2023.

Rumlar tarafından Türk vekillerin kötü yönde etkilenilmesinin önüne geçilmesi bakımından Cumhurbaşkanı Yardımcısına veto hakkı verildiği de söylenebilir.

Anayasanın 86'ncı maddesi ile her iki toplumun kendi vatandaşları tarafından bazı yetkiler çerçevesinde cemaat meclisleri oluşturulmuştur. Söz konusu meclisler dini konular, eğitim, öğretim, kültür, kişi statüsü ve bununla ilgili hukuk davalarına bakacak mahkemelerin oluşturulması, hayır ve spor kuruluşları ile kendi denetimi altında bulunan kurum ve kuruluşlara konulacak vergiler, kendi belediyelerini denetleme gibi konularda yetkilendirilmiştir. Bu kapsamda oluşturulan cemaat meclislerinin bütçeleri de en az bir milyon altı yüz bin pound Rum cemaat meclisine ve en az dört yüz bin pound Türk cemaat meclisine olacak şekilde belirlenmiştir. Her iki toplumunda ihtiyaca yönelik olarak Türkiye veya Yunanistan'dan yardım alabilme veya personel istihdam edebilme seçeneği anayasada tanımlanmıştır. Cemaat meclisleri için seçim süresi de 5 yıl olarak belirlenmiştir.²⁰⁹

Kıbrıs'taki iki ayrı toplumun varlığı ayrı cemaat meclislerinin kurulmasına gerektirmiştir. Kıbrıslı diye bir milletin var olmaması nedeniyle ortak milli hedeflerin benimsenme söz konusu olamazdı. Cemaat meclislerinin çalışma sahasına giren konuların temsilciler meclisinde ele alınması çatışma ihtimaline sebep olabilirdi. Bu nedenle toplumlara özel konuların kendi içlerinde halledilmesi bu şekilde sağlanmıştır. Bu bağlamda aynı toprakta iki farklı toplumun varlığı ve bu toplumların dini, sosyal ve geleneksel farklılıklara sahip olmaları, temsilciler meclisinde ve hatta yönetimde anlaşmazlıklara neden olmaması için farklı şekilde bir mekanizmanın devreye girmesine neden olmuştur denilebilir.

3.1.3. Anayasa ve Yüksek Anayasa Mahkemesi

6 Nisan 1960 tarihinde oluşturulan ve Kıbrıs anlaşmaları ile kabul edilen Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası son hali ile 199 maddeden oluşmaktadır. Anayasanın hazırlanması kapsamında Kıbrıslı Türk ve Rumların haricinde Türkiye ve Yunanistan'dan da temsilciler katılmıştır. Her iki toplumun yararına olacak şekilde hazırlanan anayasa yine toplumun seçtiği liderlerin onaylaması ile hazırlanmıştır. Sömürge yönetiminden kurtularak bağımsızlığını kazanan bu toplumların ortak çalışması ile hazırlanan bu anayasanın hazırlanma sürecinde gerek Türk gerekse Rum tarafınca çekinceler ortaya koyulmuş ve bu çekinceler orta yol bulunarak halledilmiştir.

²⁰⁹ *Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası*, 29.

Taraflarca hazırlanıp imzalanan anayasanın 2'nci maddesinde Türk ve Rum toplumlarının tanımı yapılmıştır. Bahse konu madde ile Rum toplumunu Rumca konuşan, Rum aslından gelen, Yunan kültürüne ait gelenekleri paylaşan ve Rum-Ortodoks Kilisesine bağlı olan vatandaşlar şeklinde tanımlarken Türk toplumunu ise aslı Türk olan, Türkçe konuşan, Türk kültürüne ait gelenekleri paylaşan ve Müslüman olan vatandaşlar olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda 3'üncü maddede de cumhuriyetin ana dili Türkçe ve Rumca olarak tanımlanmıştır.²¹⁰

Anayasada yer alan vatandaş tanımı ile Kıbrıs'ta yaşayan eşit iki halkın varlığı kabul edilmiştir. Bu hali ile maddeye bakıldığında mevcut iki toplumun Yunanistan ve Türkiye kültürlerini benimsediği yani bu coğrafyaların bir uzantısı olduğu anlaşılmaktadır. Toplumların eşit olduklarını göstermesi bakımından Cumhuriyetin ana dilinin de Türkçe ve Rumca olarak tanımlanması Kıbrıs'ta Türkçe konuşan Türklerin varlığının bir göstergesi olmuştur.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sürdürülebilir olması açısından hayati öneme sahip bazı önemli konular da anayasa yer bulmuştur. Bunlar; kamu hizmetlerinin %70 Rum ve %30 Türk çalışanlardan oluşması, kurulması kararlaştırılan 2000 kişilik Kıbrıs Ordusunun %60 Rum ve %40 Türklerden teşkil edilmesi, polis ve jandarmadan oluşacak emniyet kuvvetlerinin %70 Rum ve %30 Türklerden oluşması, büyük şehirler olan Lefkoşa, Mağusa, Leymosun, Baf ve Larnaka'da Türkler tarafından ayrı belediyeler kurulması, Kıbrıs'ın başka bir devletle birleşmemesi ve Yüksek Anayasa Mahkemesinin kurulmasıdır.²¹¹

Yüksek Anayasa Mahkemesi anayasanın 133'üncü maddesi gereğince kurulmuştur. Bu madde ile bir Türk, bir Rum, bir de tarafsız yargıç görev yapması ve mahkeme başkanının tarafsız yargıç olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca atanacak olan tarafsız yargıcın Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı ve Birleşik Krallık vatandaşı olmaması kuralı getirilmiştir.²¹²

Ortaklık cumhuriyetinin bir sonucu olarak kamu hizmetleri, ordu, güvenlik güçleri ve yargı gibi konularda nüfus oranı dikkate alınarak temsil sayıları belirlenmiştir. Nüfus oranının baz alınması bire bir anlamında olmamıştır. İngilizlerin 1878 yılında adaya hâkim olmasıyla başlayan Türk göçleri 1960 yılına kadar devam etmiştir. Bu nedenle adadaki Türk nüfusun azalması ile Rumların nüfusu daha yüksek kalmıştır. Bu oranlar belirlenirken ada üzerinde en fazla hakkı olana göre de düzenlenmediğini söylemek mümkündür. Taraflar adadaki genel nüfus oranı üzerinden temsiliyetin sağlanabileceği ve ortaklığın oluşabileceği oranlar üzerinde anlaşma sağlamıştır.

²¹⁰ <https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa/1960.doc>. Erişim 06.05.2023.

²¹¹ *Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası*, 38-48.

²¹² <https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa/1960.doc>. Erişim 06.05.2023.

Anayasa mahkemesine bir Türk ve bir Rum haricinde tarafsız olan bir yargıç da atanmıştır. Tarafsız olan yargıç aynı zamanda mahkeme başkanı olmuş ve anlaşmazlık konularında hakemlik görevi yapmıştır. Bu sayede Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Bakanlar Kurulu, temsilciler meclisi ve cemaat meclislerinin aralarındaki konularda adil kararlar verilebilmiştir.

3.2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Çözülüşünü Hazırlayan Nedenler

Türkler ve Rumların ortaklığında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kâğıt üzerinde sağlam temellerle kurulmasına karşın taraflar arasında bir uyum sağlanmadığı söylenebilir. İki ayrı halkın ortak yaşaması esas alınarak hazırlanan bir sistemde bazı anlaşmazlıkların olması mümkündür. Bu ortaklık her ne kadar tarihsel süreç içerisinde beraber yaşanmışlıklar barındırsa da bilinç altında var olan düşünceler, sahip olunan kültürler ve şahsi menfaatler gibi kavramların bir anda değiştirilmesinin çok zor olacağını söylemek mümkündür. Bu değişimin olabilmesi için uzun bir süreye ihtiyaç olmakla birlikte değişimin kesin olacağını söylemekte pek mümkün değildir.

Bu bağlamda adada beraber yaşayan iki halkın İngilizlerden bağımsızlıklarını kazanması ile bazı sorunlarla karşılaşmış ve anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Anayasanın içeriği konusunda oluşan görüş farklılıkları nedeniyle oluşan bu sorunların çözümlenmemesi Cumhuriyetin sürdürülebilmesine engel teşkil etmiştir denilebilir.

3.2.1. Uygulanmayan Bir Madde: Kamu Hizmetinde Yetmiş Otuz Oranı ve EOKA'cıların Devlet Kadrolarına Yerleştirilmesi

Kıbrıs'ta cumhuriyetin ilanına giden süreçte toplumsal ve kamu düzenlemeleri konusunda çeşitli görüşmeler yapılmış ve cumhuriyetin ilanı ile kamuda çalışacak personelin Rumluk ve Türklük kimliğine göre hangi sayısal oranda bir dağılım yapılacağı önemli gündem maddelerinden birini oluşturmuştur.

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının 123'üncü maddesine göre kamu hizmetlerinde görev yapacak olan personelin %70'nin Rum ve %30'nun da Türk olması öngörülmüştür.²¹³ Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmadan önce yapılan anayasa çalışmaları sırasında, 70-30 oranının kamuda

²¹³ <https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa/1960.doc>. Erişim 06.05.2023.

da uygulanması için Makarios ve Dr. Küçük 4 Temmuz 1960'ta anlaşmaya varmış ve cumhuriyetin kurulmasını müteakip 5 ay içerisinde oranın uygulanması kararlaştırılmıştır.²¹⁴

Makarios 29 Aralık 1960 tarihinde yapmış olduğu basın açıklaması ile anlaşmalarda belirlenen 70'e 30 oranı ile bu oranın tatbikinin sağlanması için ayrılan sürenin kısa olduğunu ve bu nispetin yerine getirilmesi için iki aya ihtiyaçları olduğunu ifade etmiştir.²¹⁵ Ancak Türklerin %30 oranında kamuda yer almasını içeren bu yasa Rumlar tarafından çeşitli bahanelerle uygulanmamıştır.

Rumlarca kamu hizmetlerine ilişkin anayasada belirlenen 70'e 30 oranının uygulanmamasındaki bir sebebin nüfus oranları olduğu söylenebilir. İngiliz sömürge idaresinde yapılan son nüfus sayımı 1946 yılında gerçekleşmiş ve cumhuriyet kuruluncaya kadar herhangi bir nüfus sayımı yapılmamıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edildikten sonra 10-11 tarihlerinde yapılan ilk nüfusu sayımına göre 577,711 olarak belirlenmiştir. Form doldurmak suretiyle yapılan bu sayımda formun hangi dilde doldurulduğu dikkate alınarak kişilerin Rum veya Türk olması belirlenmiştir. Buna göre doldurulan formların 448,861'i Rumca, 105,414'ü Türkçe ve 23,436'sı ise İngilizce doldurulmuştur. Diğer bir deyişle formlar; %77.7'si Rumca, %18.2'si Türkçe ve %4.1'de İngilizce olarak doldurulmuştur. Doldurulan formlarda kullanılan lisan baz alınarak Türk, Rum ve diğer vatandaşlar belirlenmiştir. Ancak nüfus sayımında bazı Türk semtlerinde sayım yapılmaması ile İngilizce form dolduranların hangi ırka mensup olduğu ve küçük azınlıkların hangi dilde formları doldurduğunun bilinmemesi nedeniyle Türklerin ve Rumların sayısını kesin olarak söylemek mümkün değildir.²¹⁶

Yukarıda yazmış olduğumuz nedenlerle yapılan bu nüfus sayımının gerçeği yansıttığını söylemek doğru olmayacaktır. Doğruluğu teyit edilemeyen bu nüfus istatistikleri Rumlar tarafından anayasada belirlenen kamu hizmetleri ve diğer konularda kararlaştırılan oranların uygulanmaması için koz olarak kullanılmıştır.

Kamu hizmeti konusu yerel basında da yer almış ve 21 Ekim 1960 tarihli Halkın Sesi gazetesinde çıkan haberde, dengenin sağlanması için 445 Türkün işe alınması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak Kamu Hizmetleri Komisyonu, Rumların oy çokluğu ile toplamda 15 başkatipliğin halihazırda 9'unu Rumların işgal etmesine rağmen işe alınması planlanan 6 başkatip için 14 Rum ve 1 Türkü mülakata çağırmıştır. Bunun üzerine Kamu Hizmetlerinde bulunan Türk üyelerin 15 Aralık 1960 tarihinde yapılan mülakata ilişkin toplantıyı terk etmesi

²¹⁴ Bozkurt, 05 Temmuz 1960.

²¹⁵ Makarios'un Demeç ve Konuşmaları ve Yayınlanan Ortak Bildiriler, Cilt I, Lefkoşa: T.C. Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, 1971, 19.

²¹⁶ Ahmet C. Gazioğlu, Kıbrıs'ta cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964, Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2003, 28.

nedeniyle başkatiplik alımları Makarios tarafından durdurulmuştur. Kamu Hizmetleri Komisyonu Türkler için ayrılan mevkilere yeteri kadar özelliikli ve uygun aday bulunmadığı gibi gerekçelerle Türklerin kamuya alınmasını engellemiş ve Rumlara çok daha toleranslı davranılarak işe alabilmek için hizmet şemasını değiştirilmesi veya münhalin açık kalması sağlanmıştır.²¹⁷

Kamu Hizmetleri Komisyonunun 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşturulmuş ve başkan da Rum olarak atanmıştır. Dr. Küçük'e göre, Kamu Hizmetleri Komisyon Başkanı olan G. Theocharidis'in emekli hâkim olduğunu, hâkimlik yıllarında G. Theocharidis'in baktığı davalarda Türklere yasaların öngördüğü en yüksek cezaları uyguladığını ve kendinin de bu başkanın şerrine uğradığını belirtmiştir. Ayrıca üniversite mezunu olan nitelikli ve ehliyet sahibi Türklerin komisyona başvurması ile başkanın kötü muamelesine maruz kaldığını ve diplomalarının en ince ayrıntısına kadar incelendiğini ifade etmiştir. Bu şekilde diğer Rum üyelerde başkana destek çıktığı, Türklerin diplomalarında "i" harfinin üzerine konulan nokta kadar bir kusur bulunarak Rumların kadrolara atandığı ve cumhuriyetin çöküşüne kadar hiçbir devlet dairesinde Türklerin %20 oranını geçmediğini hatıralarında dile getirmiştir.²¹⁸

Kamu hizmetlerinde 70'e 30 oranının uygulanmaması nedeniyle Türkler 31 Mart 1961'de Lefkoşa'da büyük bir gösteri düzenlemiş ve Kamu Hizmetleri komisyonunu protesto etmişlerdir. Gösteride, hükümete yakın bir sözcü, Rum üyelerin keyfi uygulamalarla Türklerin atamalarını geciktirdiği ve engellediği söylemiştir.²¹⁹ Türklerin yapmış olduğu bu gösteriye lise öğrencilerinin de arasında bulunduğu yaklaşık 3000 kişi katılmıştır. Kamu Hizmetleri Komisyonunun yapmış olduğu keyfi uygulamaları protesto amacıyla yapılan bu gösteriye gençlerin ilgi göstermesi Türk toplumu için umut kaynağı olmuştur.²²⁰

Anayasa gereği kamu hizmetlerinde 70'e 30 oranının uygulanması gerekirken Rumlar tarafından yapılan keyfi uygulamalar ile bu oranın engellenmesi nedeniyle Kıbrıs Türk Memurlar Kurumu tarafından Anayasa Mahkemesinde toplamda dört dava açılmıştır.²²¹ Ancak kamu hizmetlerine ilişkin davaların görüşülmesi Rumların anayasanın işleyişini engellenmesi nedeniyle hiç yapılamamıştır.

Rumların anayasaya aykırı olarak kamu hizmetlerinde yapmış olduğu uygulamalara tepki olarak Türk üyeler, Varidat Dairesinde çalışan dokuz yüksek mevki sahibi kişinin Rum

²¹⁷ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 30-45.

²¹⁸ Fazıl Küçük, *Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri*, Der. Altay Sayıl, Lefkoşa: Akdeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, 2012, 24-25.

²¹⁹ Bozkurt, 1 Nisan 1961.

²²⁰ Nacak, 7 Nisan 1961.

²²¹ Bozkurt, 11 Eylül 1961.

olmasına rağmen Kamu Hizmetleri Komisyonunca alınması planlanan 2 personeline Rum olarak belirlenmesi üzerine 4 Ocak 1963 tarihinde toplantıyı terk etmiştir.²²²

Kamu hizmetlerinde tayin ve terfi sistemi hizmet şemaları esasına göre Rumlar ve Türklere göre eşit oranda yapılması öngörülmüştür. Rumların nitelik, ehliyet ve uygunluk gibi yarattıkları iddialar suni olarak yaratılmıştır. Türklerin birçok kadroyu doldurabilecek üniversite mezunları işsiz olduğu halde Rumlar bu kadroları ya Rumlara tahsis etmiş ya da kadroyu bekleterek Rum mezunların gelmesini beklemiştir. Türklerin hizmet şemalarına uygun olmayan herhangi bir tayin veya terfi istememesine karşın Kamu Hizmetleri Komisyonunu idare eden Rumlar hizmet şemalarını adaylara uydurmak şeklinde bir eğilim göstermiştir. Anayasanın 123'üncü maddesinin belirlenmesi, kamu hizmetlerine yapılacak atamaları din ve ırk farkının gözetilerek yapılması şeklinde açıklanabilir. Ancak Kamu Hizmetleri Komisyonunu oluşturan üyelerden bir kısmı EOKA ile yakın teması olan ve anayasayı uygulamayan kişilerdi. Özellikle Rum Komisyon Başkanı'nın aşağıda vermiş olduğu resmi beyanat anayasa ihlaline ilişkin örnek teşkil etmiştir.

“Amme hizmetlerinde %70:30 nispetinin tatbik edilmesini tavsiye eden Komite raporunun, bu Komisyonu bağlayıp bağlamadığını inceledim. Anayasada bu raporun bizi bağlayıp bağlamadığına dair hiçbir şey görmüyorum. 70:30 nispeti ile ilgili maddeler sadece Madde 123 fıkra 1 ve 2'den ibarettir. Anayasanın bu Maddelerini şöyle anlıyoruz ki ister 16 Ağustos 1960'dan evvel isterse sonra açılmış olsun “terfi mevkileri” gerekli evsaf ve tecrübeye sahip olan Rum veya Türk amme hizmeti memurlarıyla doldurulacak, fakat tecrübesiz ve evsafsız memurlar sırf %70:30 nispeti tahakkuk etsin diye terfi ettirilmeyecektir. Terfi mevkilerinde terfi edilecek memur bulunmadığı taktirde Amme Hizmeti Komisyonu, Rum veya Türklerden memur tayin etme işine devam edecektir. Diğer cemaate %70:30 tahakkuk ettirecek nispet bulunmazsa boş mevkilere aşağı kademelerden tayinler yapılarak bu nispet doldurulacaktır.

Yüzde, %70:30 nispetinin tatbikiyle hizmet eden memurların terfi hakkına dokunulmayacaktır. Şimdiye kadar Komisyonun takip etmiş olduğu siyasetin yanlış olduğuna şüphem yoktur.”²²³

Rum başkanın vermiş olduğu beyanatta, anayasanın 123'üncü maddesinin 1 ve 2'nci fıkralarının komisyonu herhangi bir şekilde ilgilendirmedğini ifade ettiği belirtilmiştir. Ancak

²²² Akın, 5 Ocak 1963.

²²³ Küçük, Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti, 31-34.

söz konusu madde ve fıkralar direkt olarak Kamu Hizmetleri Komisyonunu ilgilendirmekle birlikte beyanatta devamla belirtmiş olduğu 16 Ağustos'tan önceki terfi mevkileri de anayasanın 123'üncü maddesinde bahsedilmemiştir. Anayasa hiçbir şekilde 16 Ağustos 1960 öncesini kapsamamış ve 70'e 30 oranının tatbikini bozabilecek durumlardan bahsedilmemiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası Kıbrıs Cumhuriyeti'nde kamu veya özel sektör olan tüm kurum ve kuruluşlara yükümlülük getirmişken Kamu Hizmetleri Komisyon Başkanınca yapılan bu açıklama anayasanın ne kadar büyük boyutlarda ihlal edildiğinin göstergesi olmuştur. 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşan Kamu Hizmetleri Komisyonunda başkanında Rum olması, komisyonun kontrolünün Rumlarda olduğunu ve %70'e %30 oranının keyfi bir şekilde Rumlar tarafından kendi lehlerine yorumlandığı anlaşılmaktadır.

Yeterli nitelikte Türk olmadığını öne sürerek Rumlar tarafından Türklerin devlet işlerine alınmaması ile cumhuriyet kurulduktan sonra bazı memur kadrolarının boş kaldığı görülmüştür. Adada yapılan 1960 tarihli nüfus sayımına göre Türklerin nüfustaki oranda Rumlara nazaran daha fazla yükseköğretim mezunu olduğu görülmüştür.²²⁴ Türklerin işe alınmaması ve devlet kadrolarında da oluşan boşluğa bakılacak olursa Rumların kendi taraflarından nitelikli personel sıkıntısı çektiği de görülmüştür. Buna rağmen eşit ortaklık temelinde kurulan bu devlette Rumların bu kanaatte olmadığı belli olmuştur.

Kamu hizmetlerinde çalışacak orana ilişkin 1962-63 yıllarında Anayasa Mahkemesi Başkan Yardımcılığı görevini yürüten Dr. Christian Heinze, Rumların bağımsızlığı kazanması ile Kamu Hizmetleri Komisyonunun kontrolünü ele geçirdiğini, yeterli sayıda nitelikli personel bulunmamasına yönelik bahanelerinin inandırıcı olmadığını ve 123'üncü maddenin 2'nci paragrafının istihdama izin verdiğini belirtmiştir.²²⁵

Rum yazar Zenon Stavrinides'e göre Rumlar, kamu hizmetlerine alınacak Türklerin yeterli eğitim düzeyinde olmadığını ancak birçok Rum'un EOKA'daki sicilinden biraz daha iyi niteliklere sahip olarak kamu hizmetlerinde ve polis teşkilatında iş bulabildiğini belirtmiştir.²²⁶ Stavrinides'in yazdığı bu ifadeler, Kamu Hizmetlerindeki atamalara yönelik olarak yapılan çifte standardın anlaşılması ve EOKA üyelerinin devlet kadrolarına nasıl yerleştirildiğinin anlaşılabilmesi açısından önemli bir veri olduğu söylenebilir.

²²⁴ Bahsedilen dönemde 3,274 üniversite mezunu Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşı vardı. Bunların 640'ı yani %19,5'i Türk üniversite mezunuydu. 1960 yılında yapılan nüfus sayımında Türk nüfus oranı ise %18,2 olarak belirlenmişti. Detaylı bilgi için bkz. Pierre Oberling, *Bellapais'e Giden Yol "Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Zorunlu Göçü"*, Çev. Mehmet Erdoğan, Ankara: Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1987, 57-58.

²²⁵ Christian Heinze, *Cyprus Conflict*, Lefkoşa: Oxford University Printing House, 1986, 23.

²²⁶ Zenon Stavrinides, *The Cyprus Conflict- National Identity and Statehood*, Lefkoşa: Cyprus Research and Publishing Centre (CYREP), 1999, 43-44.

Kamu hizmetlerinin anayasa çerçevesinde 70-30 oranında istihdamı gerekirken, Rumlar gerek yürütmedeki gerekse Kamu Hizmet Komisyonundaki çoğunluktan yararlanarak devlet kadrolarına Türklerin atanmasını ve özellikle yöneticilik pozisyonlarında çalışmasını engellemiştir. Ortaklık cumhuriyetinin eşit ortağı olan Türklerin devlet kadrolarında görev alamaması veya çok azının görev alması, cumhuriyetin sağlam temel esasında dayandırılmadığının göstergesi olmuştur denilebilir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını müteakip Makarios'un düşüncelerinde pek bir değişiklik olmadığı görülmüştür. Kıbrıslı Türklerin ve İngilizlerin uyarılarıyla geçici komitede işleri bakanı olamayan aşırı EOKA'cı 25 yaşındaki Polikarpos Yorgacis, cumhuriyetin ilanı ile Makarios tarafından İşleri Bakanı olarak atanmıştır.²²⁷

Cumhuriyet'in kuruluşu çalışmaları çerçevesinde kurulan geçici komitede İşleri Bakanı olarak Yorgacis belirlenmiş ancak EOKA'da aktif üye olması nedeniyle İngilizler tarafından bu durum kabul edilmemiştir. Makarios'un henüz 25 yaşında tecrübesiz bir EOKA üyesini böyle önemli bir makama uygun görmesi düşündürücü olmuştur. Bunun nedeninin EOKA'daki hizmetleri nedeniyle mükafatlandırma veya EOKA'nın sürdürmüş olduğu mücadeleyi Kıbrıs Cumhuriyeti'ne taşıma şeklinde algılamak mümkündür. Çünkü Rumlar, polis ve emniyet kuvvetlerinin işleri bakanlığına bağlı olacak olması nedeniyle bu silahlı devlet kurumlarını Enosis için yeniden teşkilatlanma olarak kullanabilecekti.

İşleri Bakanı olan Yorgacis EOKA kimliğinin yanında aynı zamanda “*Kıbrıs İstihbarat Örgütü*” adında bir örgüt kurarak ABD'ye ait *Central Intelligence Agency* (CIA)'nin antikomünist propagandasını Kıbrıs'ta yapmıştır. Yorgacis, yönettiği bu örgütün başına EOKA'cı olarak bilinen Lagodontis'i²²⁸ getirmiştir. Örgüt komünizmi, Türkleri ve hatta muhalefetteki sağ görüşlü kişileri takip ederek istihbarat bilgileri toplamıştır. Bu bağlamda, daha cumhuriyet kurulmadan önce, Ethniki gazetesi Makarios aleyhinde yapmış olduğu haber nedeniyle örgüt tarafından uyarılmış ve daha sonra başyazarı Farmakides de kaçırılmıştır. Yorgacis ve ekibi bu şekilde EOKA'cı olmayan kendi halkından olanları dahi düşman olarak görmüştür.²²⁹

Yorgacis dışında EOKA'ya mensup ya da ilişkili kişiler de önemli mevkilere atanmıştır. Makarios tarafından yapılan atamalar ile EOKA'nın üst düzey komutanı *Andreas Papadapulos*

²²⁷ Oberling, *Bellapais'e Giden Yol*, 54.

²²⁸ Georgios Lagodontis İngiliz yönetiminde 1942 yılında polis teşkilatına katılmıştır. EOKA'ya katılması ise Ağustos 1955'te olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulana kadar çift yönlü ajan olarak İngilizler ve EOKA için çalışmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 315-319.

²²⁹ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 405-409.

Ulaştırma Bakanı, EOKA'nın propaganda sorumlusu *Tasos Papadapulos* Çalışma Bakanı, Grivas'ın en yakın adamı *Nikos Kranitiotis* Dışişleri Bakanı ve Grivas'ın yardımcısı *Glaftos Klerides*'te Temsilciler Meclisi Başkanı olmuştur.²³⁰ Bu yapılan atamalar ile cumhuriyetin temeli, Enosis düşüncesine sahip ve daha önce Enosis mücadelesi vermiş kişilerin üstüne kurulmuştur. Başka bir deyişle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rum ayağı EOKA'cılarının denetimine geçmiştir.

Yorgacis'in içişleri bakanlığına atanması ile Kıbrıslı Türklerin EOKA gibi yeraltı örgütlerinin kurulacağına olan kaygıları artmıştır. Çünkü polis ve jandarma içişleri bakanlığına bağlı unsurlar olması nedeniyle bakanlık içinde de teşkilatlanmanın sağlanabileceği düşünülmüştür. Bu bağlamda Rumların polis teşkilatı içerisinde gizli bir örgütlenme içerisinde oldukları Rum gazetesi olan *Etniki*'de yer almıştır. Yine Etniki gazetesinde çıkan başka haberde ise Kıbrıs'ta kurulmaya çalışılan polis devletinin vatandaşları tedirgin ettiği öne sürülmüştür.

Ortaklık cumhuriyetinde içişleri bakanlığında ve dışişleri bakanlığında hiçbir Türk memurun atanmaması huzursuzluk ve güvensizlik yaratmıştır. Bakanlıklardaki kritik makamlara İçişleri Bakanı Yorgacis ve Dışişleri Bakanı Kipriyanu tarafından EOKA'cılar atanmıştır.²³¹ Bunun Yorgacis 'ten sonraki belki de en önemli örneği polis genel müdürlüğüne atanan Lagodontis olduğu söylenebilir.

Lagodontis görev yaptığı süre boyunca Yorgacis ile Nikos Sampson²³² arasındaki çekişmeyi kullanmış ve iki yönlü yanlış bilgiler aktararak aralarını bozmaya çalışmıştır. Ancak Lagodontis'in bu davranışı Yorgacis ile Sampson tarafından tespit edilmiş ve Lagodontis Yorgacis tarafından istifa ettirilerek 2 Haziran 1962'de yurt dışına gönderilmiştir.²³³ Lagodontis ile Yorgacis'in arası bozulunca Lagodontis Kıbrıs'tan sürgün edilmiş ve Londra'ya gitmiştir. Lagodontis, Londra'da arkadaşları ile yapmış olduğu toplantıda, esas görevinin Türkleri birbirine düşürerek zayıflatmak ve Rum idarecilerine muhalif olan Rumları takip etmek olduğunu söylemiştir. Bu amaçları doğrultusunda Dr. Küçük ile Denктаş'ın arasını bozmaya çalışmış ve bunun için iki Türk'ü de ajan olarak kullandığını ifade etmiştir.²³⁴

Eşit iki halkın beraber yaşamasını amaçlayan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin aslında Rumlar tarafından böyle görülmediği yapılan atamalardan ve düzenlemelerden ortaya çıkmıştır.

²³⁰ Avcı, vd., *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf Raif Denктаş*, 129.

²³¹ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 86-90.

²³² Nikos Sampson EOKA'nın Lefkoşa kolunda gazeteci kılığında faaliyet göstermiş ve birçok İngiliz'in öldürülmesinden sorumlu tutulmuştur. İki kez ölüm cezasına çarptırılmasına rağmen Makarios'un isteği ve ABD'nin girişimleri ile cezası müebbet hapse çevrilmiştir. Sampson bu yaşadığı olaylar nedeniyle Yunanistan'da büyük ilgi görmüştür. Kıbrıs'a döndüğünde ise bir EOKA savaşçısı olarak kahramanlar gibi karşılanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 430-462.

²³³ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 521-533.

²³⁴ *Nacak*, 20 Temmuz 1962.

Rum yazar Makarios Drusiotis “*Karanlık Yön EOKA*” adlı kitabının 10’uncu bölümünde “*Yeni Devletin Çürük Temelleri*” başlığı altında bu atamaları ve kurulan sistemi irdemesi düşündürücüdür. Drusiotis’in kitabının 10’uncu bölümünde EOKA üyesi Yorgacis’in nasıl İçişleri Bakanı olduğunu, yine Yorgacis’in Lagodontis ile istihbarat örgütü kurarak devlet içinde nasıl bir yapılanmaya ulaştığını, basında Yorgacis aleyhinde konuşan gazeteci Farmakides’in nasıl sindirildiği, Nikos Sampson’un kurduğu OPEK örgütü ile yeraltında kurulan diğer örgütlerin faaliyetlerinden bahsetmiştir.²³⁵

Drusiotis tarafından ifade edilen şekliyle kurulan cumhuriyetin nasıl bir temelde oluşturulduğunu anlamak mümkündür. Ortaklık temelinde kurulması planlanan bir sisteme aşırı yanlı kişilerin atanması ve bununla birlikte şeffaf bir yapının oluşmasını beklemek hayalden ibaret olmuştur. Kafalarına sadece Enosis düşüncesine sahip kişilerin önemli mevkilere atanması ortaklık cumhuriyetinin ruhuna ters düşmüştür ve Drusiotis tarafından da bu şekilde yorumlandığını söylemek mümkündür. Devletin temelini çürük bir yapıya benzeten yazarın Rum olması, tarafsız bir gözlemciden daha değerli bir tanıklık olarak değerlendirilebilir.

3.2.2. Türk Belediyeleri Sorunu

1958 yılında altı kasabada Türk belediyeleri kurulmuş ve oluşturulan komisyon ile Surridge Raporu hazırlanmıştır. Bu gereksinim İngiliz idaresindeki meclislerde yer alan Rum üyelerin fazlalığından kaynaklanan sorunlardan ileri gelmiştir. Bu belediyelerde alınan kararları Rumlar oy çoğunluğu ile istediği şekilde elde etmiş ve Türklerin yaşamış olduğu yerlere hizmet verilmeyerek hiçbir ilgi gösterilmemiştir. Bunun yanında mescit, türbe, Türk tarihi eserleri ve şehit mezarları da ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Ancak Surridge Raporunun değerlendirilip uygulanması Türkiye ile Yunanistan arasındaki görüşmelerin etkilenmemesi amacıyla ertelenmiştir.

Ayrı belediyeler konusu Zürih’te yapılan görüşmelerde de ele alınmış ve Zürih Anlaşması’nın 20’nci maddesi ile karara varılmıştır. Bu kapsamda Türklerin yoğun olarak yaşadığı Kıbrıs’ın beş büyük kasabasında ayrı belediyeler oluşturulması ve ayrıca denetleyici komisyon kurulması planlanmıştır. Kurulacak olan ayrı belediyelerin işleyişleri takip edilerek dört yılın sonunda devam edip etmeyeceği Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından yapılacak değerlendirme ile kararlaştırılacaktır. Zürih’te anlaşmaya varılan metin aynı şekilde anayasanın 173’üncü maddesine de eklenmiştir.²³⁶

²³⁵ Drusiotis, *Karanlık Yön EOKA*, 405-462.

²³⁶ *Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası*, 56.

Anayasanın geçici hükümler bölümünde söz konusu ayrı belediyelerin 6 ay içinde kurulacağı ifadesi yer almıştır. Zaten 1958 yılında kurulan ayrı Türk belediyelerinin sadece sınırlarının belirlenmesi gerekmiştir. Ancak bu madde Cumhurbaşkanı ve Bakanları Kurulundaki Rumlar tarafından sürekli ertelenmiştir. Bu ertelemelerini; belediye sınırlarının iç içe geçmesi, Türk nüfusunun bu bölgelerdeki azlığı nedeniyle vergilerin yetersiz kalacağı ve Türk bölgesinde kalacak bazı Rum işletmelerine ağır vergiler koyulacağına yönelik gösterdikleri gerekçeler oluşturmuştur.

Bu kapsamda Rumlar, Türk bakanların karşı çıkmasına rağmen, 12 Şubat 1961’de Bakanlar Kurulunda almış oldukları karar ile ayrı belediyelerin sınırlarını belirlenmede zorluklar olduğunu öne sürerek bundan vazgeçmişlerdir. Belediye sınırlarının belirlenmesi yerine ise Bakanlar Kurulu tarafından ayrı belediye meclisleri kurulması kararı verilmiştir.²³⁷ Bakanlar Kurulu aldığı bu kararı temsilciler meclisine göndermiştir. Temsilciler meclisi de 17 Şubat 1961 tarihinde ayrı belediyeler konusunu görüşmüş ve cumhuriyetin ilanından önce geçerli olan İngiliz yönetiminden kalma geçici belediyeler yasasının 2 ay uzatılmasına karar vermiştir. Yasanın uzatılması ile 16 Nisan 1961 tarihine kadar anayasaya uygun olarak ayrı Türk belediyelerinin kurulmasına ve sömürge yönetimi zamanında kurulan Türk belediyelerinin faaliyetlerine devam etmesi konusunda fikir birliğine varılmıştır.²³⁸

Cumhurbaşkanı Makarios, 13 Haziran 1961 tarihinde yaptığı basın açıklamasında, belediyelerin bölünmesine ilişkin olarak komisyonun çalışmalarına devam ettiğini ve Kıbrıslı Türklere anayasal haklarının tamamının verileceğini belirtmiştir.²³⁹

Ancak, ayrı belediyelerin kurulmasına ilişkin yasa, cumhuriyetin ilanından sonra 6 ay içinde icra edilmesi gerekirken, temsilciler meclisi tarafından toplamda 8 defa uzatılarak Aralık 1962’ye kadar ertelenmiştir. Rumların ayrı belediyeler kurulması konusundaki fikirleri, Temsilciler Meclisi Başkanı Kleridis ve Başsavcı Tornaritis tarafından 22 Aralık 1961 tarihinde hazırlanan ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük’e gönderdiği öneri ile ortaya çıkmıştır. Bu öneri; yeni belediyeler yerine ortak komiteler kurulması, komite başkanının Rum ve yardımcısının Türk olması ve üye sayılarının nüfusa göre kararlaştırılmasını içermiştir. Söz konusu öneri anayasa uygun olmadığı için Dr. Küçük tarafından reddedilmiştir.²⁴⁰

Rumlar, anayasada öngörülen ayrı belediyelerin 6 ay içerisinde kurularak 4 yıl sonra Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından konunun değerlendirilmesi yerine,

²³⁷ Bozkurt, 14 Şubat 1961.

²³⁸ Bozkurt, 18 Şubat 1961.

²³⁹ Makarios’un Demeç ve Konuşmaları, 28.

²⁴⁰ Gazioğlu, Kıbrıs’ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu, 225.

Türklere hak tanıyan bu yasayı denemeden uygulanamaz olduğunu savunmuştur. Yaklaşık 6 ay önce Makarios'un Türklere tanınan anayasal hakların verileceğine ilişkin yaptığı açıklamayla ters düşen bu öneri ile Rumların daha cumhuriyet kurulmadan önce anayasaya onay vermesine rağmen bu yasayı istemediğinin bir göstergesi olmuştur.

Makarios, daha önceden açıklamış olduğu anayasal hakların Türklere verileceğine ilişkin açıklamasına ters yönde hareket ederek ayrı belediyeler yasası kapsamında yapılan çalışmalar için sürenin artık uzatılmayacağını açıklamıştır. Bunun üzerine Türk Cemaat Meclisi 29 Aralık 1962'de aldığı bir kararla belediyelerin çalışmalarına devam edeceğini bildirmiş ve ayrıca Lefke' de de bir Türk belediyesi kurulmuştur.²⁴¹

Ayrı belediyelerin kurulmasına ilişkin ertelenen yasa 31 Aralık 1962'de Temsilciler Meclisinde görüşülmüş ve yasanın yenilenmesi Rumların üstünlüğü nedeniyle 15 lehte oya karşılık 31 oy ile reddedilmiştir.²⁴²

Rumlar gerek Temsilciler Meclisinde gerekse Bakanlar Kurulundaki üstünlüklerini kullanarak Türklerin haklarını ilgilendiren anayasa maddelerini uygulamaktan kaçınmış ve Türklerin lehine olan düzenlemeleri iptal etme yoluna gitmiştir.

Bunun üzerine Makarios başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu 2 Ocak 1963'te aldığı kararla Türk Belediyelerini yok saymış ve Türk Belediyelerinin sınırları içine giren alanları "inkişaf sahası"²⁴³ ilan etmiştir.²⁴⁴ Bakanlar Kurulunun almış olduğu karar Dr. Küçük tarafından veto edilmiş ve tekrar görüşülmek üzere Bakanlar Kuruluna iade etmiştir. Ancak Bakanlar Kurulu kararını değiştirmemiştir.²⁴⁵ Türk Cemaat Meclisi de kendi belediye yasasını çıkartmış ve Bakanlar Kurulunun almış olduğu kararı tanımayacaklarını bildirmiştir.²⁴⁶

Gelişen durumlar üzerine 30 Ocak 1963 tarihinde Türk Cemaat Meclisi tarafından Bakanlar Kurulunun almış olduğu inkışaf sahalarına ilişkin kararı kapsamında Anayasa Mahkemesine dava açılmıştır.²⁴⁷ Temsilciler Meclisi de Rum üyelerin çoğunluğunu kullanarak Türk Cemaat Meclisinin belediyeler konusunda yasa yapamaya yetkili olmadığı hususunda 31 Ocak 1963 tarihinde Anayasa Mahkemesine dava açmıştır.²⁴⁸

Ayrı belediyelerin kurulmasına ilişkin Dr. Christian Heinze tarafından da değerlendirilmiştir. Dr. Heinze 1964 yılında yazmış olduğu "*The Atlantic Significance Of The*

²⁴¹ İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü*, 74.

²⁴² *Akın*, 1 Ocak 1963.

²⁴³ Kent gelişimine açık alan, gelişme bölgesi. Detaylı bilgi için bkz. Oberling, *Bellapais'e Giden Yol*, 60.

²⁴⁴ İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü*, 74.

²⁴⁵ *Akın*, 5 Ocak 1963.

²⁴⁶ *Akın*, 3 Ocak 1963.

²⁴⁷ *Akın*, 31 Ocak 1963.

²⁴⁸ *Akın*, 1 Şubat 1963.

Cyprus Conflict” adlı makalesinde ayrı belediyelerin anayasanın 173’üncü maddede belirtildiğini ve anayasal bir hak olduğunu ifade etmiştir. Bu kapsamda ayrı belediyelerin Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluş tarihi olan 16 Ağustos 1960’tan itibaren altı ay içerisinde kurulması gerektiğini belirtmiştir ancak anayasaya aykırı olarak kurulmadığını ve bunun tutarsızlık olduğunu belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi yukarıda belirtilen ayrı belediyelere ilişkin davaları incelemiş ve 25 Nisan 1963’te Türk ve Rum taraflarının açmış olduğu belediyelerle ilgili toplamda dört davayı geçersiz ilan etmiştir. Ancak daha dava sonuçlanmadan Cumhurbaşkanı Makarios ve Adalet Bakanı Souliotou’nun açıklama yaparak birleşik belediyeler karşısı bir sonuç çıkması durumunda kararı tanımayacaklarını bildirmişlerdir.²⁴⁹

Makarios ve Souliotou’nun açıklamalarından da anlaşılacağı üzere, ayrı belediyelerin kurulmasının anayasal hak olduğu ve en yüksek mahkeme olan Anayasa Mahkemesince iptal edileceği Rumlar tarafından önceden bilinmekteydi. Ancak Enosisi hedef edinen Rumların bu anayasa maddesine uyararak ayrı belediyeleri kurması, kendileri için hedeflerinden uzaklaşması anlamına geldiği düşünülebilir. Cumhuriyet’in 1960’ta ilan edilmesi ile aradan geçen süre zarfında sürekli olarak ertelenen ayrı belediyeler konusunda Anayasa Mahkemesinin hükmü de Rum yöneticiler tarafından hükümsüz olarak nitelendirilmiş ve tanınmamıştır.

Rum yazar Zenon Stavrinides, ayrı belediyelerin kurulmamasına ilişkin kendi yazmış olduğu kitabında, Makarios’un ulusal davalarına ihanet ederek Londra Antlaşması’nı kabul ettiğini ve bu yüzden cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte ulusal davaları için tekrar çalışmaya başladığını belirtmiştir. Bu çerçevede Makarios’un Türklere ayrı belediyeler kurarak hüküm sürecekleri bir alan vermesinin Enosisi aykırı olacağını savunmuştur.²⁵⁰

İngilizler tarafından 1958 yılında dolaylı olarak kabul edilen Türk belediyeleri konusu Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluş anlaşmaları ile Makarios ve dolayısıyla Rumlar tarafından da kabul edilmiştir. Ancak anayasaya da eklenen bu konu Rumlar tarafından bahanelerle ertelenmiş ve sürüncemede bırakılmıştır. Makarios’un açıklamaları doğrultusunda anayasal hak olarak görülen Türk belediyeleri konusu daha sonra yine Makarios’un yaptığı açıklamalar ve Bakanlar Kurulu kararı ile iptal edilmiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla garantör ülke olan Türkiye’de konuyu yakından takip etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Feridun C. Erkin 9 Ocak 1963 tarihinde yaptığı açıklamada; “*Kıbrıs’ta anlaşmaları bozan fiili bir durumu Türkiye’nin kabul etmeyeceğini*” söylemiştir.²⁵¹

²⁴⁹ Heinze, *Cyprus Conflict*, 20-23.

²⁵⁰ Stavrinides, *The Cyprus Conflict- National Identity and Statehood*, 46-48.

²⁵¹ İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu-Çöküşü*, 56.

Ayrıca, TBMM'nin 15 Ocak 1963 tarihli oturumunda Kıbrıs'a ilişkin konular da görüşülmüştür. TBMM'nin 28'inci Birleşiminde yapılan konuşmalarda Makarios'un belediyeler konusunun bir iç mesele olduğunu söyleyerek Garanti Antlaşmasını hiçe saydığı ve anayasayı tek taraflı olarak kendince yorumlamaya çalıştığı, Türkiye olarak sürdürülen dürüst politikaya karşılık gösterilen ilginin hayal kırıcı olduğu ve Rumların boş hayallerden vazgeçerek yapmaya çalıştıkları uygulamaların görüşme konusu bile olamayacağı vurgulanmıştır.²⁵²

Yine Ankara'da Turan Tuluy tarafından İngiliz Büyükelçisine belediyeler konusunda Türkiye'nin görüşlerini aktarmış ve Makarios'un anayasayı ihlal etmek istediğini, konunun çok hayati bir öneme sahip olmaması ile birlikte söz konusu ihlale göz yumulması durumunda devamının geleceğini belirtmiştir.²⁵³ Anayasal düzenin sağlanması hususundaki bu görüşler, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda ne kadar hassas olduğunu ve olayları yakından takip ettiğini göstermiştir. Belediyeler konusunun aslında Rumlar tarafından basit bir konu olarak görüldüğü ancak anayasal düzeni bozma konusunda devamlılık arz edebileceği vurgulanmıştır.

3.2.3. Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı'nın (OPEK) Kurulması

EOKA terör örgütü üyelerinden Nikos Sampson sürgün ile İngiltere'ye gitmiş ve genel af sayesinde Mart 1959'da Yunanistan'a geçmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile de 16 Ağustos 1960'ta adaya dönmüştür. Sampson azıllı bir EOKA teröristi olmakla birlikte Yorgacis ile de kendini kıyaslamış ve sürgünde olması nedeniyle makamların EOKA'cılar arasında paylaşılması esnasında Kıbrıs'ta bulunmamıştır. Bu nedenle adaya döndükten sonra EOKA'ya Yorgacis'ten daha fazla hizmet ettiğini düşünmüş ve devlet yönetiminde makam alamaması onu etkilemiştir.²⁵⁴

Bu nedenle daha etkin bir rol üstlenmek isteyen Sampson, 1960 yılında Yunanistan'a giderek sürgünde iken tanıştığı Evangelos Averoff'la görüşmüş ve istihbarat işleri ile karşı propaganda faaliyetlerinde bulunacak bir örgüt kurmak amacıyla silah yardımıyla bulunmasını istemiştir. Ancak Averoff silah yardımını sadece Makarios'a yapabildiğini ve bu nedenle sadece para yardımı yapabileceğini belirtmiştir.²⁵⁵

Sampson Averoff'tan almış olduğu para ile 25 Nisan 1961'de OPEK adında bir örgüt kurmuştur. Teşkilat kurulduğu gün bir biliri yayımlamış ve kuruluş amacını ve faaliyetlerini

²⁵² *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, D. 1, C. 3, T. 2, B. 28, 31-48.

²⁵³ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 235.

²⁵⁴ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 430-462.

²⁵⁵ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 98-100.

belirtmiştir. Bu bildiriye göre OPEK örgütünün amacı yapılan baskılar nedeniyle Rumları korumak ve TMT'ye karşı koymak olarak bildirilmiştir. Dağıtılan bildiride devamla Türklere bir karış toprak dahi satılmaması emredilmiş ve satanların da cezalandırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin de Kıbrıs'ı bölmeye çalıştığı ve buna karşı sonuna karşı savunma yapacakları ifade edilmiştir.²⁵⁶

Averoff 'tan aldığı para ile Sampson OPEK örgütünü kurmuş, yurt içinde İngilizlerden yurt dışından ise Beyrut ve İtalya'dan silah satın almış, Lefkoşa'da silah üretmiş, Enosis için toplantı ve mitingler düzenlemiş, kendine hizmet etmek için casuslar tutmuş ve örgüt üyelerini eğitmek için altı yüz kişilik kamp kurmuştur. Klerides'e göre Sampson OPEK örgütünü Yorgacis'in artmakta olan gücünü dengelemek için Makarios'un bilgisi dahilinde kurmuştur.²⁵⁷

OPEK bir diğer bildiride de kendi ırkından olan vatandaşlara ihtar göndermiştir. İçişleri bakanı Yorgacis'in Limasol 'da eski EOKA'cılar cemiyetine ait lokalin açılış töreninde Kıbrıslı Türkleri "azınlık" olarak nitelemesi nedeniyle Türk yetkililer tarafından Yorgacis'e karşılık olarak bir açıklama yapılmıştır. Bildiride Kıbrıs Cumhuriyeti şemsiyesi altında Rum tarafı ile iş birliği ve samimi duygular içerisinde çalışmayı kabul ettiklerini ve Rumların tahriklerine rağmen iş birliği içerisinde çalışmaya devam etmeye hazır olduklarını belirtmişlerdir. Türk tarafının yapmış olduğu bu açıklama nedeniyle OPEK'in yayınlamış olduğu bildiri şöyledir;

"Dört yıllık cesur mücadele boyunca barbar İngiliz ve Türklerle iş birliği yapmaktan vazgeçmeleri ve onları iktisaden çökertmek için kendileriyle her türlü alışverişi durdurmaları hususunda son defa ihtar ediyoruz.

*Bu ihtar kulak asmayanlar Yunan Kıbrıs'ın korunmasını deruhte eden ve uzun tarihimizin ölümsüz ölümlerini bize miras bıraktıkları gayeye ulaşmak için hiçbir tehlikeden yılmayacak olan OPEK'in üyeleri tarafından ibret verici bir şekilde cezalandırılacaklar."*²⁵⁸

OPEK'in hazırlamış olduğu bu bildiri ile Türklerin adada yaşayamayacak duruma getirmek istendiği ve ekonomik olarak çöküşlerini hazırlayıp Rum istediklerinin kolayca kabul ettirmek hedeflenmiştir. Dayanak olmaksızın Kıbrıs'ın Yunan olduğu vurgusu da yapılmış ve Enosis için kendi vatandaşlarının katli bile göze alınmıştır. Bu düşünce ile OPEK'in kurucusu olan Sampson, 15 Temmuz 1974 tarihinde kendi vatandaşlarını hiçe sayacak ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni darbe ile ele geçirerek Enosisi ilan edecekti.

²⁵⁶ Bozkurt, 26 Nisan 1961.

²⁵⁷ Gazioğlu, Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu, 100.

²⁵⁸ İsmail, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü, 77-78.

OPEK tarafından dağıtılan bildirilere karşı Makarios 27 Nisan 1961’de bir açıklama yapmıştır. Açıklamada bildirilerin mesuliyetsiz bazı kişiler tarafından dağıtıldığını ve Türklerle olan iş birliğinin teşvik edilmesi gerektiğinden bahsetmiştir.²⁵⁹

OPEK örgütü ilk cinayetini 12 Mayıs 1961’de İngiliz mimar Peter Gray’i öldürerek gerçekleştirmiştir. Cinayeti örgütün kurucusu Sampson işlemiş ve daha sonra şüpheli olarak polis tarafından tutuklanmıştır. Sampson tutuklu olmasına rağmen polis teşkilatındaki tanıdıkları sayesinde saçları ve bıyığının kesilmesiyle kılık değiştirmiş ve kurbanın eşi tarafından teşhis edilmesi engellenmiştir.²⁶⁰ Bu şekilde Sampson delil yetersizliğinden tahliye edilmiştir.²⁶¹

EOKA terör örgütü üyelerinin devlette önemli makamlara yerleştirilmesi ile sürgünden dönen Sampson gibi EOKA üyesinin yönetimin dışında bırakılması EOKA’cılar arasında çatlakların oluşmasına ve düşmanlık tohumlarının ekilmesine neden olduğu söylenebilir. İç çekişmeler yaşanmasına rağmen ortak gaye olan Enosis’in gerçekleşmesi için var gücüyle çalışan EOKA üyeleri gerek Yorgacis gibi devlet makamlarını kullanarak gerekse Sampson gibi dış destekli yasa dışı örgütler kurarak hedeflerine baskı ve şiddet ile ulaşmaya çalışmıştır.

OPEK, 21 Şubat 1962 tarihinde Rum okullarına bir bildiri dağıtarak Türklerle alışverişin kesilmesini aksi taktirde en ağır şekilde cezalandırılacağını belirtmiştir.²⁶² Henüz okul çağındaki öğrencilere bu şekilde hitap eden bir bildirinin gelecekte adada yetişecek olan Rum gençliğini kötü yönde etkileyeceği ve korku yoluyla Rumlarda Türk düşmanlığı oluşturacağı söylenebilir. Bu nedenle Kıbrıs Türklerinin ortaklık temelinde kurulan cumhuriyetin geleceği hakkındaki endişeleri artmıştır.

3.2.4. Kıbrıs Ordusu ve Emniyet Kuvvetleri

Zürih ve Londra Antlaşmalarında anlaşmaya varılan metnin 14’üncü maddesi ile Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının 129’uncu maddesine göre %60’ı Rumlardan %40’ı da Türklerden oluşacak olan iki bin kişilik bir ordunun kurulması planlanmıştır.

Ortak ordunun kurulması Rumların isteksiz davranışları nedeniyle Londra Antlaşması sonrasında geciktirilmiş ve ancak cumhuriyetin ilanından sonra ordunun kuruluşu için çalışmalar başlamıştır. Çalışmaların başlaması ile ordu komutanlığına Yunanlı Tümgeneral

²⁵⁹ Makarios’un Demeç ve Konuşmaları, 30.

²⁶⁰ Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, 443-447.

²⁶¹ Nacak, 23 Haziran 1961.

²⁶² Bozkurt, 22 Şubat 1962.

Menelaos Pantelidis ve yardımcılığına ise Kıbrıs doğumlu olan emekli Albay Hüsametdin Tanyar Tuğgeneral rütbesiyle atanmıştır.²⁶³

Rumlar ordunun kurulmasını engellemek için çeşitli yollara başvurmuştur. Türk ve Rumlardan oluşacak olan karma ordunun yapısı konusunda anlaşmazlıklar olmuştur. Rumlar oluşturulacak olan yapının aynı birlik içerisinde görev yapma şeklinde istemiş, Türkler ise iki toplum personelinin ayrı şekilde birlik oluşturması gerektiğini savunmuştur. Dr. Küçük, askerlik vazifesinde din, dil ve kültür farklılıklarının göz önünde bulundurularak ordunun ayrı birlikler şeklinde teşkil edilmesinin daha uygun olacağını değerlendirmiştir. Rumlar ise Bakanlar Kurulunda 7'ye 3 oranından faydalanmış ve ordunun karma kurulması kararını vermiştir. Dr. Küçük de Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak anayasanın kendisine vermiş olduğu veto yetkisini kullanarak Bakanlar Kurulu kararını veto etmiştir.

Türkler ile Rumların görüş ayrılığının perde gerisinde farklı sebepler olduğu düşünülmüştür. Aslında Rumların ordunun kurulmasını geciktirme ile zaman kazanma ve anayasanın iki toplum için yetersiz olduğuna yönelik bir algı oluşturulmasının hedeflendiği söylenebilir. Rumların ordunun kurulmasını geciktirmek için ekonomik nedenleri bahane olarak sunmuş ve iki bin kişilik ordunun kurulmasının maddi olarak büyük külfetler getireceği iddia edilmiştir. Ancak ordunun kurulmasında maddi olarak yük getirecek olan malzemelerin ABD, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'dan maliyetsiz olarak tedarik edilmesi fırsatı bulunmasına rağmen bu fırsat kullanılmamıştır.

Bu konu kapsamında adada bulunan İngiliz Yüksek Komiserliği tarafından İngiltere'ye gönderilen bir yazıda, Rumlar tarafından ordunun kurulmasının geciktirildiği, İngiltere'nin anlaşmalar kapsamında ordunun kurulması için gerekli çabanın sağlanması gerektiği ve Rumların asıl hedefinde anlaşmalar olduğu belirtilmiştir.²⁶⁴

Rumlar ordunun kurulması için gerekli çabayı göstermemiş ve ekonomik nedenleri bahane ederek ordunun kurulmasını ertelemiştir. Ordunun kurulması Rumlar ile Türklerin bir arada eğitim görmesi, birlikte vakit geçirmesi ve ortak bir hedefin oluşmasına katkı sağlayabilirdi. Fakat iki toplumlu olarak kurulan cumhuriyetin Rumlar tarafından istenmemesi nedeniyle Türklerin eline silah vermek Rumların işine gelmemiştir. Bunun altında yatan nedenin Enosis olduğu gerçeği zaman ilerledikçe görülecekti.

Ordunun kurulması için yapılan çalışmalar sonunda 20 Ocak 1961 tarihinde “*Ordu Yasa Tasarısı*” Temsilciler Meclisinde onaylanmıştır.²⁶⁵ Ancak söz konusu yasa Dr. Küçük

²⁶³ Bozkurt, 1 Ekim 1960.

²⁶⁴ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 47-49.

²⁶⁵ Bozkurt, 21 Ocak 1961.

tarafından 20 Ekim 1961 tarihinde veto hakkı kullanılarak iptal edilmiştir. Yasanın Dr. Küçük tarafından veto kararında; dil, din ve kültür farkları esaslarında ordunun küçük birimlerinin karma olmaması tavsiye edilmiştir.²⁶⁶

Dr. Küçük, ordunun karma birlikler şeklinde kurulması ile toplumlar arasındaki anlaşmazlıkların süreceğine inanmış ve tasarıyı veto etmiş ve tekrar görüşülmesini istemiştir. Ancak tasarı Rumlar tarafından bazı gerekçeler gösterilerek bir daha hiç görüşülmemiştir. Buna gerekçe olarak Makarios “*Cyprus Mail*” gazetesindeki açıklamasında yasanın Dr. Küçük tarafından veto edilmesini göstermiştir. Cumhuriyet rejimi ile yönetilen ülkelerde veto hakkının kullanılması kadar doğaldır. Başkanlık sistemine dayalı eşit ikil halkın temelinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nde, Cumhurbaşkanı Muavini de Cumhurbaşkanı ile birlikte veto hakkına sahip olmuş ve rejimin devamlılığı için var olması gerekmiştir. Makarios, anayasa ile verilen bu hakkın kullanılmasını gerekçe göstererek Türkleri devlet içinde uzlaşmaz olduğu kanaati uyandırmaya çalışmıştır.²⁶⁷

Ortak cumhuriyetin var olduğu süre içerisinde Dr. Küçük tarafından veto edilen yasalardan sadece ordu konusundaki yasa Rumlar tarafından kabul edilmiş fakat tekrar görüşülmemiştir. Dr. Küçük, kamu hizmetleri ve ayrı belediyeler gibi konularda da veto hakkı kullanmış ancak Bakanlar Kurulu tarafından Rumların çokluğu nedeniyle umursanmamıştır. Dolayısıyla Rumların karma ordu kurulmasına ilişkin yasanın Dr. Küçük tarafından veto edilmesini, politik emeller ve Türklerin silahlı güç oluşturmaya engel teşkil etmek amacıyla kullandığı söylenebilir.

Ordunun kurulmasına ilişkin anayasanın 132’nci maddesinde, cemaatlerin oturduğu yerlerde %100’e yaklaşan nispet oranlarının mevcut olması durumunda buralarda kurulacak olan kuvvetlerin de o cemaate mensup olması gerektiği yazılmıştır. Dr. Küçük, orduya alınan 150 Rum subayının eski EOKA üyesi olması nedeniyle 20 Ekim 1961 tarihinde ordunun kurulmasına ilişkin çıkarılan yasayı veto etmiştir. Çünkü adanın her yerinde dağınık olarak bulunan Türk yerleşim yerlerinin savunmasız kalacağını düşünerek bu yasayı veto etmiştir. Rumlar da bu durumdan faydalanarak ordunun kurulmasını ertelemiş ve orduya alınan eski EOKA üyesi subayları Kıbrıslı Türklere karşı oluşturulan gizli birliklerin eğitilmesinde kullanmışlardır.²⁶⁸

Komutan Yardımcısı Emekli General Hüsamettin Tanyar, ordunun kurulma sürecinde karşılaşılan sıkıntılara “*Yeni Kıbrıs*” dergisine verdiği röportajda değinmiştir. Tanyar tarafından

²⁶⁶ Nacak, 27 Ekim 1961.

²⁶⁷ Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs’ta Rum Vahşeti*, 24-25.

²⁶⁸ Oberling, *Bellapais’e Giden Yol*, 58.

anlatılanlar şöyle özetlenebilir: Anayasa kapsamında kurulması kararlaştırılan ordunun kurulması 20 Ocak 1961 tarihli ve 37 sayılı kanun ile mecliste kabul edilmiştir. Kuruluş için ayrı bir önlem olarak Bakanlar Kurulu tarafından Yunan ordusunda hizmet görmüş altı subay ve aynı şekilde Türk ordusunda hizmet görmüş dört subayın alınmasına karar verilmiştir. Ancak Yunanistan'dan bu şekilde hizmet etmiş kişilerin yerine eski EOKA üyesi altı Rum subay alınan karara aykırı olarak orduya alınmıştır. Ayrıca, ordu yasası gereği liseyi bitirenlerin subay olması gerekirken Rumlardan alınan kişilerden iki tanesinin ilkokul mezunu olmasına rağmen eski EOKA üyesi olması nedeniyle Makarios tarafından orduya alındığı öğrenilmiştir.

Yeni kurulacak ordunun eğitilmesi maksadıyla Genel Eğitim Merkezi kurulmuş ve toplamda 257 subay, astsubay ve erlerden oluşan ordu mensubunun eğitimleri 9 Eylül 1961'de tamamlanmıştır. Eğitim safhasında, Türklerin disiplinli olmalarına karşın Rumların aşırı disiplinsiz olduğu, buna rağmen Rumların cezalarında tolerans gösterilip Türklerin cezalarında artırımlara gidildiği, Rumların duvarlara "EOKA Enosis", "Türklere Ölüm" gibi yazılar yazdığı, Rumların kendi kaldıkları yeri dikenli tellerle ayırarak kimseyi bu bölgeye sokmadığı, Türk olan Genel Eğitim Merkez Komutanının odasına bomba konulduğu ve Rum personelin EOKA günü gösterilerine katıldığı gözlemlenmiştir.

Kıbrıs Ordusunun toplamda beş taburu ve bağlı birliklerden oluşması planlanmıştır. Bu bağlamda görevde, lisanda, izinde, emir ve komutada, ibadette ve harekât gibi konularda kolaylık sağlanabilmesi için doğal olarak üç taburun Rum, iki taburun ise Türk olacak şekilde kurulmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. Ancak yapılan görüşmeler neticesinde tabur seviyesinde anlaşmaya varılmamış ve bölük seviyesinin de atlanarak takım seviyesinde cemaatlerin tek toplumdaki olması kararlaştırılmıştır. Ancak Bakanlar Kurulu bu anlaşmanın da aksine hareket etmiş ve manga seviyesinde cemaatlerin tek toplumdaki olması kararı alınmıştır. Bu çerçevede toplamda kurulacak olan 180 mangada da manga komutanlarının hem Rumca hem Türkçe bilmesinin veya her mangada tercüman bulunmasının gerekliliği doğmuştur. Bu sorunlar altında yapılan girişimlerin sonuç vermemesi nedeniyle Dr. Küçük tarafından Bakanlar Kurulu kararı veto edilmiş ve Kıbrıs Ordusu dondurulmuştur.²⁶⁹

Polis ve Jandarmadan oluşan emniyet kuvvetleri konusunda da durum farklı olmamıştır. Anayasanın 130'uncu maddesine göre %70'i Rum ve %30 Türk olacak bir emniyet kuvvetinin teşkili planlanmıştır. Ayrıca, İngilizler döneminden kalma olan polis teşkilatında fazla Türk polis olması nedeniyle ilk etapta bu oranın %40 oranında Türklere uygulanması da anayasaya eklenmiştir.

²⁶⁹ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 55-70.

Ancak Rumlar cumhuriyetin kurulmasıyla birçok Türk polisi işten çıkarmış ve yerlerine eski EOKA üyelerini almıştır. Bu nedenle %70'e %30 oranı bozulmuştur. İngiliz tarihçi H.D. Purcell'de bu şekilde Türk-Rum oranının bozularak çoğu EOKA'nın polis ve jandarmaya teşkilatlarına dahil edildiğini belirtmiştir.²⁷⁰

Koyu bir EOKA fanatığı olan Yorgacis'in İçişleri Bakanı olarak atandığından ve hiçbir Türk'ün bu bakanlığa atanmadığından bahsetmiştik. Emniyet Kuvvetlerinin de İçişleri Bakanlığına bağlı olması nedeniyle polis ve jandarmaya alınan kişilerin EOKA'cı olması şaşırtıcı olmamıştır. Yorgacis Enosis'in gerçekleşmesine zemin hazırlamak için polis içerisinde gerekli teşkilatlanmayı eski EOKA üyeleri ile sağlamış ve makamını bu doğrultuda istediği şekilde kullanmıştır.

Rumlar cumhuriyetin kuruluşu ile anayasayı istedikleri gibi yorumlamış ve eşit ortaklık temelinden uzak bir tutumla Enosis duygularını beslemeye devam etmiştir. Bu nedenle Türkleri azınlık olarak görmüş ve kamu hizmetlerinde olduğu gibi silahlı olarak kurulan ordu ve emniyet kuvvetlerinde de Türklere çok az görevlendirme yapılmıştır. Özellikle Türklerin silahlı olarak ayrı birlik sahibi olmaması ve bu sayede savunmasız kalabilmesi hedeflenmiştir. Bu hedeflerinin arkasındaki düşünceleri Aralık 1963'te ortaya çıkacaktı.

3.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Çözülüşünde Son Evre

Türklerin Anayasada belirlenen haklarının Rumlar tarafından uygulanmaması veya eksik olarak uygulanması nedeniyle anlaşmazlıklar yaşanmış ve Rumların bu tutumu karşısında Türkler de mukavemet göstermiştir. Rumların takındığı bu tutumu, Enosise ulaşmak için, Türklerin Anayasa ile sahip olduğu hakları engelleme olduğu şeklinde yorumlanabilir. Anayasa maddelerinin uygulanmayışı ile birlikte bu süreç içerisinde Rumlar hedeflerine ulaşmak amacıyla kendileri için engel teşkil eden Türk halkını hedef alarak harekete geçmiştir.

3.3.1. Cumhuriyet Döneminde Rum Tahrikleri ve Saldırıları

İngiliz egemenliğinin adada hüküm sürdüğü yıllarda iki toplumda eşit statüde görülüş ve adadaki varlıkları tanınmıştır. Ancak Rumlar adanın Yunanistan'a bağlanması gerektiğini savunmuş ve nüfus fazlalığını propaganda malzemesi yaparak self determinasyon yapılmasını İngiltere ile BM'den istemiştir. Rumların bu tutumu nedeniyle oluşan Kıbrıs sorunu BM'de görüşülmüş ve BM Kıbrıs'ın geleceği hakkındaki kararın İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin müzakere etmesine karar vermiştir.

²⁷⁰ Oberling, *Bellapais'e Giden Yol*, 57.

Enosis'e karşı ortaya çıkan taksim tezi Rumların çıkarına aykırı görülmüş ve bu yüzden Enosis fikrinden vazgeçmiş ya da vazgeçmiş gibi görünmüştür. Bu kapsamda İngiltere, Yunanistan, Türkiye ve adadaki iki toplum liderleri anlaşarak Zürih ve Londra Antlaşmalarını imzalamıştır.

Zürih ve Londra Antlaşmalarının imzalanması ile cumhuriyetin kuruluşuna yönelik çalışmalar başlamış ve kurulan üç komite ile yeni devletin temelleri eşit ortaklık ilkesi üzerinde şekillendirilmiştir. Aslında bu anlaşma halkların onayına resmi olarak sunulmamış fakat anlaşmayı imzalayan toplum liderlerinin seçimleri kazanması ile zımni olarak onaylanmıştır.

Liderlerin anlaşmaya vardığı böyle bir ortak yapıyı kabul eden adadaki iki toplumun yine liderlerin işaret ettiği bir düzlemde hareket etmesi beklenmiştir. Bu nedenle liderlerin atmış olduğu adımlar, aldığı kararlar ve yaptıkları açıklamalar devletin ve toplumların yönetilmesinde birer silah görevi görmüştür.

Bu bağlamda, daha Zürih ve Londra Antlaşmalarının mürekkebi kurumadan ve cumhuriyet ilan edilmeden Rum Lider Makarios 1 Nisan 1960'da, EOKA'nın kuruluş yıldönümü münasebetiyle bir açıklama yapmıştır. Makarios açıklamasında *“Realite bizim peşinde koştuğumuz emellerin yolunu tamamıyla kapamış değildir. Londra ve Zürih Antlaşmaları ile ümit ve emellerimiz tam olarak gerçekleşmiş değildir. Sulh yoluyla kampanyamıza devam etmek için bir tabya ve bir başlangıç noktası elde ettik. Bu tabyalardan zafer elde etmek üzere mücadelemize devam edeceğiz.”* bahsetmiştir.²⁷¹

Yapılan açıklama Dr. Küçük tarafından yayınlanan beyanatla sert bir şekilde eleştirilmiş ve Türk toplumunun Rumlarla her zaman iş birliğine hazır olduğu vurgulanmıştır.²⁷²

13 Aralık 1959 tarihinde yapılan seçimlerde Makarios'un Cumhurbaşkanı seçildiğini belirtmiştik. Seçimlerde liderlerin halkı etkilemek için milliyetçilik duygusunu ön plana taşıyarak oy elde etmesi dünya üzerindeki her ülkede olağan bir durum olmuştur. Ancak Makarios'un 1 Nisan dolayısıyla yapmış olduğu açıklama cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra seçilmiş kişi olarak yapılmıştır. Bu nedenle Rumların İngiliz sömürgesi olmaktan kurtulmasına rağmen Makarios tarafından emellerinin tam olarak gerçekleşmediğinin belirtilmesi ile Enosis'ten başka bir şeyi ifade etmediği söylenebilir.

Makarios Enosis hedefi ışığında yaptığı açıklamalara cumhuriyet ilan edildikten sonra da devam etmiştir. Atina'da yayımlanmakta olan *Athinaiki* gazetesine 6 Ekim 1960 tarihinde demeç veren Makarios, yapılan anlaşmaların bazı bakımlardan kusurlu olduğunu ancak bu

²⁷¹ Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, 14.

²⁷² Bozkurt, 2 Nisan 1960.

anlaşmaların o dönemde ulaşılabilecek en iyi sonuç olduğunu, “*Ya hepsi veya hiçbiri*” siyasetinin yanlış olduğunu ve o yönde bir anlaşma olsaydı Kıbrıs için çok kötü olacağını belirtmiştir.²⁷³

Cumhuriyet ilan edildikten daha bir ay geçmeden Makarios tarafından yapılan bu açıklama ile aslında hedeflerine adım adım gideceklerini ve aksi durumda kötü duruma düşebileceklerini ifade etmiştir. Yine bu açıklama ile ilerleyen zamanlarda anlaşmalar kapsamında oluşturulan anayasanın değiştirileceği görülmüştür.

İngiliz döneminde işlerinden uzaklaştırılan EOKA’cılarının tazminini içeren yasa, Türk oylarına karşı Rumların çoğunlukta olması nedeniyle Temsilciler Meclisi tarafından 30 Aralık 1960 tarihinde onaylanmıştır. Dr. Küçük, devletin ekonomik olarak iyi durumda olmadığını, aynı dönem içerisinde azımsanmayacak sayıda Türklerin de olduğunu ve yine işlerinden uzaklaştırılan başka sınıflara mensup Rumlar içinde ayrımcılık yaratacağını belirtmiştir. Bu nedenle Dr. Küçük tek taraflı olarak hazırlanan bu yasayı Anayasa Mahkemesine göndermiştir.²⁷⁴

İngilizler tarafından terör  rg t   yelerinin yönetim ve halka karşı işledikleri suçlardan yargılanarak işten çıkarılmasının bir mağduriyet sebebi olması gerekirken, Temsilciler Meclisi sadece bu sınıfa girenleri tazmin yoluna başvurmuştur. Böyle sınıfa mensup kişilerin ödül niteliğinde bir uygulama ile tazmin edilmesi ilerleyen yıllarda yine yönetime zarar verebileceği anlamı taşıdığı söylenebilir. Suç işleyen kimsenin aldığı cezanın affedilmesi yargının caydırıcılığını ortadan kaldırıp o kişiye ilerleyen zamanlarda yine suça teşvik edebilir. Bu bağlamda alınan kararın insanlar arasında haksızlığa ve teröre teşvike neden olduğu söylenebilir.

Rum Ortodoks Kilisesi tarafından 15 Ocak 1950 yılında Rumlar arasında bir plebisit yapıldığı ve bu plebisit sonucunda İngiliz yönetiminden ayrılarak Yunanistan’a ilhak istedikleri yönünde bir sonuç çıktığını önceki bölümlerde belirtilmişti. Cumhuriyet ilan edilerek İngiliz sömürgesinden kurtulmalarına rağmen eski EOKA Mücahitler Birliği  yeleri tarafından 15 Ocak 1961 tarihinde söz konusu plebisitin yild n m  kutlamak için Lefkoşa’da yürüyüş düzenlemiştir. Yapılan yürüyüş sırasında EOKA’cılar ile Makarios taraftarları karşılaşmış ve aralarında çatışmalar meydana gelmiştir. Ayrıca adanın birçok yerinde EOKA eteleri silahlı olarak pusu kurmuş, Türklerle yol çevirmesi yapılmış ve duvarlara yazılan yazılarda

²⁷³ *Makarios’un Demeç ve Konuşmaları*, 14-15.

²⁷⁴ *Bozkurt*, 13 Ocak 1960.

Digenis'ten²⁷⁵ bahsedilerek Enosis için Grivas'a çağrı yapmıştır. Silahlı EOKA çetelerinin yapmış olduğu bu faaliyetler Türkler arasında dehşet ve infial yaratmıştır.²⁷⁶ Makarios aleyhinde yapılan protestolar devam etmiş ve Digenis taraftarı olan kişiler tarafından Makarios'u hain olarak niteleyen bildiriler dağıtılmıştır.²⁷⁷

Zürih ve Londra Antlaşmaları ile adada yeni devletin kurulma aşamasına geçildiğinden ve bu çerçevede EOKA ile TMT'ye ait silahların toplatıldığından ancak tüm silahların teslim edilmediğinden bahsetmiştir. EOKA'cılar tarafından 15 Ocak'ta yapılan çetecilik faaliyetleri ile teslim edilmeyen silahların mevcudiyeti de kanıtlanmıştır. Yine yapılan eylemle Kıbrıs Anlaşmalarının toplumun genelinde kabul görmediği ve Rumlardan Makarios aleyhtarı Enosis'e körü körüne bağlı EOKA'cı bir kesimin olduğu da görülmüştür. Yaşanan olayda Rumların kendi içerisinde Makarioscu ve Grivas olarak bölündüğü anlaşılmıştır.

Eski EOKA üyelerinin yaptığı eylemler ve dağıttığı bildirileri takiben Londra ziyaretinde bulunan Makarios 22 Mart 1961 tarihinde yapmış olduğu açıklamada Enosis'in olacağına dair bir ihtimali görmediğini ifade etmiştir.²⁷⁸ Bu açıklama Makarios'un daha önce 1 Nisan 1960 tarihinde yaptığı konuşma ile çelişmiştir. Daha önce yaptığı konuşmada yarım kalan emellerine ulaşılacağını ifade eden ve Enosis'ten bahseden Makarios, bu seferde Enosis'e ihtimal vermediğini belirtmesi düşündürücüdür. Makarios'un uluslararası kriz yaratmamak adına iç ve dış siyasette farklı olarak fikirler sunması, politika gereği yapmış olduğu bir davranış olarak açıklanabilir. Uyguladığı politika ile Rumlar hedeflenen emeller için vakit kazanmaya çalışılmış ve perde gerisinde hazırlıklarını sürdürmüştür.

EOKA'nın kuruluşunun altıncı yılı olan 1 Nisan 1961 tarihinde Rumlar Aytotro köyünde kalan Türklerin evlerini bombalamışlardır. Daha önce 1958 yılında da Rumlar tarafından Türklerin evleri yakılıp yıkılmıştı ve bombalama hadisesi esnasında da bu evler Rum tahribatı nedeniyle tadilat edilmekteydi. Rumlar verdikleri beyanatlarda “Çünkü siz Türk'sünüz” demişler ve ırkçılık yaptıkları ortaya çıkmıştır.²⁷⁹

²⁷⁵ Grivas EOKA terör örgütünde Yunan sınırlarını koruyan kişi anlamına gelen Digenis takma adıyla anılmıştır. X. yüzyılda Bizans'ı Müslümanlara karşı savunan uç derebeyi için 'Digenis Akritas' takma adı kullanılmıştır. Digenis, kelime olarak 'İki kanı olan', Akritas ise derebeyi anlamına gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Zofie Uçar, Battal Gazi ve Digenis Akritas Destanında Simgeleşen Kıyafet Kültürü Üzerine, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 47 (2015), 249, Erişim 14.04.2023.

²⁷⁶ Bozkurt, 16 Ocak 1961.

²⁷⁷ Nacak, 3 Mart 1961.

²⁷⁸ Makarios'un Demeç ve Konuşmaları, 26.

²⁷⁹ Aydın Akkurt, *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve “Yorgacis'in Casusları”*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1998, 197.

İçişleri Bakanı Yorgacis, 23 Haziran 1961 tarihinde Limasol'da verdiği bir demeçte İngilizlere karşı savaştıkları dönemdeki EOKA'cılarını mücahit olarak nitelendirmiş ve bakan olmasındaki bir sebebin de bu mücahitlere daha iyi hizmet edebilmek olduğunu açıklamıştır.²⁸⁰

Enosisi hedef alan EOKA üyelerinin ortaklık temelinde kurulan devlet yönetiminde görev alması Enosis zihniyetinin yönetimde de olduğunu göstermiş ve bu düşüncelerini açıkça beyan etmekten geri kalmamışlardır.

Makarios 22 Ekim 1961 tarihinde İngiliz askerleri tarafından öldürülen EOKA üyesi Panayotis Tumazos'a ait büstün açılış töreninde bir konuşma yapmış ve "*EOKA'cıların Yarıda Bıraktığını Tamamlama Millî Bir Vazifedir*" demiştir. Makarios yaptığı açıklama ile Zürih ve Londra Antlaşmalarının ruhuna aykırı hareket etmiş ve Enosis ile ilgili hedefin tamamlanması için halk üzerinde etki yaratmaya çalışmıştır.²⁸¹

Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides, İngiliz döneminde öldürülen başka bir EOKA üyesi olan Evagoras Ballikaritis'i sözde anma gününde yaptığı konuşmada, Rumların EOKA'cılarının temelini attıkları eseri tamamlaması gerektiğinden bahsetmiş ve Rumlar arasında sıkı iş birliği yapılması durumunda çok yakın bir zamanda Makarios'un liderliğinde daha iyi günlere kavuşacaklarını belirtmiştir.²⁸²

Temsilciler Meclisinde gelir vergisi ile ilgili bir yasanın görüşülerek yasalaşmaması üzerine Makarios'un 20 Aralık 1961 tarihinde yaptığı konuşmada; kamu hizmetinde 70'e 30 oranının uygulanması ile Kıbrıs Ordusunun kurulmasının geciktirileceğini ve devletin çalışmasını engelleyen bir anayasa maddesini tanımayacağını açıklamıştır.²⁸³ Temsilciler Meclisinde 18 Aralık'ta görüşülen gelir vergisine ilişkin yasa Türk üye çoğunluğunun sağlanmaması nedeniyle kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Makarios yaptığı açıklama ile ayrı ayrı cemaatlerin çoğunluğunun sağlanması koşuluna yönelik yasayı tanımayacağını belirtmiş ve devletin temel dayanağı olan anayasaya aykırı hareket edeceği görülmüştür.

Makarios anlaşmalarla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilgili esas düşüncesini 4 Ocak 1962 tarihinde OHEN adındaki Rum Dini Cemiyetinde yaptığı konuşmada açıklamıştır. Makarios yaptığı konuşmada anaysa maddelerinin azınlık olarak Türklerin korunması için konduğunu, gerekirse bunların değiştirilebileceğini ve Zürih ile Londra Antlaşmalarını daha büyük zaferler elde edilmesi bakımından bir sıçrama tahtası olarak gördüğünü belirtmiştir.²⁸⁴

²⁸⁰ Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, 14.

²⁸¹ Bozkurt, 23 Ekim 1961.

²⁸² Bozkurt, 4 Aralık 1961.

²⁸³ Bozkurt, 21 Aralık 1961.

²⁸⁴ Bozkurt, 5 Ocak 1962.

Rum liderlerin yapmış olduğu tahrik edici açıklamalara karşı Dr. Küçük ise köyleri dolaşmış ve Türklerin Rumlarla her zaman iş birliğine açık olduğunu herkese duyurmuştur. Dr. Küçük bu şekilde Rum liderlerin adada yaratmış olduğu olumsuz havayı sakinleştirmeye çalışmış ve toplumlararası olası bir çatışmayı önlemeyi amaçlamıştır.²⁸⁵

Rumlar 9 Şubat 1962 tarihinde Ağırdağ köyünde yaşayan üç Türkün evinde kanunsuz bir şekilde arama yaparak şahısları sebepsiz yere tutuklamıştır. Baskın şeklinde gerçekleşen kanunsuz arama ve müteakiben Türklerin tutuklanması köy halkını etkilemiştir. Yine aynı tarihte Lefkoşa’da Rumların yaşadığı bölgede çiçek satan bir Türk Rumların saldırısına uğramış ve saldırıyı yapan Rumlar tarafından Dr. Küçük’ün mahallesinde çiçek satması istenmiştir.²⁸⁶

Yorgacis eski EOKA’cılara hitaben Limasol’da yaptığı konuşmada Türklere “azınlık” olarak hitap etmiş, Türklerin muhacir olduğunu ve adanın esas sahibinin Rumlar olduğunu söylemiştir.²⁸⁷

Yunanların bağımsızlık günü sebebiyle 25 Mart 1962’de Lefkoşa’da bulunan Bayraktar ve Ömeriye Camileri Rumlar tarafından yerleştirilen bombalarla büyük hasara uğratılmıştır. Camilerin bombalanması ile Türkiye’de İsmet İnönü’nün Başbakanlığındaki Cumhuriyet Halk Partisi koalisyon hükümeti bir bildiri yayımlamış ve bildiride, “*Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ve umumi efkari, hem Kıbrıs’ta Türk ve Rum cemaatleri hem de Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki iyi münasebetleri bozmakta menfaat gören ve bu faaliyetleri Türkiye hükümetince yakinen izlenmekte bulunan bazı müfrit unsurlar tarafından girişildiği tahmin edilen bu çirkin tecavüz olayı üzerinde gereken hassasiyetle durmaktadır. Din, ırk, kültür farkları gözetmeksizin bütün vatandaşların her türlü güvenliğini korumak, her hukuk devletinin baş görevi olduğu ve üstelik Kıbrıs hükümetinin bu hususu, anayasası ve uluslararası antlaşmalarla taahhüt etmiş bulunduğu cihetle, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, olay faillerinin en kısa zamanda bulunması ve cezalandırılmasını, gerekli her türlü tedbirin alınmasını, hadiselerin vahim bir seyir almaması arzusuyla ve müşterek yüksek menfaatlerimiz icabı, Kıbrıs Cumhuriyet hükümetinden beklemektedir.*” yazılmıştır.²⁸⁸

Türkiye Kıbrıs’ta yaşanan olaylar karşısında soğukkanlılığını korumuştur. Yayımlanan bildirinin Yunanistan ile kurulan iyi ilişkilere zarar verilmemesi açısından sert bir dille alınmaması ve çözüm odaklı olması iş birliğine açık olduğunu göstermiştir. Kıbrıs’ta iş birliği içinde yaşamayı hedef edinen Kıbrıs Türk liderliği ile Türkiye hükümeti benzer olaylar

²⁸⁵ İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu-Çöküşü*, 84.

²⁸⁶ Bozkurt, 10 Şubat 1962.

²⁸⁷ Bozkurt, 12 Şubat 1962.

²⁸⁸ Bozkurt, 26 Mart 1962.

karşısında tepkilerini makul seviyelerde göstermiş ve bu tür tahriklere karşı kendi halkının karşı eylem yapmasını engellemiştir. Bu sayede Rumların anayasayı işlevsiz gösterme çabası ve Türklerin kışkırtılarak hadise çıkarması ile hadiselerin Rumlarca bahane olarak kullanmasının önüne geçilmiştir.

Dört yüz yıllık bir tarihe sahip olan camilerin Rumlar tarafından bomba ile tahrip edilmesi Türklerin çok büyük tepkisine sebep olmuş ve Türk liderler olaya karşı soğukkanlı olunmasını istemiştir. Türkler açısından çok önemli tarihi değere sahip dini bir ibadethanenin bu şekilde Rumlar tarafından tahrip edilmesindeki nedenin Türkleri kışkırtma amaçlı olduğu söylenebilir. Camilerde bomba patlatılması ile ilgili yapılan tahkikatta, olaya sebep olanların kimler olduğu tespit edilememiş ve ayrıca Yorgacis ile Yorgacis'in kontrolündeki Rum medyası olaya sebebiyet verenlerin Türkler olduğunu iddia ederek Türkler arasında huzursuzluk çıkmasını hedeflemiştir.

Camilerin bombalanması ile ilgili benzer bir olayda Denктаş'ın avukat yazıhanesine konulan bomba ile yaşanmıştır. Denктаş'ın Lefkoşa'daki yazıhanesinde meydana gelen patlamada şans eseri kimsenin canına mal olmamış ve Denктаş tarafından yapılan açıklamada, bu olayın Türk cemaatini tahrik için yapıldığını belirtmiştir.²⁸⁹

Rum polisler 24 Eylül 1962'de Türk Cemaat Meclisinde milletvekili olan Mehmet Ali Ahmet'i arabası ile seyir halindeyken durdurmuş ve kimliğini ibraz etmesine rağmen Rum polisler tarafından dövülmüştür. Ayrıca aynı tarihte Rumlar Türk Baf'ta bulunan Türk Luna Parkına bomba koymuş ve Hulu köyündeki Türk ilkokulundan Türk bayrağı çalınmıştır.²⁹⁰

Makarios uyguladığı politika ile resmi yurt dışı gezilerinde Dr. Küçük dahil hiçbir Türk yöneticiyi yanına almamış, yaptığı gezilerde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir ortaklık cumhuriyeti olmadığını ve Türklerin azınlık olarak adada var olduğu imajı yaratmıştır. Makarios'un bu ziyaretlerinde diğer garantör ülkeleri ziyaret etmesi ve henüz Türkiye'yi ziyaret etmemiş olmasını fırsat bilen Türkiye hükümeti, Kıbrıs'ta yaşanan olumsuz durumları görüşmek üzere Makarios'u Ankara'ya davet etmiştir.²⁹¹

Bu kapsamda Makarios, 22-26 Kasım 1962 tarihleri arasında Gürsel'in özel uçağı ile Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir.²⁹² Makarios'un Ankara'ya gelmesi ile şehrin yollarında Ankaralı öğrenciler tarafından gösteriler yapılmış ve öğrenciler "*Zürih ve Londra*

²⁸⁹ Bozkurt, 18 Eylül 1962.

²⁹⁰ Nacak, 28 Eylül 1962.

²⁹¹ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 147-148.

²⁹² Bozkurt, 22 Kasım 1962.

Antlaşmalarına Riayet Et” şeklinde yazmış oldukları pankartlarla Makarios’u protesto etmiştir.²⁹³

Makarios Ankara ziyaretinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü ile görüşmüş ve Makarios anayasanın tatbiki konusunda sert bir şekilde uyarılmıştır. İnönü yapılan görüşmede, Atatürk döneminde kurulan Türk-Yunan dostluğundan bahsetmiş ve yeni bir savaşa girilmemesi konusunda elinden geleni yapacağını belirtmiştir. Makarios ise geçmişten ders alındığını belirtmiş ve anayasanın değiştirilmesi gerekirse ilk önce Ankara ile temas edeceğini belirterek düşünceleri hakkında başka bir şey söylemekten kaçınmıştır.²⁹⁴

Ankara ziyareti esnasında Cumhurbaşkanı Gürsel ile de görüşen Makarios, anayasada değişiklik yapma teklifini Gürsel’e söylemiştir. Gürsel ise Kıbrıs Anayasasını beton bir binaya benzetmiş ve taş bina olmadığı için hiçbir tarafına dokunulamayacağını Makarios’a ifade etmiştir.²⁹⁵

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin eşit ortağı olan Türklere karşı yapılan haksızlıklar garantör devlet olarak Türkiye’nin bu duruma müdahale etmesini gerektirmiştir. Anayasanın korunması ve uygulanması açısından imzalanmış anlaşmalar Türkiye’ye sorumluluk yüklenmiştir. Bu kapsamda Türkiye’nin amacı, 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ortaklık temelinde bozulmaması ve Türklerin anayasa ile sahip olduğu hakların gasp edilememesi hedeflenmiştir. Bunu da hoşgörü ve iş birliği çerçevesinde yapmayı hedeflemiştir.

Diğer yandan Vadili köyünde bulunan Türk ilkokulunda 5 Aralık 1962 tarihinde bomba patlamış ve olayda can kaybı yaşanmamıştır. Okul müdürü tarafından yapılan açıklamada, toplumlararası ilişkilerin en gergin olduğu dönemlerde bile böyle hadiselerin yaşanmadığı ve artık tahrik edici bir unsurun köyde var olduğu bilgisi verilmiştir.²⁹⁶

Önceki kısımda Bayraktar Caminin 25 Mart 1962 tarihinde bomba ile tahribata uğratıldığından bahsedilmişti. Bayraktar Camide meydana gelen tahribat onarılarak 25 Aralık 1962’de yeniden kullanıma açılmıştır. Ancak cami 25 Ocak 1963 tarihinde yeniden bomba ile tahrip edilmiştir.²⁹⁷ Türk halkı için hassas olan bu konunun ikinci defa yaşanması tesadüf değildir. Türkleri kışkırtmayı amaçlayan bu eylemin aynı meçhul kişiler tarafından yapıldığı tahmin edilmiştir. Karışık yaşayan ve ayrı dine mensup olan cemaatlerde, eylemlerin dini simgelere yapılmasındaki amacın anarşinin körüklenmesi olduğu söylenebilir.

²⁹³ *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1962.

²⁹⁴ Gazioğlu, *Kıbrıs’ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 149-151.

²⁹⁵ Küçük, *Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri*, 51.

²⁹⁶ *Bozkurt*, 6 Aralık 1962.

²⁹⁷ *Akın*, 26 Ocak 1963.

Makarios, 31 Mart 1963 tarihinde EOKA'nın kuruluş yıldönümü münasebetiyle, Zürih ve Londra Antlaşmaları neticesinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin EOKA'nın vermiş olduğu dört senelik mücadelenin hedefi olmadığını, Kıbrıslı Rumların hedeflerinin Enosis olduğunu ve antlaşmaların bu hedefe varabilmek için bir başlangıç noktası teşkil ettiğini söylemiştir.

Makarios'un yaptığı açıklama nedeniyle Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'de TBMM'de bir açıklamada bulunarak Makarios'u uyarmıştır. Erkin, Kıbrıs Devletinin en yüksek sorumlu mevkiini işgal eden ve anayasayı sadakatle uygulayacağına dair yemin etmiş bir şahsiyetin tüm ikazlara rağmen çekinmeden hukuk dışı sözler söylemeye devam etmesi, Kıbrıs Rum idarecilere hâkim olan tehlikeli zihniyeti bir defa daha en açık şekilde ortaya koyduğunu belirtmiş ve Kıbrıs Rumlarının birçok anayasal hükümleri kaldırmak için çeşitli teşebbüslere giriştiğine dair yapılan faaliyetlerin Türkiye tarafından yakından takip edildiğini belirtmiştir. Erkin ayrıca, Kıbrıslı Rumların antlaşmaları ve anayasayı çiğnemeye kararlı ise Türkiye Cumhuriyeti'nin de antlaşmaları ve anayasayı tamamen uygulamak ve Türk haklarını korumak için kararlı ve azimli olduğunu ifade etmiştir.²⁹⁸

Makarios'un EOKA'nın kuruluş yıldönümü münasebetiyle yapmış olduğu konuşma, antlaşmalarla kurulan devlet ile esas ulaşmaya çalıştıkları hedeflerini açıkça ortaya koyduğunu göstermiştir. Makarios tarafından açıkça ifade edilen bu düşünceler Türkiye'nin de tepkisine neden olmuş ve garantör devlet olarak anayasanın ihlali durumunda Türk haklarının Türkiye tarafından korunacağını belirtmiştir. TBMM'de yapılan bu açıklama ile Türkiye'nin Kıbrıs'ı yakından takip ettiği ve Kıbrıs'ta oldu bittilere izin verilmeyeceği anlaşılmıştır.

Belediyeler konusunda Türkler ve Rumlar arasında yaşanan davaların Türkler lehinde sonuçlandığını önceki kısımda bahsetmiştik. Bu kararın Rumlar tarafından hoş karşılanmadığı ve bu doğrultudaki öfkelerini birkaç hadiseyle gösterdikleri söylenebilir. Bu öfke çerçevesinde, Kıbrıs Ordusu mensubu bir Rum subay tarafından 3 Mayıs 1963 tarihinde Baf kasabasında üç Türk'e hakaret edilmiş ve yüzlerine tükürülerek “*Köpek Türkler, sizi buradan göndereceğiz*” şeklinde tahrik edici davranışlarda bulunmuştur. Rum subay tarafından başlayan olay büyümüş ve kasabasında toplanan dört yüz kadar Türk ve Rum'un kavgasına neden olmuştur. Kavga çok büyümeden polis tarafından durdurulmuş ancak kasaba olağanüstü hâl uygulamalarının olduğu zamana dönmüş ve dükkânlar kapanarak sokaklar boşaltılmıştır. Ayrıca Küçük Kaymaklı 'da bir Türk'ün sineması önünde bomba patlatılmış ve maddi hasar meydana gelmiştir.²⁹⁹

²⁹⁸ *Nacak*, 5 Nisan 1963.

²⁹⁹ *Akın*, 4 Mayıs 1963.

Makarios başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu 11 Temmuz 1963 tarihinde toplanmış, yine Rum oy çokluğu resmî tatil günü olan ve cumhuriyetin kuruluş tarihinde yapılan törenlerin 16 Ağustos yerine 1 Ekim’de yapılmasına karar vermiştir.³⁰⁰ Sömürge yönetiminden bağımsızlığın kazanıldığı gün olan 16 Ağustos’un değiştirilmesi ile anlaşmaların imzalandığı günün aynı olmasının Rumlar tarafından hazmedilemediği söylenebilir. Çünkü Rum iddiaları artık anayasanın tadil edilmesi ve bu nedenle antlaşmaların yetersiz olduğu yönünde olmuştur.

Denktaş, Türk iş yerlerinin kanunsuz olarak 18 Ekim 1963 tarihinde Rum polisler tarafından basıldığını ve Türkiye’den gelen misafirlerin vicdansızca aramaya tutulduğunu ancak diğer misafirlere aynı uygulamanın yapılmadığını belirtmiştir. Konu ile ilgili olarak tanıdığı üst rütbeli bir Rum polisin kendine açıklama yaptığını belirten Denktaş, Rumların Türklere yaptığı baskı ile adadaki gerçek idarecilerin kendileri olduğunu ve Türklerin morallerini bozmaya çalıştıklarını ifade etmiştir.³⁰¹

Ortaklık cumhuriyetinde devletin tüm organları arasında hakemlik görevi yapması amacıyla, Kıbrıs Cumhuriyeti ve garantör devletlerden olmayan tarafsız bir yargıcın başkanlığında, anayasa mahkemesi kurulmuştur. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi Başkanı olarak altı yıllık süre için Alman Prof. Ernst Forsthoff atanmış ve Ağustos 1960 tarihinde görevine başlamıştır.³⁰²

Anayasa mahkemesi 1960-1963 yılları arasında yasama ve yürütmenin almış olduğu kararlar çerçevesinde oluşan anlaşmazlıklara ilişkin bazı önemli davaları görüşerek karara bağlamış veya hiç görüşmemiştir. Anayasa mahkemesi görüşebildiği davaları anayasa hukuku bağlamında değerlendirmiş ve karara bağlamıştır.

Anayasanın 188’inci maddesine göre İngiliz döneminde kalma vergi yasaları cumhuriyetin kurulmasını müteakip altı ay içinde sona ermesi planlanmıştır. Yeni vergi yasasının yürürlüğü girebilmesi için ise anayasanın 78’inci maddesi ile belirlenen Temsilciler Meclisinde iki cemaatin ayrı ayrı oy çoğunluğunun sağlanması gerekmiştir.

Vergi kanununa ilişkin yasanın 31 Mart 1961’de bitmesi ile Temsilciler Meclisi toplanmış ve Rumlar yasanın üç ay daha uzatılmasını talep etmiştir. Ancak, önceki kısımda bahsedilmiş olan kamu hizmetlerinde 70’e 30 oranının uygulanmayışı ve Rumların yaşadığı bölgelere yüksek miktarlarda paraların yatırılmasına karşın Türklerin yaşadığı bölgelere gerekli yatırımların yapılmaması gibi sebeplerden dolayı Temsilciler Meclisi Türk üyeleri tarafından yasanın üç ay

³⁰⁰ İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu-Çöküşü*, 63.

³⁰¹ Akin, 19 Ekim 1963.

³⁰² Nacak, 2 Eylül 1960.

yerine iki ay uzatılması önerilmiştir. Rumlar, Türk üyelerin yapmış olduğu öneriyi kabul etmemiş ve bu nedenle Türkler de yasanın uzatılmasına ilişkin tasarıya aleyhte oy kullanarak reddetmiştir.³⁰³

Vergi yasasının Temsilciler Meclisinde Türk üyeler tarafından veto edilmesi ile söz konusu yasa geçmemiş ve devletin halktan vergi alma hakkı anayasal olarak kalmamıştır. Makarios da Türk üyelerin bu kararını eleştirerek Türklerin yetkilerini suistimal ettiğini belirtmiş ve eski sömürgeler yasası uyarınca memurların vergi koyması ve toplanmasına devam etmesi yönünde emir vermiştir.³⁰⁴

Vergilendirme ile ilgili iki taraf arasında yapılan müzakereler neticesinde emlak vergisi ve gümrük tarife yasası Temsilciler Meclisinde kabul edilmiş ancak gelir vergisi ile ilgili yasa Türkler tarafından 23 Kasım 1962’de reddedilmiştir.³⁰⁵

Mağusalı bir Rum tarafından Anayasa Mahkemesinde, eski sömürgeler yasası nedeniyle istenilen vergi borçlarının iptali için Kıbrıs Cumhuriyeti aleyhinde, 3 Ekim 1961 tarihinde bir dava açılmış ve anılan dava 8 Şubat 1963 tarihinde davacı lehinde sonuçlanmıştır.³⁰⁶ Ancak dava sonucu hükümette bulunan Rum tarafınca kabul edilmemiştir.³⁰⁷ Anayasa Mahkemesi tarafından vergi kanununa ilişkin hüküm vergi yasasının bulunmaması nedeniyle Makarios’un verdiği emir dikkate alınmadan bu şekilde karara bağlanmıştır. Devletin en yetkili kişisi olsa dahi Cumhurbaşkanı’nın bile anayasaya aykırı hareket edemeyeceği ve yasaların çiğnenemeyeceği bu karar ile pekiştirilmiştir.

Dr. Küçük, Temsilciler Meclisinin Cemaat Meclislerine ek tahsisatını öngören bir yasayı veto etmiştir. Dr. Küçük’ün yasayı veto etmesinin sebebi, Rum Cemaat Meclisine 525 bin lira ek tahsisat verilmesi planlanmışken Türk Cemaat Meclisi için ise 75 bin lira olarak belirlenmesi olmuştur. Ancak söz konusu yasa Bakanlar Kurulundan tekrar geçirilmiş ve bu nedenle Dr. Küçük tarafından Anayasa Mahkemesine başvurulmuştur.³⁰⁸

Anayasanın 88’inci maddesinde Cemaat meclislerinin ek bütçelerinin en az bir milyon altı yüz bin pound Rum cemaat meclisine ve en az dört yüz bin pound Türk cemaat meclisine olacak şekilde belirlendiğini önceki kısımlarda bahsedilmişti. Temsilciler Meclisinin Cemaat Meclislerine ek tahsisat vermesine ilişkin bu kanun maddesinde belirlenmiş 4’e 1 oranı göz önünü alındığında söz konusu yasanın anayasaya aykırı olduğunu söylemek mümkündür. Bu

³⁰³ İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu-Çöküşü*, 75.

³⁰⁴ *Bozkurt*, 4 Nisan 1961.

³⁰⁵ Gazioglu, *Kıbrıs’ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 214.

³⁰⁶ *Akın*, 9 Şubat 1963.

³⁰⁷ Heinze, *Cyprus Conflict*, 22.

³⁰⁸ *Bozkurt*, 19 Ekim 1961.

nedenle Dr. Küçük ek tahsisat yasasını veto etmiş ve yasanın iptali için Anayasa Mahkemesine başvurmuştur.

Anayasa Mahkemesi Cemaat Meclislerine yapılacak olan ek tahsisat ile ilgiliyi davayı 16 Aralık 1961’de karara bağlamış ve Temsilciler Meclisinin kararını iptal etmiştir. Anayasa Mahkemesinde görüşülen bu dava, Temsilciler Meclisi aleyhinde açılan ilk dava olması nedeniyle büyük ilgi de toplamıştır.³⁰⁹ Mahkeme, Dr. Küçük’ün başvurusunu haklı bulmuş ve yapılan haksızlığı bozmuştur.

Anayasa Mahkemesinin son olarak baktığı önemli dava ise ayrı belediyelere ilişkin Türk ve Rum taraflarınca açılan davalar olmuştur. Ayrı belediyeler davasının sonuçlarına bakılacak olursa önemini anlamak daha mümkündür. Bu bağlamda ayrı belediyelerin kurulmasına ilişkin Türk Cemaat Meclisi tarafından açılan davanın 25 Nisan 1963 tarihinde Türkler lehine sonuçlandığından bahsetmiştik. Anayasaya aykırı olarak ayrı belediyelerin kurulmamasına yönelik Rum üyeler tarafından Temsilciler Meclisinden geçirilen bu yasa Türk Cemaat Meclisi tarafından anayasa mahkemesine götürülmüş ve iptal edilmiştir.

Makarios, Cemaat Meclislerine ayrılan ek tahsisata ilişkin anayasa mahkemesinde açılan davanın Rumlar aleyhinde sonuçlanması nedeniyle ayrı belediyeler yasasının da aleyhlerinde sonuçlanacağını önceden anlamıştır. Çünkü anayasanın hilafında hareket edilmiş ve farklı bir yasa çıkarılmıştır. Bu nedenle Makarios önceden yapmış olduğu açıklama ile Anayasa Mahkemesinde ayrı belediyelerin kurulmasına ilişkin hüküm çıkması durumunda kararı tanımayacağını açıklamıştır.

Anayasa Mahkemesi hukukun üstünlüğü çerçevesinde verdiği kararlarla Makarios ve hükümetin tutumları karşısında dik bir duruş sergilemiş ve baskılara boyun eğmemiştir. Bu nedenle belediyeler ile ilgili kararın verilmesinden sonra mahkemenin tarafsız olan başkan ve yardımcısı Rumlar tarafından bazı iftiralar atılarak karalanmaya çalışılmıştır. Mahkeme Başkanı Forsthoff’un Nazi görevlisi olduğu ve Heidelber Üniversitesinde de ikinci sınıf bir profesör olduğu, Dr. Heinze’nin ise Türkler tarafından rüşvet karşılığında kullanıldığına yönelik yazılar yazılmıştır. Ayrıca Heinze’ye ölüm tehdidi içeren mektuplar gönderilmiştir. Rumlar tarafından yapılan bu baskılar nedeniyle önce Anayasa Mahkemesi Başkan Yardımcısı Dr. Heinze sonra da Anayasa Mahkemesi Başkanı Forsthoff 21 Mayıs 1963’te istifa etmiştir.³¹⁰

Dr. Heinze Kıbrıs’ta geçirmiş olduğu süre içerisinde yaşadığı olaylar hakkında bazı açıklamalarda bulunmuş ve ayrı belediyelere ilişkin davanın Rumlar aleyhinde sonuçlanması

³⁰⁹ Bozkurt, 17 Aralık 1961.

³¹⁰ Gazioğlu, *Kıbrıs’ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 208-210.

ile anayasa mahkemesinin kararına karşı çıkıldığını, bu suretle mahkemenin işe yaramayan bir konuma getirildiği belirtilmiştir.

Prof. Forsthoff ise anayasanın uygulanabilir olmamasına yönelik iddialara katılmadığını, her anayasanın sorunları olabileceğini, iyi niyet kapsamında sorunların çözülebileceğini ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının da uygulanabilir olduğunu belirtmiştir.³¹¹

Anayasa Mahkemesinin kuruluşu anayasal bir gereksinim olarak kurulmuş ve tüm devletlerde geçerliliği olan bu kurumun kararlarının tanınmaması mahkemenin tarafsız yargıç ve yardımcısının istifasına sebep olmuştur. Mahkeme kararının Rumlarca üstün olan yürütme tarafından uygulanmaması mahkeme kararına aykırı bir hareket olmuş ancak bu kararın hilafında hareket edenleri engelleyecek polis ve jandarma gibi kurumların da Rumların kontrolünde olması nedeniyle anayasanın işlevini kaybettiği söylenebilir.

Cumhurbaşkanı Makamı, Bakanlar Kurulu, Temsilciler Meclisi, İçişleri Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı ve Kamu Hizmetleri Komisyonu gibi yasa yapıcı, iç güvenliği ve personel istihdamını sağlayan kurumların Rumların kontrolünde anayasa mahkemesinin kararında da olduğu gibi sonuçların her ne olursa olsun Rumların istediği şekilde karar almasını sağlamıştır.

3.3.3. Rumların Anayasa Değişiklik Talepleri

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın hazırlanma sürecini ve onaylanmasını önceki kısımlarda anlatmıştık. Anayasanın oluşturulması Kıbrıslı Rum ve Türkler ile Türkiye ve Yunanistan delegelerinin ortak çalışması sonucu yaklaşık bir buçuk yıl sonunda oluşturulmuştur. Anayasa çalışmalarında Türk ve Rum tarafının uzlaşmadığı konularda müzakere edilmiş ve istekler doğrultusunda ortak yol bulunarak anayasa imzalanmıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile üzerinde anlaşmaya varılan anayasa yürürlüğe girmiş ancak önceki kısımlarda anlatılan durumlar çerçevesinde Rumlar anayasa hükümlerini yerine getirmekten kaçınmıştır. Rumlar, Anayasa maddelerinin tatbik etmeden anayasanın işlevliğinin olmadığını ve bazı maddelerin değiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Anayasa Mahkemesinin tarafsız Başkanı Forsthoff istifasından sonra yaptığı açıklamada anayasanın uygulanabilir bir anayasa olduğunu ve Rumların bu konuda iyi niyet sahibi olmadığını ifade etmiştir.

Rumların anayasa değişikliği yapma eğilimlerine karşı Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff Makarios'u 19 Nisan 1963 tarihli mektubu ile uyarmış ve diplomatik girişimlerle bile

³¹¹ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 210-212.

olsa anayasanın tek taraflı değiştirilmesine karşı olduklarını dile getirerek anlaşmazlıkların karşılıklı müzakere ile çözümlenmesi gerektiğini belirtmiştir.³¹²

Yunanistan'dan istediği desteği alamayacağını anlayan Makarios İngiltere'nin desteğine başvurmuştur. Ancak İngiltere'de Türkiye ile ilişkilerin bozulmaması açısından gerekli desteği sağlamaktan kaçınmıştır.³¹³

Rumlar, 16 Ağustos 1960'tan itibaren ayrı belediyeler, vergi kanunu, ek tahsisat, kamu hizmetleri, Kıbrıs Ordusu ve Emniyet Kuvvetleri konularında anlaşmazlık yaratmış ve anayasanın tadil edilmesi için anayasanın işlevsel olmadığı yönünde imaj yaratmıştır. Bu bağlamda ilk olarak Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides 10 Haziran 1963 tarihinde anayasanın tadil edilmesi konusunda bir açıklama yapmıştır. Klerides açıklamasında; Zürih ve Londra Antlaşmalarının dönemin şartlarına göre yapıldığını, anayasanın “*yabancı*” garantörlere dayandırılmasının sıkıntılar yarattığı ve İngiltere haricinde Türkiye ile Yunanistan'ın garantörlükten çıkarılması gerektiği, Türklerin ülke nüfusunun %18'ini oluşturmalarına rağmen yasaların kabulünde yetkiye sahip olmasının haksızlık yarattığı ve bu yüzden azınlık statüsünde olması gerektiğini, belediyelerle ilgili düzenlemeler yapılarak ayrı belediyelerin kurulmaması gerektiğini ve bu nedenle bir komite kurularak anayasanın tadil edilmesi gerektiğini belirtmiştir.³¹⁴

Klerides'in açıklamalarına karşılık olarak Denктаş da Dr. Küçük ile konuyu görüşmüş ve bir açıklama yapmıştır. Denктаş, Rum liderlerin antlaşmaları feshetmek ve anayasayı Türklerin aleyhine olacak şekilde değiştirmek istediklerini belirtmiştir. Denктаş ayrıca böyle bir anayasa çalışmasına Türk tarafı olarak katılmayacaklarını belirtmiş ve anayasanın hazırlanmasında Klerides'inde çalışmalara katılan bir kişi olarak neden bu anayasayı onaylandığını sorarak anayasanın uygulanmasında Türklerin sorun çıkarmadığını aksine Rumların suni engeller yarattığını ve bu yüzden anayasanın uygulanması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir.³¹⁵

Henüz yeni kurulan bir devlette anayasa işlevliğinin daha uzun yıllar içinde görülmesi gerekmişken anayasanın değiştirilmesi yönündeki düşüncelerin iyi niyetli olmadığı söylenebilir. Rum liderler tarafından çeşitli ortamlarda Enosis hedefi yönünde yapılan açıklamalar anayasa değişikliğinin arkasındaki düşüncenin ifadesi olarak açıklanabilir.

³¹² Makarios Druşotis, *Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme*, Çev. Ali Çakıroğlu, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1. Baskı, 2008, 40-41.

³¹³ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 194.

³¹⁴ *Devrim*, 11 Haziran 1963.

³¹⁵ *Devrim*, 13 Haziran 1963.

Klerides'in anayasa değişikliği için komite kurulması yönünde yaptığı açıklama toplum tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. İngiliz Yüksek Komiserliği, tarafsız gözlemciler ve yabancı diğer kaynaklar da Rumların değiştirmek istediği anayasa maddelerinin Türkler tarafından Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla kazandıkları hakları içeren maddeler olduğunu belirtmiştir.³¹⁶

Anayasanın tadil edilmesi konusunun gündeme getirildiği bu dönemlerde antlaşmalara imza atan Yunanistan Başbakanı Karamanlis Yunan Kralı ile yaşadığı sıkıntılar nedeniyle 11 Haziran 1963'te istifa etmiştir. Yunanistan hükümetindeki kriz dönemi Rum liderler tarafından fırsata çevirmek istenmiştir denilebilir.

Makarios ve diğer Rum liderler anayasa değişikliğinde destek bulmak için bu seferde ABD'ye başvurmuştur. Makarios 21 Haziran 1963'te ABD'nin Lefkoşa Büyükelçisi Frazer Wilkins'e anayasa değişiklik taleplerini içeren gizli bir memorandum göndermiştir. Ancak ABD Kıbrıs Anayasasındaki herhangi bir değişikliğin Kıbrıslı Türk ve Rum ile İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında anlaşarak çözülmesi gerektiğini savunmuş ve bu nedenle Makarios ABD'den de umduğu desteği alamamıştır.³¹⁷

Yorgacis, 29 Temmuz 1963'te yaptığı konuşmada, Kıbrıs halkının milli rüya ve emelleri için tereddüt etmeden kararlı bir şekilde istikbal için mücadele edeceğini belirtmiştir.³¹⁸ Makarios da 31 Temmuz ve 6 Ağustos 1963 tarihlerinde yapmış olduğu konuşmalarda, anayasanın tadilinin gerektiğini belirtmiş ve gerekirse Kıbrıs Hükümetinin zamanı geldiğinde Garanti Antlaşmasını yok hükmünde sayabileceğini ifade etmiştir.³¹⁹

Makarios ve Yorgacis'in açıklamaları nedeniyle son zamanlarda Kıbrıs'ta oluşturulmaya çalışılan hava ile ilgili olarak Türkiye Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel açıklama yaparak “*Türkiye hiçbir keyfi hareket karşısında sakın kalamaz. Bu türlü tek taraflı ve keyfi hareketler vahim neticeler doğurabilir. Bunu bütün dünyanın bilmesi gerekir.*” demiştir.³²⁰ Rum liderlerin açıklamalarından da anlaşılacağı üzere anayasanın tek taraflı olarak tadil edilmesi yönünde bir görüşleri olduğu görülmüştür. Türkiye ise anayasa tadilinin kesinlik kabul edilmeyeceğini ve Türk haklarının korunması gerektiğini yinelemiştir.

Karamanlis'in istifası ile geçici Yunanistan Başbakanı olan Pipinellis'in anlaşmazlıkları barış yoluyla çözmek istediğini, anayasaya aykırı yapılacak hareketlerin Türk-Yunan

³¹⁶ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 190-191.

³¹⁷ Druşotis, *Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme*, 52-59.

³¹⁸ Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, 15.

³¹⁹ Makarios'un *Demeç ve Konuşmaları*, 144-145.

³²⁰ Nacak, 23 Ağustos 1963.

ilişkilerinin zedeleyeceğini bildirdiği belirtilmiştir. Gazetede çıkan haberde Pipinellis'in Makarios'un bu konuda yalnız olduğu da yazılmıştır.³²¹

Pipinellis'in açıklamaları ile Rumların yapmak istediği anayasa tadiline ilişkin girişimlerinde Yunanistan'ın bu görüşü destelenmediği anlaşılmıştır. Türkiye ile iş birliğinin öneminden bahseden Başbakanın bu yüzden ilişkilerin bozulmamasını istediği söylenebilir.

Anayasanın değiştirilmesini ilişkin tartışmalar devam ederken 22 Kasım 1963'te ABD Başkanı John Fitzgerald Kennedy düzenlenen suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. Dünyadaki birçok devlet adamının Kennedy'nin cenaze törenine katılmasına rağmen Makarios ve Kıbrıs hükümetinin diğer diplomatlarından kimse katılmamıştır. Cenazeye Kıbrıs hükümetinden kimsenin katılmaması Kıbrıs Türk basını tarafından sorgulanmış ve kınanmıştır.³²²

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İnönü'nün Kennedy'nin cenaze törenine katılmak için Amerika'da bulunduğu sırada Türkiye'de siyasi bir kriz yaşanmıştır. Yeni Türkiye Partisi ile Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi hükümetten çekilmiş ve İnönü de 6 Aralık'ta istifa etmiştir. Hükümetin dağılması ile İnönü tekrardan hükümet kurma görevi alarak 33 bağımsız vekil ile azınlık hükümeti kurmuştur.³²³

Makarios bu dönemlerde genelde Yunan ve İngiliz gazetecileri Kıbrıs'a davet ederek basın yoluyla amaçlarını dünya kamuoyuna anlatmış ve kamuoyunun desteğini sağlamaya çalışmıştır. Bu süreçte davet edilen gazetecilerin tüm masrafları Kilise tarafından karşılanmıştır.³²⁴

Nihayet Makarios 30 Kasım 1963'te anayasa değişikliğine ilişkin hazırlanmış olan 13 maddelik öneriyi Dr. Küçük, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a göndermiştir. Makarios'un anayasa değişikliğine gerekçe olarak ise din, kültür, eğitim gibi konulara devletin sair kalması, devletin iş görmesine engel bazı engellerin kaldırılması ve denemiş olan bu anayasanın amacına ulaşmaması hususları göstermiştir.³²⁵

Makarios'un anayasa değişiklik önerisini sunduğu döneme bakıldığında, ABD Başkanı Kennedy suikastı, Türkiye ve Yunanistan'da yaşanan siyasi krizlere denk gelmesi açısından, Kıbrıs konusunda söz sahibi konumundaki ülkelerde yaşanan olumsuz durumlardan faydalanmaya çalışıldığını söylemek mümkündür.

³²¹ Devrim, 12 Ağustos 1963.

³²² Nacak, 29 Kasım 1963.

³²³ Ahmet Gülen, İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965), *Atatürk Yolu Dergisi*, 13/50 (2012), 397.

³²⁴ Küçük, *Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri*, 42.

³²⁵ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 373.

Makarios'un 30 Kasım'da Dr. Küçük, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a gönderdiği 13 maddelik anayasa değişiklik önerisi şöyledir:

1. *Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının Veto hakkı ortadan kaldırılacak.*
2. *Cumhurbaşkanının geçici gaybubetinde veya görevini yerine getiremeyecek kadar yeteneksiz bir durumda olduğunda Cumhurbaşkanı Yardımcısı ona vekalet edecek. Bu nedenle, sonuç olarak, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının birlikte hareket etmelerini gerektiren Anayasa maddeleri bu duruma uygun olacak şekilde değiştirilecek.*
3. *Temsilciler Meclisi'nin Rum Başkanı ve Türk Başkan Yardımcısı, şimdiki gibi ayrı olarak Rum ve Türk Meclis üyeleri yerine tüm Meclis üyeleri tarafından birlikte seçilecek.*
4. *Meclis Başkanının geçici gaybubeti esnasında veya görevini yerine getirmeyecek kadar yeteneksiz bir durumda olduğunda, Meclis Başkan Yardımcısı ona vekalet edecek.*
5. *Mecliste yasaların geçirilişinde ayrı çoğunluk oyu gerektiren Anayasa maddeleri kaldırılacak.*
6. *Beş ayrı kasabada ayrı belediyelerin kurulmasını öngören Anayasa maddeleri kaldırılacak ve aşağıdaki şekilde yeni hükümler getirilecek:*
 - a) *Sözü edilen 5 kasabada Belediye Meclisleri, nüfus oranına göre kendi toplumları tarafından seçilecek Rum ve Türk Meclis üyelerinden oluşacak.*
 - b) *Bu 5 kasabanın bütçelerinden, ortak hizmetler için yapılacak masraf çıktıktan sonra, her kasabanın Türk nüfusunun oranına denk düşecek miktarı kasabanın genel bütçesinden çıkarılacak ve Türk Meclis üyelerinin istemlerine göre kullanılmak üzere onlara tahsis edilecek.*
7. *Rum yargıçların Rumları, Türk yargıçların Türkleri yargılamasını; yargılanacak olanların Türk ve Rum olması halinde ise davaların Türk ve Rum yargıçların birlikte oturum yaptığı ortak mahkemelerde görülmesini öngören Anayasa maddeleri kaldırılacak.*
8. *Güvenlik Kuvvetlerinin polis ve jandarma olarak ayrılması durumuna son verilecek. (Polis komutanı Rum ise Yardımcısının Türk ve komutan Türk ise yardımcısının Rum olması hükmü getirilecek)*

9. *Güvenlik Kuvvetlerinin ve ordunun sayısı, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı arasında varılacak bir anlaşma ile değil, fakat yasalarla saptanacak.*
10. *Kamu Hizmetlerinde ve Cumhuriyetin Güvenlik Kuvvetlerindeki Rum ve Türklerin sayısı, Kıbrıslı Rumlarla Kıbrıslı Türklerin nüfus oranına uygun şekilde oluşturulacak.*
11. *Kamu Hizmeti komisyonu üyelerinin sayısı, 10'dan 7'ye veya 5'e indirilecek.*
12. *Kamu Hizmeti Komisyonunun tüm kararları basit çoğunlukla alınacak. Eğer Komisyonun Rum veya Türk üyelerinin oybirliği ile ayrımcılık yaptığı iddiası ileri sürülürse komisyon Başkanı durumu yüksek Anayasa Mahkemesine götürmekle yükümlü olacak.*
13. *Rum Cemaat Meclisi feshedilecek.*³²⁶

Rumlar tarafından hazırlanan anayasa maddelerindeki değişiklik önerisi genel olarak Türkler ve Rumların anayasadaki karar verici konumlarındaki yetkileri kapsamıştır. Bu bağlamda daha önceden bahsettiğimiz ve anayasanın 50'nci maddesinde yer alan Cumhurbaşkanı Yardımcısına verilen veto hakkı kaldırılmak istenmiştir. Anayasa maddesinde yer alan bu madde de Cumhurbaşkanı'na da veto hakkı tanınmış ancak Rumların anayasa değişikliği teklifinde bu maddeye değinilmediği görülmüştür. Eşit ortaklık üzerinde kurulan devletin en yüksek makamını işgal eden Türk temsilcisinin elinden veto yetkisinin alınması Türklerin azınlık olarak kabul edilmesi olarak yorumlanabilir. Böylece Türklerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nde eşit ortaklıktan çıkması anlamına geldiği söylenebilir.

Rumların anayasa teklifleri kapsamında Temsilciler Meclisi ile ilgili maddelerinde Türklerin sahip olduğu hakları ilgilendirmiştir. Temsilciler Meclisinde Türk Başkan Yardımcısının sadece Türk oylarıyla seçilmeyeceği ve tüm meclis üyelerinin oylarıyla belirleneceği belirtilmiştir. Ayrıca daha önceden bahsettiğimiz belediyeler ve vergi kanunları gibi kritik yasaların kabulünde gerekli olan ayrı oy çokluğunun da Türklerin elinden alınması düşünülmüştür. Temsilciler Meclisi anayasanın 62'nci maddesi ile 35 Rum ve 15 Türk oranında teşkil edilmiştir. Bu çerçeveden, Temsilciler Meclisinde ayrı çokluğun kaldırılması ile Türklerin güvenlik veya başka sebeplerden dolayı herhangi bir yasayı oy birliği sağlasa bile iptal veya kabul etme gibi haklarından mahrum kalacağı belli olmuştur.

³²⁶ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 374-375.

Belediyeler konusundaki Rum teklifi ise ayrı belediyelerin kurulmasını kaldırarak birleşik belediyelerin nüfus oranına göre tadil edilmesini hedeflemiştir. Anayasanın öngördüğü Türklere ait ayrı belediyelerin kurulması altı ay içinde gerçekleşmesini ve dört yıl sonra bu durumun değerlendirilmesi konusu yine anayasa ile belirlenmişti. Ancak Rumlar ayrı belediyelerin kurulmasını sürekli ertelemiş ve Anayasa Mahkemesi kararını da hükümsüz saymıştı. Zaten 1958’de İngiliz döneminde kurulan Türk belediyelerin sadece sınırlarının belirlenmesi kalmışken Rumların hiçbir suretle buna yaklaşmaması ve ayrı belediyelerin çalışırılığının dört yıl denenmemesi düşündürücüdür. Rumların sergilemiş olduğu bu anlaşmaz tutum nedeniyle Rumların Türklere yöneticilik ve sorumluluk alanı vermek istemediği söylenebilir.

Kamu Hizmetleri, Güvenlik Kuvvetleri ve Orduyu ilgilendiren maddelerde de Rumlar tarafından nüfus oranında değişiklik yapılmak istenmiştir. Bu kapsamda Kamu Hizmetlerinde 70’e 30, Kıbrıs Ordusunda 60’a 40 ve Güvenlik Kuvvetlerinde 70’e 30 olarak belirlenen oranların nüfus oranında değiştirilmesi hedeflenmiştir. Anayasada belirlenen bu oranların uygulanmadığını daha önceden belirtmiştik. Rumların bu değişik önerisiyle, Türklerin bu kurumlarda etkinliğinin azaltılmasını hedeflediği söylenebilir.

Kamu Hizmetini ilgilendiren maddelerde de durum farklı olmamıştır. Üye sayısının azaltılması ile kararların basit çoğunlukla alınması yönünde öneri yapılmıştır. Basit çoğunlukla karar alınması demek, Türk oylarının Rum oylarından az olması nedeniyle Rumların istediği kararı alabilmesi anlamına gelecekti. Bu sayede Rumlar istedikleri şekilde Kamu Hizmetleri Komisyonunu anaysa çerçevesinde kontrol altına alarak Rumların atamalarını istedikleri şekilde yapma şansı elde edebilecekti.

Rumların bir diğer değişiklik önerisi ise Rum Cemaat Meclisinin feshedilmesidir. Anayasanın 86’ncı maddesi ile kurulan cemaat meclisleri kendine ayrılmış yetki kapsamında çalışmıştır. Diğer değişiklik talep edilen maddeler değerlendirildiğinde, Rumların cemaat meclisini feshetmesindeki sebep olarak Rumlarda Temsilciler Meclisinin kontrolünün ele alacağı düşünülmüş ve cemaat meclisine gerek kalmadığı kanaati oluşmuş olabilir. Bu kapsamda Rumlarda oluşan düşüncenin, Temsilciler Meclisinde Rum egemenliğinin sağlanması ve Türklerin azınlık olarak kısıtlı yetkilerle kendi cemaat meclisinde kalması olarak yorumlanabilir.

Anayasa değişikliği önerisinin ilgili makamlara gönderilmesinden sonra Lefkoşa’da Baf Kapısı bölgesinde bulunan EOKA’cı Markos Dragos heykelinde 3 Aralık 1963’te bomba patlatılmıştır. Rumlar tarafından bu olay delil olmamasına rağmen Türkler üzerine yıkılmaya

çalışılmıştır.³²⁷ Bu olayın aşırı milliyetçi Rumlar tarafından yapıldığı ve Türklerin olay çıkartan taraf olarak gösterilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Makarios tarafından gönderilen öneriler Dr. Küçük tarafından oluşturulan özel komisyon ile incelenirken, Türkiye gönderilen değişiklik önerisi 6 Aralık 1963'te reddedilmiştir. Ancak Makarios bu önerinin sadece Dr. Küçük'e yapıldığını, bu konuların iç mesele olduğunu, bu nedenle Türk hükümetine nezaketen gönderildiğini ve cevaplamaları gerekmediğini belirtmiştir.³²⁸

Karamanlis'in istifası ile başlayan Yunan hükümetinde ise bu kriz sürecinde hükümet iki kere değişmiş ve yeni hükümet Yorgo Papandreu Başkanlığında kurulmuştur. Papandreu anayasa değişiklik konusunun bir iç mesele olduğunu savunmuş ve yeni Dışişleri Bakanı S. Venizelos'ta Makarios'un anayasa değişiklik teklifini olumlu karşılamıştır.

Anayasa değişiklik önerisi gündemi meşgul ettiği bu süreçte liderler yıllık olağan yapılan NATO Bakanlar Komitesi ve Kıbrıs Bakanlar Toplantısı için dışişleri bakanları seviyesinde Paris'te bir araya gelmiştir. Paris'te yapılan ikili görüşmelerde Türkiye anayasa değişikliği konusundaki tavrını İngiltere'ye aktarmıştır. Türkiye, Dr. Küçük'ün anayasa değişikliği için Makarios ile görüşebileceğini ancak anayasa maddelerinin değiştirilmesini kabul etmeyeceğini ve Makarios'un kendi planları üzerinde ısrar etmesi durumunda tek çarenin taksim olacağını İngiltere'ye bildirmiştir. Yunanistan ise bunun bir iç mesele olduğunu ve sorunun dıştan müdahale yapılmadan Türklerle Rumlar arasında çözülmesi gerektiğini İngiltere'ye iletmıştır.

Makarios, Paris'te yapılan görüşmelerden Dışişleri Bakanı Kipriyanu sayesinde haberdar olmuştur. Yapılan görüşmeler neticesinde Makarios, Kipriyanu'dan aldığı bildiler doğrultusunda, Yunanistan'ın konuya bir iç mesele olarak baktığını ve politikalarını desteklediğini, İngiltere'nin ise olaya karışmak istemediğini ancak Türkiye'nin de müdahalesine karşı olduğu kanaati edinmiştir.³²⁹

Rum liderler müzakerelerle oluşturulan ve anlaşmalarla kendileri tarafında da kabul edilen Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının işlevsiz olarak nitelendirmiş ve tadil edilmesi gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir. Bu niyetleri doğrultusunda anayasanın garantörü durumunda bulunan Türkiye'den çekinmeleri ve uluslararası anlamda zemin hazırlayabilmek için propaganda ile Kıbrıslı Türkleri anayasanın işlevliğinde engel olarak göstermeye ve diğer muhatap devletlerin desteğini sağlamaya çalışmıştır.

³²⁷ Devrim, 5 Aralık 1963.

³²⁸ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 377-378.

³²⁹ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 386-388.

Anayasanın tadil edilmesi önerilen maddeler Kıbrıs Türk halkını haklarını içeren maddeler olmuştur. Antlaşmalarla belirlenen ve Kıbrıs Türk halkının azınlık olmasının engellendiği bu anayasa maddelerinin değiştirilmesi Kıbrıs Türk halkı ve Türkiye tarafından kabul edilmemiştir. Türkiye ve Kıbrıslı Türk liderlerin iş birliği içinde çözüm önerilene karşı Rumlar tek taraflı olarak hareket etmeyi tercih etmiş ve yapılan uluslararası antlaşmaları tanımayacağını belirtmiştir.

3.3.4. Akritas Planı ve Türklere Karşı Silahlı Saldırıların Başlaması

Kıbrıslı Rum liderler cumhuriyetin ilk zamanlarından itibaren silahlı örgüt kurma düşüncesi taşımıştır. Bu bağlamda 31 Mart 1961 tarihinde Türklerin vergi kanunu kapsamında cumhuriyetin bütçesini ilgilendiren yasayı reddetmesi Rumların silahlı örgüt kurma fikrini güçlendirmiştir. Vergi yasasının görüşüldüğü esnada Yorgacis sağlık nedenlerinden dolayı Londra'ya gitmiştir. Yasanın Türkler tarafından reddedilmesi ile Yorgacis Kıbrıs'a dönmeden Yunanistan'a gitmiş ve Dışişleri Bakanı Averoff ile görüşmüştür. Yorgacis, Türklerin kriz yaratması, bu nedenle iç güvenliğin temin edilmesi ve TMT'ye Türkiye'den yardım yapılması gibi bahaneler ortaya koymuş ve Averoff'tan silah yardımı istemiştir. Ancak Averoff Yorgacis'in talebini reddetmiştir.

Averoff'tan umduğunu bulamayan Yorgacis bu sefer Yunan İstihbarat Teşkilatı'nda görevi subay olan Yorgo Papadopoulos'a³³⁰ başvurmuştur. Papadopoulos ise Yorgacis'in silah talebine olumlu karşılık vermiş ve Karamanlis ile Averoff'un haberi olamaması kaydıyla her seferinde bin adet silahın gönderileceği belirtilmiştir. Papadopoulos silahları İttifak Antlaşması ile Kıbrıs'ta konuşlanan Yunan Alayı ile göndereceğini söylemiştir.

Yorgacis silah yardımı konusunda bulduğu destekle 1961 yılında Makarios'un bilgisinde silahlı örgüt kurmuştur. Yorgacis örgüt içerisinde Akritas³³¹ takma adını kullanmış ve bu yüzden örgüt Akritas Örgütü olarak anılmıştır.³³²

Akritas örgütünün beş yüz kişi ile kurulduğu ve daha sonradan sayısının bin sekiz yüz kişiye ulaştığı Klerides tarafından açıklanmıştır. Ayrıca örgütün genel olarak Türklerin bulunduğu bölgeleri kapsayacak şekilde belli başlı kasabalara yerleştiği, Yunanistan'dan gelen silahların Kıbrıs Ordusundaki görevli Rum subaylar tarafından örgüte teslim edildiği ve

³³⁰ Yorgo Papadopoulos Yunanlı bir subay olup askeri darbe ile 1967-1973 yılları arasında Yunanistan Cumhurbaşkanlığı yapmıştır.

³³¹ Akritas takma adı, daha önceden bahsettiğimiz Bizans döneminde uç derebeyleri için kullanılan Akritas Digenis takma adından gelmekle birlikte Grivas'ın EOKA içerisinde kullanmış olduğu Digenis'in devamı olması açısından Yorgacis tarafından seçilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Druşotis, *Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme*, 90.

³³² Druşotis, *Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme*, 85-90.

Mısır'ın da içinde olduğu komşu ülkelerden de silah tedarik edildiği bilgisi Klerides'in anılarında belirtilmiştir. Örgüt eğitiminin ise saldırı ve savunma planları çerçevesinde tatbikatlar şeklinde Yunan Alayında görevli subaylar tarafından yapıldığı, bu tatbikatların en kapsamlı olanının Trodos Dağlarında üç gün süreyle yapıldığını hatta karargâh olarak Makarios'un Trodos'ta bulunan resmi ikametgahının kullanıldığı söylenmiştir.³³³

Akritas Örgütünün kurucusu Yorgacis aynı zamanda örgütün lideri olmuştur. Örgüt içerisinde Yorgacis'in yardımcılığını Çalışma Bakanı Tasos Papadopoulos ve İçişleri Bakanı Klerides'te Üçüncü Askeri Büro Başkanlığı yapmıştır. Akritas Örgütü bu teşkilat ve Yunan Alayında görevli yüksek rütbeli subaylar ile Lefkoşa'da Kıbrıs hükümetine ait bir binada toplantılar yapmıştır. Örgüt, Makarios'un anayasa değişikliği için öneriler hazırlamaya başladığı 1963 yılı yaz döneminde, Türklerle silahlı çatışma yapmak için hazırlıklara başlamıştır. Bu kapsamda Yorgacis Eylül 1963'te gizli bir toplantı yapmış ve bu dönemde Kıbrıs Ordusunda görevli Rum subayları da teşkilata dahil etmiştir.

Örgüt, Makarios'un anayasanın değişmesi kapsamında hazırlıklar yapması nedeniyle genel bir hareket planı yapmış ve Yorgacis'in takma adı olan Akritas imzası taşıdığı için bu plan Akritas Planı³³⁴ olarak anılmıştır. Akritas Planının amacı ise Kıbrıslı Türklerin Zürih ve Londra Anlaşmaları ile elde ettiği haklara karşı çıkarak aşama aşama anayasanın değiştirilmesi ve nihayetinde de Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı olarak belirlenmiştir.³³⁵

Enosisi hedefleyen Rumlarda silahlı örgüt kurma fikrinin oluşması, Türkiye'de Mayıs 1960'ta meydana gelen ve askerin yönetimi el koyması ile içişlerinde oluşan sorunlar bağlamında Türkiye'nin Kıbrıs'a ilgisinin azalacağı düşüncesinin de neden olduğu söylenebilir. Cumhuriyetin kurulmasını müteakip Akritas ve OPEK gibi silahlı örgütler kurmuş ve yasal yollarla olmaması durumunda şiddet ile hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır. Bu hedef için de devletin kurumlarını kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmış ve Türklerin devlet kurumlarında söz sahibi olmaları engellenmiştir. Eski EOKA mensubu kişilerin devlette önemli ve kritik makamlara getirilmesi Enosis için teşkilatlanmanın daha hızlı gelişmesini sağlamıştır.

³³³ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 169.

³³⁴ Akritas Planı Makarios tarafından hazırlanmış ve Yorgacis'in Akritas Örgütündeki takma adı olan Akritas imzası ile yayımlanmıştır. Planda genel olarak esas hedefleri olan Enosis için örgütün izlemesi gereken yol ve alınması gereken tedbirlerden bahsedilmiştir. Bu bağlamda plan, Kıbrıs'ta ve uluslararası arenada yapılması gerekenleri kapsamıştır. Plan çok gizli olarak nitelendirilmiş ve yayımlanmasından sonra on gün içinde imha edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Rauf Raif Denktaş, *Akritas Planı ve Gençliğe Sesleniş*, Yorum Yayıncılık, 1994, 27-33.

³³⁵ Druşotis, *Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme*, 95-97.

Makarios ve diğer Rum liderler, yasal yollarla anayasanın değiştirilemeyeceğini anlamış ve önceden hazırladıkları hareket planı doğrultusunda şiddet yoluna başvurarak Enosisi gerçekleştirmek istemiştir. Bu kapsamda önceki kısımda bahsetmiş olduğumuz ve Rumlar tarafından Markus Dragos heykeline bomba yerleştirilmiştir. Yorgacis tarafından planlanmış bu eylemi Türklerin yaptığına dair kamuoyu oluşturulmuş ve Rum halkını provoke etmek amacıyla kullanılmıştır. Aynı zamanda Türkleri de uzlaşmaz ve anlaşmaya yanaşmayan taraf olarak gösterilmesi hedeflenmiştir.³³⁶

Anayasa değişikliği önerisinin Türkiye tarafından reddedilmesi ile Rumlar, Kıbrıslı Türk liderlerinin de aynı şekilde öneriyi reddedeceğini düşünmüştür. Bu nedenle Rumlar, Dr. Küçük tarafından anayasa önerisini değerlendirmek için kurulan komite kararını beklemeden harekete geçmeye karar vermiştir.

Rumlar yasal yollardan Enosisi gerçekleştiremeyeceğini anlamış ve Aralık 1963'te ayında provoke edici faaliyetlerini artırmıştır. Yorgacis yasal olmayan yollar ile polis teşkilatına “*özel kolluk kuvveti*” adı altında sivil personel almış ve bu alınan personelleri de kullanarak yollara barikatlar kurmuştur. Kurulan barikatlarda Türkler durdurularak üzerleri aranmış ve kimlik kontrolü yapılmıştır. Rumların provoke edici davranışlarındaki amacın, Türk halkının bu provokasyona karşı ayaklanması ve Rumların bu suni oluşturulan ayaklanmayı bahane ederek şiddete başvurmaları sağlamak olduğu söylenebilir.

Yorgacis ve örgütünün yarattığı provoke edici davranışları müteakip 21 Aralık 1963'te Lefkoşa'nın Tahtakale bölgesinde biri kadın biri erkek olan iki Kıbrıslı Türk sabahın erken saatlerinde arabalarıyla Rumlar tarafından durdurulmuş ve yoklanmak istenmiştir. Türklerden kadın olanın üstü de aranmak istenmiş ancak Türklerin karşı koyması nedeniyle Rumlar iki kişiye de otomatik silahlarla katletmiştir. Bu olay Rumların yapmış oldukları saldırıların başlangıcını teşkil etmiştir. Bu esnada Kıbrıs Ordusu Komutanı olan Korgeneral Karayannis saldırıların başlama sebebi olarak Türklerin anayasa değiştirmesine karşı çıkmasını göstermiş ve Makarios'un saldırıları bu yüzden başlattığını söylemiştir.

Rumlar, sabahın erken saatlerinde meydana gelen bu olaydan sonra durmamış ve Türklere Lefkoşa bölgesinde rastgele ateş açmıştır. Hızını alamayan Rumlar Girne kapısındaki Atatürk büstüne ve Denктаş'ın avukatlık bürosuna da ateş açmıştır. Rumlar bununla da yetinmemiş ve Lefkoşa Türk Erkek Lisesi avlusu ile Kıbrıslı Türk öğrenci taşıyan bir araca da ateş açarak 10 kişiyi yaralamıştır.³³⁷

³³⁶ Druşotis, *Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme*, 103.

³³⁷ Oberling, *Bellapais'e Giden Yol*, 69.

Lefkoşa'nın Tahtakale bölgesinde 21 Aralık'ın erken saatlerinde meydana gelen ve iki Türk'ün öldürülmesi ile sonuçlanan olay London Daily Express gazetesinin muhabiri İngiliz Harry Scott Gibbons tarafından da değerlendirilmiştir. Gibbons yaşanan olayı “alçakça cinayet” şeklinde tanımlamış ve olaydan hemen sonra Rum sivillerin arabalarla sokaklarda dolaşarak Türklerin yaşadığı yerlere kurşunlar yağdırdığını belirtmiştir.

Olayların gelişmesi ile Rum hükümet üyelerinin genel seferberlik ilan etme kararı aldığını belirten Gibbons, seferberlik ilanı kapsamında polise yeni silah dağıtıldığını ancak silahların Türk polislere verilmediğini, basının Lefkoşa'da meydana gelen olayları toplumlararası çatışma olarak nitelendirerek Türklerin de olayda suçu olduğu intibası yaratıldığını ve Rumlar tarafından aslında soykırım başlatıldığını ifade etmiştir.³³⁸

Rumların bu dönemde Türkleri baskı altına alarak takındığı tavır ve müteakiben Lefkoşa'da meydana gelen şiddet olayları Türklerin de tedbir almasına sebep olmuştur. Bu kapsamda TMT'ci mücahitler savunma bölgeleri oluşturmuş ve Rumlara karşı Türk bölgelerini savunmayı amaçlamıştır. Ancak Türkler uzun zamandır çatışmayı planlayan Rumlardan çok az sayıda ve özellikle silah ve cephaneye sahipti. Bu nedenle iki toplum arasında baş gösteren çatışmalarda Rumlar hem sayıca hem de silah bakımından üstün bir konum elde etmiştir.³³⁹

Makarios ve Akritas Örgütünün Akritas Planı çerçevesinde Enosise ulaşmak için izledikleri politika nedeniyle 1963 Aralık ayında kışkırtıcı faaliyetlerini artırdığı görülmüştür. Bu plan doğrultusunda eski EOKA'cı olan kişileri kendi kararlarıyla polis teşkilatında işe almış, sokaklara barikatlar kurmuş ve Türkleri yoklamalara tabi tutmuştur. Bu uygulamalarla Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rum devleti olduğu havası yaratmış ve kontrolün kendilerinde olduğunu Türklere göstermek suretiyle propaganda yaparak Türkleri kışkırtmıştır. Tahtakale'de meydana gelen olayın da tesadüf eseri olmadığı ve Türkleri kışkırtmak amacıyla Rumlar tarafından kasıtlı olarak yapıldığı söylenebilir.

Makarios 21 Aralık 1963'te yapmış olduğu açıklama ile Garanti Antlaşmasını hükümsüz olarak ilan etmiş ve hiçbir devletin içişlerine müdahale hakkı olmadığını savunmuştur. Ayrıca Rum memurlar Lefkoşa'nın Türk bölgesinde kalan devlet kurumlarına gitmemiş ve Türk memurlarda tehlikenin devam etmesi durumunda Rum bölgesindeki kurumlara gitmeyeceklerini açıklamıştır.³⁴⁰

Dr. Küçük, Kıbrıs'ta yaşanan olayları saat başı elçilik kanalına iletmiş ve Türkiye'nin durumdan haberdar olması sağlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Devlet Bakanı ve

³³⁸ Gibbons, *Kıbrıs'ta Soykırım*, 8-14.

³³⁹ Küçük, *Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri*, 157-158.

³⁴⁰ Akın, 22 Aralık 1963.

Başbakan Yardımcısı Prof. Turhan Feyizoğlu ilk saldırıları müteakip Ankara Radyosundan bir açıklama yapmıştır. Feyizoğlu bu açıklamasında; Kıbrıs'taki hadiselerin çok yakından takip edildiğini, suçluların bulunarak cezalandırılması gerektiğini ve Kıbrıslı Türklerin tahriklere kapılmadan sorumlulara yardımcı olması gerektiğini söylemiştir.³⁴¹

Ayrıca Dr. Küçük, Kıbrıs'ta yaşanan olayların görebilmesi amacıyla tüm dünya basınını Kıbrıs'a davet ettiğini İstanbul'daki Gazeteler Cemiyetine gönderdiği bir duyuru ile iletmiştir.³⁴²

Lefkoşa'da yaşanan olaylarda Makarios ve Yorgacis Türkleri suçlamış buna karşın Denктаş öldürülen Türk şehitlerin 22 Aralık'taki cenazelerinde toplanan kalabalığa yaptığı konuşma da Türk halkının provoke olarak intikam almaması gerektiğini ve Türk haklarının kan akıtılarak geri alınmayacağını bildirmiştir.³⁴³ Bu nedenle çoğu devlet kurumunun Lefkoşa'nın Rum kesiminde yer almasına rağmen Türk memurlar ertesi gün görevlerine gitme kararı almıştır.³⁴⁴

Türk memurların liderlerin çağrılarına uyarak soğukkanlılığını koruyup işe gitmeye karar vermelerine rağmen Rum saldırıları 22 Aralık'ta da Lefkoşa içinde artarak devam etmiştir. Bu nedenle Türkler kamu hizmetlerindeki görevlerine gidememiştir. Rumlar devlet radyosunun kontrolünü elinde bulundurduğu için istedikleri gibi yayım yapabilmiş ve kamu personelinin görevleri başına gitmeleri çağrısında bulunulmuştur. H.D. Purcell, "Kıbrıslı Türkler yapılan söz konusu çağrıya uymuş olsa anayasa değişiklik önerilerini *de facto* olarak kabul etmiş olacaktı" şeklinde yapılan memur çağrısı hakkındaki görüşünü belirtmiştir.³⁴⁵

Rumlar 22 Aralık'ta saldırılarını artırarak devam ettirmiş ve saldırılar Lefkoşa ağırlıklı olmakla birlikte tüm Kıbrıs'a yayılmıştır. Lefkoşa'da binaların damına yerleştirdiği ağır silahlarla Türklerin yaşadığı bölgeleri ateş altına almıştır. Telekomünikasyon dairesinin Rum bölgesinde olmasından dolayı Türklerin telli hatları kesilerek dış dünya ile bağlantısı engellenmiştir. Olayların devam etmesi ile Makarios ve Dr. Küçük 23 Aralık'ta görüşmüş ve Makarios'un yapılan saldırılarda herhangi bir ilişkisinin olmadığını belirtmesi ile ortak barış çağrısı radyodan yapılmıştır. Ancak radyonun Rum kontrolünde olması nedeniyle barış çağrısından hemen sonra "*Arzularımız olan, Enosisi gerçekleştirelim*" çağrısı yayımlanmıştır.³⁴⁶

³⁴¹ Küçük, *Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri*, 167.

³⁴² *Cumhuriyet*, 22 Aralık 1963.

³⁴³ Küçük, *Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri*, 156-163.

³⁴⁴ Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, 41.

³⁴⁵ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 418-427.

³⁴⁶ Oberling, *Bellapais'e Giden Yol*, 71.

Liderlerin yaptığı ortak barış çağrısına rağmen Rum saldırıları 23 Aralık akşamı da devam etmiştir. Rumlar Lefkoşa'da özellikle Türk nüfusunun fazla olması nedeniyle Küçük Kaymaklı'yı hedef almış ve Sampson'un emir komutasında güçlü bir kuvvet saldırmıştır. Rumlar bu süreçte ada genelinde Türklerin yaşadığı birçok bölgeye saldırılar düzenlemiştir. Küçük Kaymaklı'da cephanenin tükenmesi nedeniyle halkın birçoğu Hamitköy bölgesine çekilmiştir.³⁴⁷

3.3.5. Türkiye'nin Müdahalesi ve Ateşkes

Türlere karşı girişilen Rum saldırılarının başlaması ile Türkiye, 22 Aralık'ta garantör ülkelere ve iki tarafa da dost olan Amerika'ya çağrıda bulunmuş ve Kıbrıs'ta bozulan anayasal düzene kuvvet kullanılarak ortak müdahale edilmesini istemiştir. Yunanistan ve İngiltere, Amerika ile ortak müdahaleyi ve kuvvet kullanmayı kabul etmemiş ancak nizamın sağlanması için Makarios'a üçlü bir başvuru yapılması görüşünü benimsemiştir.

Gelişen olaylar ve Türkiye'nin yapmış olduğu çağrının da etkisiyle Yunanistan Dışişleri Bakanı Sofoklis Venizelos, Makarios'tan gerginliğin sona erdirilmesi için nüfuz kullanmasını istemiş ve İngiliz Yüksek Komiser Yardımcısı ile Amerikan Büyükelçisi Makarios ve Dr. Küçük'le görüşmeler gerçekleştirmiştir.³⁴⁸

Makarios ile yapılan görüşmeler ve basın aracılığı ile ateşkes için yapılan ortak çağrılar Rum saldırılarını durdurmaya yeterli olmamıştır. Rum saldırılarının devam etmesi nedeniyle Türkiye'de Başbakan İnönü başkanlığında bir toplantı düzenlemiş ve Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler görüşülmüştür. Toplantıya Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Millî Savunma Bakanı İlhami Sancar, Genel Kurmay Başkanı Org. Cevdet Sunay, Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Ali Keskiner, Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel ve İstanbul'da bulunan Deniz Kuvvetleri Komutanını temsilen Yardımcısı katılmıştır. Toplantı sonucunda yapılan basın açıklamasında Başbakan İnönü iki cemaatinde tahrik edildiğini, yaşanan olayların ciddi derecede önemli olduğunu, herkesin bu olayları yatıştırmaya çalıştığını ve emniyetin sağlanması için gereken bütün tedbirlerin alınacağını açıklamıştır. Ayrıca toplantıdan sonra Yunanistan, İngiltere ve Amerika Büyükelçileri ile görüşmeler yapılmıştır.³⁴⁹

Makarios ve Dr. Küçük'ün bildirileri kapsamında herkesin kamu hizmetlerindeki görevine dönme çağrısına rağmen Rumlar saldırılarına 24 Aralık'ta da devam etmiş ve

³⁴⁷ Küçük, *Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri*, 169-181.

³⁴⁸ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 439-440.

³⁴⁹ *Akın*, 24 Aralık 1963.

Türklerin kamu hizmetine dönmesi engellenmiştir. Bunun üzerine Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Erkin TBMM’de gündem dışı uyarı niteliğinde bir konuşma yapmış ve çarpışmaların derhal durdurulması için diplomatik girişimlere devam edildiğini ancak bütün uyarılara rağmen Rumların şiddete devam etmesi durumunda doğacak sonuçlardan kendilerinin sorumlu olacağını söylemiştir. Bunun dışında Yunanistan’da seçimleri kaybeden Papandreu 24 Aralık’ta istifa etmiştir.³⁵⁰

Yapılan girişimler sonucunda Makarios, Dr. Küçük, Klerides, Yorgacis, Osman Örek, Niyazi Manyera, Fazıl Plümer İngiliz Yüksek Komiser Vekili ve ABD’nin Kıbrıs Büyükelçisi Lefkoşa Baf Kapısı Polis Karakolunda 24 Aralık’ta toplantı yapmıştır. Şiddetli tartışmaların geçtiği toplantıda Osman Örek iki taraf arasında bir hat kurulması teklifinde bulunmuştur. Bu teklif ABD Büyükelçisi tarafından ve Makarios tarafından olumlu karşılanmış ancak İngiliz Yüksek komiser Vekili kendi sorumluluğuna girmediği için, Klerides’te Kıbrıs Devletinin haklarına gölge düşüreceği gerekçesi ile reddetmişlerdir. Bunun üzerine taraflar ateşkesin ilan edilmesine, Türk ve Rumlardan polis devriyesi oluşturulması, Osman Örek ile Klerides’in mevzileri gezerek yaralılara yardımda bulunulması ve ihtiyaçların tespit edilmesi konularında anlaşılmıştır.³⁵¹

Ancak Rum liderler yapılan anlaşmalara uymamış ve saldırılarına şiddetli bir şekilde birçok Türk yerleşim yerinde devam etmiştir. Rumların çatışmalar için önceden örgütlenmiş ve gerekli teçhizat ve cephane ile donatılmıştır. Buna karşın Türklerin Rumlar kadar hazırlanması söz konusu olmamıştır. Bu nedenle Türklerin devam eden savunmaları tükenmiş ve Dr. Küçük tarafından İnönü’ye son bir mesaj çekilmiştir. Dr. Küçük’ün zor şartlar altında Büyükelçilik vasıtasıyla İnönü’ye çekmiş olduğu son mesaj şöyledir:

Zat-ı alilerine bir süre önce gönderdiğim mesajdan bu yana durum çok daha değişmiştir. Rumlar her an genel bir taarruza geçme hazırlıklarını tamamlamışlardır. Bütün Lefkoşa ve civarı kurşun yağmuru altında korkulu dakikalar geçiriyor. Türk Mücahidi mevzilerini muhafaza ederek direnişlerini sürdürüyorlarsa da maalesef mermiler tükenmiş durumdadır.

Kaymaklı’nın düşmesi korkudan değil, bir avuç Türk’ün modern silahlarla mücehhez eğitilmiş Yunan askerleri karşısında kahramanca direnişten sonra mermilerinin tükenmesi sonudur.

³⁵⁰ Akın, 25 Aralık 1963.

³⁵¹ Küçük, *Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri*, 194-197.

Telgrafi hazırlarken aldığım yeni haberlere göre Kumsal bölgesinde çarpışmalar çok daha şiddetlenmiştir. Bugün erken saatlerde girişecekleri genel taarruzun, mukavemete karar verenlere büyük zaiyat verdireceğinden şüphe yoktur. Bunun yanında binlerce sivilin Rum mermilerine hedef olup, katledileceklerine muhakkak nazarı ile bakıyorum.

*Durumu arz ederim. VATAN SAĞOLSUN.*³⁵²

Dr. Küçük'ün gönderdiği bu mesaj Kıbrıs Cumhuriyeti'nin eşit ortağı konumundaki Kıbrıslı Türklerin son vaziyetlerini gözler önüne sermiştir. Rumlar 21 Aralık'ta başlayan saldırılarını yapılan tüm uyarılara rağmen artırarak devam ettirmiştir. Rumlar yapmış oldukları Akritas Planı dahilinde Türklere karşı başlattıkları saldırılara devam ederken liderler seviyesinde yapılan görüşmeleri zaman kazanmak için kullanmıştır. Türkler ise Rumların çeşitli bahaneleri ile devlette etkisiz konumda bırakılmış ve ellerindeki az miktarda bulunan silah ve cephane ile mukavemet göstermeye çalışmıştır. Türkler dört gün boyunca iyi mukavemet göstermiş ancak cephanenin bitmesi ile tüm umutlarını garantör Türkiye'ye bağlamıştır.

Dr. Küçük tarafından İnönü'ye gönderilen mesaj üzerine Türkiye hükümeti üst düzey bir toplantı gerçekleştirmiş ve Kıbrıs meselesi tekrardan değerlendirilmiştir. Bu kapsamda müşterek olarak yapılan uyarıların bir sonuca ulaşmadığı, Türklere karşı yapılan bu katletme olaylarının bitmemesi durumunda üçlü anlaşmalar gereği ada da bulunan Türk Askeri Kuvvetleri tarafından müdahalede bulunulacağı açıklanmıştır. Yapılan açıklama Dışişleri Bakanı Erkin tarafından büyükelçiliklere ve Cumhurbaşkanı Gürsel tarafından da İngiltere Kraliçesi, Yunan Kralı, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı, Federal Almanya Cumhurbaşkanı ve Fransa Cumhurbaşkanı'na bir mesaj gönderilerek ortak müdahale edilmesi konusunda bir çağrı yapılmıştır.³⁵³

Türkiye'nin yaptığı çağrılara diğer garantör devletler gerekli önemi ve ivediliği göstermemiştir. İngiltere konunun Yunanistan ve Türkiye tarafından görüşülmesini ve Kıbrıs Hükümetinin çağrısı ile adaya müdahalede bulunulmasını tavsiye ederek Türkiye'yi oyalamaya çalışmıştır.³⁵⁴ Rum saldırılarının durmaması ve garantör ülkelerin çağrılara cevap vermemesi üzerine Türkiye, 25 Aralık'ta Türk Hava Kuvvetlerine ait savaş uçakları ile Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşu yapmış, Türk Donanmasını Mersin'e doğru hareket ettirmiş ve ada da bulunan Türk Alayını muharebe düzeninde kışlasından çıkartarak ilerletmiştir.³⁵⁵

³⁵² Küçük, *Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri*, 201-203.

³⁵³ Küçük, *Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri*, 204-218.

³⁵⁴ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 445-446.

³⁵⁵ Akin, 26 Aralık 1963.

Türkiye'nin yapmış olduğu müdahale etkisini göstermiş ve Makarios, İngiltere ve Yunanistan olaylara üç garantör devletin müdahale etmesini aynı gün kabul etmiştir. Yine aynı gün Makarios, Klerides ve Savunma Bakanı Osman Örek İngiliz Yüksek Komiserliğinde ateşkes yapılması için bir anlaşmaya varmış ve anlaşmayı Dr. Küçük de onaylamıştır. Bu kapsamda İngilizlerin emir komutasında adadaki İngiliz, Yunan ve Türk askerlerinden oluşan bir müdahale gücü oluşturulmuştur. Ancak üçlü müdahale gücünün oluşturulmasına karşın adanın kontrolündeki zorluklardan dolayı çatışmalar tam anlamıyla bitmemiş ve tek tük devam ettiği görülmüştür. Çatışmaların devam etmesi nedeniyle, Türk Savaş uçakları 28 Aralık'a kadar iki kez daha ihtar uçuşunda bulunmuştur.³⁵⁶

İngiltere, ateşkesin tam anlamıyla sağlanmaması ve çatışmaların devam etmesi nedeniyle Türkiye'nin yapmış olduğu uyarılar ve Rumlar ile Yunanlıların Türkiye'nin tek taraflı müdahalesinden çekinmesi nedeniyle, İngiltere Sömürgeler Bakanı Duncan Sandys'i 28 Aralık'ta Kıbrıs'a göndermiştir. Sandys, adaya gelmesini müteakip Dr. Küçük, Makarios, Türkiye ve Yunanistan Büyükelçileri ile ayrı ayrı görüşmüş ve İngiliz Yüksek Komiseri başkanlığında bir irtibat komitesi kurmuştur. İrtibat komitesinde Türk ve Yunan Büyükelçileri, Meclis Başkanı, Meclisteki Türk Grubu Başkanı ve İçişleri Bakanı yer almıştır. 29 ve 30 Aralık tarihlerinde yapılan toplantılar Lefkoşa'da Ara Bölge oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda Lefkoşa'nın Surlarıçi bölgesi belirlenen sınır ile ikiye ayrılmıştır. Bu hat İngiliz Komutanı General Peter Young'ın yeşil kalem ile haritaya çizildiği için "Yeşil Hat" olarak adlandırılmıştır. Yapılan anlaşma Makarios ve Dr. Küçük tarafından da onaylanmış ve General Young üçlü barış kuvvetlerini bu Yeşil Hat üzerinde kurulan Ara Bölge'ye yerleştirmiştir.³⁵⁷

21 Aralık'ta başlayan ve ateşkes ile sonuçlanan Rum saldırıları, 25 Aralık'ın Hristiyanlar tarafından Noel olarak kutlanması nedeniyle "Kanlı Noel" olarak da anılmaktadır. Rum saldırılarında Türklerin yaşadığı 103 yerleşim yeri etkilenmiştir. Bu saldırılarda 500 Kıbrıslı Türk katledilmiş ve 203 Türk de kaybolmuştur. Ayrıca, Rum saldırılarının başlaması ile yaklaşık 25 bin Kıbrıslı Türk de Rumların baskılarına karşı kendini emniyete almak için daha büyük Türk yerleşim yerlerine göç etmek zorunda kalmıştır. Kıbrıslı Türklerin yaşadıkları yerlerden göç etmeleri nedeniyle işsizlik ve barınma sıkıntılarından dolayı 56 bin Türk Kızılay yardımı ile yaşamak zorunda kalmıştır.³⁵⁸

Rumlar tarafından Türklere yönelik başlatılan bu saldırılar ile Rum ve Türk halklarının seçtiği liderler tarafından imzalanan Kıbrıs Cumhuriyeti Kuruluş Antlaşmaları Rumlar

³⁵⁶ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 451-467.

³⁵⁷ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu*, 463-477.

³⁵⁸ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri", *Bilig Dergisi*, 63 (2012), 218-219.

tarafından ihlal edilmiştir. Bu nedenle ortaklık temelinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Yeşil Hat Anlaşması ile son bulduğu söylenebilir. Bu kapsamda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rumlar tarafından işlevsiz hale getirildiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'deki konumu itibarıyla stratejik olarak uluslararası bir sorun olmuştur. Stratejik öneminden dolayı bölgesel ve küresel olarak güçlenen devletler, özellikle güvenlik açısından adayı elde etmeye çalışmıştır. Bunun bir sonucu olarak ada dönem dönem uluslararası bir sorun haline gelmiş ve günümüzde de bu sorun devam etmektedir. Bu nedenle günümüze kadar devam eden Kıbrıs sorununun oluşumundaki süreç incelenmiş ve sorunun oluşumuna neden olan olayların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda Cumhuriyetin çözülmesinde etkili olarak görülen, 21 Aralık 1963'te Türklere karşı başlayan Rum saldırılarının neden ve nasıl meydana geldiği araştırılmıştır.

Öte yandan Kıbrıs adasının bir sorun olarak uluslararası ilişkilerdeki yerini almasının yalnızca İkinci Dünya savaşı sonrası süreçte gerçekleştiği yorumu çok da doğru değildir. Zira ada, nüfus yapısı gereği (iki toplumlu yapı) yabancı devletlerin de bir yetki alanı gibi görülmüştür. Türkiye ve Yunanistan'ın kuruluş süreçleri göz önüne alındığında adadaki Türk ve Rum varlığının da bu iki ülke arasında yaşanan olumlu ya da olumsuz ilişkilerin aynası gibi bir misyon edindiği yorumu yapılabilir. Buna ek olarak özellikle Soğuk Savaş dönemiyle birlikte Türkiye ile Yunanistan arasında yüzeye çıkan tehdit ve güvenlik sorunu gibi kavramların birbirine dönük kullanılması ve geçmişte yaşanan travmaların büyüyerek uluslararası ortama göre yeniden şekillenmesi adada yaşayan halka da yansır hale gelmiştir.

Dolayısıyla, özellikle Yunanistan için Türkiye'nin bir tehlike ya da tehdit olarak algılanması Kıbrıs üzerinden yeniden gündeme getirilmiş bu da uzlaşmanın önünde ciddi bir engel haline gelmiştir. Bu bağlamda da Kıbrıs konusundaki gelişmelerde özellikle Yunanistan'ın ve onun tarihsel travmalarının belirleyici olduğu söylenebilir.

Taraflar arasındaki uzlaşmadan uzak tutum Rumların bağımsızlık düşüncesini de beslemiştir. Rumların tezi her ne kadar Yunanistan ile birleşme anlamına gelen Enosis şeklinde dillendirilse de Yunanistan'a bağlanma düşüncesi bir başka anlamda bağımsızlık gibi bir anlam da kazanmıştır.

Uluslararası alanda yaşanan sorunlardan ayrı olarak ada içi yaşanan olaylar Kıbrıs sorununu daha da karmaşık hale getirmiştir. Rum baskısının artması ve Yunanistan'ın da Rumlar lehine ilk olarak 1954'te BM'ye başvurması ile Kıbrıslı Türkler de karşı bir tez olarak taksimi savunmuştur. Adadaki Rum halkının Enosis düşüncesini benimsemesi karşısında Türkler 1950'li yıllara kadar buna benzer bir düşünceye sahip olmamış ve Enosis'in gerçekleşmemesi için büyük gayret göstermiştir.

Rumlar diplomatik yollarla elde etmeye çalıştıkları Enosis'in çıkmaza girmesiyle eylem yoluna başvurmuştur. Dini bir makama sahip Makarios önderliğinde EOKA terör örgütü 1 Nisan 1955 yılında Yunanistan'ın da desteğiyle kurulmuş ve terör faaliyetlerine de bu tarihten itibaren başlayarak Enosis için silahlı eylemlere başlamıştır. Bu eylemlerdeki amaç İngilizleri Enosise ikna etmek olmuş ve temelde İngilizlere karşı kurdukları bu terör örgütü zamanla masum Türk halkını da hedef almıştır.

Rumların Enosis için EOKA'yı kurarak İngilizler ile Türkleri hedef alması sonucunda İngilizler Türkleri korumada yetersiz kalmıştır. İngilizlerin yetersiz kalması nedeniyle Kıbrıs Türk halkı da bir tepki olarak bu silahlı eylemlere karşılık olarak TMT'yi kurmuştur. Aslında İngilizlerin Rum saldırılarına karşı tutumu daha güçlü ve sonuca odaklı olsaydı Türklerin böyle bir teşkilat kurmaya ihtiyacının olmayacağını söylemek mümkündür. İngilizlerin EOKA'ya karşı polis hizmetlerinde Türklerden daha fazla istihdam yapması bir çözüm olmamış ve İngilizlerin bu uygulaması sonucunda Türkler ile Rumlar arasındaki gerginliğin daha da artmasına sebebiyet verdiği yönünde çıkarım yapılabilir.

Ekonomik sıkıntılar nedeniyle daha güçlü olan EOKA'ya karşı TMT, Türkiye tarafından desteklenmiş ve Enosis'e karşı bir direniş cephesi açılmıştır. Rumların diplomatik girişimleri ile şiddet eylemlerinin artarak devam etmesi yıllarca beraber yaşayan iki halk arasındaki bağların iyice zayıflamasına neden olmuştur.

Türkiye'de 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti iktidarının ekonomik olarak kalkınma amacıyla yürüttüğü politika ile Türkiye'nin dışa bağımlılığı artmış ve bu süreçte komünizm tehdidine karşı oluşan NATO'ya katılmak bir çözüm yolu olarak benimsenmiştir. Komünizm tehdidi ile oluşan iki kutuplu dünya düzeninde Türkiye'nin NATO tarafında yer alması Demokrat Parti'nin Kıbrıs sorununa bakış açısını NATO'nun çıkarları doğrultusunda değiştirmesine sebebiyet verdiği söylenebilir.

Diğer yandan Anadolu'nun güney kıyılarının korunması açısından bakıldığında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş antlaşmalarında yer alan Garanti Antlaşması ile Türkiye'nin garantör ülke konumunda yer alması da Kıbrıs sorunun çözümünde etkili olmuştur. Kıbrıs'ın NATO müttefiki İngiliz kontrolünden çıkması ile Anadolu yarım adasının Kıbrıs tarafından gelebilecek tehditlere karşı Garanti Antlaşması ile gerekli emniyetin sağlandığı söylenebilir.

Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş öncesi içinde bulunduğu durum açısından bakıldığında Yunanistan için de aynı şeyleri söylemek mümkündür. Yunanistan'ın Amerikan yardımlarına bağlı bir ekonomisi ve komünizm tehdidi ile NATO'ya bağlılığı ortak yolun bulunmasında etkili olmuştur. Bu nedenle Yunanistan, taksim tezinin olabileceğini de hesaba

katarak Amerika'nın ve İngiltere'nin baskıları nedeniyle politika değiştirerek Enosis'ten vazgeçmiş gibi görünmüştür.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler 1930'lu yıllardan itibaren başlayarak 1950'li yıllara kadar iyi yönde gelişmiş ancak sonrasında Kıbrıs sorunu ile bir çıkmaza girmiştir. Türk ve Yunan hükümetleri, içinde bulundukları ekonomik sıkıntılar ve iki kutuplu dünya düzenin bir sonucu olarak, iki komşu ülke arasındaki diğer sıkıntıları bir yana bırakarak Kıbrıs konusunda anlaşma gereği duydukları görülmüştür.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel dayanağı durumunda olan ve tarafların ortak çalışması ile oluşturulan anayasa ile Cumhuriyetin Türk ve Rum halklarına eşit olarak ait olduğu tanımlanmıştır. Eşit ortaklığın bir gereği olarak yürütme, yasama, yargı, kamu hizmetleri, kolluk kuvvetleri ve ordu gibi konuların hangi oranlarda Türkler ve Rumlardan oluşacağı belirlenmiştir.

1960 yılından itibaren Kıbrıs'a yönelik çok sayıda ve farklı isimlerde rapor hazırlanmış ancak bunların adanın durumuna da önemli bir katkısı olmamıştır. Tüm bunların yanı sıra Cumhuriyetin ilan edilmesi de aslında bir uzlaşma şekli olarak görünmüştür. Anayasanın da yürürlüğe girmesiyle birlikte bir çözüm üretilmiş gibi görünse de asıl açmaz bu süreç sonrasında kendini göstermiştir. Rum yönetimi tarafından anayasayı ihlal eden uygulamalara girişilmesi ve azınlık olarak görünen Türklere yönelik onları edilgen konuma getiren ihlallerin gerçekleştirilmesi de sistemi çalışamaz hale getirmiştir.

Rumlarda, İngilizlerden bağımsızlığın kazanılması ile Enosise çok daha kolay ulaşabilecekleri görüşü hâkim olmuş ve adada var olan Türkleri Enosise bir engel olarak görmemiştir. Bu kapsamda uzlaşma olarak görülen Cumhuriyet temelinde Türklere verilen hakları geçici olarak yorumlamışlardır.

Cumhuriyetin temel yapısının belirlendiği anayasanın işlevsiz hale getirilmesi konusunda sadece Rumların sorumlu olduğunu söylemek mümkün müdür? Bu konu hakkında şunu söylemek gerekir ki Rumların Cumhuriyet yönetiminde yalnız olmadığı düşünüldüğünde ve Türklerin de direniş göstererek Rumlara karşılık olarak ters yönde tepki göstermesi yönetimde oluşan sorunların kaynağını oluşturmuştur. Ancak Rumlar tarafından iddia edilen anayasanın işlev olmaması tezi yönetimdeki uzlaşmaz tavrın bir sonucu olmamıştır. Türklerin anayasanın uygulanmaması konusunda vermiş olduğu mücadele Rumlar tarafından anayasanın işlevsiz olduğu yönünde bir araç olarak kullanılmış ve yönetim konusunda Türklerden kaynaklı sıkıntılar olduğu algısı yaratılmıştır.

Rumların anayasanın işlevsiz olduğu konusunda yönetici pozisyonundaki Türkleri suçlaması ile eşzamanlı olarak sosyal yaşam içerisinde de Türklerin huzurunu kaçıracak üst araması, kimlik sorgulanması gibi uygulamalar yapılması nedeniyle Rumlar tarafından bir kargaşa ortamı yaratılmak istendiğini söylemek mümkündür. Rumlar bu amaçları doğrultusunda uluslararası kamuoyuna da Türkleri haksız olarak göstermiş ve sorunun bir iç mesele olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Yüksek Anayasa Mahkemesinin, anayasanın işlev olmadığı yönünde almış olduğu kararlar ise Rum tezlerini çürütmüştür denilebilir. Tarafsız yargıç başkanlığında karşılaşılan sorunlara kararlar veren Cumhuriyeti'n en yüksek mahkemesi konumundaki Yüksek Anayasa Mahkemesinin almış olduğu kararlar, anayasanın Rumlarca uygulanmadığının gösterilmesi açısından önemli bir dayanak olmuştur.

Anayasanın Rumlar tarafından ihlal edilmesi konusunda Türkiye gerekli uyarıları gerek basın yoluyla gerekse 1962 yılında Makarios'u Türkiye'ye davet ederek yapmış ancak Rumların Türkiye tarafından yapılan uyarıları umursamadığı görülmüştür. Kıbrıs sorununa muhatap olan İngiltere, Yunanistan ve ABD gibi diğer devletler ise sorunların karşılıklı diyalog ile çözülmesi yolunda bir tutum sergilemiştir. Diğer devletlerin bu tutumu karşısında Rumların daha da cesaretlendiği ve daha Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllarda hazırlamış oldukları Akritas Planı'nı uygulamaya koyduğunu söylemek mümkündür.

Kıbrıs sorununa dahil olan İngiltere ve ABD gibi devletlerin Rum yöneticileri sözlü, yazılı ve basın gibi yollarla uyarmış olsaydı veya takındıkları tavır için ultimatoma vermiş olsaydı, Rumların Enosis hedefleri kapsamında takındığı tavırda değişiklik olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yunanistan'ın anayasanın uygulanmaması konusundaki tavrı ise Karamanlis hükümetinin bozulması ile yönetimde oluşan iktidar değişiklikleri nedeniyle Rumları destekler nitelikte olmuş ve Karamanlis hükümetinin Kıbrıs konusunda uyguladığı politika değişmiştir.

Rumlar anayasanın işlevsiz olduğu iddialarını 1963 yılı sonlarına doğru artırarak 13 maddelik anayasa değişikliği talep etmesi Akritas Planı'nın bir parçasını oluşturmuştur. Rumların özellikle 1963 Kasım ve Aralık aylarında, Kıbrıs konusunda söz sahibi ülkelerin içinde bulundukları durumları göz önünde bulundurarak, anayasayı Türkler aleyhinde tadil etme çabasına girdiği söylenebilir. Özellikle Yunanistan ve Türkiye'de meydana gelen hükümet istifaları ile ABD Başkanı Kennedy suikastının gündemi meşgul etmesi Rumlar tarafından fırsata çevrilmek istenmiştir. 21 Aralık 1963'te toplumsal çatışmaların başlaması ve Rum liderlerin buna göz yumarak destek olması bu şekilde açıklanabilir.

Kıbrıs'ta meydana gelen toplumsal çatışmalara karşı Türkiye, Garanti Antlaşması kapsamında gerekli müdahalenin yapılmasını için diğer garantör devletler olan İngiltere ve Yunanistan'a başvurmuş, ayrıca ABD'ye de çağrıda yapmıştır. Türkiye, bu girişimlerinin sonuç vermemesi nedeniyle Garanti Antlaşması'nın 3'üncü maddesine dayanarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylara tek devlet olarak müdahale etmiştir. Peki Türkiye'nin bu müdahalesi hukuka uygun mu yapılmıştır? BM'in 1956 yılında almış olduğu 1287 numaralı karar ile Türkiye Kıbrıs sorununa uluslararası anlamda taraf olmuştur. Zürih ve Londra Antlaşmaları ile müzakere süreçlerinde bilfiil rol alan Türkiye, 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş antlaşmalarını da imzalamıştır. Bu bağlamda, Uluslararası antlaşma özelliği taşıyan ve İttifak, Garanti ve Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasını içeren kuruluş antlaşmalarının hukuka uygun olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Toplumlar arası çatışmaların başladığı dönemde Kıbrıs'a bağımsızlık kazandıran, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantörü konumunda bulunan ve tarafsız olarak görünen İngiltere'nin daha etkin rol alarak müdahalede bulunması beklenmiştir. Ancak İngiltere'nin bu çatışmalara müdahalede bulunmaya gecikmesi ve sorumluluk almamasının nedeni olarak kuruluş antlaşmaları ile elde bulundurdıkları İngiliz Üslerinin kaybedilmesi korkusu oluşması olarak söylenebilir. Bu şekilde oluşan korku nedeniyle Türkiye'nin tek taraflı olarak Kıbrıs'a müdahale etmesi, İngiltere'nin endişelerinde artış olmasına ve arabuluculuk yapma gereği duymasına neden olmuştur denilebilir. Halbuki bu arabuluculuk toplumsal olaylar başlamadan önce İngiltere tarafından etkin olarak yapılmış olsaydı sonucun bu şekilde oluşmasının önüne geçilebilirdi.

Diğer yandan toplumsal çatışmaların yaşanması dışında Rumların hukuku tanınmadığını açıklaması bile anayasanın ihlal edilmesi olarak değerlendirilebilir ve bu kapsamda garantör devletlerin Garanti Antlaşması'na dayanarak Nisan 1963'te Cumhuriyet'e müdahale etmesi gerekirdi. Çünkü Rumların yapmış olduğu bu davranışın kuruluş antlaşmalarına aykırı olarak gerçekleştirildiğini ve verilen bağımsızlığın Rumlar tarafından tek taraflı olarak bozulması olarak yorumlanabilir.

Anayasal düzenin bozulduğu süreç içinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yalnız bırakılmadığı ve Türkiye'nin sorunlara çözüm bulma arayışında olduğunu söyleyebiliriz. Garantör devletler olarak Yunanistan ve İngiltere'nin ise olaylar karşısında çözüm odaklı faaliyet göstermemesi sonucunda Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerin haklarını ve Anadolu'nun güvenliğini korumak adına en etkili devlet olarak sürece etki ettiğini ifade edebiliriz.

Rumların Yüksek Anayasa Mahkemesinin almış olduğu kararları tanımaması ve alınan kararların uygulanmayışı ile ortaklık temelinde kurulan bir Cumhuriyet'in devam ettiğini

söylemek mümkün müdür? Hukuk temelinde kurulan bir yapıda hukukun tanınmamasının önemli bir sorun oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Uluslararası hukuka uygun uluslararası antlaşmalarla kurulan bir devlete ait yargı organının vermiş olduğu kararların geçerliliğini tartışmak söz konusu olmamalıdır. Bu yönde Rumlarca yapılan tek taraflı davranışların devletin temel yapısını sarstığı ve anayasal düzenin bozulduğu söylenebilir. Gerek Yüksek Anayasa Mahkemesi kararlarının Rumlar tarafından uygulanmaması gerekse toplumsal çatışmaların başlaması ile Kıbrıslı Türklerin devletteki ortaklığının engellenmesi sonucunda 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin çözüldüğünü söylemek yanlış olmaz.

Kıbrıs Cumhuriyeti, ABD ve İngiltere'nin baskıları ile iki halkın eşit ortaklığına dayanan bir yapıda, gerekli analizler yapılmadan ve NATO'nun çıkarları doğrultusunda kurulduğu söylenebilir. Bu nedenle farklı görüşlere sahip olan farklı milletlere ait iki halkın eşit ortaklık temelindeki bir düzende beraber yaşamasının mümkün olmadığı ifade edilebilir.

Diğer yandan günümüzde de devam eden Kıbrıs sorunun çözümü kapsamında yapılan müzakerelerde 2020 yılına kadar ortaya konulan federasyon temelindeki yapının bir çeşit ortaklık içermesi nedeniyle sürdürülebilir olmadığını da eklemek gerekir. Bu çerçevede, Kıbrıs sorunun çözümü için 2020 yılından itibaren benimsenen iki egemen eşit devlet modelinin esas alınmasının Kıbrıs Türk halkının ilerleyen dönemlerde azınlık durumuna düşmesini engellemek açısından daha uygun bir hareket tarzı olacağını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Arşivler

KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.: 1, C. 3, T.: 2, B.: 28.

Kitap ve Kitap Bölümleri

Akgün, Serdal. “TMT’ye Doğru İlk Adımlar”, *İntelijans Strateji ve Güvenlik Cadı Kazanı Kıbrıs*. Yay. Haz. Ulvi Keser, Gökhan Ak. Ankara: Motif Matbaacılık, 2015: 86-99.

Akkurt, Aydın. *Türk Mukavemet Teşkilatı 1957-1958 Mücadelesi*. İstanbul: Bayrak Matbaacılık, 1999.

Akkurt, Aydın. *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve “Yorgacis’in Casusları”*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1998.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Kronik Kitap, 2018.

Avcı, Fuat, Zeki Doğanay, Ali Fikret Atun. *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf Raif Denктаş*. 1.Baskı, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Merkezi Yayını, 2016.

Aydın, Mustafa. “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945”, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Cilt I, Ed. Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002: 399-476.

Balyemez, Mehmet. *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2021.

Çürük, Nur. “Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları”, *İntelijans Strateji ve Güvenlik Cadı Kazanı Kıbrıs*. Yay. Haz. Ulvi Keser, Gökhan Ak. Ankara: Motif Matbaacılık, 2015: 66-77.

Demirağ, Hasan. *Kıbrıs; Onlar ve Biz*. Kıbrıs: Ada-M Basın Yayın LTD., 2000.

Denктаş, Rauf Raif. *Akritis Planı ve Gençliğe Sesleniş*. Yorum Yayıncılık, 1994.

Denктаş, Rauf Raif. *Hatıralar*. İstanbul: Akdeniz Yayınları, 2000.

Druşotis, Makarios. *Karanlık Yön EOKA*. Çev. Öztürk Yıldırımboza. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1.Baskı, 2005.

Druşotis, Makarios. *Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme*. Çev. Ali Çakıroğlu. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1. Baskı, 2008.

Erim, Nihat. *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, 1975.

Gazioğlu, Ahmet Cemal. *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*. Kıbrıs: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2000.

Gazioğlu, Ahmet Cemal. *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl (1958-1960) Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2000.

Gazioğlu, Ahmet Cemal. *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 1997.

Gazioğlu, Ahmet Cemal. *Kıbrıs'ta cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964*. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2003.

Gibbons, Harry Scott. *Kıbrıs'ta Soykırım (The Genocide Files)*. Çev. Alpaslan Yılmaz, Erol Fehim. Lefkoşa, Near East Publishing, 2003.

Göktürk, Turgay Bülent. *Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi ve Enosis Politikaları*. Gazimağusa: Okman Printing Ltd., 2016.

Gürel, Şükrü Sina. *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 2*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1995.

Heinze, Christian. *Cyprus Conflict*. Lefkoşa: Oxford University Printing House, 1986.

Hill, George. *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*. Çev. Nazım Can Serbest. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, 2016.

İsmail, Sabahattin. *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960-1983)*. İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1992.

Jelavich, Barbara. *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*. Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşım Koç. İstanbul: Küre Yayınları, 3. Baskı, 2013.

Kaygusuz, Nazan. "1950-55 Yıllarında Türk-Yunan İlişkileri", *Mare Nostrum'dan Casus Belli'ye Bizim Deniz Akdeniz*. Ed. Ulvi Keser. Ankara, 2013: 46-49.

Keser, Ulvi. "Stratejik Güvenlik Bağlamında Kıbrıs'ta Bilinmeyen Casusluk İstasyonları", *İntelijans Strateji ve Güvenlik Cadı Kazanı Kıbrıs*. Yay. Haz. Ulvi Keser, Gökhan Ak. Ankara: Motif Matbaacılık, 2015: 58-65.

Kıbrıs Türk Toplumunun Geri Kalmışlığı (1892-1962). Yay. Haz. Ahmet An. Girne: Şadi Kültür ve Sanat Yayınları, 2006.

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası. Lefkoşa: Kıbrıs Hükümet Matbaası, 1960.

Küçük, Fazıl. *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*. Yay. Haz. Altay Sayıl. Lefkoşa: Devlet Basımevi, 3. Baskı, 2002.

Küçük, Fazıl. *Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri*. Der. Altay Sayıl. Lefkoşa: Akdeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, 2012.

Makarios'un Demeç ve Konuşmaları ve Yayınlanan Ortak Bildiriler. Cilt I, Lefkoşa: T.C. Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, 1971.

Mısırlı, Oğuzhan. "Doğu Akdeniz'de Stratejik Güvenlik", *Mare Nostrum'dan Casus Belli'ye Bizim Deniz Akdeniz*. Ed. Ulvi Keser. Ankara, 2013: 11-12.

Oberling, Pierre. *Bellapais'e Giden Yol "Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Zorunlu Göçü"*. Çev. Mehmet Erdoğan. Ankara: Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1987.

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. 2000.

Özersay, Kudret. *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2009.

Özter, Lütfi. *Ulusal Mücadelede Denктаş*. Ankara: Özyurt Matbaacılık, 2004.

Özyurt, Furkan. "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Türk Mukavemet Teşkilatı", *Mare Nostrum Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar*. Yay. Haz. Ulvi Keser. Ankara: Atılım Kıbrıs Araştırmaları ve Uygulama Merkezi (AKAUM), 2012: 80-98.

Sander, Oral. *Türkiye'nin Dış Politikası*. Der. Melek Fırat. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013.

Soysal, İsmail. *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.

Stavrinides, Zenon. *The Cyprus Conflict- National Identity and Statehood*. Lefkoşa: Cyprus Research and Publishing Centre (CYREP), 1999.

Sönmezoğlu, Faruk. *Ansiklopedik Politika Sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1987.

Tağmat, Çağla Derya. *Açlık: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Yunanistan'a Yardımları*. Ankara: Siyasal Yayınevi, 2016.

Tağmat, Çağla Derya. *Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla İstanbul'da Helenizm (1839-1922)*. Ankara: Libra Yayınları, 2020.

Tağmat, Çağla Derya. “Türk ve Yunan Kaynakları Çerçevesinde Megali İdea Değerlendirmeleri”, *Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler*. Ed. Yeliz Okay. Doğu Kitabevi, 2014: 89-108.

Yıldız, Osman, Güven Arıklı. *40 Yıllık Halkın Sesi Olarak Dr. Fazıl Küçük Makaleler (1942-1981)*. Gönyeli: Dr. Fazıl Küçük Vakfı Yayınları, 2007.

Yılmaz, Ejder. *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları, 1996.

Makaleler

Arık, Umut. “Kıbrıs Krizi”, *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1/2 (2011): 3-21.

Çakıcı, Derya. “6-7 Eylül Olaylarının Gerçekleşmesinde Kıbrıs Türktür Cemiyetine Yöneltilen Suçlamalar ve Cemiyetin Önde Gelen Simalarının Savunmaları”, *Atatürk Yolu Dergisi*. 70 (2023): 46-67. DOI: 10.46955/ankuayd.1220007. Erişim 23.06.2023.

Demirhan, Hasan. “Paris Barış Konferansı’nda (1919) Yunanistan’ın Toprak Talepleri ve Batı Anadolu’nun İşgal Kararının Alınması”, *Asia Minor Studies*. 7/2 (2019): 201-219.

Ertan, Temuçin Faik. “Sevr ve Lozan Antlaşmaları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 58 (2016): 21-37.

Erzen, Arif. “İlkçağ Tarihinde Kıbrıs”, *BELLETEREN*. 40/157 (1976): 93-116.

Geniş, Kaan Cem. Londra-Zürich Anlaşmalarına Giden Süreç (1959), *Belgi Dergisi*. 21/1 (2021): 233-252. doi.org/10.33431/belgi.726417. Erişim 28.12.2022.

Gülen, Ahmet. İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965), *Atatürk Yolu Dergisi*. 13/50 (2012): 389-428.

Güler, Emre. “Basında Rauf Raif Denktaş ve Kıbrıs Mücadelesi”, *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*. 2/1 (2020): 96-112.

Kavaz, İsmail. “Enerji Kaynakları ve Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz”, *Anadolu Strateji Dergisi*. 2/2 (2020): 1-13.

Kaymaz, İhsan Şerif. “Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 23 (2007): 145-174.

Keser, Ulvi. “Kıbrıs’ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 5/12 (2006): 103-128.

Mengeş, Yeter. “İkinci Dünya Savaşı’nda Menteşe (Rodos, 12 Ada ve Meis) Adaları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 17/34 (2017): 279-318.

Serbest, M. Bürkan. “Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişimindeki Türkiye’nin Rolü”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 5/3 (2016): 401-424.

Sevinç, Derya. “Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954-1960)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 60 (2017): 171-206.

Şahin, İsmail. “Düşünceden Eyleme EOKA”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. 37 (2020): 21-49, doi.org/10.26650/YTA2020-002. Erişim 01.12.2021.

Tamçelik, Soyalp. “Kıbrıs’ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri”, *Bilig Dergisi*. 63 (2012): 211-236.

Topsoy, Fevzi. “Münhasır Ekonomik Bölgelerde Yürütülen Yabancı Askeri Faaliyetlerin Hukuki Niteliği”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 14/3 (2012): 217-265.

Uçar, Zofie. “Battal Gazi ve Digenis Akritas Destanında Simgeleşen Kıyafet Kültürü Üzerine”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*. 47 (2015): 247-257. Erişim 14.04.2023.

Vatansever, Müge. “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi*. 12/Özel S. (2012): 1487-1530.

Yellice, Gürhan. “1878’den 1931’e Kıbrıs’ta Enosis Talepleri ve İngiltere’nin Yaklaşımı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 7/25 (2012): 13-26.

Yıldırım, Münir. Kıbrıs Maruni Topluluğu, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 13/1 (2013): 1-21.

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

Akın

Akşam

Bozkurt

Cumhuriyet

Devrim

Halkın Sesi

Nacak

Ulus

Tezler

Altun, Mehmet. *Kıbrıs Olayları (1960-1974) ve Gaziantep Kıbrıs Gazileri*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Balıkçioğlu, Emrah. *Taksim Tezi Bağlamında Kıbrıs (1954-1960)*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Çakıcı, Derya. *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türk Toplumunu (1923-1960)*. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Çalık Orhun, Fatma. *K.K.T.C Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş'ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi*. Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Gülmez, Bengü. *Lusignan Hanedanlığı Döneminde Kıbrıs (XIII.-XV. Yüzyıl)*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

Kadioğlu, Pınar. *The Rise Of Ethno-Nationalism In Cyprus Under The British Rule: 1878-1960*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Kutlu, Aydoğan. *Cumhuriyet Kavramı ve Türkiye'deki Evrimi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Uysal, Emin. *Girit'in Türk Hakimiyetinden Çıkışı*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Yücekayalar, Kemal. *İngiliz Koloni Yönetimi Döneminde Kıbrıslı Türklerin Toplumsal Varoluş Mücadelesi (1878-1960)*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

İnternet Kaynakları

<https://sozluk.gov.tr/>. Erişim 02.05.2023.

<https://www.kktcb.org/tr/cumhurbaskanligi/cumhurbaskanlari/rauf-raif-denktas>. Erişim 05.11.2022.

<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa/1960.doc>. Erişim 06.05.2023.

https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa. Erişim 28.12.2022.

https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyeti_nin-kurulusuna-iliskin-temel-antlasma-_1960__ingilizce_.tr.mfa. Erişim 03.05.2023.

<https://www.militaryhistories.co.uk/greenline/first>. Erişim 31.03.2023.

EK

Zurih'te Anlaşmaya Varılan 27 Maddelik Belge (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi)

1. Kıbrıs devleti, Cumhurbaşkanlığı rejimine dayanan bir Cumhuriyet olacaktır. Cumhurbaşkanı Rum ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türk olacak ve genel oy verme yöntemiyle, adadaki Rum ve Türk toplumları tarafından ayrı ayrı seçileceklerdir.
2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dilleri Rumca ve Türkçe olacaktır. Yasama ve idari belgeler ve dokümanlar iki resmi dilde yazılacak ve yayınlanarak ilan edilecektir.
3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte seçilecek tarafsız bir desen ve renkte, kendine özgü bayrağı olacak, Yetkililer ve Toplumlar, bayramlarda Kıbrıs bayrağı yanında Rum ve Türk bayraklarını da aynı zamanda çekme hakkına sahiptir. Rum ve Türk Toplumları Yunan ve Türk milli bayramlarını kutlama hakkına sahip olacaktır.
4. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı 5 yıllık bir süre için seçilecekler. Bu mevkilerin, gaybubet, engel ve boşalması durumlarında, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının yerini, Temsilciler Meclisinin aynı topluma mensup Başkanı ve Başkan Yardımcısı alacaktır. Her iki mevkiden biri boşaldığında o mevkiiin seçimi 45 günü geçmeyen bir süre içinde yapılacaktır. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, anayasaya sadık kalacağına, saygı göstereceğine dair Temsilciler Meclisinde yemin edecek ve bu Meclis tarafından görevlerine başlatılacaklardır. Bu maksat için, Temsilciler Meclisi, kuruluşundan itibaren 24 saat içinde toplanacaktır.
5. Yürütme erki, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısında toplanacaktır. Bu maksatla, 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşan bir Bakanlar Konseyi (Kurulu) oluşturulacaktır. İmzalayacakları ortak bir belge ile Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı kendi toplumlarına mensup bakanları atayacaklardır. Bakanlar, Temsilciler Meclisi dışından da seçilebilecektir. Bakanlar Kurulunun kararları, mutlak bir çoğunlukla alınacaktır. Bu şekilde alınan kararlar, derhal Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından resmi gazetede yayınlanmak suretiyle ilan edilecektir. Bununla birlikte, Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Temsilciler Meclisinin yasa ve kararlarına karşı saptanan aynı koşullar altında nihai veto hakkına ve Bakanlar Kurulunun kararlarını geri gönderme hakkına sahip olacaklardır.
6. Yasama erki, genel seçim hakkına uygun olarak, 5 yıl için % 70 Rum ve % 30 Türk oranında Türk ve Rum Toplulukları tarafından ayrı ayrı seçilecek olan Temsilciler Meclisine verilecektir. Bu oran, istatistik değerlendirmeden ayrı olarak saptanmıştır. (Not: Meclisteki temsilcilerin sayısı, toplumlar arasında varılacak karşılıklı anlaşmaya göre saptanacaktır.) Temsilciler

Meclisi, Cemaat Meclislerine açıkça ayrılmış olanlar dışında, bütün hususlarda yetkisini uygulayacaktır. Yetki uzlaşmazlığı karşısında, böyle bir uzlaşmazlık, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte atanan bir Rum, bir Türk ve bir tarafsızdan oluşacak Yüksek Anayasa Mahkemesi tarafından karara bağlanacaktır. Tarafsız hâkim, mahkemenin başkanı olacaktır.

7. Temsilciler Meclisinin yasa ve kararları, hazır olan üyelerin basit çoğunluğu ile kabul edilecektir. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, aşağıdaki maddeye göre tekrar gözden geçirilmek üzere bunları Meclise iade etmediği takdirde, 15 gün içinde yayımlanarak ilan olunacaktır. Anayasa, temel maddeleri hariç, Temsilciler Meclisinin Rum ve Türk Üyelerinin ayrı ayrı üçte iki çoğunluğu ile değiştirilebilir. Seçim Yasasındaki herhangi bir değişiklik ve belediyelerde ilgili herhangi bir yasanın kabulü ile herhangi bir vergi veya gümrük resmi (vergi) koyan yasalar. Temsilciler Meclisinin Türk ve Rum üyelerinin basit çoğunluk oyuna gereksinim gösterir. Türk ve Rum üyelerin oyları ayrı ayrı sayılıp dikkate alınacaktır. Bütçenin kabulünde, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, kendi yargılarına göre, herhangi bir ayrımcılık varsa, onu Temsilciler Meclisine geri göndermek hususundaki haklarını kullanabilirler, Eğer Meclis, kararlarını değiştirmez ve aynen korursa, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının Yüksek Anayasa Mahkemesine başvurmasına hakkı olacaktır.

8. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte katıldığı ittifaklara ve uluslararası kurumlara Kıbrıs Cumhuriyetinin de katılması dışında. EK-1 'de belirtilen savunma, güvenlik konuları ve dışişleriyle ilgili herhangi bir yasa veya karara karşı, ayrı ayrı veya birlikte kullanılmak üzere nihai veto hakları olacaktır.

9. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının, 15 günü aşmayan bu süre içinde geri gönderilmesi olanağı bulunan bütün yasa ve kararları ayrı ayrı veya birlikte tekrar gözden geçirmek üzere Temsilciler Meclisine geri gönderme hakları vardır. Temsilciler Meclisi, bu suretle geri gönderilen konu hakkında, 15 günlük süre içinde kararını verecektir. Temsilciler Meclisi, kararında ısrar ederse, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı söz konusu yasa veya kararı, yasa ve kararların ilan edilmesi için saptanmış süreler içinde yayımlayarak ilan edecektir. Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının, toplumların birisi aleyhinde ayrımcı nitelikte gördüğü yasa ve kararlar, Yüksek Anayasa Mahkemesine sunulacaktır. Mahkeme, bu yasa ve kararları bozabilir, onaylayabilir veya tamamen veya kısmen yeniden incelenmeleri için Temsilciler Meclisine geri gönderebilir. Bu yasa ve kararlar, Yüksek Anayasa Mahkemesi veya iade halinde Temsilciler Meclisi tarafından bir karar verilinceye kadar uygulanmayacaklardır.

10. Her toplum, kendisi tarafından saptanacak sayıda temsilciden oluşan bir Cemaat Meclisine sahip olacaktır. Cemaat Meclisleri, toplum gereksinimlerini ve denetimi kendilerine ait bulunan kurum ve cemiyetlerin gereksinimlerini karşılamak için, kendi toplum bireylerini vergilendirme hakkına sahip olacaktır. Cemaat Meclisleri dini, eğitim, kültürel ve öğretim ile kişi haklarına yönelik bütün hususlarda yetkili olacaklardır. Cemaat Meclisleri, kendi toplumunun refahını arttırmak amacıyla kurulan tesisler, hayır ve spor işleri ve cemiyetleri, üretim ve tüketim kooperatifleri veya kredi kuruluşları gibi münhasıran topluma özgü yararlar sağlayıcı kurumlara ilişkin işler hakkında da yetkili olacaklardır. (Tabii ki, işbu fıkranın içerdiği hükümler, halk arzu ettiği taktirde, karma ve ortak kuruluşların kurulmasına engel olacak şekilde yorumlanmayacaktır.) Cumhuriyet Yasaları ile yönetilecek kooperatifler veya kredi kurumları, denetim yönünden Cemaat Meclislerinin yetkilerine bağlı olacaklardır. Cemaat Meclisleri, sadece bir cemaat tarafından oluşturulan belediyelerin meseleleri üzerinde de yetkili olacaklardır. Cumhuriyet yasalarına bağlı olacak olan bu belediyeler, işlevleri yönünden Cemaat Meclisleri tarafından denetleneceklerdir. Merkezi Yönetim, geçerli mevzuat gereği yukarıdaki iki fıkra da söz konusu edilen, kurum, tesis ve belediyeleri denetlemek istediği taktirde, bu denetim, söz konusu kurum, tesis veya belediyenin bağlı olduğu topluma mensup memurlar tarafından yapılacaktır.

11. Kamu hizmetleri, %70 Rumlardan ve %30 Türklerden oluşacaktır. Tabii ki, bu dağılım, yönetimin bütün kademelerinin derecelerinde, ancak mümkün olduğu oranda uygulanacaktır. İki toplumdan birinin yüzde yüze yakın bir çoğunluğunun bulunduğu bölge ve mahallerde, merkezi yönetime karşı sorumlu yöresel yönetim organları, münhasıran bu topluma mensup memurlardan oluşacaktır.

12. Cumhuriyet Başsavcısının, Genel Müfettişin, Baş Muhasibin ve Emisyon Bankası Genel Müdürünün Yardımcıları, üstlerinin (şeflerinin) mensup olduğu toplumdan olmayacaklardır. Bu mevkilere atamalar, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte yapılacaktır.

13. Silahlı kuvvetlerin, jandarma ve polis kuvvetlerinin Komutan ve yardımcıları, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte atanacaklar. Bu komutanlardan birisi Türk olacaktır. Komutan ve yardımcıları aynı topluma mensup olmayacaklardır.

14. Zorunlu askerlik hizmeti, ancak Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının bu konuda anlaşmaya varması sonucu gerçekleştirilebilir. Kıbrıs'ın %60'ı Rum. %40'ı Türk'ten oluşan iki bin kişilik bir ordusu olacaktır. Emniyet (jandarma ve polis) kuvvetlerinin, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının ortak kararı ile eksiltilip arttırılabilecek iki

bin kişilik bir birliği olacaktır. Emniyet kuvvetleri %70 Rum ve %30 Türklerden oluşacaktır. Türklerin emniyet kuvvetleri içindeki oranı en fazla % 40'a yükselecek, Rumlar için ise en az % 60'a inecektir.

15. Cumhuriyet ülkesinin yalnız bu toplum bireylerinin yüzde yüzüne yaklaşan bir oranda oturduğu bölgelerde bulunan kuvvetler, bu topluma mensup olacaktır.

16. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte atanacak iki Rum ve bir Türk ve bir tarafsızdan oluşan bir Yüksek Mahkeme kurulacaktır. Tarafsız Yargıç, Mahkemeye başkanlık edecek ve iki oya sahip olacaktır. Bu mahkeme, yargının en yüksek organını oluşturacaktır. (Hâkimlerin tayini, terfileri vs. görevini de gerecektir.)

17. Davalı ve davacısı aynı topluma mensup hukuk davaları, bu topluma mensup hâkimlerden oluşan bir mahkeme tarafından görülecektir. Davalı veya davacı ayrı toplumlara mensup iseler, mahkeme karma olacak ve oluşumu Yüksek Mahkeme tarafından saptanacaktır. Onuncu maddeye göre, Cemaat Meclisi yetkilerine bağlı olan kişilerin statüsü ve dini işlere ait hukuk davalarını gören mahkemeler, münhasıran ilgili Topluma mensup hâkimlerden oluşacaktır. Bu mahkemelerin oluşumu ve yetkileri Cemaat Meclisi tarafından kabul edilmiş yasaya göre atanacak ve bunlar Cemaat Meclisinin kabul ettiği mevzuatı uygulayacaklardır. Ceza davalarında, mahkeme, sanığın toplumuna mensup hâkimlerden oluşacaktır. Mağdur başka bir topluma mensup ise, Mahkeme karma olacak ve oluşumu Yüksek Mahkeme tarafından saptanacaktır.

18. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, kendi toplumlarına mensup ölüm cezası mahkumlarına ayrı ayrı özel af bahşetmek yetkisine sahiptirler. Suçlu ve mağdurun ayrı ayrı toplumlara mensup olduğu hallerde, özel af hakkı, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte kullanılacaktır. Anlaşmazlık halinde, af lehindeki oya uyulacaktır. Af halinde, ölüm cezası yaşam boyu hapis cezasına çevrilecektir.

19. Tarımsal reformlarda, topraklar, ancak arazisi kamulaştırılmış kimsenin ait olduğu toplum bireylerine dağıtılacaktır. Devlet ve belediyeler tarafından yapılacak kamulaştırmalar, ancak tam ve adil bir tazminat karşılığında yapılabilir. Uzlaşmazlık halinde tazminat, mahkemeler tarafından saptanacaktır. Mahkemeye müracaat, uygulamayı durdurmayacaktır. Kamulaştırılmış taşınmaz mal, ancak kamulaştırmanın amacına uygun bir şekilde kullanılabilir. Aksi halde, bu taşınmaz mal sahiplerine geri verilecektir.

20. Kıbrıs'ın en büyük beş kentinde, bu kentlerde oturan Türkler tarafından belediyeler kurulacaktır. Bununla beraber:

a) Bu kentlerin her birinde, birlikte yapılacak işlerin yerine getirilebilmesi için koordinasyon komitesi kurulacak ve bu komite, iş birliğini gerektiren konular ile uğraşacaktır. Bu komiteler, her kasabadaki Rum belediyesi tarafından seçilen iki, Türk belediyesi tarafından seçilen iki üye ile, iki belediye tarafından seçilecek bir başkandan oluşacaktır.

b) Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, dört yıl sonunda, en büyük beş kentte ayrılmış bulunan belediyelerin, bu şekilde devam edip etmeyeceği hususunu gözden geçireceklerdir. Diğer bölgelere gelince, buralardaki belediyelerin, mümkün olduğu kadar, iki toplumun nüfus oranlarında temsil edilmesi esasına göre oluşması için anayasada özel düzenlemeler yapılacaktır.

21. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında yeni Kıbrıs Devletinin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasasını garanti edecek bir antlaşma yapacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında bir de askeri ittifak antlaşması yapılacaktır. Bu iki antlaşma, anayasa hükmünde olacaktır. (Bu sonuncu fıkra anayasaya, temel maddelerden biri olarak geçirilecektir.)

22. Kıbrıs'ın herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen birleşmesinin veya ayrılıkçı bir bağımsızlığın (Kıbrıs'ın iki ayrı devlet olarak taksiminin) önlenmesi kabul edilecektir.

23. Kıbrıs Cumhuriyeti; İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye, niteliği ne olursa olsun, her türlü anlaşmalar için, en ziyada müsaadeye mazhar ülke koşulu tanıyacaktır. Bu hüküm, İngiltere'ye tanınacak askeri üs ve kolaylıklarla ilgili olarak Kıbrıs Cumhuriyeti ile Birleşik Krallık arasında imzalanan anlaşmalar uygulanmayacaktır.

24. Yunan ve Türk Hükümetleri, kendi toplumlarına ait eğitim, kültür ve spor kurumlarına ve hayır işlerine mali yardımda bulunma hakkına sahip olacaklardır. Toplumlardan biri, bu kurumların faaliyeti için gerekli sayıda öğretmen, profesör veya din adamı bulunmadığı inancında ise Yunan ve Türk Hükümetleri, kendi toplumlarının bu gereksinimlerini tamamen karşılayabileceklerdir.

25. Müteakip Bakanlıklardan biri, yani Dışişleri. Savunma veya Maliye Bakanlıklarından biri bir Türk'e verilecektir. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı anlaştıkları takdirde bu sistemin yerine dönüşümlü bir sistemi uygulayabilirler.

26. Antlaşmaların imzalanması sonucu kurulacak olan yeni devlet, mümkün olan süratle ve bu antlaşmaların imzasından sonra üç ayı aşmayan bir süre içinde kurulacaktır.

27. Yukarıda belirtilen bütün noktalar Kıbrıs Anayasası'nın temel maddeleri sayılacaktır.

Temel esasların 8. maddesi gereğince vetoya tabi Savunma meseleleri şunlardır.

- a) Silahlı kuvvet oluşumu ve sayısı ile bunlara ait tahsisat
- b) Kadro atamaları ve terfiler
- c) Savaş malzemesi ve her türlü patlayıcı maddelerin ithali
- d) Müttefik memleketlere üs veya diğer kolaylıklar sağlanması

Vetoya tabii güvenlik meseleleri şunlardır:

- a) Kadro atama ve terfileri
- b) Kuvvetlerin dağılımı ve konuşlandığı bölgeler
- c) İstisna önlemler ve sıkıyönetim
- d) Polis yasaları (Bütün istisnai önlem ve kararların vetoya tabi olacağı, fakat polis ve jandarmanın normal faaliyeti ile ilgili olanların vetoya tabi olmayacağı belirtilmiştir.)³⁵⁹

³⁵⁹ https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa. Erişim 28.12.2022.

ÖZGEÇMİŞ

Yılmaz Ergürer ilkokul ve ortaokul eğitimini KKTC Girne'ye bağlı Esentepe Köyü'nde, lise eğitimini Kuleli Askeri Lisesi'nde, lisans eğitimini ise Kara Harp Okulu'nda tamamlamış ve halen Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı'nda subay olarak görev yapmaktadır. Eylül 2021 yılında Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitime başlamıştır. Yılmaz İngilizce ve başlangıç seviyesinde Yunanca bilmektedir.

